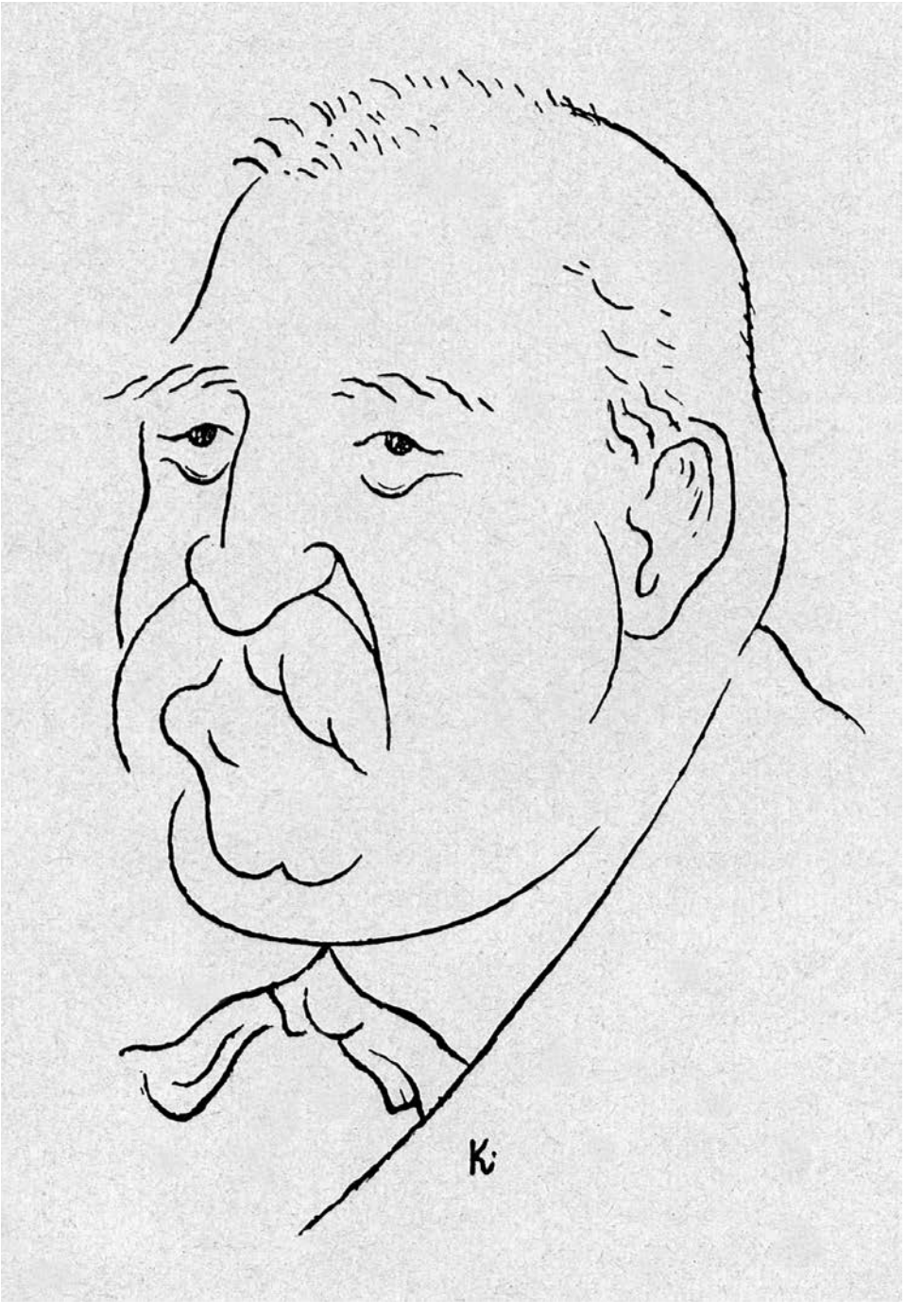
Z ČESKÉHO RÁJE A PODKRKONOŠÍ

svazek 19

K.

Z ČESKÉHO RÁJE A PODKRKONOŠÍ

vlastivědný sborník 19

Semily – Turnov 2006

Frontispis:
Eduard Karel (1861 - 1950) na pérovce Karla Kinského.

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Z Českého ráje a Podkrkonoší: vlastivědný sborník. 19. – Semily: Státní okresní archiv Semily; Turnov: Muzeum Českého ráje, 2006 – 272, VIII s.
ISBN 80-86254-15-1
ISSN 1211-975X

908(437.31-17)
- Český ráj (Česko) – vlastivěda
- Podkrkonoší (Česko) – vlastivěda
- sborníky

© *Státní okresní archiv Semily 2006*
© *Muzeum Českého ráje Turnov 2006*

ISBN 80-86254-15-1
ISSN 1211-975X

OBSAH

Články a studie

Jiří Waldhauser *Archeologie v Českém ráji: bilance a perspektivy* 9

Václav Lukáš *Kdy byla postavena předsíň vysockého kostela?* 23

Jaroslav Barták *Semily jako štace kočovných divadelních společností, aneb Koláček od paní Riegrové* 34

Michal Babík *Počátky kinematografie v Turnově* 53

Jindřich Korner *Votrubcův lom na Kozákově* 65

Miroslav Cogan *Josef Drahoňovský a česká glyptická škola II.* 82

Materiály

Petr Šída – Jan Prostředník *Změny v zemědělském využívání podhůří Jizerských hor ve světle archeologických a etnografických pramenů* 105

Michaela Bradáčová *Františkánský klášter v Turnově v 18. století v knihách příjmů a výdajů* 121

Robert Novotný *Maloskalský, tzv. Vacardův mlýn v archivních pramenech* 134

Petr Uličný *Pod omítkami jičínského zámku: Průzkumy Jaroslava Wagnera z let 1969 až 1979* 151

Stanislav Kasík *Nové symboly měst a obcí okresu Semily po roce 1990* 161

Drobnosti

Tomáš Řídkošil *K stému výročí narození RNDr. Karla Tučka, CSc.* 193

Michal Babík *Příběhy Eduarda Karla* 196

Kronika

Státní okresní archiv Semily 203
Státní okresní archiv Jičín 205
Literární archiv PNP, pracoviště Staré Hrady 207
Muzeum Českého ráje v Turnově 209
Krkonošské muzeum v Jilemnici 212
Městské muzeum a galerie Lomnice nad Popelkou 213
Muzeum a Pojizerská galerie v Semilech 214
Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí 216
Městské muzeum v Železném Brodě 219
Pekařova společnost Českého ráje v Turnově 222
Sklo pod kůží. 70 let Antonína Langhamera (Milan Hlaveš) 225
Zemřel Miloš Gerstner (Jan Luštinec) 247

Literatura

Recenze a zprávy o literatuře 251

ČLÁNKY A STUDIE

Trochu romantiky vyvolávají dvě hliněné sošky slovanských bůžků Běloboha a Černoboha, které měly být „objeveny“ na Drábských světničkách. Jde však o falzifikáty snad ze svijanské keramické dílny, dnes uložené v Městském muzeu v Mnichově Hradišti. (Foto M. Prskavcová.)

Archeologie v Českém ráji: bilance a perspektivy

Jiří Waldhauser

Po první známé archeologické akci v Českém ráji, jíž bylo nedlouho před rokem 1826 zjištění hradiště v Prachovských skalách, následovaly stále dokonalejší aktivity amatérských a později převážně profesionálních archeologů, které k dnešku dosáhly přijatelné kvality a kvantity pramenné základny a dílčích rezultátů. Tyto okolnosti opravňují nejenom stručnou formulaci poznatků o archeologii Českého ráje od dob paleolitických lovců až do novověku, ale i zamyšlení o perspektivách archeologické práce v budoucnosti. V tomto článku zahrnuje geografický pojem Český ráj území přibližně v hranicích CHKO při jejím založení roku 1955 s nedávným rozšířením o Prachovské skály a okrajové zóny jižně od toku říčky Libuňky.

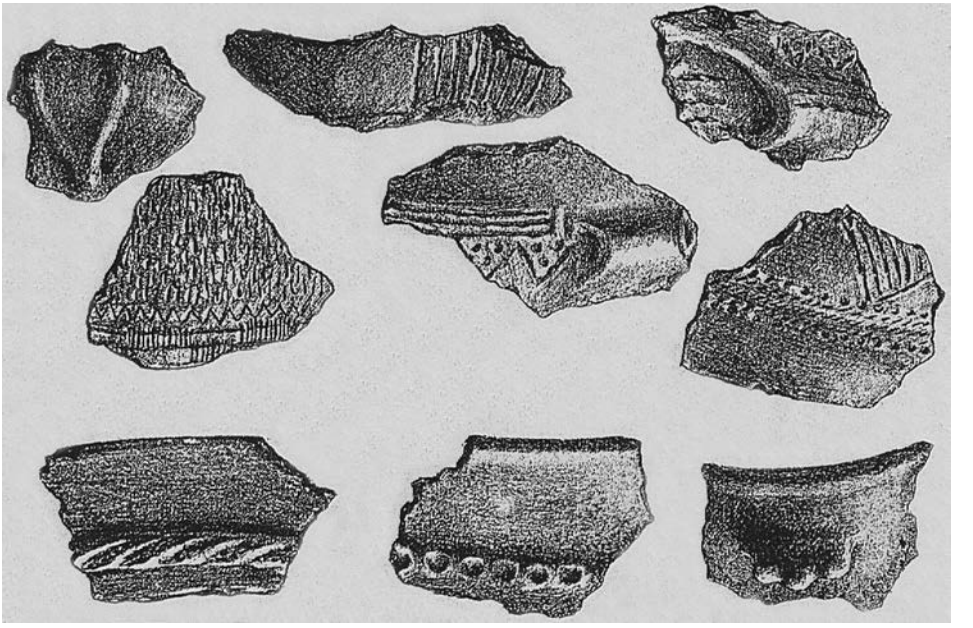
Dosud bylo registrováno necelých tři sta archeologických nalezišť, tedy o něco méně archeologických lokalit, z nichž pocházejí minimálně dva milióny artefaktů a souborů. Jejich soupis v podobě jakýchsi regest nedávno vyšel tiskem.

Přehled archeologického vývoje lidských aktivit v Českém ráji

Následující text o pravěku, středověku a novověku Českého ráje zahrnuje přibližně poslední čtvrt miliónu let dějin pobytu člověka v Českém ráji tak, jak je psala archeologie, respektive archeologové. Netřeba zdůrazňovat, že přehled není definitivní, naopak *konečné* dějiny nikdy nebudou napsány. Nepřetržitě budou archeologové kopat, bádat a vždycky přibude nějaké nový poznatek. Jenom k jeho získání bude potřeba víc a víc teoretického i terénního výzkumu. Pokusím se to nějak ve zkratce a jenom z některých aspektů čtivě přiblížit.

A první noha člověka vkročila do Českého ráje... – starší doba kamenná (paleolit)

Snad už před čtvrt miliónem, možná o pár desetitisíci- až statisíciletí dříve či později, stojí lidem za to vkročit *poprvé do ráje* (Českého). Kdy přesně, zůstává zahaleno velmi temnou oponou, protože archeologové dosud důkladně nezhodnotili všech-

Jedny z prvních archeologických nálezů Českého ráje pocházejí z Klamorny (eneolit) a na zažloutlých listech časopisu Památky archaeologické z r. 1888 je demonstroval profesor J. L. Píč jako výsledky určitě první archeologické expedice do Českého ráje.

ny známé pazourkové či jiné kamenné štípané nástroje. Ani jich není moc, ani nebyly nalezeny na mnoha místech, aby šlo říci více podrobností. S jistotou lze mluvit o patinovaném středopaleolitickém drásadle z Valečova, které nejpravděpodobněji patří hmotné kultuře známých neandrtálců. Pro lovce stádní zvěře a sběrače dob ledových i meziledových nepředstavuje členitá krajina Českého ráje nijak zvlášť – pro získávání obživy – výhodné místo, i když je jisté, že tam žijí mamuti, nosorožci, sobi, divocí koně a jiná zvířata. K dispozici totiž není mnoho míst s dalekým výhledem, pro lov nepostradatelným, a když, tak většinou na okraji území Českého ráje. Ani jeskyně se nestávají magnetem pro paleolitické lovce. A tak se do tundry Českého ráje asi málokdy chodí lovit, a skoro nikdy sídlit. Ale tuto představu ještě mohou změnit budoucí archeologické nálezy.

Objevení pohostinnosti převisu nebo jeskyně – střední doba kamenná (mezolit)

Pravděpodobně se někdo přesvědčí o výhodnosti postavení loveckého stanu pod převisem, a to někdy před 8000 až 10000/12000 lety. Stává se tak například v pře-

visu pod Pradědem v hruboskalském skalním městě (pokud archeolog správně určil stáří kamenných nástrojů), ale i jinde na březích tzv. Pelešanského jezera, táhnoucího se na samém konci dob ledových a meziledových od okraje dnešního Turnova až málem k Hrubé Skále. Konec epochy, kdy se u nás lidé živili téměř výhradně lovem a sběrem, se však nezadržitelně přiblížil.

Na scénu dějin přicházejí první zemědělci – mladší doba kamenná (neolit)

Nedlouho před symbolickým rokem 5000 před naším letopočtem objevují lidé v našem kraji výhodnost zemědělství a chovatelství domácích zvířat, aby tuto možnost obstarávání potravin provozovali na okrajích území Českého ráje dodnes (skutečně, část dnešních obyvatel se tam v současnosti více či méně živí zemědělstvím). Vznikají – i když jenom na okraji dnešní chráněné krajinné oblasti – první trvalá sídliště. Pěstuje se obilí (především pšenice), chovají domácí zvířata, hlavně skot a ovce, resp. kozy. Objevují se převratné technické novinky, od keramiky přes kamenné, na povrchu broušené a někdy i provrtané nástroje po textil. Poprvé se užívá zrnotěrka na drcení zrn na mouku a srp, dřevěný se vsazenými ostrými čepelkami ze štípatelného kamene. Člověk ve větší míře dochází – hlavně však v následujícím období – k převisům a jeskyním. Chodívá také celou krajinou Českého ráje, jak tomu nasvědčují náhodné nálezy ztracených nebo poškozených kamenných nástrojů, nejčastěji seker.

Vznikají první opevněná sídla a na polí orají hákovým rádlem s dobytčetem... – pozdní doba kamenná (eneolit)

Někteří lidé mají dlouhodobě více (osobního vlastnictví) než jiní. Vzniká potřeba jedněch opevnit se, ohradit před druhými. Člověk začíná od 4. tisíciletí př. n. l. na strategicky položených výšinách stavět palisádou z kůlů ohrazené výšinné osady, předchůdce hradišť. Jedno z nich vzniká na Hradech pod Mužským v Českém ráji. Pole začínají víc vynášet, už se na podzim neokopávají, nýbrž ořou nejjednodušším oradlem. Chov domácích zvířat se začíná podstatněji vyplácet. Předmětem obchodu nebo směny se stávají některé kozákovské polodrahokamy (jaspis), z nichž se vyrábějí štípané nástroje. Kultura střídá kulturu, až jakoby vyšumí nosník pokroku – opracovávaný kámen – a je hledán a nalézán nový civilizační prvek – kov. A ten se stává předzvěstí opuštění krajiny Českého ráje.

Skoro úplně prázdno... – starší a střední doba bronzová

Kovolitci nejeví zájem o území Českého ráje a až na zcela výjimečné návštěvy, při nichž tu a tam dochází ke ztrátě různých předmětů – např. bronzové sekery (Žehrov) nebo pazourkové dýky (Branžež) – ignorují pro ně vzdálenou (a tím nevýhodnou) krajinu. *Píše* se 22. – 15. století před Kristem.

A najednou bylo přelidněno... – Lid popelnicových polí obývá bezmála tisíc let krajinu (mladší až pozdní doba bronzová, starší doba železná)

Při srovnání se všemi obdobími pravěku a raného středověku žijí na území Českého ráje lidé nejpočetněji právě na konci doby bronzové. Dostávají se sem z rovin severně od Krkonoš, jsou početní a dobře vyzbrojení (soudíme-li, jakou katastrofu vyvolalo, například když kdysi ve 13. století před naším letopočtem obsazují území Kolínska, kde na velimské skalce zanechají mnoho pobitých *domorodců*). V Českém ráji nemusí nikoho likvidovat, neboť do středního Pojizeří mezi Turnovem a Mnichovým Hradištěm a k horní Cidlině v okolí Jičína přicházejí do země nikoho, do liduprázdna. Dá jim dost práce krajinu zkultivovat, ale až na samé okraje Českého ráje, kde postaví hradiště a vesničky, o něj jeví malý zájem. Jenom nejvyšší bod Českého ráje, Trosky, jim stojí za to, aby tam chodívali za jakýmsi díkuvzdáním, o němž toho archeologové vědí minimum. Občas zavítají i do skalních měst (Hruboskalského i Prachovského), pod převisy, do jeskyně Krtoly (a zanechají tam celou hliněnou nádobu). Hned několik opevněných hradišť stojí na území Českého ráje. To

Letecké snímkování sídliště z mladší až pozdní doby kamenné na jižním okraji obce Vesec přineslo 1. 4. 2005 výsledky v podobě naorávaných (tudíž tmavě zbarvených) oválů. Není daleko doba, kdy lokalita známá nálezem bojového sekeromlatu kultury nálevkovitých pohárů bude orbou úplně zničena. (Foto V. Kopřiva.)

největší na plošině Hrada pod Mužským, daleko menší na Starém Hrádku v Prachovských skalách. Strategicky je chrání málo dostupné skalní stěny. Tam, kde bylo přístupněji, stojí hliněné valy s dřevěnými konstrukcemi obranných ochozů, pod nimiž probíhají příkopy. V opevněních stojí početné dřevěné stavby k obývání i k hospodářským činnostem. Lidé popelnicových polí ukládají popel svých mrtvých do popelnic nebo na hromádku do nehlubokých jamek. Spolu s ním přikládají i bronzové, ojediněle i skleněné předměty osobní výbavy, téměř vždy i menší nádobky, jejichž původní obsah zůstává archeologům utajen (symbolické jídlo a pití?). Na jednom jediném pohřebišti bývají zjišťovány desítky i stovky hrobů. Skoro tisíc let žijí lidé popelnicových polí v Českém ráji a okolí, vládnou všemu. Udržují kontakty s okolím, později doplní svoje řady o nové usedlíky ze stejných krajin za horami na severu. Změny politické situace se však nedají zastavit. Nastanou, až střed Čech potká zásadní změna v podobě rozbřesku civilizace Keltů. Nedlouho potom, v 5. – 3. století před Kristem, najdeme první výrobky Keltů v Pojizeří a zároveň zmizí poslední šlépěje lidí popelnicových polí. Snad nejprve byli vazaly Keltů, což předznamenává jejich definitivní kulturní a zřejmě i fyzický zánik.

Keltové „odzvoní" starým zvykům a zavádějí nové... – mladší doba železná, laténská

Na samých hranicích Českého ráje započnou Keltové výstavbu svých zemědělských sídlišť. Sice jich založí nemnoho, ale území Českého ráje určí k něčemu jinému... Pokud mají archeologové pravdu, stává se území Českého ráje jakousi posvátnou krajinou. Vévodí jí obrovské, téměř dvousethektarové ohrazení u Semína a cosi Keltové dokonce provádějí až na Troskách, zajímavé věci se dějí v jeskyních – například v Plakánku, pod převisy i u skalisek prapodivných tvarů (kupř. na Sokolce u Srbska nebo na Čertově ruce). Zanechají tam stříbrnou minci s koníčkem, kousky skleněných náramků a dokonce i luxusní červenobíle malovanou keramiku. Až jednou v posledním století před narozením Krista jakoby mávnutím kouzelného proutku mizí Keltové jak z Českého ráje, tak i z rovin na střední Jizeře a horní Cidlině. Odejdou. Jedna z největších civilizací střední Evropy odezní.

Germáni a jejich zájem o Čertovu ruku – doba římská a stěhování národů

Několik století poté, co na konci starého letopočtu Germáni obsazují po Keltech Čechy včetně Pojizeří až k Turnovu a povodí Cidliny skoro až k Jičínu, nevkročí do Českého ráje ani noha. Snad mají archeologové pravdu, ale skutečně tam dosud nenalezli žádný předmět z 1. – 3. století našeho letopočtu, i když germánské obyvatelstvo bydlí skoro všude v okolí s výjimkou krajiny na severu pod Krkonoši a Jizerskými horami. Teprve od 4. do počátku 6. století ojediněle proniká germánské obyvatelstvo do Českého ráje, například na Čertovu ruku, a přináší tam exkluzivní předměty své doby (z Porýní importované skleněné picí poháry, postříbřenou uzdu aj.). Proč? To zatím není možno spolehlivě zjistit.

Podle mínění archeoložky Nadi Profantové zobrazuje nedávno objevený závěsek v Prachovských skalách na Starém Hrádku kráčející lvici s otevřenou tlamou, z níž vybíhá buď jazyk nebo zbytek kořisti (10. – 11. století). Na podobných předmětech z Karpatské kotliny bývá často znázorňován tzv. královský lov. Bez komentáře zaslouží připomenutí lvice v erbu Markvarticů.

A naši přímí předkové Slované přicházejí, aby zůstali dodnes... – raný a vrcholný středověk, novověk

V 6., nejpozději v 7. století po Kristu dorazí do pásma jižního okraje Českého ráje nově příchozí lid, co mluví podobně jako my. Žije v knížectví Charvátů, nejprve do určité míry samostatném, potom včleněném – jako všechna knížectví kmene Čechů – pod vládu Přemyslovců. Od samého počátku doby raného středověku budou naši předci nepřetržitě ubírat lesa a postupně budovat nejenom svoje vesničky, ale také opevnění – nejdříve dnes již bezejmenná hradiště, potom od 13. století hrady a tvrze, až z celého původního zalesnění zbude o málo víc než třetina. V tomto století se mnozí zúčastní počátků kolonizace především na Hruboskalsku, Sobotecku, okolí Mužského a Žehrova, dále i v pásu mezi Troskami a Prachovskými skalami. Některé kolonizační projekty po 100 – 150 letech ztroskotávají – a zaniklé vsi znovu zaroste les, většina však zůstává. První známé hřbitovy našich předků se jeví jako mohylová pohřebiště o několika až málo desítkách mohyl s žárovými, později od 9. století i nespálenými pohřby. Později, od 10. století, se ujímá pohřební ritus ukládání nespálených těl ve směru západ-východ na tzv. řadových pohřebištích, někdy v okolí dřevěných (později kamenných) kostelů, jako zřejmě v Prachovských skalách. Hroby jsou *chudé*, málokdy se najde pozlacený nebo stříbrný předmět. Jediné městečko, ležící zčásti na území CHKO v Českém ráji, Kněžmost, vyrůstá na kritickém bodě přechodu přes bažiny a ani přes vybírané clo nezaujímá významnější postavení, nao-

pak archeologie stále dokumentuje jeho totální zničení v roce 1468 při vpádu lužických *křižáků.* Vůbec neuvěřitelně rozdrobená majetková držba šlechty (včetně všech rodů erbu lva Valdštejnů, Vartemberků a Načeraticů) a z malé části cisterciáckého kláštera v Hradišti nad Jizerou brzdila hospodářský vývoj oblasti až do poloviny 16. století. Od té doby dochází ke scelování pozemkového majetku ať již Smiřickými, později Valdštejny a dalšími. Celým středověkem a novověkem prolíná vždy občasné využití převisů i jeskyň, zprvu výjimečně snad ke kultovním účelům (Sokolka u Srbska), později od vrcholného středověku určených hlavně k občasnému úkrytu při krizových událostech, nejčastěji válečných (např. sedmiletá válka 1756 – 1763), které končí až v roce 1945. Ano, dováží mne jako třínedělní dítě v kočárku 8. května do Plakánku pod převis za chalupou Vyghamových, kvůli možnosti, kdyby v Horním Bousově došlo ke krveprolití v posledním boji s Němci (což se stalo).

Sedm pokusů o pozměnění krajiny Českého ráje, z toho šest neúspěšných, protože po nich lidé tuto krajinu vždy (dočasně) opustili...

Zaostření pohledu na archeologii Českého ráje

Lidé žijící před tisíci, desetitisíci až statisíci lety na území dnešních Čech upřednostňovali pro svůj pobyt krajinu jaksi přehlednou s předvídatelnými zdroji obživy. Ať už to byla pro lovce zvěř, žijící na terénech vhodných pro lov, nebo pro zemědělce úrodnější půda, pro řemeslníky zdroje nerostných surovin, pro obchodníky trasy stezek. Takovým území Českého ráje dlouho nebylo. A tyto okolnosti předurčily krajinu Českého ráje na dlouhá, dlouhá tisíciletí za nevýznamné území na okraji zájmu. Jenom na některých koncích Českého ráje pulsoval život čileji... Skalní útvary někdy přitáhly lidi do nitra Českého ráje, ale (někdy?) nikoli za obživou...

První (známý) *pokus* člověka adaptovat se na specifický druh krajiny Českého ráje skoro úplně halí na slovo skoupé archeologické nálezy. Lovci zvěře, buď již neandrtálci, nejpozději však *homo sapiens* (dnešní člověk rozumný) vešli již ve starší době kamenné, a to nejpozději někdy mezi cca 250 000 – 50 000/20 000 př. n. l. na několika málo místech na samý okraj krajiny Českého ráje. Podobně také zřejmě již podstatně častější příležitostné vstupy lovců, sběračů a snad i rybářů ve střední době kamenné (cca 8000 – 5500 př. n. l.) přestávaly znamenat ojedinělé návštěvy území. Nové archeologické objevy mohou tyto představy změnit, ale není to moc pravděpodobné. Totiž nápadných pazourků lovců dob ledových by si archeologové i jejich početní pomocníci, učitelé, děti a další fandové archeologie už dávno povšimli. Vůbec není vyloučeno, že paleolitičtí lidé přicházeli na teritorium Českého ráje jenom lovit a posléze vysušené kusy transportovat do základních osad v nížinách u Jizery a Cidliny. Tam, kde se v Českém ráji našly ojedinělé pazourky, by bývala

pouze *porážková* místa, kde byla bourána těla ulovených nosorožců, mamutů, sobů a dalších zvířat. Ty tam jsou teorie o pojídání uhynulých zvířat (a neschopnosti aktivního přístupu paleolitických lovců).

Druhý útok na krajinu Českého ráje, tentokrát nejstarších zemědělců a chovatelů domácích zvířat mladší doby kamenné (cca od 5300/5100 př. n. l.) odzvonil ukrojení čtyř okrajových oblastí Českého ráje. Nejdříve lidé vyžďářili okolí Vesce u Sobotky a Rytířovy Lhoty, také se vypořádali s lesem u Bosně a pod Prachovskými skalami u Horního Lochova, Pařezské Lhoty a Ohavče, o trochu později na plošině pod horou Mužským. V popsaných areálech vznikla první zemědělská sídliště, v jejich sousedství menší pole a pastviny. Člověk se někdy dostával i hlouběji do nitra Českého ráje, nejčastěji asi do 3 – 5 kilometrů od těchto vyjmenovaných sídel. Tehdy si první zemědělci odzkoušeli výhody skalních dutin, obvykle převisů. Útok člověka vykouzlil dočasný vznik alespoň malých ostrůvků kulturní krajin(k)y na jihu území Českého ráje...

Třetí útok zemědělců a pastevců v pozdní době kamenné (cca 3800 – 2800 př. n. l.) možno chápat zároveň jako pokračování předcházejícího období, kdy navíc zazářila – s největší pravděpodobností lehce palisádou – opevněná sídla. Ta se paradoxně stala předzvěstí totálního zániku všech stálých sídlišť člověka na území Českého ráje. V následujících obdobích od sklonku doby kamenné až do počátku mladší doby bronzové (cca 2800 – 1250 př. n. l.), kdy archeologové zaznamenali pouze zcela osamocené, asi ztracené předměty, v Českém ráji bývalo zřejmě liduprázdno.

Čtvrtý útok ze strany lidí popelnicových polí na neosídlený Český ráj trval bezmála tisíc let (cca 1250 – 400/300 př. n. l.). Během celého pravěku nebylo území Českého ráje nikdy tak hustě osídleno jako tenkrát na konci doby bronzové. Zvýšený zájem o krajinu mohl (zpočátku) vyvolat neobvykle příznivý výkyv podnebí, hlavně snad bylo teplo. Vzniklo několik centrálních míst. Z této doby známe nejvíce sídelních areálů neopevněných sídlišť, ale i fakta o užívání jeskyní a převisů, dále i do země úmyslně zakopané bronzové předměty (Střeleč). Z aktivit na nejvyšších skalních útvarech pochází dokonce nález hliněné zoomorfní nádobky podoby býčka (Trosky).

Pátý útok Keltů na krajinu Českého ráje (cca 400/300 – 50/25 př. n. l.) pravděpodobně nemotivovaly hospodářské zájmy, které by mohly být spojeny se zemědělstvím, chovem dobytka a získáváním surovin. S největší pravděpodobností si Keltové záměrně zvolili území Českého ráje pro provádění kultovních obřadů. Klíčovou roli hrály Trosky, ohražení Semín a Čertova ruka, dále i jeskyně v Plakánku a několik málo dalších míst. V souvislostech se zánikem civilizace Keltů v celé střední Evropě skončil jejich zájem o místa v Českém ráji.

Šestý útok, tentokrát Germánů, na území Českého ráje (cca 0 – 400/500 n. l.) znamenal pro tuto krajinu zcela okrajovou záležitost, která spočívala v ojedinělých, spíše krátkodobých průnicích a aktivitách ve skalních útvarech. Jenom dvakrát došlo k nálezu římských mincí (Vesec, Vyskeř).

Sedmý (zatím poslední) *útok* člověka – již našich přímých předků – na krajinu Českého ráje trvá již přibližně 1400 let. V jeho poslední fázi se nacházíme a ta mj. znamená obrovské úsilí o zakonzervování současného vzhledu krajiny. Ochranáři a památkáři se snaží, aby vše zůstalo v takovém stavu, v jakém jsme to převzali po předcích. Vyjmenovat lze hlavní etapy dopadu aktivit středověkého a novověkého člověka na území Českého ráje:

– Okolo a nedlouho po roce 600: nevýznamná vniknutí lidí na území Českého ráje (Poráň, Horní Lochov, Prachovské skály, Hrada).

– Léta 700 – 935/950: první (částečná) kolonizace některých okrajových zón Českého ráje (např. okolí Turnova, Bosně, Sobotky a podhůří Prachovských skal), a zřízení tří opevněných míst (hradišť) jako center přiléhajících sídelních komor (Hrada na střední Jizeře, Prachovské skály na horní Cidlině, Poráň na Klenici). Území Českého ráje náleželo pravděpodobně k charvátskému knížectví. Přemyslovci snad nejdříve ovládli Pojizeří s hradištěm Hrada a poté další oblasti (někdy mezi roky 935 – 950), později (ne-li až po pádu Slavníkovců) také Prachovské skály.

– Léta 1200 – 1350: druhá kolonizace téměř celého území Českého ráje s výjimkou žehrovských lesů. Zpočátku se patrně jednalo o přičlenění k plně hospodářsky využívanému území českého státu. Později došlo k založení téměř všech šlechtických sídel, hradů i tvrzí. Motory kolonizace se stali šlechtici, většinou Vartemberkové, pouze v turnovské části Českého ráje Valdštejnové a na východě Načeratici. Na konci tohoto období tuším rezignaci na další rozšiřování sídelního prostoru.

– Léta 1350 – 1500: první hospodářská stagnace, místy i ústup osídlení. Politické konfliktní situace v 15. století přispěly ke snížení hospodářského významu krajiny Českého ráje.

– Léta 1500 – 1620/1634: zčásti úspěšné pokusy o vylepšení hospodářské situace.

– Léta 1620/1634 – 1648: druhá hospodářská stagnace, Valdštejnovo extrémní namáhání ekonomiky, poté úbytek obyvatelstva, zánik nemnohých vsí v důsledku třicetileté války.

– Od zlomu 17./18. století až dodnes: pomalý hospodářský, zemědělský, lesnický i kulturní rozvoj, pozvolná přeměna dřevěných obydlí za kamenná a cihlová; po roce 1880 začínající zájem lidí o krajinu jako takovou; po roce 1989 (mezinárodní) cestovní ruch jako zcela nový způsob *globálního* využití krajiny. Dokonce badatelé o vývoji krajiny jako životního prostředí formulují myšlenku, podle které začíná ztrácet hlavní funkci obživy obyvatelstva.

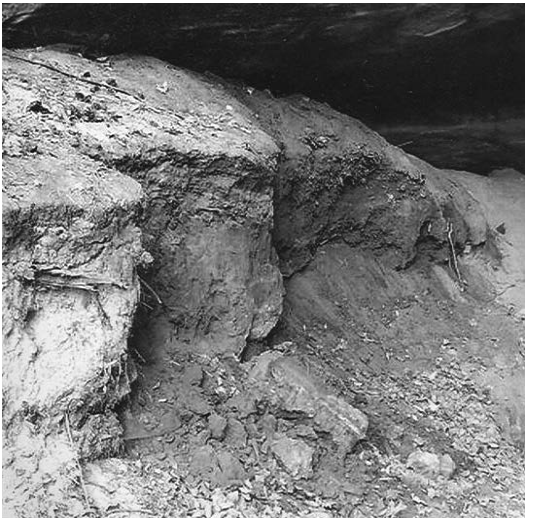
Perspektivy archeologie Českého ráje

Desiderata budoucí archeologie Českého ráje

Navrhnout se dá celá řada archeologických popularizačních projektů takového druhu, které již byly v rámci České republiky uskutečněny a probíhá jejich běžný návštěvnický provoz (např. slovanská vesnice Modrá u Velehradu, vybrané pravěké stavby včetně keltského domu v archeologickém parku Altamira v Mladé Boleslavi – Kosmonosích). Aplikace v Českém ráji tak závisí pouze na získání finančních prostředků. Co se týče vědeckých bádání na poli archeologie, popřípadě propojených s aktuálními disciplinami přírodních věd, nebude jistě chybět archeologických adeptů. Nelehké zůstává získávání dotovaných grantů (a tím zaručení kvality terénního i teoretického výzkumu). Prolomení by zasloužila (nejenom) administrativní bariéra, aby mohli spojit síly a prostředky pracovníci z archeologických pracovišť v Turnově, Jičíně a Mladé Boleslavi a eventuelně i dalších s celostátní působností. V dalších úvahách o budoucnosti archeologie v Českém ráji se však nebudu věnovat archeologii jako vědě, nýbrž její popularizaci.

Stálá tematická expozice archeologie Českého ráje

Měla by být instalována přímo na území CHKO, nejlépe v areálu některé archeologické lokality. Musela by (postupně) splňovat parametry, kladené v západoevropských zemích, i když i tam pochopitelně nejsou pravidlem. To znamená

Převis Portál pod Mužským na podzim roku 2005 nevzbuzuje přívětivý pohled ani na krásy Českého ráje, natož na archeologickou památku. (Foto J. Waldhauser.)

demonstraci originálních archeologických předmětů a situací, jež budou doprovázeny jakýmikoli kvalitními audiovizuálními programy. *Povinné* by měly být interakce s návštěvníkem, především s dětmi, ať již by se jednalo o zhotovování replik archeologických nálezů z Českého ráje, nebo o soutěžní *archeologické* programy.

Označení archeologických nemovitých památek v terénu

I v rámci České republiky zůstala CHKO Český ráj ve srovnání s jinými chráněnými oblastmi popelkou, neboť označení lokalit nepřekročilo úroveň doplňkové informace na turistických ukazatelích. Již dnes citelně chybí např. při návštěvě hradišť Hrada a Klamorny pod Mužským nebo na řadě archeologických nalezišť v Prachovských skalách.

Archeologický park

Prioritou by měly být rekonstrukce určitých archeologických struktur, těch, které byly prozkoumány na území CHKO Český ráj. Určitě návštěvnicky atraktivní by měla být rekonstrukce keltské hradby s čelní kamennou zdí u Semína pod Troskami, popřípadě brány jednoho ze slovanských hradišť časného středověku, např. Klamorny, nebo i jednoho z mnoha středověkých až novověkých mlýnů (lokality u Vesce nebo Podsemínského mlýna). Příkladem na ostrůvku, středověkém tvrzišti Kurovodice, by mohlo být *nadzemně* rekonstruováno sídlo nižšího feudála, aniž by došlo k porušení intaktních archeologických situací. Naskýtá se možnost propojení s archeologickou výstavní expozicí s jejími výše popsanými funkcemi.

Naučné specializované stezky

Tvorba vycházkových tras s archeologickou náplní by náležela k finančně nejsnáze realizovatelným projektům. Například nově zřízená stezka v Prachovských skalách by návštěvníkovi ukazovala jedinečná místa v přírodních scenériích i archeologické lokality ze sklonku doby kamenné, početnější z doby bronzové éry lidí popelnicových polí, hlavně však z epochy našich předků Slovanů. Řekl bych, že bychom se měli vyvarovat horších verzí z těch dosud stávajících, jako např. takové o hradišti Poráň v Plakánku.

Vydávání archeologických letáků, publikací a časopisu; internet

Tisky, zakoupitelné na všech obslužných místech Českého ráje, včetně hotelů a restaurací, by se měly stát zbožím každodenní turistické potřeby. Jejich verze pochopitelné náleží i do hesla rajnet.cz na internetu. I když drahně let vycházejí dva časopisy se záběrem a tematikou Českého ráje (Z Českého ráje a Podkrkonoší, vydává Státní okresní archiv Semily a Muzeum Českého ráje Turnov; Od Ještěda k Troskám, vychází péčí sdružení Paměť Turnov), profilují se spíše odbornou (a většině návštěvníků Českého ráje vzdálenější) problematikou. Několik málo okolo roku 1990 vyšlých čísel časopisu Český ráj, vydávaného CHKO v Turnově, tehdy zaujalo čtivou formou a chvályhodným důrazem na ilustrační komponentu. Mám zato,

že takový časopis by měl být obnoven, pochopitelně v graficky daleko náročnějším kabátě. Dobrou tradici v Českém ráji má průvodce naučnou stezkou v Plakánku, jenomže archeologii v něm byl věnován minimální prostor.

Personalia

Vůbec by nebylo od věci, kdyby CHKO zaměstnávala trvale činného archeologa, jehož náplní by byla především popularizace, zčásti však i archeologická památková péče. Také však dokumentovat bohužel stále ničené archeologické památky CHKO, např. Drábské světničky, které dík nonsentní legislativě zůstaly bez stabilního návštěvnického režimu a především dohledu. Měl by na starosti specializované internetové stránky o archeologii CHKO. Nutno se ptát, proč odborníky CHKO Český ráj tvoří pouze přírodovědci (a stavební technici), když chráněná oblast vyžaduje rovněž péči etnografů, historiků a v neposlední řadě také archeologů. Mám také za to, že Správa CHKO by měla být delimitována, pochopitelně zůstat zčásti v Turnově, ale ve stejné míře působit také pracovišti z Jičína a z Mladé Boleslavi, popřípadě z Mnichova Hradiště a Sobotky. Zkušenosti z Šumavy mluví o meteoritickém zvýšení účinnosti aktivit pracovníků CHKO právě z několika (detašovaných) center. Pochopitelně s jedním ředitelem.

Ostnaté dráty před převisem Oko r. 2005 jsou – jak patrno z obrázku – pro mládež snadno překonatelné, navíc však plně hyzdí Český ráj. (Foto R. Havelka.)

Katastrofická bilance zkázy v archeologii Českého ráje nakonec

Ostnaté dráty

Známou archeologickou lokalitu, jeskyni Oko s bizarní skalní bránou na katastru Suhrovic dnes na popud Správy CHKO ohrazuje ostnatý drát. Archeologické nálezy jsme na této lokalitě poprvé objevili s přítelem Vladimírem Daněčkem a neprozřetelně o nich informovali českolipského muzejníka a strážce CHKO Petra Jenče, který část plochy nekvalifikovaně prokopal, což v důsledcích nepochybně znamenalo nenávratné zničení části archeologické lokality. Potom přišli archeologičtí zločinci a začali kopat dál, což vedlo k tomu nasazení ostnatého drátu. Ano, lokality se mají chránit, existuje však řada obvyklých *civilizovaných* způsobů – stačí si projet stejně ohrožované archeologické památky na západ od Šumavy. Ostnatý drát na jedno z nejhezčích míst Českého ráje rozhodně nepatří.

Výkopy speleoarcheologů

Čas od času, již málem patnáct let, vídávám archeologické nebo *geologické* sondy pod převisy, dokonce i na skalních hradech (Křineč), a po čase o nich čtu ve Zpravodaji Mnichova Hradiště a jiných tiscích, vždy ve spojení se jménem již vzpomenutého Petra Jenče. Dohromady bylo těchto archeologických lokalit do půlstovky, ale nenacházím o nich adekvátní Jenčovu publikaci ve vědecké literatuře. Mezitím v mnohém zastaraly jím používané exkavační archeologické postupy. Podle mého názoru jde o ničení archeologických památek nejenom tímto tzv. *výzkumem*, ale jako na příkladě převisu Portál i trestuhodným nezaházením vykopaných až přes dva metry hlubokých jam, z jejichž stěn vypadává státní majetek, archeologické artefakty.

Finis Paradisi Bohemici archaeologiae?

Mnohé se udělalo, mnohé se v archeologii Českého ráje ještě udělá. Půjde to snadněji, pokud budeme vědět, co udělat nejefektivněji. A v tomto směru mých pár slovíček zůstává výzvou k formulaci alternativních perspektiv archeologie v Českém ráji. Z více možností se totiž lépe projekty vybírají.

Vybraná literatura

ČTVERÁK, V. – ULRYCHOVÁ, E.: *Prachovské skály na úsvitě... Prostor Prachovských skal – místo vyhledávané od pravěku po novověk.* In: Archeologie ve středních Čechách 7, 2003, 475-507.

FILIP, J.: *Dějinné počátky Českého ráje.* Praha 1947.

PÍČ, J. L.: *Mužský v ohledu archaeologickém.* Památky archaeologické 14, 1888, 330-362.

PROSTŘEDNÍK, J. – ŠÍDA, P.: *Archeologické výzkumy pseudokrasových dutin Českého ráje.* In: 50 let CHKO Český ráj. Turnov 2006, 83-106.

SÁDLO, J. .. [et al.]: *Krajina a revoluce. Významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny českých zemí.* Malá Skála 2005.

WALDHAUSER, J.: *Keltové na Jizeře a v Českém ráji.* Praha – Mladá Boleslav 2002.

WALDHAUSER, J.: *Český ráj očima archeologie.* Liberec 2006.

WALDHAUSER, J.: *Soupis archeologických lokalit CHKO Český ráj*. Mladá Boleslav 2006.
WALDHAUSER, J. – KOSINA, J.: *Archeologické nálezy v Českém ráji během minulých čtyřiceti let.* In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 3. Bystrá n. Jiz. 1990, 106-114.
WALDHAUSER, J. – KOŠNAR, L.: *Archeologie Germánů v Pojizeří a Českém ráji*. 1997.

Jiří WALDHAUSER: ***Archäologie im Naturschutzgebiet Český ráj – Bilanz und Perspektiven***

Der Autor fasst archäologische Fundstellen vom genannten Gebiet (ungefähr 300 Fundstellen) zusammen, die in alle Zeitabschnitte vom Paläolithikum bis in die Neuzeit datiert sind. Er interpretierte verschiedene Formen der Nutzung von dem genannten Raum, oft unterschiedlich für die einzelnen Zeitabschnitte. Die Gegend diente bis ins 13. Jahrhundert nur wenig (und da nur in den Randgebieten) zur üblichen landwirtschaftlichen Tätigkeit und für Dorfsiedlungen. Belegt sind ferner befestigte Siedlungen, in wenigen Fällen Begräbnisstätten, in der keltischen Zeit konnte Český ráj (Böhmisches Paradies) als heiliger Hain (sakrale Zone) betrachtet werden. In anderen Zeitabschnitten, z. B. am Anfang der Bronzezeit, gingen die Menschen durch das Böhmische Paradies nur ausnahmsweise durch. Der Verfasser dachte über die bisherige (nicht allzu entwickelte) Popularisierung der Archäologie im Böhmischen Paradies nach. Er schlägt die Verwirklichung von ähnlichen Projekten vor, die bereits in den alten EU-Ländern zur Geltung kamen.

Kdy byla postavena předsíň vysockého kostela?

Václav Lukáš

Již roku 1988 jsem připravoval článek o kostelní předsíni ve Vysokém nad Jizerou pro časopis Krkonoše. Vyšel na samém konci minulého století doprovázen čtyřmi barevnými fotografiemi Karla Hníka, který zachytil tehdejší stav průčelí předsíně,[1] ještě před pozdějšími opravami omítek a nátěrů. Za odpovědi na své dotazy k tomuto tématu jsem vděčil Jiřímu Kynčilovi,[2] Haně Slavíčkové,[3] Michalu Jaklovi,[4] Janě a Josefu Václavovi Scheybalovým,[5] Ivu Navrátilovi,[6] Karolu Bílkovi[7] a dalším ochotným kolegům, bez nichž bych jej vzhledem k dopravním a zdravotním možnostem nepřipravil.

Když jsem však svůj článek poslal k otištění, neuvědomil jsem si, že v něm není ani zmínka o možném autorství předsíně kameníků Culíků.[8] Na to a na další důležité souvislosti mne přitom již v dopise z 15. 11. 1992 upozornili manželé Scheybalovi.[9] Toto zásadní přehlédnutí vzniklé dlouhou a nesoustavnou přípravou textu a několika jeho předběžnými podobami bylo možné napravit v korekturách pouze stručným odstavcem.[10]

Z vděčnosti k zesnulému příteli Josefu V. Scheybalovi jsem se rozhodl vtělit citace z tohoto dopisu do následující, poznámkami náležitěji opatřené a upravené podoby textu. Tu umožňuje i znovunalezení a snadnější možnost citace některých pramenů, které jsem měl při původním zpracovávání údajů o předsíni k ruce pouze v podobě převážně svých starších výpisků. Tak se postupně znovu objevily důležité prameny z vysocké farnosti, které na čas zabloudily vzhledem k různým církevně správním změnám do Jablonce nad Jizerou. Zvláště důležité však bylo, že se nedávno konečně naplnilo dávné přání Josefa Voborníka (1876 – 1955), v letech 1899 až 1918 vysockého kaplana a nadšeného kronikáře farnosti. V září roku 2003 totiž do vysockého muzea přinesla a věnovala Irena Průšová, dcera Voborníkova synovce, rukopisy Voborníkových prací o vysocké historii.[11] Na jejich autora vzpomínali roku 1992 i manželé Scheybalovi, že jej ještě dobře znali jako faráře penzistu *„ve Vlastibo-*

řicích u Turnova, kde zemřel za velmi smutných okolností v padesátých letech v rodinném domku. Události padesátých let jej položily na lopatky: nerozuměl tomu a nemohl se s ničím vyrovnat. Mluvili jsme s ním ještě těsně před smrtí. Zanechal po sobě vedle výborného kronikářského díla i spoustu novin a podivné nekonečné a nesmyslné výpočty, jimiž si zřejmě hojil pocuchané nervy. Opsal dokonce celou Kroniku objeveného věku Jaroslava Böhma – vyšla 1941 v Družstevní práci. Prodělal dvě světové války s jejich tragickými důsledky pro církev, ale padesátá leta jej definitivně zahubila.“[12] Památka kněze, jehož heuristika zůstává dosud základem pro badatele zabývající se dějinami Vysocka, si rozhodně zaslouží stálé připomínání. Tolik na vysvětlení, proč se k tématu po několika letech vracím.

❑

Exteriér vysockého kostela sv. Kateřiny Alexandrijské je celkem prostý. Tím více vyniká jeho architektonicky členitá předsíň s bohatou plastickou, především kamenickou výzdobou. Dříve byla podle starých fotografických snímků ve větší míře doplněna i kovovými prvky, zvláště křížky a jinými zakončeními kamenných ozdob. Křížek na váze, či snad urně, po pravici středové sochy byl patrný ještě při zavěšování nových zvonů do kostelní věže v roce 1925, kdy předsíni ještě nescházela krajní jehlancovitá kamenná ozdoba, ozdobená kovovým doplňkem v samém jihozápadním rohu stavby, a kámen jí přilehlé vázy či urny nebyl ještě poškozen.[13] V textu hesla reprezentativní uměleckohistorické publikace,[14] vytvořeného nejspíše Jarmilou Vackovou a Jiřinou Hořejší, se uvádí, že čtvercová předsíň je „*členěna tesanými kamennými pilastry, postavenými na koso a zalomenými na nárožích, završena reliéfně zdobenou atikou s vázami, se sochou sv. Kateřiny uprostřed*“ a též její boční fasády jsou „*členěny pilastry*“ a předsíň je sklenuta „*plackou*“. Podle jejich názoru měla předsíň a celý kostel pocházet z let 1725 – 1743. V textu není ani zmínka o dalších detailech zachycených na doprovodné fotografii, tedy předně o aliančně sdružených erbovních kartuších nad portálem. Ty mne již dávno zaujaly spolu s otázkou, proč jsou tyto štíty bez erbovních figur.

Socha nahoře uprostřed členité atiky není zobrazením patronky kostela, ale sv. Václava ve zbroji, překryté pláštěm s hermelínovou pláštěnkou, která značí jeho knížecí hodnost stejně jako koruna na jeho hlavě nebo kartuš s figurou orlice, o níž se opírá pravicí, a další jeho atribut, tentokrát prapor, který drží levicí. Svými malými proporcemi neodpovídá rozměrům stavby a okolní kamenické výzdoby. Také sem původně nepatřila. Jde o jednu ze soch pořízených v šedesátých letech osmnáctého století vysockým pláteníkem Jakubem Nečáskem. Stávala původně na vysockém katastru v ohybu cesty přes Šachty do Sklenařic. Kolem roku 1850 spadla, roku 1858 byla přesunuta ke sklenařické škole a někdy na přelomu padesátých a šedesátých let 19. století byla umístěna na balustrádě nad průčelím předsíně kostela.[15] Pravděpodobně tam nahradila jinou sochu nebo proporčně více odpovídající kříž, kamennou vázu či jinou ozdobu, která mohla být při požáru kostela roku 1834 sražena a rozbita.

Portál vysockého kostela sv. Kateřiny. VM Vysoké n. J., inv. č. 1701. (Foto Vyskočil.)

Problematický je i časový údaj o stavbě vysockého kamenného kostela, který nahradil původní kostel dřevěný. Již známý topograf Jaroslav Schaller píše o jeho stavbě kolem roku 1745 a uvádí jej jako děkanský kostel, který spravoval Matěj Jan Kramář.[16] Ten byl vysockým farářem v letech 1753 – 1785 a od roku 1780 byl osobním děkanem. Datování dokončení stavby vysockého kostela rokem 1743, avšak s otazníkem a rokem 1734 v závorce, se objevuje již ve farním inventáři z osmnáctého století v souvislosti s přehledem peněz vynaložených v celkové výši bezmála 7 550 zlatých rýnských na vysockou kostelní stavbu. Vyúčtování do inventáře přepsal podle Voborníkova určení Josef Patočka, vysocký farář let 1785 – 1816.[17] Posun v dataci vznikl asi prostým prohozením číslic již v nějaké Patočkově předloze. Z toho zřejmě vzešla nejen Schallerova poněkud volnější datace, ale hlavně údaj o letech 1725 – 1743, spojený i v tištěné literatuře dosti vytrvale se stavbou vysockého kostela od Sommrovy topografie z roku 1834, kde se objevil spolu s údajem o pozdním dostavění kostela.[18] Tento nejspíše chybný údaj pak putuje v literatuře dosud[19] (byl použit i v článku přisuzovaném J. Voborníkovi a publikovaném roku 1912[20]). Ovšem

v rukopise nazvaném *Paměti farnosti Vysocké*, který mi jako kněz důchodce kdysi zapůjčil, uvádí, vzhledem ke konsekraci nového hlavního oltáře 19. 1. 1735, pravděpodobnější časový rozsah stavby kostela léty 1725 – 1734. I tak se protáhla na devět let, protože další vysocký rodák Pavel Petr Kramář, farář ve Vysokém v letech 1719 až 1753, na ni obtížně sháněl peníze. Musel se proto obrátit roku 1727 na arcibiskupskou konzistoř v Praze, která povolila, „*aby hodnověrný muž almužnu a příspěvky*“ během čtvrt roku v arcidiecézi pražské *„sbírati mohl na dostavění začatého chrámu*“.[21]

Architektonický návrh kostela, jak vyplývá ze zápisů o položení základního kamene novostavby 8. 7. 1725, vzešel od nejmenovaného *baumistra z Prahy* a stavbu vedli pražští políři. Tedy první rok to byl Jan Rakos, vysockou pamětní městskou knihou označovaný jako dobrý a moudrý řemeslník,[22] jemuž r. 1715 na svatbě svědčil pražský staroměstský měšťan a stavitel Jan Václav Kaňka, bratr mnohem proslulejšího architekta Františka Maxmiliána Kaňky.[23] Druhý rok působil rovněž podle zápisů ve vysocké městské knize na vysockém kostele pražský polír Josef Winter. Voborníkovy výpisky z vysockých křestních matrik však potvrzují Rakosovu přítomnost ještě k 8. září 1726, ale přinášejí i další dvě jména pražských polírů ve Vysokém. Jsou to Jan Pre k 20. 8. 1732 a Jan Broc k 31. 8. 1734.[24] Za pozornost zde stojí odkaz na stavitelskou rodinu Prée, z níž nejvýznamnější byl František[25] Ignác, žák F. M. Kaňky. V literatuře bývá ztotožňován, ač spíše šlo o jeho příbuzné, právě s Janem Prée, ale i s Aloisem Prée.[26] Alois byl údajným architektem podobného kostela sv. Jana Nepomuckého v Rejšicích, dokončeného roku 1735, jehož věž byla opatřena cibulovou střechou,[27] podobnou té na věži vysockého kostela z vyobrazení Grauparovy mapy z roku 1765,[28] ovšem stejně jako mnohé jiné věžní stavby té doby.

Na zmíněné Grauparově mapě není kostelní předsíň zakreslena. V písemných pramenech se objevuje v červenci 1770, kdy železnobrodský zednický mistr Anton Teumer podepsal rozpočet 110 zlatých k žádosti adresované pražskému arcibiskupství, týkající se opravy předsíně vysockého kostela. Týž se podílel i na vytvoření rozpočtů ke stavbám kostelů v širokém okolí, ba přímo v sousedních farnostech, například kostela sv. Martina ve Zlaté Olešnici roku 1776[29] či kostela sv. Prokopa v Jablonci nad Jizerou asi roku 1774.[30] S tím jsou zdánlivě v rozporu Voborníkovy zprávy, že roku „*1817 ke vchodu kostela postaven v pěkném barokním slohu přístavek*“ nebo že vysocký chrám „*honosí se pěknou barokovou předsíní z r. 1817*“.[31]

To je ovšem doba, pro níž bývá baroko vnímáno jako již dávno vystřídané novějšími slohy. Zejména ve venkovském prostředí však baroko ještě dlouho žilo právě v církevních stavbách. Jednalo by se tak v našem případě zdánlivě o romantický pseudobarok, ale zde platí postřeh z dopisu manželů Scheybalových o pseudobaroku nebo neobaroku jako termínu vhodném až pro sloh devadesátých let devatenáctého století, který je znám jako *„přímý předchůdce secesního tvarosloví. Dokončování započatých barokních velkostaveb v 19. století bylo běžné i jinde po napoleonských válkách, působili při něm staří mistři, kteří se ještě v barokních tradicích vyučili a jimž módní klasicismus zůstal naprosto cizí. Je zajímavé, že např. do rohu paseckého kostela je zapojen klasicistní kříž dat. 1811 („copový“ feston), ale na ústředním hřbitově tamtéž je kříž o 14 let mlad-*

ší, mnohem kvalitnější, ale ještě zcela rokokový!" Předsíň vysockého kostela tak zastupuje *„typický opožděný"* barokní sloh.[32]

Kdo byl tedy stavebníkem chrámové předsíně? V pozdějším vysockém čp. 1 se 17. 6. 1766 narodil Josef Nigrin. Po studiích se stal knězem a působil od poloviny září 1792 do prosince 1801 jako vysocký kaplan. Z Vysokého nastoupil do farářského úřadu v Bozkově, aby se vrátil 19. 8. 1816 a až do své smrti 29. 4. 1821 již zůstal vysockým farářem, a k tomu byl od roku 1818 vikářem. Krátké farářské působení ve svém rodišti plně využil, když hned v roce 1817 prováděl poměrně rozsáhlé opravy vysockého kostela. V jejich vyúčtování, podle Voborníkovy citace, udává vydání za tyto práce 1 319 zlatých, z nichž největší položku 511 zlatých si vyžádali malíř a učedník, kteří zřejmě zhotovili nový oltářní obraz sv. Kateřiny Alexandrijské, vysvěcený 10. 7. 1817. Na ostatní opravy a úpravy kostela a jeho vybavení, včetně vydláždění a vybílení, i na stavbu síně, kde šlo podle Voborníkova výkladu právě o onu *předsíň u vchodu*, tedy na práce vnímané jako doprovodné okrášlení kostela pro nový oltářní obraz jeho svaté panenské patronky, zbylo málo přes 800 zlatých. Na práce tak honosné a nákladné nemohly dostupné příjmy stačit. Ačkoliv ve vyúčtování příjmů na uvedené práce je vedle příspěvků osadníků ve výši 923 zlatých a 30 krejcarů i úspory kostela přibližně 66 zlatých za rok 1817, již uveden i příjem 300 zlatých od milostivého pána, tak při vyúčtování zbyl rest 30 zlatých a 7 krejcarů. Farář Josef Nigrin žádost o finanční přispění na zmíněné výdaje adresoval na Františka Václava Veitha, správce semilského panství, kde ve výčtu provedené práce uvádí, *„že je též velmi nutná síň, zatím na jedné straně, z kamene postavena*."[33]

Předsíň vysockého kostela v r. 1975. VM Vysoké n. J., inv. č. 2341. (Foto Antonín Dubský.)

Manželé Scheybalovi upozorňují ve svém zmíněném dopise „*na podobnou předsíň u děkanského kostela v Mladé Boleslavi*.“[34] Ta byla postavena již na samém počátku osmnáctého století v letech 1701 – 1702.[35] Josef V. Scheybal zdůvodňuje nutnost takových předsíní velmi pravděpodobnou úvahou, „*že lidé docházeli pozdě k bohoslužbám a rušili sklepáváním sněhu, podupáváním apod. při bohoslužbách. Potřebovali také někam uložit zavazadla, hole, event. sněžnice nebo velká paraplata. Myslím, že tohle bylo důležitější než nedostatek místa v kostele.*“[36] Za prosluléhо vysockého faráře let 1977 až 1987 Ladislava Kubíčka navíc při úpravách kostelního interiéru, údajně provedených podle návrhů kteréhosi jihlavského architekta, došlo k symbolickému vyjádření přesvědčení, že stále zůstává „*ten chrámový prostor vyplněn anděly*“[37] – mříž naznačující andělské kůry oddělující předsíň od kostelní lodi vytvořil vysocký kovář František Novotný. Tím se předsíň stala prostorou, přístupnou i mimo čas bohoslužeb pro soukromou modlitbu i pro vhled do kostelní lodi. Tam se z předsíně přesunula i část křížové cesty, zatímco deponovaná mariánská socha se nedávno vrátila na sloup na Kramářovo náměstí. Od doby působení zmíněného kněze až někde do devadesátých let dvacátého století pak předsíň sloužila jako knihkupectví kvalitní literatury.

Jako částečný důvod stavby kostelních předsíní, ať mladoboleslavské nebo vysocké, nelze však úplně vyloučit ani nedostatek krytého prostoru pro účastníky bohoslužeb.[38]

Patrony vysockého kostela byli v té době majitelé semilského panství. To koupil roku 1810 od Josefa hraběte Caretto de Millesimo Jakub Veith (1758–1833). Původně tkalcovský tovaryš z Volar získal ohromné jmění jako vojenský dodavatel za napoleonských válek, takže v Čechách postupně zakoupil osmnáct deskových velkostatků. Roku 1813 přikoupil od barona Františka Deyma ze Stříteže sousední statek Jesenný. Správu obou panství svěřil svému synu Františku Václavovi (1787–1849), který se oženil roku 1812 s baronkou Amalií Deymovou ze Stříteže (1795–1832).[39] Václav Veith byl velkým příznivcem Vysokého, kam často dojížděl z jesenského zámku na divadelní představení.[40] Stejně jako jeho liběchovský bratr Antonín byl Václav proslulý svým českým zemským vlastenectvím.[41] Právě na Václava se obrátil farář Josef Nigrin se žádostí o přispění na dostavění kostelní předsíně. Pokud měl se svou žádostí úspěch, a zmíněné okolnosti tomu nasvědčují, byl tento příspěvek vyplacen z jiných prostředků než z patronátních fondů. V knize kostelních účtů semilského panství, uložené v děčínské pobočce Státního oblastního archivu v Litoměřicích, jsou pro léta 1816–1819 zaznamenána jen drobnější vydání za řemeslnické práce.[42]

Proč byl Václav Veith ochoten přispět na dostavbu a honosnou výzdobu předsíně vysockého kostela, by nám mohl prozradit již zmíněný němý, ale přesto výmluvný svědek na samém objektu. Jsou to dvě z jednoho kusu kamene vytesané spojené kartuše, jaké bývají u aliančních erbů šlechtických manželů, umístěné uprostřed portálu předsíně. Štíty jsou však prázdné, bez erbovních znamení. Proč na ně nebyla vytesána? Na to snad odpověděl Josef V. Scheybal v dopise, kde upozornil na to, *„že někde se kámen zdobil plochou malbou, např. malovaný dekor na soklech barokních soch, bar-*

vou psané nápisy, malované erby na kameni. Ale tohle asi pro Vysoké nepřipadá v úvahu. Beztak by to rychle zničila tamní krutá povětrnost.“[43] Vzhledem k mnoha dokladům z okolí barvení soch, včetně barvení erbů, ač často mnohonásobnými opravami nátěru posunutým k chybným tinkturám (Jablonec nad Jizerou, Jesenný atd.), není možné úplné vyloučení případného vymalování erbů ani zde. Ovšem mohly se tam vůbec nějaké erbovní figury objevit a komu by patřily? Snad nám to vysvětlí následující historické souvislosti.

Podle tradice půjčoval Jakub Veith šlechtě peníze na vysoký úrok, který je ruinoval. Odtud asi těch osmnáct deskových statků. Když pak žádal císaře Františka I. o udělení šlechtického titulu, dostal údajně odpověď: „*Wer den Adel nicht ehrt, ist des Adels nicht wert*“ (Kdo nectí šlechtictví, není jej hoden). Zveřejnil to bez záruky František Mizera roku 1887.[44] Teprve vnuk Jakuba Veitha, tedy Antonín, syn Františka Václava, šlechtický titul sice získal, ale poněkud jinde: roku 1869 byl papežem povýšen do stavu římských hrabat.[45] Téhož roku žádal o hraběcí nobilitaci, ale ministerstvo vnitra povolilo jen užívání *cizího titulu* pro něj osobně, nikoliv pro rodinu,[46] tak také zmíněný titul později užíval.[47] Roku 1930 již František Mizera ve své rozšířené knize o Semilsku onu nezaručenou legendu neopakuje. Snad ho k tomu vedla i ta okolnost, že Jakub Veith roku 1820 založil nadaci 5000 zlatých pro učitele služby neschopné, z další nadace byla založena učitelská knihovna. To oceňoval ředitel semilských škol František Mizera, v jehož době nadace ještě působily.[48] Nechtěl proto zřejmě ublížit pověsti jejich zakladatele ne zcela ověřenou zprávou. To ovšem nevadilo Vincenci Elstnerovi, aby historku neopakoval ve své vlastivědě soudního okresu rokytnického.[49]

Tento příběh obdivuhodně zapadá do osudů předsíně vysockého kostela. Prázdné erbovní kartuše na jeho průčelí patrně čekaly, až císař v nobilitační listině Jakubu Veithovi, a s ním i jeho synu, udělí erb, který by byl namalován, nebo vytesán, na heraldicky pravou z nich, tedy z pohledu diváka vlevo, kdežto na druhé by byl zobrazen erb synovy manželky, šlechtičny rodem, tedy figura husy z erbu baronky Deymové ze Stříteže. Heraldická koruna se řídila očekávaným stupněm šlechtictví jejího manžela, ač šlo o stupeň podstatně nižší než u manželky. Tři bohatě zdobené listy šlechtické koruny spolu s dvěma hroty s perlami vyznačují předpokládané prosté šlechtictví.[50] Když k očekávané nobilitaci nedošlo, zůstaly oba štíty prázdné. Roku 1824 vyměnil J. Veith semilské panství a jesenský statek s Karlem Alainem Gabrielem knížetem Rohanem za statky Všelisy a Vrutice[51] a za dlouhého rohanského patronátu byl upevněn nad dveřmi předsíně malý litinový erb rodu.

V expozici vysockého městského muzea vystavený kamenný erb Františka Václava Caretto hraběte z Millesima, datovaný rokem 1759,[52] býval patrně umístěn nad vchodem do kostela před postavením nynější předsíně.

Plány předsíně možná vytvořil již zmíněný Antonín Teumer, zednický mistr ze Železného Brodu.[53] Záznamy o jeho činnosti v souvislosti s vysockou kostelní předsíní jsem donedávna neznal a nevěděli o nich zřejmě ani manželé Scheybalovi. Jejich znalost množství jiných kamenických a sochařských děl je přesto dovedla k pře-

svědčení, *„že dík energii faráře Nigrina ji roku 1817 dokončili košťálovští Culíkové. Nasvědčovala by tomu načervenalá barva kamene i svérázná faktura rokokového dekoru. Asi se jelo podle starých plánů, kde dekor mohl být naznačen, a vynikající kameník Jan Culík (autor košťálovského portálu rykrovského mlýna 1815) jej dotvořil podle svého. Dovolujeme si upozornit na ústřední kříž paseckého hřbitova z roku 1825, jehož načervenalý – dost kvalitní – pískovec pochází zřejmě ze stejných lomů jako vysocká předsíň (budou to asi Valdice u Košťálova).“* Vedlo je k těmto závěrům i vědomí, že Jan Culík měl blízko k *„opožděnému přejímání baroka a přes svého otce Jakuba asi k tradici kamenické dílny při stavbě pavlánského poutního chrámu v Nové Pace a k rokokovému sochaři Václavu Rulffovi, u něhož se pravděpodobně vyučil i starý Jan Sucharda, zakladatel slavné sochařské tradice Suchardů novopackých.“*[54]

Dříve jsem směřoval hledání tvůrce projektu i těch, kteří jej provedli, na vzdálený Veithův Liběchov,[55] ale tyto myšlenky mi přesvědčivě vyvrátili manželé Scheybalovi. Ti uvedli, že plně souhlasí *„s tím, že předsíň byla dokončena za faráře Nigrina 1817. Okolnosti obtížného shánění peněz jsou pro tu dobu typické.“* K možnosti liběchovského vlivu prohlásili, že *„zde sotva působil. Vždyť sochařská sláva veithovského Liběchova spadá až do druhé čtvrtiny XIX. století a souvisí s romantismem Levého, Schwanthalera ad.“* Hned u toho uvedli: *„Zdá se nám velmi pravděpodobné, že vysocká předsíň byla dlouho nedokončená.“*[56] Ovšem obrat, který je k tomuto domnění přivedl, totiž, že byla postavena *„síň, zatím na jedné straně, z kamene“*, se dá vyložit i vzhledem ke stranám budovy, kdy pisatel snad doufal i ve stavbu předsíní u postranních vchodů, kde ostatně dosud nafouká často v zimě do kostelní lodi sníh i skrze zamčené a nedávno restaurované dveře. Navíc údaj nepřímo připouští existenci starší předsíně, převážně dřevěné.[57] Šlo snad jen o poměrně malý přístřešek, což naznačuje pozdní ústní tradice, že *„začátkem tohoto století devatenáctého panovala řeč mezi lidem, až na stříšce nad hlavním vchodem chrámu Páně dorostou břízky tak velké, že z nich možno bude pometlo splésti, pak že snadno tím pometlem Vysoké se bude moci vymést“*.[58] To by snad odpovídalo i zmínce z roku 1770 o tehdy chystaných opravách na předsíni.[59] I v okolí se objevují u zděných kostelů dřevěné předsíně, například při kostele v Křížlicích.[60] U bočních vchodů má pak zděné předsíňky kostel v Bozkově, v roce 1893 obnovené.[61]

Dataci stavby kostela svaté Kateřiny Alexandrijské ve Vysokém nad Jizerou a jeho předsíně se na základě znovunalezených pramenů zjevně zkracuje na roky 1725 – 1734 u kostela a přesunuje na rok 1817 u předsíně. Stále však zůstává u celého vysockého kostela mnohé k ověření a doplnění pro další badatele.

Poznámky

1 LUKÁŠ, Václav: *Záhada kostelní předsíně. Proč byl postaven honosný vstup kostela sv. Kateřiny ve Vysokém nad Jizerou?* Krkonoše, 2000, č. 11, s. 36-37.

2 Dopis Jiřího Kynčila autorovi z 11. 6. 1988.

3 Dopis adresovaný autorem článku děčínské pobočce Státního oblastního archivu v Litoměřicích z 12. 7. 1988 a odpověď autorovi článku od vedoucí pobočky Heleny Smíškové zpracovaná Hanou Slavíčkovou z 25. 7. 1988 pod značkou 407/88-42.

[4] Například dopis Michala Jakla autorovi článku z 12. 1. 1992 a později i pomoc Michala L. Jakla při doplnění údajů pro tento článek.

[5] Dopis Jany Scheybalové a Josefa V. Scheybala autorovi článku z 15. 11. 1992.

[6] Dopis Ivo Navrátila autorovi článku ze 4. 3. 1996 pod značkou SOkA Semily 240-8.6/96.

[7] Dopis adresovaný autorem článku Karolu Bílkovi z 6. 3. 1996; odpověď Karola Bílka autorovi článku z 10. 3. 1996 s připojeným inventářem Literárního archivu Památníku národního písemnictví (KŘIVSKÝ, Pavel: *Literární pozůstalost Antonín Veith (1793–1853) a František Emanuel Velc (1816–1890).* Praha 1971, II a 12 s.) a dopis adresovaný autorem článku Karolu Bílkovi z 16. 3. 1996.

[8] O těch nejzevrubněji SCHEYBAL, Josef V. – SCHEYBALOVÁ, Jana: *Umění lidových tesařů, kameníků a sochařů v severních Čechách.* Ústí nad Labem 1985, s. 190-191, 296-297, 302, 319-323, 325 a vložená příloha obsahující rozrod košťálovského Jakuba Culíka.

[9] Dopis Jany Scheybalové a Josefa V. Scheybala autorovi článku z 15. 11. 1992.

[10] Dopis Zdeňky Flouskové autorovi článku ze září 2000 na korektuře textu pro časopis Krkonoše a odpověď autora článku adresovaná Zdeňce Flouskové z 2. 10. 2000.

[11] Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí, sign. Rk 432, Rk 433 a Rk 434.

[12] Viz pozn. 9.

[13] Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí, lokační sign. OV 19, inv. č. 14.723, 18.632/1 i 18.632/2.

[14] POCHE, Emanuel a kolektiv: *Umělecké památky Čech 4.* Praha 1982, s. 303-304.

[15] SOkA Semily, Farní úřad Vysoké nad Jizerou, rkp. KRAMÁŘ, Joseph: *Verzeichniss der im hochstädter Kirchsprengel sich befindenden religiösen Standbilder: Kreuze, Statuen, offenenfeldweg = auch versperrbaren Landkapellen.* Hochstadt 21. April 1836, fol. 2v-3r; SOkA Semily, Archiv města Vysoké nad Jizerou, sign. 4, inv. č. 210, č. j. 116/1858; JAKL, Michal L.: *Mariánský sloup na náměstí Vysokého nad Jizerou ve vybraných souvislostech sochařské výzdoby vysocké krajiny. I. část.* Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 14. Semily 2001, s. 203-204 a týž: *Mariánský sloup na náměstí Vysokého nad Jizerou ve vybraných souvislostech sochařské výzdoby vysocké krajiny. II. část.* Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 15. Semily 2002, s. 241 a 255-256.

[16] SCHALLER, Jaroslaus: *Topographie des Königreichs Böhmen, darinn alle Städte, Flecken, Herrschaften, Schlößer, Landgüter, Edelsitze, Klöster, Dörfer, wie auch verfallene Schlößer und Städte unter den ehemaligen, und jetzigen Benennungen samt ihren Merkwürdigkeiten beschrieben werden. Vierter Theil. Bunzlauer Kreis.* Prag – Wien 1790, s. 309.

[17] Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí, sign. Rk 434, VOBORNÍK, Josef: *Paměti farnosti Vysocké.* Vysoké 1. 12. 1908 až 16. 12. 1909, fol. 28r-31r a 42r.

[18] SOMMER, Johann Gottfried: *Das Königreich Böhmen; statistisch=topographisch dargestellt. Zweiter Band. Bunzlauer Kreis.* Prag 1834, s. 349.

[19] Například SEDLÁČEK, August: *Místopisný slovník historický království českého.* Praha 1908, s. 993 i KUČA, Karel: *Atlas památek. Česká republika. O/Ž.* Praha 2002, s. 1271.

[20] *Město Vysoké „pod Krkonoši a nad Jizerou". Pozvání ku 28. sjezdu „Podkrkonošské župní hasičské jednoty" se sídlem v Jilemnici, který konati se bude v neděli dne 23. měsíce června 1912 ve Vysokém nad Jizerou.* Jilemnice 1912, s. 5-6.

[21] Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí, sign. Rk 434, VOBORNÍK, Josef: *Paměti farnosti Vysocké.* Vysoké 1. 12. 1908 až 16. 12. 1909, fol. 28r-31r, Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí, sign. Rk 433, VOBORNÍK, Josef: *Město Vysoké „pod Černými lesy", též „pod Krkonoši" a „nad Jizerou".* Vysoké b. d. [cca 1912?, autorské přípisky ještě z 3. V. 1943 a 25. X. 1950], fol. 31v-32r, a Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí, sign. Rk 432.

[22] SOkA Semily, AM Vysoké n. J. KR-389, fol. 31v a 132v.

[23] VLČEK, Pavel a kolektiv: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách.* Praha 2004, s. 297 a 536.

[24] Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí, inv. č. 156, sign. Rk 63, Voborník I. 1., s. 27.

[25] EBELOVÁ, Ivana: *Zápisná kniha pražských stavitelů 1639–1903. Edice.* Praha 1996, s. 23 a 26.

[26] VLČEK, Pavel, cit. dílo, s. 294-297, 524 a 526-527.

[27] BAREŠ, František: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu mladoboleslavském.* Praha 1905, s. 339-343.

[28] Například LUKÁŠ, Václav: *Vysoké nad Jizerou.* Vysoké nad Jizerou 1992, s. 19.

[29] VLČEK, Pavel, cit. dílo, s. 657 a 660.

[30] SOkA Semily, Farní úřad Jablonec nad Jizerou, sign. KR-372, *Liber memorabilium Parochiae Jablonecensis* [1721] 1728–1778, s. 122-123; SOkA Semily, Archiv obce Buřany, sign. KR-28, *Pamětní kniha (uložena ve fondu MNV Buřany) 1905–1976*, s. 38, 65 a 147.

[31] Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí, sign. Rk 434, VOBORNÍK, Josef: *Paměti farnosti Vysocké.* Vysoké 1. 12. 1908 až 16. 12. 1909, fol. 29r, a Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí, sign. Rk 433, VOBORNÍK, Josef: *Město Vysoké „pod Černými lesy", též „pod Krkonoši" a „nad Jizerou".* Vysoké b. d. [cca 1912?, autorské přípisky ještě z 3. V. 1943 a 25. X. 1950], fol. 31v.

[32] Dopis Jany Scheybalové a Josefa V. Scheybala autorovi článku z 15. listopadu 1992.

[33] Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí, sign. Rk 434, VOBORNÍK, Josef: *Paměti farnosti Vysocké.* Vysoké 1. 12. 1908 až 16. 12. 1909, fol. 42r-43r, 46v-47v a 49r-50r.

[34] Dopis Jany Scheybalové a Josefa V. Scheybala autorovi článku z 15. listopadu 1992.

[35] BAREŠ, František: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu mladoboleslavském.* Praha 1905, s. 191-192 a 195-197.

[36] Dopis Jany Scheybalové a Josefa V. Scheybala autorovi článku z 15. listopadu 1992.

[37] SVATOŠOVÁ, Marie: *Až k prolití krve. Radostné poselství P. MUDr. Ladislava Kubíčka.* Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2005, s. 7-9 a 156-157.

[38] LUKÁŠ, Václav: *Vysoké nad Jizerou.* Vysoké nad Jizerou 1992, s. 21.

[39] MIZERA, František: *Paměti města Semil a jeho okolí.* Praha 1887, s. 70-72 a 83; MIZERA, František: *Paměti města Semil a okolí.* Semily 1930, s. 181 i 267; KŘIVSKÝ, Pavel: *Literární pozůstalost Antonín Veith (1793–1853) a František Emamuel Velc (1816–1890).* Praha 1971, s. 3, 5-7 a 9.

[40] MAŘATKA, František: *Památník vysockého Krakonoše.* Vysoké 1886, s. 12.

[41] JOUZA, Ladislav: *Z pamětí samotářových.* LAPIS REFUGII. Kulturní občasník nejen pro kolínský zámek. Č. 2, 2003, s. 13-15.

[42] SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, fond Velkostatek Semily, inv. č. 546, kniha kostelních účtů let 1739–1826.

[43] Dopis Jany Scheybalové a Josefa V. Scheybala autorovi článku z 15. listopadu 1992.

[44] MIZERA, František: *Paměti města Semil a jeho okolí.* Praha 1887, s. 71.

[45] *Veith, jméno zámožné rodiny velkostatkářské v Čechách, stavu měšťanského.* In: RIEGER, František Ladislav – MALÝ, Jakub (redaktoři): Slovník naučný. Díl devátý. Praha 1872, s. 949-950.

[46] ELZNIC, Václav: *Renobilitační procesy pražské.* Ostrava 1986, s. 31.

[47] Dopis Jiřího Kynčila autorovi článku z 11. června 1988.

[48] MIZERA, František: *Paměti města Semil a okolí.* Semily 1930, s. 177.

[49] ELSNER, Vinzenz: *Heimatskunde des Rochlitzer Gerichtsbezirkes mit Berücksichtigung der Gemeinden der Gerichtsbezirke Starkenbach und Hochstadt.* Rochlitz 1893, s. 149-150.

[50] NEUBECKER, Ottfried: *Wappenkunde.* München 1991, s. 180.

[51] SOMMER, Johann Gottfried: *Das Königreich Böhmen; statistisch=topographisch dargestellt von Johann Gottfried Sommer. Zweiter Band. Bunzlauer Kreis.* Prag 1834, s. 83, 130, 338 a 342.

[52] Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí, inv. č. 5.573.

[53] VLČEK, Pavel, cit. dílo, s. 657 a 660.

[54] Dopis Jany Scheybalové a Josefa V. Scheybala autorovi článku z 15. listopadu 1992.

[55] LUKÁŠ, Václav: *Záhada kostelní předsíně,* s. 36-37.

[56] Dopis Jany Scheybalové a Josefa V. Scheybala autorovi článku z 15. listopadu 1992.

[57] Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí, sign. Rk 434, VOBORNÍK, Josef: *Paměti farnosti Vysocké.* Vysoké 1. 12. 1908 až 16. 12. 1909, fol. 46v.

[58] JAKL, Michal: *Kostel sv. Kateřiny.* Větrník, 1994, č. 8, s. 15-16.

[59] VLČEK, Pavel, cit. dílo, s. 657.

[60] Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí, inv. č. 5.227, *model zasněženého římskokatolického kostela v Křížlicích zhotovený vysockým řezbářem Františkem Hanušem pro Národopisnou výstavu československou konanou roku 1895 v Holešovicích u Prahy.*

[61] ŠTAJNYGR, Jan Křtitel: *Pomněnky z Boskova čili dějiny a památnosti poutního chrámu Páně Navštívení Blahoslavené Panny Marie v Boskově.* Praha 1894, s. 133 a 140-142; KUBÁTOVÁ, Taťána: *Bozkov.* Praha 1943, s. 7.

Václav LUKÁŠ: ***Wann wurde die Vorhalle der Kirche in Vysoké nad Jizerou erbaut?***

In der bisherigen Literatur präzisiert sich die übliche Datierung der Kirche der hl. Katharina von Alexandria in Vysoké nad Jizerou (Hochstadt) und ihrer Vorhalle von 1725-1743 aufgrund wiederentdeckter schriftlicher Quellen, die bereits vor fast einem Jahrhundert dem Kaplan Josef Voborník bekannt waren, auf die Jahre 1725-1734 bei der Kirche und auf das Jahr 1817 bei der Vorhalle. Die künstlerische Ausgestaltung der spätbarocken Kirchenvorhalle bilden auch Wappenkartuschen, die eine baldige Erteilung des untitulierten Adels der bürgerlichen Familie Veith voraussetzen. Die Familie Veith war der damalige Besitzer der Semiler Herrschaft, die Beförderung wurde jedoch nicht realisiert. Laut Meinung der Eheleute Jana und Josef Scheybal, unserer führenden Kenner von steinernen Bauwerken in Nordböhmen, entstand die Kirchenvorhalle in Vysoké nad Jizerou als Werk der Steinmetzwerkstätte von der Familie Culík.

Semily jako štace kočovných divadelních společností, aneb Koláček od paní Riegrové

Jaroslav Barták

Možnost shlédnout divadelní představení na venkově a v malých městech na počátku 19. století dopřávali divákům pouze ochotničtí herci. Jen výjimečně se vydávali ze svého působiště do okolí, jako novopacký komediant Jan Nypl se skromnou družinou a trakařem rekvizit, staroveský krejčovský mistr František Voceďálek nebo mlázovický malíř figurek Vojtěch Hánich. Snad byli předzvěstí budoucích profesionálních kočovných divadelníků.

Před rokem 1848 působilo v Čechách několik německých koncesovaných divadelních společností, mnohé s účastí českých herců. Díky změně politických poměrů k lepšímu mohla v roce 1849 vzniknout první česká putovní společnost, kterou její principál **Josef Alois Prokop**[1] honosně nazval První národní divadlo pro venkov (později První divadelní společnost česká pro venkov). V Prokopově souboru, který se poprvé představil v Chrudimi 17. 11. 1849 Tylovou předehrou *Umělcové na pouti*, byli angažováni herci na základě veřejné soutěže. Na zájezdy v padesátých letech vzpomíná syn jednoho z nich, Hynka Viceny: *„ ... Kam jsme my všude byli s tatínkem pozváni! Ten koláček, co jsem jako student dostal od paní Riegrové v semilském mlýně ...“*[2] Mlsnému studentíkovi vděčíme, že se nám dochovalo vzácné svědectví o zaručeně první návštěvě českého kočovného souboru na pódiu postaveném na sudech některé ze semilských hospod, případně v poschodí staré dřevěné radnice.

Prokopova společnost záhy získávala další následovníky. S jejich přibývajícím počtem se začaly vymezovat nejvýhodnější trasy, po kterých putovaly: jihočeská (Jindřichův Hradec, České Budějovice, Písek, Tábor), východočeská (Chrudim, Litomyšl, Čáslav, Kutná Hora) a severovýchodní (Mladá Boleslav, Turnov, případně Semily, Lomnice nad Popelkou, Jilemnice). Základním dopravním prostředkem zvláště menších družin zůstával koňský povoz naložený rozkládacím jevištěm, oponou, kulisami, bednami rekvizit, garderoby a bibliotékou.[3] Kulisy byly majetkem ředitele, většinou ale nepostačovaly, musely se půjčovat od místních ochotníků,

Eliška Zöllnerová, principálka nejslavnější kočovné společnosti, která pod jejím vedením vystoupila v divadelním sále radnice poprvé v roce 1885.

Divadelní ředitel Josef Faltys zavítal se svou společností do Semil v roce 1881.

nábytek po rodinách. Výprava byla v podstatě stejná – krajina, les, světnice, parádní pokoj a rytířská síň. Při angažování nového herce se přihlíželo stejným dílem jak k jeho umění, tak k velikosti kufru s vlastními kostýmy. Podle hereckých oborů se páni někdy dělili na milovníky, hrdiny, charakterní aktéry a staré, dámy na naivky, milovnice, anštandtky,[4] heroiny, vážné staré a komické staré. Herci se role učili do zásoby, nezávisle na repertoáru. Sezóna obvykle začínala v říjnu, končila na jaře. O prázdninách byl herec bez prostředků. Výplata byla obvykle denní (30 krejcarů až zlatka), ovšem jen když se hrálo. Není divu, že snem mnohého z nich bylo angažmá ve stálém divadle. Nemalé potíže měli i ředitelé – zajistit dobré štace, upravit program, aby vyhovoval umění i kase, zvládnout někdy až exotické existence v hereckém souboru.

Přes všechna příkoří, konflikty s úřední mocí, nepřízeň počasí, stálé stěhování, nuzné ubytování, někdy i hlad, zůstávalo divadlo, tento *had z ráje* (Tyl) pro kočovné herce šťastným životním posláním.

Zatímco pobyt Prokopovy společnosti nebyl blíže zaznamenán, o další návštěvě, byť jednodenní, máme spolehlivé údaje. 30. prosince 1868 zavítala do Semil **Divadelní společnost Antonína Muška st.** (1819 – 1875). Původní nabídku k hostování o masopustu městské zastupitelstvo odmítlo s odůvodněním, že hraní divadla cizím souborům v masopustní době nepovoluje.[5] Obecenstvo se tedy muselo spokojit pouze s jedním představením, a to hrou Josefa Štolby *Zapovězené ovoce.* Ředitel souboru, bývalý herec společnosti Filipa Zöllnera, Karla Lösla, Josefa Faltyse aj. spravoval od r. 1864 počeštělou společnost Szeningovu, kde hrál i se svými třemi dětmi.[6] Od roku 1865 začal podnikat samostatně. Zaměstnával i pozůstalé členy rodi-

ny J. K. Tyla (Ninu Rajskou s manželem J. L. Turnovským a dcerami Eliškou a Marií Tylovými).[7]

25. října 1874 byl v Semilech slavnostně otevřen *nový rádní dům* a v jeho poschodí divadelní sál, dávný sen místních ochotníků. Jejich pohostinství využila v srpnu 1880 divadelní ředitelka **Therezie Knížková** se svou společností. Semilská štace byla zřejmě úspěšná, neboť soubor přicestoval příští rok znovu (na celých šest týdnů) a o rok později, mezi 26. 6. – 14. 7. 1882, si zájezd zopakoval. Knížková (roz. Martensová), původně herečka v rolích tragických milovnic v společnosti Filipa Zöllnera a J. J. Stránského-Šemerera, byla dcerou německého principála Knischka. Po něm zdědila koncesi a neprovdaná cestovala s průměrnou hereckou družinou.[8]

V roce 1881 kromě Knížkové vystoupili na radničním jevišti členové slavné společnosti ředitele **Josefa Faltyse** (1839 – 1926). Původně pražský mydlářský tovaryš byl angažován v r. 1860 J. A. Prokopem, prošel společnostmi Josefa Kullase,[9] Vojtěšky Prokopové,[10] Arnoštky Libické, Jaroslava Hofa a oženil se s dcerou Hynka Muška. Došlo tím k propojení dvou významných hereckých rodů. Vlastní koncesi obdržel v roce 1875.[11] Kromě obvyklých cestovních tras zavítal jako první na Litoměřicko, kde bylo stálé působiště německy hrajících družin.

Roku 1885 potěšil semilské obecenstvo příjezd dvou divadelních putovních souborů. První, vedený **Františkem Pokorným** (1833 – 1893), se zdržel pouze na dvě představení, 21. a 22. února. Byla to však od dob Tylových společnost nejhodnotnější, ať již hereckým souborem (vynikající Jindřich Vilhelm a Vojta Slukov), tak repertoárem z děl světových dramatiků (Goethe, Kleist). Pokorný před zběhnutím k divadlu absolvoval klasické vzdělání, měl se stát bohoslovcem. Začínal jako charakterní herec, v roce 1863 sestavil pro německého ředitele J. Walburga-Weseckého Českou divadelní společnost plzeňskou. Koncesi získal v roce 1866. Tři sezóny řídil plzeňské divadlo, jednu sezónu brněnské, nakonec se vrátil ke kočování.

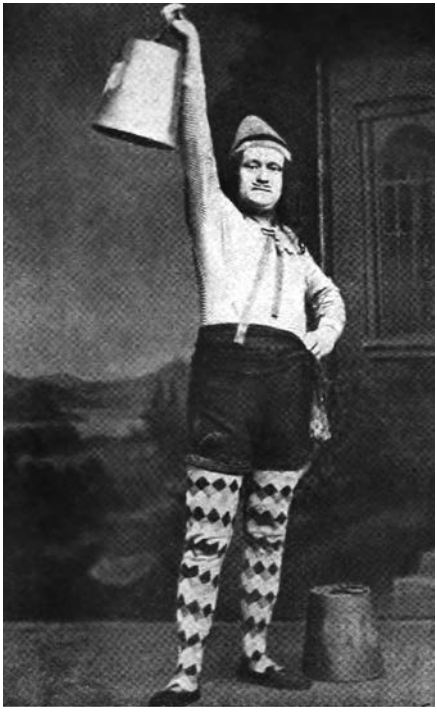
Zöllnerové – legendární herecký rod původem ze Saska se usadil natrvalo v Čechách v polovině 19. století příchodem vídeňského komika Filipa Zöllnera (1782 – 1863) se synem Friedrichem a tanečnicí budapešťského německého divadla Eliškou Cinege. Zöllner založil v Hradci Králové německou divadelní společnost, kterou po dvou letech rozpustil a stal se režisérem pražské arény ve Pštrosce. V roce 1853 založil s Tylem a Josefem Štanderou českou kočovnou společnost, která přetrvala téměř sto let. S Eliškou, již Zöllnerovou, měl tři syny – Filipa (nar. 1853), Františka (nar. v Turnově 1858) a pohrobka Karla (nar. 1863). Po jeho smrti se stala Eliška Zöllnerová (1822 – 1911) novou principálkou osiřelého souboru,[12] který zavítal v roce 1885 do Semil. Od 5. srpna do 13. září sehrál úctyhodných 38 představení. Na programu byly hry Tylovy, Kolárovy, Bozděchovy, Hálkovy, Scribeovy, Sardouovy, Sandové, Huga, Shakespeara a Schillera. V této době již valnou část ředitelských starostí přebíral syn František.

V dalších dvou letech se žádná divadelní společnost v Semilech nezastavila, diváci museli vzít zavděk představeními svého ochotnického spolku. Hosté se ohlásili až na 15. září 1888. Byla to Divadelní společnost **Tomáše Kratochvíla** s jediným před-

stavením ruského dramatika I. V. Špažinského *Paní majorka* (premiéra v ND byla koncem roku 1887). K tomuto představení se váže ušlechtilý čin ředitele společnosti, oceněný purkmistrem Josefem Čapkem, jenž *„vidí se mile nucena vzdáti za laskavé věnování poloviny čistého příjmu z představení divadelního ve prospěch chudých povodní dne 3. srpna naše město krutě stihnuvší, vroucí díky ...“*[13] Společnost Tomáše Kratochvíla přijela do Semil znovu až po dvou letech, na přelomu dubna a května 1890, zato s vzácným hostem Jindřichem Mošnou, členem ND.[14] Z šesti inscenovaných her v režii Jana Janovského a Antoše J. Frýdy vystoupil ve čtyřech: *Únos Sabinek* (F. a P. Schöntanové), *Věno* ((V. K. Častolovský), *Krejčí Divíšek* (A. F. F. Kotzebue) a *Herkules* (G. Belly) – na plakátu k této hře uvedeno: *Akrobatiku provede, jakož i veškeré zpěvy přednese Jindřich Mošna*.[15]

V lednu 1891 a květnu 1892 zpestřila semilský kulturní život kočovná společnost **Jana Košnera**. Sehrála deset činoher, program byl bez uvědomělé dramaturgie. Košner si po Švandově vzoru udržoval v Plzni malou letní arénu, ze známějších herců měl v souboru manžele Merhautovy, Kodetovy, Žákovské, Čížkovou a naivku Marii Slatinskou.[16]

V květnu 1895 přijela nám již známá divadelní společnost vystupující stále pod jménem Elišky Zöllnerové, ve skutečnosti spravovaná jejím synem Františkem, kte-

Tomáš Kratochvíl jako komediant v Prodané nevěstě. V Semilech se představil už jako ředitel kočovné společnosti v roce 1888 a 1890.

Jindřich Mošna, člen Národního divadla, j. h. v titulní roli hry Krejčí Divíšek (A. F. F. Kotzebue), provedené v Semilech 10. 5. 1890 společností Tomáše Kratochvíla.

rý ale neměl ani formát ani dravost starší generace, zatímco *babička* Zöllnerová, jak ji herci nazývali, stále vládla souboru železnou rukou a spravedlivě vedla pokladnu.[17]

O rok později, v červnu 1896, vystoupila v divadelním sále radnice společnost **Josefa Ladislava Chmelenského** (1860 – 1932) v šesti činohrách. Ředitel souboru byl vnukem obrozeneckého básníka Josefa Krasoslava Chmelenského. Zaměnil kariéru dragounského důstojníka za divadelní podnikání. V roce 1891 získal na jednu sezónu brněnské divadlo, ale dal přednost kočování po českém venkově. Činohru téměř neprovozoval, pod vedením režiséra Karla Liera se úspěšně věnoval opeře. V roce 1893 společnost hostovala ve Vídni, příští rok se jako první vypravila do Dalmácie. Zájezd do Splitu a Dubrovníku byl však labutí písní Chmelenského opery. V roce 1895 se o společnosti píše jen jako o činoherní a je na cestě k úpadku. Ten nastal roku 1901.

Několik let trvající neshody ve vedení semilského ochotnického spolku a z toho plynoucí prudký úbytek nově nastudovaných inscenací byl vyvážen divadelními produkcemi hostujících kočovných souborů. Zvláště rok 1897 byl na jejich návštěvy bohatý – přicestovalo pět společností a celkem sehrály 59 představení. Již na 27. ledna bylo plakátováno první[18] – *Vina* od Jaroslava Hilberta v provedení společnosti ředitele **Františka Trnky** (1859 – 1929). Nejedná se o soubor nám neznámý, protože před dvanácti roky někteří jeho členové i sám ředitel v Semilech již hráli. Bylo

to pod vedením Františka Pokorného, kterému Trnka (tehdy pod jménem F. Aleš) dělal operního režiséra. Během let získával stále pevnější pozici, až se po onemocnění Pokorného stal v r. 1895 jeho nástupcem.

V druhé polovině května přicestovala družina **Antonína (Jakuba) Muška** (narozeného 1. 11. 1851 v Turnově), syna divadelního ředitele Antonína Muška st., jehož společnost známe z roku 1868. Syn Antonín ji v polovině šedesátých let oživil. V Semilech uvedl 16 činoher, ze známějších Sudermannův *Domov*, Sardouovu *Madame Sans-Gêne* a Hugovy *Bídníky*.

Pouze na tři červencové dny 1897 se zastavil František Zöllner (narozený 23. 10. 1858 v Turnově) se společností vystupující již pod jeho jménem.

Zato téměř celý podzim (11. 10. – 29. 11.) patřilo semilské jeviště shodou okolností třetímu turnovskému rodáku **Josefu Štekrovi** (6. 4. 1852 – 1914). Svou hereckou dráhu začal jako ochotník v rodném městě. Vyučený zámečník, brzdař u dráhy, odešel ke společnosti Jana F. Kozlanského. Jako kandrdas kromě hraní lepil plakáty a čistil lampy. Později, už jako herec komických postav, vystřídal družiny Muška, Faltyse, Knížkové, Brauna, Betky, Růžičky, Kratochvíla a Sodomy. Vlastní koncese se dočkal až v roce 1891, při cestování vyhledával hlavně sever Čech (do Semil se vrátil ještě v letech 1898, 1901, 1902, 1906 a 1913). Ze skromných výdělků pravidelně podporoval národnostní spolky. Vedle kasovních her měl na repertoáru i náročná dramata – Šamberkova *K. H. Borovského*, Goethova *Fausta*, *Angelo* a *Hernani* V. Huga, *Kříž u potoka* K. Světlé, *Sedlák svým pánem* Lope de Vegy, *Otce* A. Jiráska – celkem 31 představení. 17. prosince se Štekrova společnost zastavila ještě jednou, aby sehrála sváteční představení *Princezna Pampeliška* od Jaroslava Kvapila.

Aby byl výčet hostů v roce 1897 úplný, musíme se zmínit o pěti prosincových divadelních večerech společnosti operní pěvkyně **Františky Procházkové**. Její činoherní podnikání bylo zřejmě omylem, protože už za dva roky se opět objevuje v náročných operních rolích (Smetanova *Libuše*) v plzeňské aréně. V Semilech uvedla vedle nevýznamných titulů Kunovy *Loupežníky na Chlumu*, které měly nastudovány v té době snad všechny kočovné i ochotnické soubory.

Divadelní rok 1898 zahájila, podobně jako předešlý, dvěma lednovými inscenacemi společnost Františka Trnky, opět bez velkých ambicí.

Protože útlum činnosti semilského ochotnického spolku stále trval, přivítalo obecenstvo téměř měsíční hostování souboru **Aloise Janovského** od 3. 9. do 26. 9. 1898 dobrou návštěvností. Určitě se líbila aktuální fraška Jaroslava Puldy *Hloupý Honza na Výstavě* (inspirovaná Národopisnou výstavou), Zeyerovo drama *Z dob růžového jitra*, Hugův *Zvoník u Matky Boží*, Gutzkowův *Uriel Acosta* i Hauptmannova *Hanička*. Alois Janovský, sám dobrý herec (v společnosti Vendelína Budila, Pavla Švandy ml. aj.) měl v souboru znamenité aktéry, např. Alexandra Třebovského a Karla Nolla.[19]

S podobně kvalitním repertoárem se po roce vrátil soubor Josefa Štekra: reprízovaná musela být Salovova *Darmojedka*, úspěch mělo Tylovo *Jiříkovo vidění* i slavný *Zlý duch Lumpacivagabundus* J. N. Nestroye. Jako dárek místnímu obecenstvu uvedla společnost ze své autorské dílny veselohru *Semily bez krejčího*.

Produkci kočovných společností v 19. stol. na semilském jevišti uzavřely v r. 1899 dva soubory (v r. 1900 nevyhledal Semily žádný). Od 7. do 12. února vystoupila společnost **Pavla Švandy ml.** v sedmi představeních (jedno určeno dětem – *Sněhulka* od Františka Douchy). Ředitel (syn slavného Pavla Švandy ze Semčic, neherce, ale reformátora hereckého umění a dramaturgie) debutoval jako významný tenor při otevření otcova divadla na Smíchově (ve Smetanově *Hubičce*, za přítomnosti autora). Po desíti letech zdědil koncesi i divadlo po otci (1891) a v r. 1895 druhé divadlo, postavené matkou Eliškou Peškovou-Švandovou. Kromě toho si najímal na hlavní sezónu plzeňské divadlo. Jeho společnost čítala přes šedesát členů. Kočovné pobyty zkracoval na pouhé vzorkové zájezdy. Tím bylo i semilské vystoupení.[20]

Od 1. do 24 července 1899 přijela znovu po dvou letech divadelní družina Antonína Muška s nově nastudovaným repertoárem. Výraznou hereckou posilou v tomto roce byl Václav Vydra.[21] Z dvaceti činoher si pozornost zaslouží *Malý lord* (Burnettová), *Podskalák* (Šamberk), *Sever proti Jihu* (Gillette), *Divoška* (Solověv-Ostrovskij) a *Forman Henčl* (Hauptmann).

Divadelní návěstí.

V hluboké úctě podepsaný dovoluje si tímto zdejšímu P. T. umění milovnému obecenstvu oznámiti, že zahájí v brzku se svojí z předních uměleckých sil sestavenou činoherní a operetní společností

CYKLUS

divadelních her

Znaje kraseckost zdejšího P. T. divadelního obecenstva, dovoluji si upozornit na to, že repertoir můj jest vybraný a tak sestaven, že nejnovější hry co nejdůstojnji v něm jsou zastoupeny a poněvadž jsem neúčetval práce ni nákladu, bych vše co nejlépe a k úplné spokojenosti velectěného obecenstva vyprovil, a dovoluje se zvláště ctěnosti obětovati zdejšího P. T. umění ochotného obecenstva, doufám, že snaha má tentokráte uspokojivá a zajisté bojímu návštěvou odměněna bude.

REPTOIR:

Dramata, činohry a obrazy ze života:

Domov. Flamiškova dcera. Zkažená krev. Otec. Dcera Fabriciova. Rozina Richardova. Nevinně odsouzen. Pařížský dábel. Frou-Frou. Hraběnja Sára. Velký Galeoto. Cest. Maryša. Gazdina roba. Uzvalerie Rozlimova. Jiný vzduch. Sveň mojich lidí. Paní jesenčkova. Útěk sirůtka. Černý kůň v lese. Penzion. Pomsta ženy Cornické Svědek. Majitel herti. Můj Vojtíšek. Dobrodinci lidstva. Zlodějka dětí.

Veselohry a frašky:

Závěť lakavického pána. Madame Sans-Gêne. Pan podporčík. Charley-ova teta. Blázinec za zentách. Nevěrný Tomáš. První klient. Dva šťastné dny. Cesta na východ. Sedlák svým pánem. Hubička. Utržený rajo. Klopy. Vydařená rodina. Úsměvní pájovna. Praha je Praha. Mýtka. Klub mládenců. Cyprienna. XI. přikázání. Linka z kasáren. Pan soimetář. Překvapení z rozvodu. Champignol. Ta malá paní tykyně. Naše děvčata. Perla. Tři klobouky. Naší zálohníci. Soudcy den. Generál ben vojska. Hubička v tunelu. Sest barevná. Zenžkov. Švihák a zpěvačka. Krejčí gigrie. Talisman.

Operetty a burleskní frašky:

Svatba při lucernách. Žádný muž a bílý dívčí. Strašení na děvčenčů. Veselí pávci v pěstavu. Kovářů. Marie, dcera pluku. Žádný podíl. Chudá holka. Linka a Smola, Svatba cestovatova. Milin-Bilin. Jihkova vládní. Lompetvagabondáni. Muž z měsíce. Bohatá holka. Hajná kver.

Výpravné hry:

Sedmiska a sedm trpaslíků. Cárův kurýr. Středem země do Afriky. Marnotratník. Sedm havranů. Popelka. Poslední krojaar a první hajič.

K úplnou pohodlí P. T. velectěného obecenstva jest upořádáno předplacení v tuctových listkách, jichž možno použíti v libovolném počtu ku kterémukoli představení, tak že není P. T. abonenti vázáni na hry určité.

Ceny v předplacení: Křesla (12 listků) 5 zl., I. místo 4 zl., II. místo 3 zl. **Ceny obyčejné:** Křesla 50 kr., I. místo 40 kr., II. místo 30 kr., parter 20 kr., studentský a garnisonní lístek 10 kr., galerie 10 kr.

Velectěné P. T. obecenstvo!

Doufaje, že velectění příznivci dramatického umění najdou v dlouhých večerech v útulné zařízeném divadle u p. hoteliera jest u pohodlí P. T. ctěného publika všemožné se postarati, milou zábavu a že můj solidní podnik svou vzácnou přízní dožíti bude.

Znamením se v hluboké úctě oddaný

Jan Drobný,

div. ředitel.

Divadelní návěstí ohlašující příjezd společnosti Jana Drobného do Semil v roce 1902 a 1907.

Hru F. A. Bayerleina Čepobití uvedla Zöllnerova společnost v Semilech 1. 3. 1905. Zleva Josef Brzek, Václav Vydra a Terezie Brzková.

Prvním hostujícím souborem v novém století byla v září 1901 divadelní společnost Josefa Štekra. Pro ředitele to byl smutný rok, na štaci v Železném Brodě mu zemřela žena Vojtěška. V režii Karla Pazdery sehráli deset představení, mj. *Vláda tmy* (Tolstoj), *Radúz a Mahulena* (Zeyer), *Jan Hus* (Tyl), *Trestanci na Špilberku* (Poláček).

Společnost **Adolfa Františka Solimana**, která přijela na konci roku, svým laciným programem nezaujala. Podobné bylo vystoupení **Matěje Hergotta** na přelomu března a dubna 1902 s programem sedmi průměrných her. Ředitel byl majitelem většího pražského cirkusu. Divadelní program těchto skupin spočíval v klauniádě arénních herců (s tímto druhem herectví jsme se již setkali při akrobatických výkonech Jindřicha Mošny v roce 1888 s Kratochvílovou společností). Svým způsobem to byl protest proti přetrvávajícímu dědictví realistického divadla.

Od 13. do 27. května 1902 se divadelní sál na radnici poprvé rozezněl nejen mluveným slovem, ale i hudbou a zpěvem kočovné divadelní společnosti **Jana Drobného**. Se svou ženou Annou se od 80. let, ještě jako členové souboru Františka Ludvíka, věnovali operetnímu a opernímu žánru. Koncesi získal v roce 1897 a tento druh divadla částečně provozoval na cestách se svou společností. Kromě šesti činoher (překvapil dětským představením *Medvěd a víla* E. Krásnohorské) uvedl operety

Mamzelle Nitouche, *Cikánský baron* a *Orfeus v podsvětí*. Zásluhou Drobného společnosti byla poprvé v Semilech uvedena Smetanova *Prodaná nevěsta* (22. a 25. 5. 1902).

V druhé polovině října téhož roku přicestovala s dvanácti hrami věrná družina Josefa Štekra. Z běžné produkce se vymykala Beaumarchaisova činohra *Figarova svatba*.

Rok 1903 patřil pouze jednou hostujícímu souboru – společnosti **Viléma Josefa Suka**. Původně obuvník (je zajímavé, kolik budoucích herců se rekrutovalo z řemeslníků), jako aktér však vynikl v salónních rolích. Po svém tchánu Josefu Emilu Kramuelovi podědil konsolidovanou společnost i dceru Emilii, zdatnou herečku. Vlastní koncesi pro Čechy dostal v roce 1886, pro Moravu o rok později. Jeho soubor působil na stálých scénách, cestovat začal až od roku 1902.[22] Proslavil se českou premiérou Sudermannova dramatu *Svatojánské ohně*, kterým zahájil i v Semilech. Z kolekce 17 her se vymykají *Exulanti* (Vrchlický), *Pražský žid* (Kolár), *Robinson Crusoe* (Defoe – Poláček), *Měšťáci* (Gorkij), *Král Harlekýn* (Lothar) a *Monna Vanna* (Maeterlinck).

V únoru 1905 si po osmi letech našla opět cestu na semilské jeviště společnost Františka Zöllnera s 12 inscenacemi. Uměleckou úroveň souboru na sebe přijal jeho zeť Václav Vydra, mladí venkovští herci dobře ovládali mluvené i zpěvní role. Pro-

Kočovná divadelní společnost Marie Kozlanské navštívila Semily v říjnu 1907.

Zöllnerova společnost v roce 1907 se chystá na zájezd. Na kozlíku Václav Vydra.

gram tomu odpovídal – vedle operety *Mamzelle Nitouche* Škroupova opera *Dráteník* (místními spolky byl nastudován již v roce 1882) a další večer činohra *Čepobití* (Bayerlein).

V následujícím roce kočovné společnosti reprezentoval pouze Josef Štekr s 21 činohrami od 16. 2. do 11. 3. Z her cizími soubory doposud neuvedených jmenujme alespoň *Na valdštejnské šachtě* (Stroupežnický), *Psohlavci* (Jirásek), *Babička* (Němcová), *Noc na Karlštejně* (Vrchlický), *Na dně* (Gorkij), *Maryša* (Mrštíkové).

V první polovině roku 1907 připutovaly dvě z dřívějška známé společnosti ředitelů Antonína Muška (3. 1. – 31. 1.) a Jana Drobného (17. 6. – 15. 7.). První uvedla 29 činoher, mezi jinými Shakespearova *Othella*, Gogolova *Revizora*, *Carova kurýra* (Verne), *Keana* (Dumas st.). Drobného soubor podobně jako před pěti lety potěšil hudbou a zpěvem – klasickými operetami *Giroflé – Giroflá*, *Krásná Helena* a *Netopýr*, operami *Dalibor* (Smetana), *Troubadour* (Verdi), *Čarostřelec* (Weber) a trojím provedením Smetanovy *Prodané nevěsty*.

Na říjen 1907 se ohlásila semilským divákům dosud neznámá společnost **Marie Kozlanské**. Ředitelkou se stala po smrti manžela Jana F. Kozlanského v r. 1890.[23] Sestupnou kvalitu družiny nezachránili ani dobří herci (např. Jiří Huml, komik Alois Klapka), ani artistický ředitel Antonín Chlumský (Teltscher). Z 15 představení divác-

Člen hereckého souboru Marie Procházkové-Malé Václav Jiřikovský. Společnost hrála na semilském jevišti v roce 1910.

ky nejúspěšnější byla *Maska červené smrti aneb Sherlock Holmes* (Doyle – Warner) s dvěma reprízami.

Počtvrté a naposledy vstoupil na prkna semilského jeviště Antonín Mušek se svým souborem v 26 představeních od poloviny ledna do 17. února 1908. Kromě *Sirotka Loowodského* (Bellová) a Schillerových *Loupežníků* nepřekvapili.

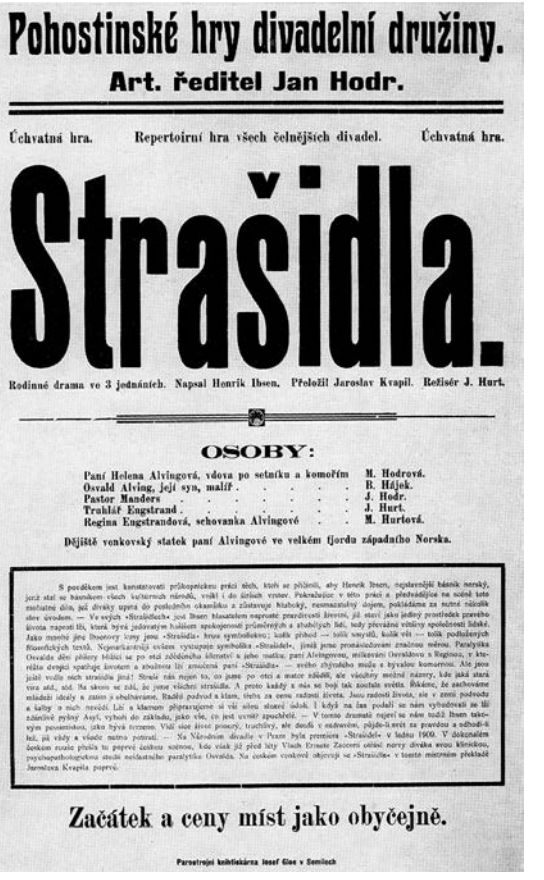
Divadelní společnost **Josefa Chládka**, která přijela zahrát 23 představení od 19. 6. do 16. 7. 1908, byla jednou z mnohých, které vznikaly a záhy zanikaly v prvních letech 20. stol. Významným členem souboru byl od r. 1907 František Roland, dlouholetý herec ND (1919 – 1959).

Dalším hostem, a to dvojnásobným (14. 9. – 11. 10. a 10. 11. – 16. 11. 1908), byla kočovná společnost **Josefa Tuttra**, která se do Semil vrátila v dalších letech ještě třikrát. Ředitel byl zdatný organizátor,[24] jeho divadlo mělo dobré jméno, ráda ho přijímala i velká města. Primadonou byla jeho manželka Božena, v rolích hrdinů se nejčastěji objevoval František Zvíkovský. U Tuttra začínali pozdější slavní herci František Kovářík, Stanislav Langer, Bedřich Karen (vl. jm. Fremmr), František Kreuzman. Z 31 her zaujaly *Dolorosa* (od turnovské Abigail H. Horákové), *Cyrano de Bergerac* (Rostand), *Vzkříšení* (Tolstoj), *Godiva* (Vrchlický), *Anna Karenina* (Tolstoj).

Na rozdíl od předešlého roku, kdy kočovné společnosti vyplnily 80 večerů, byl rok 1909 chudý – zahrála pouze jediná, pod vedením **Vladimíra Housy**. Její ředi-

tel získal hereckou praxi u slovinského Národního divadla v Lublani, koncesi obdržel na přelomu století. Ze 14 představení (15. 2. – 7. 3.) se vymykala pouze Przybyszewského hra *Pro štěstí* (premiéra v ND 1908).

Další ženou ředitelkou, která se v Semilech prezentovala, byla **Marie Procházková-Malá** (1868 – 1923). Od 3. ledna do 13. února 1910 předvedl její soubor 32 činoher, operet a operu. Ve všech společnostech, v nichž byla angažována, zastávala díky fyzické přitažlivosti postavení primadony. V roce 1904 získala vlastní koncesi, ale titulní roli nahé Godivy si podržela dále. Angažovala mladé talentované herce (Jaroslava Vojtu ml., Václava Jiřikovského, Antonína Čepelu, režiséra Karla Fořta), v jejichž podání zazněl populární výstavní kuplet *Bai Kai Lai* i první Zolova

Pohostinské hry divadelní družiny.

Art. ředitel Jan Hodr.

Úchvatná hra. Repertoirní hra všech čelnějších divadel. Úchvatná hra.

Strašidla.

Rodinné drama ve 3 jednáních. Napsal Henrik Ibsen. Přeložil Jaroslav Kvapil. Režisér J. Hurt.

OSOBY:

Paní Helena Alvingová, vdova po setníku a komořím	M. Hodrová.
Osvald Alving, její syn, malíř	B. Hájek.
Pastor Manders	J. Hodr.
Truhlář Engstrand	J. Hurt.
Regina Engstrandová, schovanka Alvingové	M. Hurtová.

Děj iště venkovský statek paní Alvingové ve velkém fjordu západního Norska.

S pocitkem jest konstatovati průkopnickou práci těch, kteří se přičinili, aby Henrik Ibsen, nejstarší básník norský, jerž stal se básníkem všech kulturních národů, vnikl i do širších vrstev. Pokračujíce v této práci a předvádějíce na scéně toto mohutné dílo, jež dívky upeta do posledního okamžiku a zůstavuje hluboký, rozmarantový dojem, pokládáme za mírné nárokům obou úvodem. — Ve svých «Strašidlech» jest Ibsen hlasatelem nejnovějšího pravdivosti životní, již staví jako jediný prostředek pravého života naproti lži, která bývá jednotlivým hříšiem spokojenosti průměrných a slušných lidí, tedy převážné většiny společnosti lidské. Jako mnohé jiné Ibsenovy kusy jsou «Strašidla» hrou symbolickou; každý přehled — tolik smyslů, kolik vět — tolik podložených filosofických textů. Nejmarkantnější ovšem vystupuje symbolika «Strašidel», jimiž jsme pronásledováni zvláštní měrou. Paralytika Osvalda dělí přímky hříšící se po stěd základního šlechtství a jeho matka; paní Alvingovou, milovaní Osvaldova s Reginou, v kterétto dvojí spatřuje životem a zbudovaná lži zmučená paní «Strašidla» — svého zhýralého muže a bývalou komorou. Ale jsou jejich vodítka těch strašidla jiná! Strašidla nás nejen to, co jsme po otci a matce zdědili, ale všechny možné názory, kde jaká stará víra atd., atd. Na zákoně se zdá, že jsme všichni strašidla. A proto každý z nás se bojí tak šíslati světla. Řekáme, že zachováme mládeži ideály a zatím ji obelháváme. Raději podvod a klam, třeba za cenu radosti života. Jsou radosti života, ale v zemi podvodu a kaliby o nich nevědí. Lži a klamem připravujeme si též silou stavěé údolí. I když na čas podaří se nám vybudovati se lži zdánlivé rydný Ráj, vyhoří do základu, jako vše, co jest uvnitř zpuchřelé. — V tomto dramatu nejeví se nám tudíž Ibsen tázavým pesimistou, jako bývá tvrzeno. Vidí sice živé pomocky, trachtýry, ale doufá v svědomění, půjde-li svět za pravdou a odhodí-li lež, již vždy a všude nutno potírati. — Na Národním divadle v Praze byla premiéra «Strašidel» v lednu 1909. V dokonalém českém rouše přišla tu poprvé českému světu, kde však již před lety Vlach Ernesto Zacconi oživil nervy drsného vrcholu Ibsenova psychopathologického studie neúčastného paralytika Osvalda. Na českém venkově objevuje se «Strašidla» v tomto mistrném překladě Jaroslava Kvapila poprvé.

Začátek a ceny míst jako obyčejně.

Parostrojní knihtiskárna Josef Glos v Semilech

Plakát na semilské představení hry Henrika Ibsena Strašidla provedené společností Jana Hodra 6. 11. 1911.

hra na českém jevišti *Zabiják (Lůza pařížská)*, *Sapfó* (Grillparzer), *Potopený zvon* (Hauptmann), a Kovařovicova opera *Psohlavci.*

Také družina Františka Zöllnera v době od 27. 6. do 22. 7. 1910 měla program složený ze zpěvoher, činoher a oper. Vedle lehčího žánru *Hrabě Luxemburg* a *Veselá vdova* znovu zazněla *Prodaná nevěsta* a nově *Dalibor.*

V chronologickém výčtu kočovných divadelních společností jsme zatím opomíjeli zájezdy lidových loutkových divadel. Alespoň jedna návštěva však stojí za zaznamenání – principál Karel Novák se svou početnou rodinou přivezl slavné **Lašťovkovo loutkové divadlo**[25] a od 30. 7. do 18. 8. 1910 oslnivým podáním a kvalitním programem pobavil nejen děti, ale i dospělé diváky (mj. autorská hra *Doktor Faust*, Tylův *Slepý mládenec*).

Od 12. ledna do konce února 1911 využil pohostinství města **Karel Kaňkovský**, cestující se svým souborem od roku 1890. V jeho podání se uskutečnilo několik semilských premiér – Jiráskův *Emigrant*, Skakespearův *Hamlet* a dramatizace *Písní otroka* Svatopluka Čecha. Zbývajících 33 představení se nelišilo od běžné produkce jiných společností.

Také společnost **Jana Hodra**[26] (4. 11. – 30. 12. 1911) překvapila několika náročnými inscenacemi: *Paní z námoří* (Ibsen), *Strašidla* (Ibsen), *Morálka paní Dulské* (Zapolská), *Živoucí mrtvola* (Tolstoj), *Jan Výrava* (Šubert), *Salome* (Wilde) a dárek obecenstvu *Semily v roce 1927.*

V divadelním roce 1912 přijely z minulosti zavedené soubory Josefa Tuttra (18. 1. – 25. 2.) a Karla Kaňkovského (14. 9. – 17. 9. a 18. 10. – 25. 10.), první s 22, druhý s osmi činohrami. Tuttr se blýsknul dvěma Shakespeary (*Romeo a Julie* a *Kupec benátský*), Kaňkovský nic zásadního nenastudoval.

V předposledním roce života (i své divadelní společnosti) přijel již pošesté Josef Štekr (8. 5. – 17. 5. 1913). S diváky se rozloučil titulní rolí Molièrova *Lakomce.*

Pouze dvěma souborům se podařilo stihnout vystoupení v neblahém roce 1914. 12. dubna sehrál se svým ansámblem první z 12 her **František Grabinger**, pražský divadelní ředitel, a 26. července připutoval s operetním programem opět Alois Janovský. Nedbalova *Polská krev* zazněla večer 29. 7., dva dny před úplnou mobilizací.

První světová válka kočovnou Thalii na čtyři roky umlčela. Vznikem samostatného státu pozbyly cestovní společnosti jedno ze svých nejdůležitějších poslání – posilovat národní uvědomění. I když po roce 1918 putovaly po svých někdejších štacích, dalo se tušit, že chaotické kočovnictví divadelních podnikatelů odnáší čas. Soubory ztrácely mladistvý náboj, ubývalo osobností. Svou roli sehrála i výstavba mnoha divadelních budov i víceúčelových staveb (sokoloven, dělnických domů) a zakládání stálých profesionálních souborů.

Závěrečné období od roku 1918 do 1945 překleneme alespoň výčtem kočovných společností,[27] které hrály na semilském jevišti (ne už na radničním jevišťátku, ale v dvoraně sokolovny, někdy i v přírodním divadle)[28]:

1918 **Společnost Roberta Morávka** – 32 představení
1919 **Činoherní družina Jana Blažka** – 49 představení
1920 Divadelní družina Jozy Tuttra – 22 představení
1921 **Divadelní společnost V. Miškovského** – 15 představení
Umělecká družina Jozy Tuttra[29] – 12 představení
1922 **Východočeské divadlo ředitele Adolfa H. Marka[30]** – 4 představení
Pražská scéna ředitele Karla Šotta – 13 představení
Divadelní společnost Marie Zieglerové[31] – 5 představení
1923 **Divadelní společnost Boleslava Zöllnera** – 7 představení
1925 **Divadelní společnost Jakuba Seiferta[32]** – 1 představení
1926 **Divadelní společnost ředitele Gustava Čecha** – 27 představení
1928 **Divadelní soubor E. Sukové-Kramuelové, ředitel Karel Tvrdek** – 2 představení
Stálé divadlo měst podhoří Orlického ředitele V. K. Vrby – 1 představení
Vidiecký divadelný súbor pre Slovensko riaditela O. Nováka[33] – 11 představení
Divadelní společnost A. Brázdové ředitele Zdeňka Valdena – 3 představení
1929 Vidiecký divadelný súbor pre Slovensko riaditela O. Nováka – 8 představení
Divadelní společnost A. Brázdové ředitele Zdeňka Valdena – 1 představení
1930 **Divadlo Karla Želenského[34]** – 4 představení
Divadelní společnost Burda[35] – 7 představení
1931 Společnost F. Grabingera, divadelního ředitele Praha – 1 představení
Umělecká družina Olgy Sedláčkové – 2 představení
1932 **Divadlo Akropolis ředitele Karla Třešňáka** – 1 představení
Společnost divadelní ředitelky Olgy Sedláčkové[36] – 1 představení
Společnost divadelní ředitelky Běhounkové – 1 představení
Burdova činohra – 12 představení
1934 **Divadlo českého severovýchodu ředitele Alfréda Vladyky** – 14 představení
Divadelní společnost Adolfa H. Marka – 7 představení
Divadlo ředitele A. Vilského-Wittlicha – 2 představení
Divadelní společnost Karla Skrbka – 1 představení
1935 **Nová opereta ředitele Josefa Hrůzy** – 2 představení
Dobrá opereta ředitele A. Vilského-Wittlicha – 2 představení
1936 **Společnost divadelního ředitele Petznera-Žďárského** – 2 představení
Divadelní společnost ředitele Karla Třešňáka – 2 představení
1937 Burdova činohra – 11 představení
1938 **Divadlo ředitele Theodora Pištěka** – 1 představení
1939 **Divadelní společnost Jaroslava Bittla** – 15 představení
1940 **Divadelní společnost Karla Jičínského[37]** – 5 představení
Divadlo ředitele J. Pečínky[38] – 1 představení
1941 Divadelní společnost Jaroslava Bittla – 20 představení
Nová česká scéna ředitele Josefa Marečka[39] – 10 představení
1942 Divadelní společnost Jaroslava Bittla[40] – 8 představení
1943 **Severočeské divadlo – Líbalova zpěvohra** – 9 představení

1943 Bittlova činohra – 13 představení
Divadelní společnost Jana Snížka[41] – 2 představení
Divadlo českých měst – 1 představení
Secova činohra (**ředitel František Sec**) – 21 představení
1944 Bittlova činohra – 10 představení
Operetní a činoherní divadlo[42] – 20 představení

W. Shakespeare: Zkrocení zlé ženy. Představení cestovní společnosti Nová česká scéna ředitele Josefa Marečka v režii Viktora Šulce. V popředí J. Šuba a J. Ebertová. V Semilech komedii uvedli 18. 2. 1941.

Bezmála stoletá historie kočovných společností rokem 1944 končí. Zákaz okupačních úřadů pořádat divadelní představení a právní zrušení koncesí uzavírá jednu součást dějin českého divadelnictví. Návštěvy cestovních souborů měly bezpochyby význam i pro semilské kulturní prozření. Na jevištích v městské radnici, v sokolovně i v přírodním divadle se představilo šedesát různých putovních společností, některé se opakovaně vracely. Sehrály přes 1100 představení, často navzdory svízelným podmínkám i osudům herců a katastrofální finanční situaci družin. Právem si zaslouží zatím nevyslovený obdiv a vděk.

Použitá literatura

BARTÁK, Jaroslav: *130 let ochotnického divadelního spolku v Semilech.* Semily 1994
BENONI, Bohumil: *Moje vzpomínky a dojmy* I–II. Praha 1917–1919
BLAHNÍK, V. K.: *J. K. Tyla had z ráje.* Umění lidu 1950
CIBULKA, Aleš: *Zdenka Sulanová – utajená hvězda.* Praha 2005
Dějiny českého divadla III–IV. Praha 1977, 1983
Herec. Vzpomínky národního umělce Zdeňka Štěpánka. Praha 1961

JAVORIN, Alfred: *Pražské arény.* Praha 1958
KADAVA, Ladislav: *Kulturní kalendář Turnovska.* Turnov 1958
KALNÝ, Miroslav: *Paměti Marie Svobodové.* Praha 1953
KNAP, Josef: *Čtyři herečky.* Praha 1967
KNAP, Josef: *Umělcové na pouti. České divadelní společnosti v 19. století.* Praha 1961
LADECKÝ, Jan: *Příspěvky k dějinám českého divadla. Divadelní odbor Národopisné výstavy československé.* Praha 1895
Listy z dějin českého divadla I. Praha 1954
LUKÁŠ, Ladislav: *Literární místopis Semilska.* Semily 1948
Národní divadlo a jeho předchůdci. Praha 1988
NOVÁK, Ladislav: *Stará garda ND.* Praha 1937
Sedmdesát let Ochotnického divadelního spolku v Semilech 1864 – 1934
ŠTEIN-TÁBORSKÝ, Vojta: *Dějiny venkovských divadelních společností.* Praha 1930
ŠTEIN-TÁBORSKÝ, Vojta: *Příspěvky k dějinám divadelního ochotnictva československého.* Praha 1931
VOJTA, Jaroslav: *Cesta k Národnímu divadlu.* Praha 1962

Poznámky

1 Josef Alois Prokop (1809–1862), selský synek z Orlických hor, podle současníků *muž povahy nedržemné* (nepevné), zběhl z právnických studií k divadlu. Po kratších či delších působeních u divadel v Mohuči, Basileji a Curychu byl zásluhou svého kvalitního barytonu v r. 1841 angažován jako velkovévodský dvorní pěvec v Karlsruhe. S manželkou se přes divadla v Drážďanech, Brémách, Vratislavi a Vídni vrátil do Čech a po ročním angažmá v Stavovském divadle začal v létě 1849 s přípravami na založení vlastní společnosti.

2 ŠTEIN-TÁBORSKÝ, Vojta: *Dějiny venkovských divadelních společností.* Praha 1930.

3 Byly i výjimky – r. 1849 vyjeli Prokopovi herci z Prahy do Chrudimi moderním dopravním prostředkem, vlakem. V r. 1852 se vypravili až do Vídně. Roku 1884 vstoupila Zöllnerova společnost na labskou poříční loď z Mělníka do Roudnice. V devadesátých letech odjely vlakem soubory ředitelů Chmelenského, Pištěka, Budila a Laciny hostovat do měst na pobřeží Jadranu. V r. 1893 nalodil ředitel František Ludvík svoji společnost na zaoceánský parník do Ameriky.

4 Herečky středního věku pro vypíchnuté role v historických hrách s kvalitní jevištní řečí (např. role královen).

5 SOkA Semily, AM Semily, inv. č. 407, sign. V/71, kart. 19.

6 S jedním ze synů, Antonínem, se setkáme později. Antonín Mušek st. je uváděn u Szeningovy společnosti jako artistický správce nebo účetvedoucí. Anton Szening, Němec, má zásluhu na prvních česky provedených hrách W. Shakespeara.

7 V roce 1871 přepustil A. Mušek st. společnost jednomu ze svých herců, Janu Součkovi, ale po roce se ujal řízení opět sám. Po jeho smrti společnost zanikla.

8 Zaměstnávala mj. Augusta (Gustava) Šourka, Františka Paclta jako režiséry a herce Josefa Infelda, Josefa Rychnovského, Karla Zöllnera s Bělou Karlíkovou, manžele Brázdovy. V r. 1884 převzal společnost Adolf Brázda a ještě dva roky ji provozoval.

9 Německý principál Kullas posloužil J. K. Tylovi jako fingovaný ředitel společnosti. Pod jeho jménem mohl Tyl se svou družinou hrát česky. V roce 1851 přistoupil od J. A. Prokopa k Tylovi herec Jan O. Hlava, rodák z Benešova u Semil (1832–1899). Po roce 1853 vystřídal několik angažmá (mj. u společnosti Jiljího Krämera, Zöllnera, Faltyse, Jelínka, Viceny).

Všude byl považován za velmi dobrého herce. Na jeho divadelní pouti ho provázela manželka Eva (1849–1922). U společnosti Václava Choděry hrála ještě v roce 1910.

[10] Rakouskou baronesu Albertu z Korfu pojal J. A. Prokop za manželku při svém operním působení v Karlsruhe. Po jeho smrti se stala, ač neznalá jazyka, ředitelkou české společnosti pod jménem Vojtěška Prokopová a v krátké době ji přivedla do záhuby.

[11] Do tohoto roku hrál s najatou společností Jaroslava Hofa se střídavými finančními úspěchy – na zdařilý zájezd do Českého Brodu navázala málem ruinující návštěva Turnova (v r. 1875), způsobená vysokým nájmem divadla v záložně. Členy souboru se postupně stávali dospívající rodinní příslušníci Josef, Antonie, Břetislav, Marie, Jaroslav, Viktorie, Johana (provdaná Vačkářová, byla matkou hudebního skladatele Dalibora C. Vačkáře) a Karel. Společnost zanikla v roce 1908 pod neúspěšným vedením syna Jaroslava.

[12] Životním druhem a druhým otcem Eliščiných dětí se stal artistický ředitel, herec – komik Jan (Hanzi) Šourek. Oba byli známí uměleckou náročností, obratností v podnikání a solidním vztahem k souboru. Herci byli cvičeni pro činohru i zpěvohru. Eliška jako jediná ze všech kočovných podnikatelů vedla i dětský balet.

[13] Viz pozn. 5.

[14] Jindřich Mošna (1837–1911) byl vyučený mosazník. Na zkušené ve Vídni vypomáhal v divadelním sboru v Josephstadttheater. Po návratu do Čech hrál v společnostech J. A. Prokopa, J. Kullase, v plzeňském divadle, Prozatímním divadle a od r. 1881 v Národním divadle (dále ND). Byl jedním z nejoblíbenějších komiků své doby.

[15] Vedle hosta z ND v semilských představeních hráli Josef Havelský, manželé Stanislav a Anna Burgetovi, manželé Alois a Kateřina Charvátovi, manželé Vojtěch a Vilemína Žákovští, Jaroslav Došek, Jan Mašek, František Mašek, Marie Janovská aj. V roce 1892 Kratochvíl společnost rozpustil a dožil jako advokátní úředník.

[16] Marie Rufferová (pseud. Slatinská), herečka u Švandy, Pokorného, Ludvíka, Chmelenského a v Českém lidovém divadle redaktora Václava Hübnera, za kterého se vdala. Pod jménem Marie Hübnerová byla členkou Národního divadla od roku 1896 do konce života r. 1931.

[17] Eduard Kohout ve své knize *Divadlo aneb snář* vzpomíná na *Babičku* Zöllnerovou z doby svého působení v jejím souboru: *„Babička mluvila roztomilou českoněmeckou hatmatilkou. Když jsem ji přišel požádat o zálohu, protože jsem neměl ani na oběd, řekla tvrdě – když nemaláš, tak nežraláš!“*

[18] Převážná část titulů sehraných cestovními společnostmi hostujícími v Semilech se dochovala v SOkA Semily, fond AM Semily, inv. č. 1131–1143, kn. 457–469, Poplatek za vylepení plakátů (Plakátová juxta).

[19] Janovského společnost se proslavila premiérou původní hry Aloise Jiráska *Pan Johanes* (27. 11. 1909). Po roce 1912 jí bylo propůjčeno nově postavené kladenské divadlo.

[20] Program ale nebyl zanedbatelný: *Zápas motýlů* (Sudermann), *Taťána Rěpina* (Suvorin), *Nioba* (Paultonovi), populární *Kontrolor spacích vozů* (Bisson) aj. Na začátku 20. století Švandova společnost začala upadat, v roce 1903 přešla pod vedení Jana E. Sedláčka. Skončila tak jedna z kapitol českých divadelních dějin.

[21] Václav Vydra (1876–1953) svou hereckou dráhu začal jako student plzeňské reálky u Zöllnerů. Vyzkoušel několik kočovných společností, k Zöllnerům se vrátil a oženil se s dcerou ředitele Františka Zöllnera Eliškou. V roce 1913 byl Vydra angažován K. H. Hilarem do Městského divadla na Královských Vinohradech.

[22] Suk si zařídil v r. 1893 v Holešovicích letní arénu a zimní divadelní sál, v r. 1900 se usadil v letním divadle Uránie (pův. výstavní pavilon čs. divadelnictví na Výstavě architektury a inženýrství v r. 1898). V r. 1902 byla Uránie přenesena do zahrady holešovického pivovaru a změnila název na Lidové divadlo.

[23] V původní Kozlanského společnosti ustavené v r. 1868 byli vynikající herci Ludvík, Prokopová, Pázdral, Vratislav (všichni pozdější ředitelé) a především Pravoslav Řada, od r. 1884 do 1909 člen, po roce 1916 host ND.

[24] V roce 1909 dal Josef Tuttr podnět k založení *Organizace českého herectva*, pokusu o sjednocení herců v stálých a kočovných souborech. Těch stále přibývalo, v uvedeném roce jich bylo asi šedesát, počet mladých adeptů herectví každým rokem vzrůstal přibližně o 150.

[25] Jan Nepomuk Lašťovka (1824–1877), zvaný *loutkářský Havlíček,* byl mimořádně nadaný loutkoherec, Karel Novák (1862–1940) byl jeho žákem i dědicem divadla. V průběhu 1. světové války založil Loutkové divadlo Feriálních osad v Plzni (později s Josefem Skupou).

[26] V roce 1904 založil herec František Šípek hodnotnou kočovnou společnost, provozoval ji dva roky a zemřel v ústavu pro choromyslné. Vdova, herečka Anna Šípková ji rozpustila, ale v roce 1907 se podařilo Janu Hodrovi společnost úspěšně obnovit.

[27] Názvy společností jsou ponechány v podobě uvedené na plakátech, tučně ty, které hrály v Semilech poprvé.

[28] V roce 1916 zakoupila semilská tělocvičná jednota Sokol Dělnický dům s prostorným jevištěm, na které po více než čtyřiceti letech přenesl svá představení ochotnický divadelní spolek. V přírodním divadle vybudovaném ochotníky se pravidelně hrálo od roku 1934.

[29] Poslední vystoupení Josefa Tuttra v Semilech. O čtyři roky později ukončil život sebevraždou zastřelením na hrobě své ženy na hruboskalském hřbitově. K zoufalému činu byl dohnán nouzí.

[30] Tato společnost byla prvním působištěm herce Zdeňka Štěpánka. Jako sedmnáctiletý byl angažován v Lomnici n. P., kde společnost v září 1913 hrála. Východočeské divadlo bylo prvním souborem Slovenského národního divadla v Bratislavě, založeného v r. 1920. Roku 1922 se herci společně vrátili do Čech.

[31] *Maruška* Zieglerová svou hvězdnou kariéru operetní subrety započala v r. 1900 v Uranii, v r. 1908 si pro svou společnost koupila libeňské divadlo U Deutschů. Stalo se dostaveníčkem návštěvníků z celé Evropy. V ředitelské lóži tajně sedával arcivévoda Karel, který v Praze studoval.

[32] Uvedl Fauchoisovu *Mluvící opici* s excelentním výkonem Eduarda Kohouta.

[33] Česká divadelní společnost, která působila pod ředitelem Otakarem Novákem v letech 1928–1929 ve Východoslovenském národním divadle v Košicích. Čtyři měsíce v sezóně hráli v divadle, zbytek roku kočovali.

[34] Karel Želenský (vl. jménem Drápal), v Kvapilové éře ND jedna z nejvýznamnějších hereckých osobností, též režisér, dramatik, libretista, překladatel. Ke 40. výročí semilského ochotnického spolku napsal obsáhlý *Proslov* ve verších. Pod jeho jménem hrála cestovní společnost syna Drahoše, k níž se r. 1929 po penzionování v ND přidružil.

[35] Též Burdova činohra. Josef Burda založil společnost v r. 1918 (hráli u něj František Šlégr a Josef Skřivan). V 30. letech uváděl nejnáročnější hry soudobého repertoáru. V r. 1940 založil novou společnost Středočeská činohra.

[36] Též Lidové veseloherní divadlo Stréčka Matěje Křópala (Valentina Šindlera).

[37] Karel Jičínský (1885 – 1954) založil kočovnou společnost v r. 1914, v letech 1919–1938 byl členem ND, v r. 1940 převzal Východočeské divadlo a cestoval s ním po větších městech protektorátu. V jeho společnosti se ukrývali bývalí herci Slovenského národního divadla s ředitelem Antonínem Dražarem a šéfem činohry Viktorem Šulcem.

[38] V představení *Kotrmelce mládí* (Sturm, Färber) 3. 9. 1940 vystoupila Zdenka Sulanová a Rudolf Hrušínský (vl. jménem R. Böhm). Otec Sulanové, bývalý operní tenorista Adolf Hruška, měl divadelní koncesi, na kterou jezdila s Hrušínským a Josefem Kobrem.

[39] Společnost vznikla z rozpuštěné společnosti Karla Jičínského v r. 1940. Viktor Šulc zde završil své režisérské působení pod jménem Ivan nebo Vít Suk. Před gestapem se ve společnosti také skrýval významný režisér Jarmil Škrdlant pod pseudonymem Jaroslav Hora.

[40] Od roku 1942 se hrálo opět v sále městské radnice.

[41] Jan Snížek svou autorskou parodii *Rozmarné zrcadlo* (v Semilech jako *Křivé zrcadlo*) uváděl od r. 1940 v Praze, po r. 1942 s ní cestoval po venkově. V jeho souboru hráli František Filipovský, Martin Růžek (vl. jm. M. Erhard), Bohuš Záhorský aj.

[42] Poslední představení kočovného divadla v Semilech bylo 27. 8. 1944, ochotníci naposled hráli 2. července. K 1. 9. 1944 byl vyhlášen zákaz veškerých divadelních představení.

Jaroslav BARTÁK: ***Semily als Station von reisenden Theatergesellschaften, oder Kuchen von Frau Riegrová***

Die Tätigkeit von reisenden Theatergesellschaften (Dilettanten) auf dem böhmischen Lande kann mit zwei bedeutenden Jahren festgesetzt werden – 1848 und 1945. Fast ein ganzes Jahrhundert reisten kleinere und größere Schauspielergruppen unter Leitung ihrer Direktoren auf erprobten Trassen, um für einige Tage (manchmal auch Wochen) in kleineren Städten halt zu machen und abends ihr Schauspiel-, Operetten- und Opernrepertoire vorzuführen. Das Niveau war sehr unterschiedlich – von „Schmiere" bis zur ausgezeichneten Wiedergabe der Theatertücke, welche den klassischen Teil der gegenwärtigen Dramaturgie bei den meisten Theatern bilden. Seit Mitte des 19. Jahrhunderts bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts stellten sich auf den Bühnen in Semily (Semil) im Rathaus und in der Turnhalle sechzig reisende Gesellschaften vor, die über eintausend Vorstellungen boten. Ihre Besuche waren oftmals eine Inspiration auch für die hiesigen Dilettanten und trugen wesentlich zu der Unterhaltung und zum Kulturleben der Bewohner in der Gebirgsvorlandstadt bei.

Počátky kinematografie v Turnově

Michal Babík

V obecném kontextu je nesporné, že první kinematografické produkce, které zasáhly diváka[1] ve čtvrté čtvrtině 19. století, byly zásadním přelomem v jeho vizuálním vnímání. Z dnešního pohledu, kdy oživlé obrázky již nejsou atrakcí, nýbrž se samozřejmostí zasahují člověka takřka ve všech oblastech jeho života, si přelomový význam příchodu pohyblivých obrazů a následně i filmu dokážeme jen těžko představit. Uvědomíme-li si však, že veškerý vývoj vizuálního vnímání člověka byl až téměř do konce 19. století koncentrován buď na umění statické, potažmo na živé, lze mluvit o kinematografii jako o zlomovém okamžiku v lidské percepci. Kinematografie se etablovala jako zcela nový fenomén odvislý od technických objevů 19. století, který byl na počátku především zdrojem zábavy, následně se stal slibným zdrojem obchodu a příjmů a až postupem času do něj vstupují prvky dramatické a umělecké. Přestože je za přelomové datum filmových dějin všeobecně považován 28. prosinec 1895, kdy se na bulváru Kapucínů v Paříži konala *první* filmová projekce bratří Lumiérových, je jasné, že předcházející vývoj nesporně do filmové historie rovněž patří. Kinematograf jako technický vynález, se kterým přišli bratři Lumiérové, se však díky jistým technickým přednostem a také zásluhou obchodní taktiky obou bratří dokázal nakonec prosadit. V českých zemích se první projekce uskutečnila již v červenci 1896 v Karlových Varech. Tento příspěvek si klade za cíl podat přehled prvních produkcí bioskopů, dioramat, kinematografů a podobných zařízení v Turnově, a to do roku 1922, kdy byly ukončeny produkce prvního stálého biografu v Turnově.

Z dnešního pohledu je velmi obtížné zjistit, kdy se vůbec poprvé uskutečnila v Turnově první filmová produkce. Je tomu především díky tomu, že kinematograf či jeho předchůdce jako nový technický objev byl nejdříve začleněn do různých eskamotérských a kouzelnických kočovných produkcí a začal se teprve postupně etablovat ve svébytnou a samostatnou atrakci. Nasnadě je také otázka, má-li vůbec smysl první filmovou produkci v Turnově určovat.

Můžeme-li se domnívat, že existuje souvislost mezi působením průkopníka české kinematografie Viktora Ponrepa a počátky kinematografie ve městě, lze první zmínku postavit k roku 1892, kdy Ponrepo zřejmě poprvé zavítal do Turnova.[2] Viktor Ponrepo, vlastním jménem Dismas Šlambor, byl pravděpodobně nejvýznamnější osobností působící v éře kočovných kinematografických představení na přelomu 19. a 20. století. Byl také iniciátorem založení prvního stálého biografu v českých zemích.[3] Místní tisk[4] nás informuje o tom, že Ponrepo navštívil ve dnech 25. – 27. října 1892 Turnov a uspořádal zde „[…] *tři skvělá představení s původními zjevy duchů,*

Ještě jedno představení.

Nové! Nové!
Původní zjevy duchů a strašidel.

Velké přenosné
kouzelné divadlo.

V neděli 30. října 1892.

KOUZELNÉ DIVADLO
Viktora Ponrepo
V MĚSTSKÉM DIVADLE

s původními zjevy duchů a strašidel dle staré italské pověsti s novou mašinerií a bohatou výpravou v jednom jednání ve scénu uvedl ředitel Ponrépo

Dále dovolím si uvésti co novinky: cukrovar na talíři, neviditelný virtuos na buben, veselý koncert duchů, tančící kostlivci, záhadný let člověka přes hlavy obecenstva na galerii atd.

Předprodej lístků na sedadla laskavě převzal *pan Krtička* na náměstí. —

Vše bližší na rozích.

S úctou

V. Ponrepo.

Pozvánka na představení Kouzelného divadla Viktora Ponrepo v Hlasech Pojizerských 30. 10. 1892.

strašidel dle italské pověsti s novou mašinérií a bohatou výpravou […]“[5] Produkce, jejíž název v inzertu zněl *Kouzelné divadlo*, se konala v městském divadle. Součástí představení byly mj. některé nové prvky, inzerované pod názvy *„cukrovar na talíři, neviditelný virtuos na buben, veselý koncert duchů, tančící kostlivci a záhadný let člověka přes hlavy obecenstva na galerii“*. Ponrepovo představení mělo pravděpodobně velký úspěch, neboť krátce poté, 30. října, přidal ještě jedno představení. Tisk píše o tom, že Ponrepova představení budila úžas, a popisuje alespoň v základních rysech formu a obsah jeho představení: „[…] *zvláště povšimnutí zasluhuje vystoupení Ogi – Mag – Hagy – pan Ponrepo v kostumu brahmína provádí rozličná indická kouzla, při čemž se zjevují ve službách jeho stojící skřítkové, Samiel, Kostlivec apod.* […]“ [6] Krátce po návštěvě Turnova zavítal Ponrepo se svou produkcí do Železného Brodu (vystupoval v městské radnici) a do Mladé Boleslavi, v obou městech měl zřejmě velký úspěch.[7] Z dochovaných zpráv nelze určit, byl-li již tehdy součástí produkce Ponrepovy společnosti například bioskop či jiné podobné zařízení.

V následujícím období nám chybí jakékoliv souvislejší novinové zprávy o podobných produkcích v Turnově. Bylo však zmíněno, že takovéto produkce byly vnímány spíše ve stylu pouťových atrakcí a nemusely být proto z důvodů přezíravosti tisku zaregistrovány.

Můžeme-li spoléhat na zprávu, kterou nám podává Karel Kinský, první produkce kinematografu se v Turnově uskutečnila v únoru 1897, tedy 14 měsíců po produkci bratří Lumiérových.[8] Kinský ve stejném pramenu uvádí, že v Turnově v hotelu u Korunního prince se od 21. února 1897 konala produkce společnosti Kinematograph majitele Emila Joffého z Paříže. Plakáty zvoucí na produkci kinematografu obsahovaly mj. spojení *„živé fotografie, ponejvíce v životní velikosti a barvě přírodní“*.[9] Podle Kinského popisu plakátu Joffého společnost patřila zřejmě mezi renomované, neboť předtím hostovala mj. v Paříži, Londýně, Vídni, Berlíně aj. Joffého produkce se konala každý den od šesté hodiny večerní každou hodinu a program obsahoval 8 filmů (mj. s názvy *Lynčování v americkém pralese*, *Tanečnice serpentinová v barvách se měnící, Rychlomalíř kreslící obraz ve 30 vteřinách*) každý o metráži cca 30 m. Vstupné bylo pro přední řady dražší – 30 krejcarů, druhá řada se prodávala za 20 krejcarů. Děti a vojsko měly nárok na poloviční vstupenku. I přes toto poměrně drahé vstupné slavila zřejmě Joffého společnost v Turnově úspěch. Bohužel se ve zmíněném pramenu nedozvídáme o tom, jak dlouho se zde produkce konaly.

Na základě edice žadatelů u udělení prvních kinolicencí[10] v Čechách můžeme také určit prvního žadatele o kinematografickou licenci v Turnově – byl jím jistý Antonín Neumann, který se o licenci ucházel v období let 1897–1899 dokonce hned patnáctkrát.[11] Bohužel chybí jakékoliv jiné informace, které by mohly jeho osobu i snahu o udělení licence alespoň částečně ilustrovat.

Podle informace z Pojizerských listů se na počátku října 1901 v Turnově opět objevil Viktor Ponrepo.[12] Uspořádal zde celkem tři představení, jež opět nesla název *Kouzelné divadlo* a konala se v prostorách městského divadla. Program celého představení byl celkově inovativní, hlavním lákadlem pro návštěvníky bylo předvedení

THE ROYAL BIOSKOP!

Divadlo živých fotografií.

Od 24. až do 29. ledna v Turnově v sále hotelu „Slavie".

Každý den úplně nový program.

Výjevy z války rusko-japonské.

PROGRAM:

Přepadení penězokazů. Životopis Napoleona. Pronásledování lupiče. Zlatý motýl. Obrovské zápasy s býky v Barceloně. Víla černých skal atd. atd.

Program obsahuje více než 110 čísel.

Denně vždy o 8. hod. več.

V neděli a ve svátek 2 představení: v 5 á 8 hod.

Vše bližší vývěsky.

S úctou

Ponec a Körber.

Turnovská představení Royal Bioskopu v reklamě Listů Pojizerských 29. 1. 1905.

pravého amerického biografu. Představení, které v Turnově Ponrepova společnost předvedla, reprízovala předtím s úspěchem již osmnáctkrát v Praze. Mezi scénami, které Ponrepo předváděl, byly například tituly *Příjezd jízdy, Trh v Neapoli, Souboj dam amerických, Americko-španělská námořní bitva, Zoologická zahrada ve Vídni, Ženci rozdělávají oheň na poli, Příjezd cara do Paříže* a další výjevy převážně s aktuální jihoafrickou

búrskou tématikou. Z hlediska propagace je zajímavé, že na inzertech se objevoval termín *„živé fotografie životní velikosti“*.

V následujícím období se kinematografické produkce v Turnově objevovaly stále častěji, mezi nejčastější majitele kočovných kin, která zde hostovala, patřili D'Egon Hájek, J. Šír, F. Blažek, V. Novák či společnost Ponec a Körber. Obvykle se tyto produkce konaly na Střelnici.

27. září 1903 pak otevřel v sále hotelu Slavia podnikatel Polanecký diorama, které bylo přístupné veřejnosti každý den odpoledne, od čtvrté do deváté hodiny.[13] Produkce dioramatu trvala do 7. října 1903. Program obsahoval mj. mnoho četných obrazů z Anglie, Skotska, Německa, Španělska či Itálie. Podle zpráv z tisku byl Polanecký se svým dioramatem v Turnově již v roce 1880, technologie, kterou použil v roce 1903, však byla daleko modernější.

Viktor Ponrepo zavítal do Turnova i v roce 1904. Jeho produkce *pohyblivých fotografií* se zde uskutečnila v sobotu 19. listopadu a probíhala celý následující týden.[14] Program se každé dva dny měnil, pravděpodobně díky tomu, že měl Ponrepo dostatek materiálů. Většina snímků, které byly předváděny, zobrazovala výjevy z aktuální rusko-japonské války (například *Bitva na řece Jalu*).

Na začátku roku 1905 do Turnova zavítala společnost *The Royal Bioskop*, kterou provozovali podnikatelé Ponec a Körber. Ve dnech 24. – 29. ledna 1905 uspořádala v sále hotelu Slavie řadu představení.[15] Tento bioskop již do Turnova předtím zavítal (3. října 1903), nicméně od té doby zřejmě doznal značných změn. V programu byl například válečný životopis Napoleona, zápasy s býky v Barceloně, pronásledování lupiče přes hory a lesy, obraz požáru hotelu v Londýně, a také výjevy z rusko-japonské války. Inzerty se nesly opět v duchu *divadla živých fotografií* a informovaly o tom, že je k vidění více než 110 čísel. Ohlasy na vystoupení byly velmi vřelé, jak o tom svědčí první nesmělý pokus o recenzi představení.[16] Recenzent píše: *„Měli jsme příležitost v poslední době seznati několik podobných podniků, ale tak dokonalých a jasných obrazů jsme neviděli. Hlavní vadou při všech bioskopech jest neustálé kmitání se obrazů, ale u divadla tohoto jest přístroj zdokonalen tou měrou, že kmitání není téměř pozorovati a zrak se neunaví* […]“ [17]

Další produkce kinematografu se v Turnově uskutečnila v říjnu 1908, kdy v Turnově na Střelnici hostoval Grand Kinematograf. Produkce se konala 11. a 12. října a inzert lákal na *„živé fotografie na zrcadlové stěně v kolosálních rozměrech“*. V inzertu se psalo také o elektrickém divadle živých fotografií.[18] Celá produkce se následně 14. října přesunula do Rovenska pod Troskami, kde představení pokračovala v sále městské radnice.

Další zmínku o setrvávání biografu v Turnově najdeme v Pojizerských listech z 21. února 1909.[19] Informace nám ovšem, kromě toho, že zde biograf byl a jeho produkce se setkala s úspěchem, neprozrazuje nic konkrétnějšího. V srpnu téhož roku zavítal do Turnova také kinematograf podnikatele D'Egona Hájka, který vystupoval na Střelnici. Součástí představení byla hudební produkce vlastního divadelního orchestru. Samotné představení se pravděpodobně neslo opět v duchu projekce

některých současných událostí, tak jako tomu bylo předtím. V inzertu byla zmiňována produkce *„nejnovějších a nejsenzačnějších událostí“*. Téhož roku v prosinci zavítal do Turnova také kinematograf podnikatele Zdenko Körbera. Jeho produkce se uskutečnila opět na Střelnici a probíhala ve dnech 3. – 12. prosince 1909. Obsahovala mj. *„nejnovější světové senzační události, výpravné hry, příběhy ze života a přírody, pohádky, báchorky, pověsti, komické scény a historické obrazy věrně a živě předvedené, které došly všude velké pozornosti, pochvaly a obliby, hlavně nejsenzačnější vynález dnešní doby, působící obrovskou senzaci ve všech světových městech, Biophon, mluvící, hrající a zpívající živé fotografie“*.[20] Produkce kinematografu byla opět zřejmě velmi populární, jak o tom svědčí její ohlas.[21]

V říjnu 1910 do Turnova zavítal Velký královský elektrobiograf podnikatele Jana Šíra.[22] Inzert lákal na *„obrovské živé fotografie věrné v životní velikosti“*. Šírova společnost zde pobývala od 30. října do 3. listopadu. Programovou náplň tvořily opět podobné snímky jako u konkurenčních společností – jednalo se opět o produkci *„nádherných scén divadelních, varietních, cestopisů, bajek“*. Šírova společnost disponovala také vlastní elektrickou centrálou.

První dekáda dvacátého století byla tedy poznamenána čilým provozem kočovných kinematografických produkcí, které jsme se pokusili alespoň ve stručnosti zmínit. Jak tyto produkce vypadaly, si dnes stěží dovedeme představit. Obvykle však byla obrazová produkce doprovázena hudbou, ať již v podobě orchestru, či gramofonu. Součástí představení byl také komentátor, který vtipně glosoval to, co právě bylo na plátně. Kinský popisuje činnost tohoto komentátora poeticky: „*Týž pak krásnou c. k. rakouskou češtinou vyvolával deklamátorským hlasem takovéto vysvětlující doplňky filmu: ‚Slíčený major rot mongolskejch leudvehr-hulánů objeví při objížďce na pokraji lesa pěknej jágrhaus‘* […]“[23] Představení měla obvykle podobný harmonogram, který ovšem dle útržkovitých zpráv dokážeme jen stěží rekonstruovat.

Díky celkovému rozvoji kinematografie v Rakousku-Uhersku se během prvního desetiletí 20. století také rozvířila debata o tom, zda a jak vydělit kinematografickou produkci ze statusu veřejných produkcí (dosud byla kinematografie součástí veřejných produkcí společně např. s cirkusem a podléhala dvorskému dekretu z roku 1836). To se projevovalo především v právních předpisech, které postupně začaly respektovat kinematografii jako zvláštní druh veřejných produkcí. Výsledkem všech předcházejících právních úprav bylo vydání nařízení ministerstva vnitra ve shodě s ministerstvem veřejných prací č. 191 o pořádání veřejných představení kinematografických ze dne 18. září 1912. Toto ustanovení respektovalo kinematografii jako svébytný druh zábavy a upravovalo způsoby jejího provozování. Mj. byl natrvalo zaveden status kinematografické licence, kterou musel disponovat každý, kdo chtěl provozovat tuto činnost.[24]

Zlom v lokalizaci kinematografických produkcí v Turnově nastal v roce 1910, kdy se začala pravidelně provozovat představení v hotelu *U města Petrohradu* (tehdy v Palackého – dnes v Hluboké ulici; dům pod penzionem *U sv. Jana*). V prostorách letního pavilonu tohoto hotelu se pak produkce kinematografu uskutečňovaly až do

roku 1921. Výjimečně se pak kinematografické produkce uskutečňovaly také jinde – za zmínku by zde mohlo stát vystoupení Circus Cinematograph, které zahájilo představení 11. května 1911 a kromě jiného nabízelo i film *Vlastní snímek z Turnova*[25] – jedná se pravděpodobně o první filmové vyobrazení města.

V roce 1911 zřídil v prostorách hotelu Petrohrad do Turnova z Jablonce nad Nisou přišedší podnikatel Alois Halbich první stálý biograf v Turnově. Halbich již provozoval kinematograf na základě speciální kinematografické licence. Zažádal o ni již 12. dubna 1911 a byla mu udělena 5. srpna 1911.[26] V procesu projednávání jeho žádosti se k věci mj. vyjádřilo také zastupitelstvo města Turnova, jehož reakce byla již od počátku poměrně odmítavá. Na schůzi zastupitelstva, kde se projednávala i otázka zřízení stálého kinematografu, se kromě argumentů o nemravnosti uváděných filmů, objevily i argumenty toho typu, že „[…] *dle nabytých zkušeností produkce kinematografické bývají dosti četně navštěvovány a poškozují takto živnosti jiné, zejména hostinskou* […]“ [27] Město, jehož vyjádření bylo pro udělení licence potřeba, se vyjádřilo k Halbichovým aktivitám velmi odmítavě. Osobnost Aloise Halbicha byla pak až do počátku dvacátých let dominantní postavou, kolem které se soustředil kinematografický život města.

Zahajovací představení se konalo v sobotu 7. října 1911. Představení v hotelu Petrohrad probíhala v pravidelném harmonogramu každý den s výjimkou pátku a víme, že krátce po otevření se zde promítala sada devíti filmů s rozmanitou tematikou. Provozovatel se veřejnosti představil obsáhlým inzertem, uveřejněným v Listech Pojizerských 15. října 1911.[28] Halbich pravděpodobně krátce potom čelil vlasteneckým útokům, ve kterých byl obviňován, že jeho podnik má německého majitele a on je jen nastrčenou figurkou.[29] V letních měsících se představení konala v prostorách

Pouze 2 dny!
Grand Kinematograf
v Turnově, na Střelnici.
Novinka I. řádu.
Živé fotografie na zrcadlové stěně
— v kolosálních rozměrech. —
V neděli dne 11. října 2 představení s bohatým programem. Odpoledne ve 4 hodiny, večer v 8 hod.
V pondělí 12. října poslední představení v 8 hodin večer.

Reklama na Grand Kinematograf v Hlasech Pojizerských 11. 10. 1908.

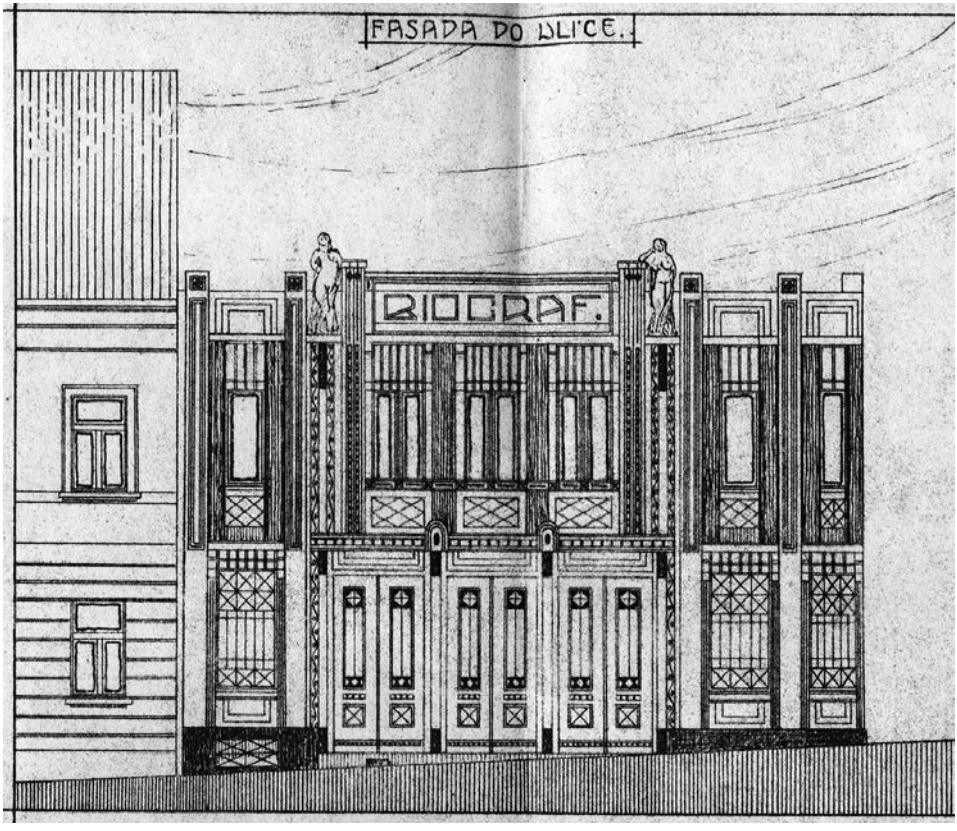
Halbichův biograf inzeroval v Listech Pojizerských 5. 11. 1911.

Střelnice,[30] kde se hrávalo i v zahradě. Mj. zde bylo předvedeno pět epoch zpracovaných na náměty Bídníků.[31] Postupně se metráž těchto filmů zvětšila až na 3000 metrů. Kinský také uvádí, že o Halbichově biografu vznikla písnička Václava Vorla, která mj. obsahovala tato slova: *„A v Petrohradě v zimní zahradě pan Halbich hrává a drama dává…“* Filmy, které se uváděly u Halbicha, byly většinou doprovázeny houslemi a klavírem.[32] Provoz kinematografu se setkával stále více s nepochopením představitelů města, kteří se neúspěšně pokoušeli Halbicha vytlačit. Například v relaci městské rady z 2. ledna 1913 nalezneme text, který si dovolujeme ocitovat šířeji: „*Zároveň dovolujeme si upozorniti na to, že kinematograf v rukou bezohledného spekulanta, jakým jest pan Alois Halbich, jemuž jde jen o značný zisk, stává se institucí, při niž jde o mravní porušení lidu. Biograf za takovýchto okolností, místo aby poskytoval ušlechtilou zábavu a vzdělání, jen jitří mysl lidu. Scény valně vzrušující a různé nepravosti líčící nalézají největší obliby, čímž vyvolává se zesurovění davů. A za tuto zábavu vydávají lidé často poslední haléř. Mládež odrůstající vynucuje na rodičích potřebný peníz k ukoupení lístků a i dospělí odpírají si mnohdy věci potřebné, jen aby mohli do biografu.*“ [33] Součástí této zprávy bylo také vyjádření místního Společenstva hostinských a výčepníků, ve kterém je Halbichova společnost kritizována z dnešního pohledu až poeticky: *„Důsledek je, že tato tříčlenná společnost z lidu velké peníze stahuje a občanstvo se musí svých dřívějších večírků v hostincích oddalovati!“*[34] Přestože tyto postoje byly vedeny v tom duchu, aby město pro sebe

získalo licenci, velmi dobře nám ukazují, že kinematograf byl tehdy velmi oblíbeným zdrojem zábavy.

Alois Halbich svou živnost zdárně vedl i během první světové války, pravděpodobně kromě období kolem roku 1917, kdy narukoval a po šest měsíců se účastnil bojů v Šoproni.[35]

Podnik provozoval až do roku 1921, kdy koncesi převzalo město pro v roce 1919 nově založený spolek Družina válečných poškozenců, který soustřeďoval válečné invalidy. Snahy města o udělení kinematografické koncese se datují již k roku 1913, jak o tom svědčí zápis v městské kronice.[36] V souvislosti se snahou o převzetí koncese městem se rozvířil spor s A. Halbichem, který přirozeně nechtěl o svou koncesi přijít. Spor se vlekl prakticky od doby, kdy byla Halbichovi udělena licence, v roce 1919 však kulminoval. Halbich zamýšlel, že na místě domu č. p. 252 (v ulici

Projekt kina v Turnově od stavitele Karla Salače.

Pod Stránkou, který koupil a chtěl zbořit, postaví novou budovu, v níž by zřídil nový moderní biograf. Návrh stavby nového biografu provedla známá turnovská firma Karla Salače. Po průtazích však Halbichovi, který čekal pouze na povolení, aby se stavbou mohl začít, nebyla stavba schválena „[…] *a sice z toho důvodu, že by postavením značně rozšířeného nového biografu v Turnově při nynějším počtu místního obyvatelstva znemožněna byla prosperita druhého biografu, jehož zřízení zemská správa politická zamýšlí povoliti některé korporaci turnovské, a to jen výhradně k účelům dobročinným* […]“ [37]

Bránil se proti tomu, aby koncese přešla na město, a argumentoval tím, že s provozováním koncese má nejlepší zkušenosti a že bude podporovat spolek invalidů finančně i jinak (nabízel zaměstnání jednoho invalidy jako operatéra – promítače). Město však zřejmě proti Halbichovi postupovalo velmi rázně, o čemž svědčí například to, že jeho podnik zatížilo obecním poplatkem 100 Kč za každé provozované představení. Halbich proti udělení tohoto poplatku několikrát protestoval, nicméně bez výsledku.[38] Tento spor nám také dobře ilustruje přepis žádosti Družiny válečných poškozenců k Halbichovi, ve kterém spolek žádal o odprodej vybavení biografu, a Halbichova následná odpověď uveřejněná v Hlasech Pojizerských.[39] Halbich důrazně protestoval a mj. uvedl: „*Nechť tedy výbor okresní družiny při sobotním jednání svém vezme laskavě na vědomí, že já považuji veškeré jednání v této záležitosti až do té doby, do kdy nebude družina s to vykázati se plnoplatným udělením koncese k provozování kinematografické živnosti, za úplně bezúčelné, bezpředmětné, a dále sdílím, že i v tom případě, kdyby i udělení koncese se družině dostalo, budu teprve uvažovati, nezůstanu-li na svém místě i nadále, o prodeji nebude, pánové, to Vám již nyní sděluji, vůbec žádné řeči* […]“ [40] V tomto sporu použil Halbich také faktu, že se sám stal válečným invalidou.[41]

Snahy města o udělení koncese byly nakonec úspěšné – získalo ji 3. září 1920. První představení Bia invalidů, jak se městský podnik jmenoval, proběhlo 19. února 1921 v městském divadle.[42] Až do 10. února 1922, kdy byl Halbichův podnik zrušen,[43] tedy v Turnově paralelně existovaly dva podniky, ve kterých se konaly kinematografické produkce – Halbichův biograf v hotelu Petrohrad a Městské bio invalidů v divadle. Bio invalidů se v březnu 1921 zviditelnilo uvedením slavného Griffithova filmu *Intolerance*.[44]

V souvislosti s nabytím licence městem a provozováním filmových představení v městském divadle se přirozeně začala objevovat kritika ze strany divadelníků. Divadlo mohlo totiž svou produkci uskutečňovat pouze v pátek, kdy neprobíhaly filmové projekce. Rovněž došlo k úbytku zájmu o Turnov u hostujících divadelních společností. V souvislosti s tím se začala na stránkách místního tisku objevovat agitace ve prospěch pro divadlo výhodnějšího řešení.[45] V jednom z obdobně mířených článků se nám podařilo vysledovat i nesmělou reakci obhajoby divadla před kinematografií. Autor (Míla Zagor) se jí dotkl zřejmě bezděčně, avšak přináší nám obraz toho, jak byla kinematografie vnímána: „*Biograf může pouze reprodukovati umění, ale sám je netvoří.*“ [46]

❑

Počátky kinematografie v Turnově se tedy celkově nijak nevymykaly počátkům tohoto fenoménu v jiných městech této velikosti (Turnov měl cca 6 tisíc obyvatel). Jsou spjaty především se jmény kočovných společností a od roku 1911 také s osobou Aloise Halbicha. Kinematografie byla v počátečním období především zdrojem zábavy, postupně se stala vítaným zdrojem ekonomických příjmů. Tento druhý jev nakonec velmi dobře ilustruje zmíněný spor mezi Aloisem Halbichem a městem. O tom, jakým způsobem se v Turnově vyvíjela kinematografie v meziválečném období, a také o prvních filmech, ve kterých je reflektováno město, se pokusíme pojednat příště.

Poznámky

1 Jakkoliv byl status *diváka* v dnešním slova smyslu ještě nevyhraněn, bylo by zřejmě příhodnější užít termínu *receptora*. V podstatě jde o hlubší problém filmologie, jehož popisem se zde nechceme zabývat.

2 V Pojizerských listech z roku 1892 je však narážka na vystoupení německy mluvícího eskamotéra Merelliho, který podle této informace vystoupil v Turnově již v roce 1889.

3 K jeho osobě například BARTOŠEK, L.: *Ponrepo. Od kouzelného divadla ke kinu*. Praha 1948.

4 *Kouzelné divadlo v Turnově*. Pojizerské listy, 23. 10. 1892.

5 Tamtéž.

6 *Výtečný český magik*. Pojizerské listy, 30. 10. 1892.

7 *Český magik*. Pojizerské listy, 20. 11. 1892.

8 Jedná se o 13 stran rukopisu přednášky K. KINSKÉHO s názvem *Kinematograf* pravděpodobně z roku 1967. Archiv Muzea Českého ráje v Turnově, Pozůstalost Karel Kinský (dále jen AMČR P-KK), inv. č. 187. Bohužel se jedná o jediné souvislejší (přestože stručné) pojednání o počátcích kinematografie v Turnově.

9 Tamtéž.

10 Dosud na základě císařského nařízení z 5. 12. 1835 a ministerského nařízení z 19. 1. 1853. Viz KNĚŽEVIĆ, Srdan: *První právní předpisy pro kinematografii na území Čech, Moravy a Slezska (1896-1918)*. Příloha: Žadatelé o udělení prvních kinolicencí v Čechách (1896-1910). Iluminace, 6, 1994, č. 2, s. 119-126. Bohužel se nedochoval vlastní spisový materiál vztahující se k jednotlivým žádostem, a tak byla edice vytvořena pouze na základě podacích protokolů evidujících jednotlivé žádosti.

11 Tamtéž, s. 120.

12 *Kouzelné divadlo v Turnově*. Pojizerské listy, 6. 10. 1901. Informace o této produkci najdeme také ve zmíněné Kinského přednášce.

13 *Diorama v Turnově*. Pojizerské listy, 27. 9. 1903.

14 *Pravý americký biograf v Turnově*. Pojizerské listy, 20. 11. 1904.

15 *The Royal Bioskop*. Pojizerské listy, 22. 1. 1905.

16 *The Royal Bioskop*. Pojizerské listy, 29. 1. 1905.

17 Tamtéž.

18 *Grand Kinematograf v Turnově*. Pojizerské listy, 11. 10. 1908.

19 *Biograf*. Pojizerské listy, 21. 2, 1909.

20 *Grand American Biograf v Turnově*. Pojizerské listy, 5. 12. 1908.

21 S působením Körberovy společnosti souvisí i nevýznamná epizoda: choť setníka Berta de Saraca na jednom představení ztratila zlatou brož, provozovatel Körber ji našel a ihned ji vrátil, za což mu veřejně poděkovala krátkým inzertem v Pojizerských listech.

22 *Velký královský Elektro-Biograf v Turnově*. Pojizerské listy, 30. 10. 1910.

23 AMČR, P-KK, inv. č. 187.

24 KNĚŽEVIĆ, Srdan, cit. dílo, s. 79-106.

25 AMČR, P-KK, inv. č. 187.

26 Dopis okresního hejtmanství v Turnově A. Halbichovi. Státní okresní archiv Semily, fond Okresní úřad Turnov (dále jen SOkA Semily, OÚ Turnov), inv. č. 989, Zábavy a licence, kart. č. 237, Kinematograf Aloise Halbicha, fol. 15.

27 Výpis ze zápisu o řádné schůzi zastupitelstva města Turnova konané 27. června 1911. SOkA Semily, OÚ Turnov, inv. č. 989, Zábavy a licence, kart. č. 237, Kinematograf Aloise Halbicha, fol. 10.

[28] Inzert s názvem *Velectěnému občanstvu města Turnova a okolí!* Listy Pojizerské, 15. října 1911. Mimo jiné obsahuje i názvy filmů, které byly předváděny, např. *Chov pštrosů, Joachim Murat aneb bitva u Waagramu, Rybářství v Tunisu*, aj.

[29] Inzert s názvem *P. T. občanstvu města Turnova a okolí!* Listy Pojizerské, 22. října, 1911.

[30] Svědčí o tom pravidelné žádosti A. Halbicha okresnímu hejtmanství, ve kterých žádal o změnu licenčních ujednání v otázkách prostoru provozování licence. Např. žádost z 26. dubna 1912. SOkA Semily, OÚ Turnov, inv. č. 989, Zábavy a licence, kart. č. 237, Kinematograf Aloise Halbicha , fol. 20.

[31] AMČR, P-KK, inv. č. 187.

[32] Tamtéž. Klavír pravděpodobně po celou dobu obsluhoval M. Cejtl, housle pak V. Beran.

[33] Městská rada v Turnově okresnímu hejtmanství v Turnově, 2. ledna 1913, SOkA Semily, OÚ Turnov, inv. č. 989, Zábavy a licence, kart. č. 237, Kinematograf Aloise Halbicha, fol. 34.

[34] Tamtéž.

[35] Příloha k žádosti Aloise Halbicha, majitele biografu v Turnově. 31. 12. 1919, AMČR, Historická dokumentace (dále jen HD), inv. č. 269.

[36] AMČR, Pamětní kniha města Turnova, s. 244. Podle zápisu město žádalo o koncesi 7. 2. 1913, žádost byla zamítnuta 23. 4. 1913.

[37] Zemská správa politická v Praze A. Halbichovi, 14. 7. 1920. SOkA Semily, OÚ Turnov, inv. č. 989, Zábavy a licence, kart. č. 237, Kinematograf Aloise Halbicha, fol. 108.

[38] Alois Halbich prosí o prodloužení kinematografické licence. 18. 11. 1921, AMČR, HD, inv. č. 269. *„Dávka tato, zavedená obcí, výhradně jenom kvůli mně, nese zřejmou tendenci mne zničiti, a byly mně také doneseny výroky toho smyslu z kruhu obecního zastupitelstva* […] *“.*

[39] Jedná se o přepisy dopisu z 6. května 1919 a Halbichovy odpovědi z 8. května 1919. *V záležitosti turnovských Biografů*. Hlasy Pojizerské, 30. dubna 1921.

[40] Tamtéž.

[41] Halbich uvádí, že byl z fronty odvolán po šestiměsíční službě kvůli následné ledvinové nemoci. Na základě jiných pramenů však víme, že mu status válečného invalidy nebyl uznán. Příloha k žádosti Aloise Halbicha, majitele biografu v Turnově. 31. 12. 1919, AMČR, HD, inv. č. 269.

[42] SOkA Semily, OÚ Turnov, inv. č. 989, Zábavy a licence, kart. č. 237, Kinematograf Aloise Halbicha, výkaz příjmů a výdajů Bia invalidů, fol. 126.

[43] Schůze obecního zastupitelstva turnovského. Hlasy Pojizerské,19. února 1922.

[44] První část filmu byla uváděna 19. – 21. března 1921, druhá pak o týden později. *Městský biograf invalidů v Turnově*. Hlasy Pojizerské, 20.3.1921. Tato novinová zpráva je zároveň prvním a velmi nesmělým pokusem o filmovou kritiku.

[45] Např. krátká agitační výzva v Hlasech Pojizerských, 13. března 1921.

[46] *Naše divadelní otázka*. Hlasy Pojizerské, 27. března 1921.

Michal BABÍK: ***Anfänge der Kinematographie in Turnov***

Der Beitrag befasst sich mit den Anfängen der Kinematographie in Turnov (Turnau) bis zum Jahre 1922 – das Erstaufführungsdatum von Filmprojektionen ist ziemlich problematisch, das Jahr 1922 wurde als Jahreszahl gewählt, seit der Filmvorführungen die Stadt selbst organisierte. Der Beitrag erfasst die Produktion von reisenden Filmgesellschaften in Turnov, bestimmt Orte, wo sie realisiert wurde, und auch den Inhalt der einzelnen Filmvorführungen. Die herausragende Persönlichkeit in diesem Zeitraum war Alois Halbich, der seit 1911 eine kinematographische Lizenz besaß. Die Kinematographie erwies sich im darauf folgendem Zeitraum als sehr gute Einnahmequelle, was auch für die Stadt ein Grund war, Halbichs Kinematograph zu diskreditieren und ihn mit eigener Konzession abzulösen. Dies ist letztendlich auch gelungen – am 10. Februar 1922 wurde Halbichs Kinematograph aufgelöst.

Votrubcův lom na Kozákově

Jindřich Korner

Člověk využíval kámen pro různé účely již od pravěku, byl a posud je základním stavebním materiálem. Právě stavební kámen je s Kozákovem spjat snad ještě více než proslulé minerály, které se na jeho svazích nacházely od nepaměti.[1] S těžbou a průmyslovým využitím zdejšího kamene se začalo v druhé polovině 19. století (kromě čediče se získával pískovec, vápenec, melafyr a částečně hnědé uhlí).[2] Významnou těžební lokalitou je Kozákov dodnes (lomy v okolí Slapu a Smrčí).[3]

Těžba nerostných surovin a provozování kamenolomů na Kozákově tvoří geograficky specifický fenomén, který si zaslouží, aby mu byla věnována pozornost nejen ze strany geologů[4] a mineralogů, což je vzhledem ke geologické výjimečnosti masivu pochopitelné, ale i historiků. Minulosti kozákovského dolování věnovalo větší pozornost jen málo badatelů, výrazněji J. V. Šimák[5] a J. Šťovíček[6]. V posledních letech se dějin těžby částečně dotkly kolektivní práce o historii Chuchelny[7] a o podnikání v regionu[8].

Votrubcův lom je veřejnosti znám jako naleziště drahých kamenů. Jim se však dnes věnovat nebudeme a obrátíme pozornost jinam. Středem našeho zájmu bude poodhalit fungování lomu, přiblížit práci dělníků, obchod kamenem a charakterizovat jevy a problémy spojené s lámáním kamene; využijeme k tomu dochovaných pramenů a rozhovorů s dnešním majitelem lomu Josefem Votrubcem. V neposlední řadě se pokusíme charakterizovat obecnější jevy typické pro venkov v Podkrkonoší, provedeme drobnou sondu do života tamějšího obyvatelstva v období první republiky, druhé světové války a v období poválečném.

Votrubcův kamenolom

Lom se nachází na jihozápadním svahu Kozákova v nadmořské výšce 576 metrů, v katastru osady Kozákov, jež do roku 1960 patřila k obci Lestkov, později k obci Radostná pod Kozákovem. Otevřen byl v melafyrovém skalním masivu. V průbě-

hu těžby byla odhalena a z větší části vytěžena tzv. *Karlova žíla*, obsahující velké množství drahých kamenů, jako jaspisů, achátů nebo záhnědy. Tyto krásné minerály byly s kamenem rozdrceny na štěrk a spotřebovány na výstavbu silnic v kraji. Ojedinělá vydatnost minerálonosné žíly byla odhalena v šedesátých letech 20. století. O výskytu drahých kamenů však majitel věděl již dříve, ale neměl o jejich zpracování zájem (těžba nebyla ekonomicky zajímavá), nechával je alespoň k dispozici dělníkům, kteří je vybírali z natěženého materiálu a prodávali obchodníkům s kameny. Pokud se podařilo nějaké prodat, příliš si nevydělali, výkupní ceny surových drahokamů byly výrazně nižší než ceny vybroušených a vyleštěných drahokamů.[9]

Lomařská živnost měla u Votrubců tradici.[10] O první lámání se pokoušel na konci 19. století již děd dnešního majitele. Tehdy se ještě nejednalo o klasický lom, ale o nepravidelné, ručně prováděné lámání kamene drobného rozsahu.

O otevření lomu lze hovořit až v roce 1920, tehdy začal s lámáním Vincenc Votrubec. Kámen se stále lámal ručně a i tentokrát těžba nedosáhla většího významu a brzy ustala docela. Kámen nešel na odbyt, zakázek bylo málo. Kámen se používal na drobné stavby, údržbu hospodářských budov a cest. Natěžený materiál si na

Svatba Josefa Votrubce roku 1949.

Votrubcův lom na Kozákově. (Foto P. Jakubec 2006.)

vozech odváželi sami zákazníci nebo najmutí povozníci. Podle odhadu J. Votrubce se ve dvacátých letech v lomu mohl vytěžit zhruba takový prostor, v němž by forman dokázal otočit koňský povoz.

K významnému pokroku došlo za Vincencova bratra Josefa (otce dnešního majitele), který začátkem třicátých let zahájil těžbu ve velkém. Významně k tomu přispěla změna na trhu. Poptávka po kameni začala od třicátých let 20. století v důsledku budování moderní infrastruktury Československa prudce vzrůstat.

Josef Votrubec začal s lámáním kamene v roce 1931,[11] kdy mu bylo vydáno živnostenské oprávnění na provozování kamenolomu. Postupně začal vyřizovat úvěry na pokrytí počátečních investic. Občanská záložna v Turnově poskytla půjčku ve výši téměř 400 000 Kč. V Kampeličce v Tatobitech získal dalších několik desítek tisíc korun, nemalou částku poskytla řada soukromých osob, které podnikateli zároveň ručily.[12] Peníze Votrubcovi půjčili i příbuzní. Celková částka přesáhla půl miliónu korun. Získané finance postupně využil na nákup nářadí, nástrojů, vozíků, kolejnic, sít, střeliva, na výstavbu budov a na výplaty zaměstnancům. Dělníky pro práci v lomu postupně nabíral v závislosti na obchodních úspěších.

Dělníci zaměstnaní u Votrubce pocházeli z řad drobného rolnictva. Lidé si přes zimu přivydělávali broušením skla a drahých kamenů, v létě pak pracovali jako dělníci na stavbách, v zemědělství, nebo právě v lomech.

Kromě nich v lomu pracovalo ještě několik kvalifikovaných řemeslníků. Pro fungování lomu byla nezbytná práce zejména kováře. Zpočátku se najímal, ale později byl zaměstnán při lomu, dnes by se řeklo, na plný úvazek.

Začátky podnikání nebyly snadné. V případě lomaře Josefa Votrubce to platí dvojnásob, protože začal v době světové hospodářské krize, jejíž důsledky zasáhly Československo se zpožděním.

Až do roku 1934 se natěžený materiál rozvážel na vozech tažených zvířaty. Protože se lom nacházel v kopci, byl rozvoz materiálu do nejbližšího okolí usnadněn. Cesty klesaly, tudíž mohlo naložený vůz táhnout jen jedno zvíře. Vezl-li se kámen na větší vzdálenost a musela se již překonávat převýšení, připřahalo se druhé zvíře, jež si forman obvykle půjčil v nejbližší vesnici. Pokud jezdil forman s dvěma koňmi, nechával někdy jednoho táhnout naložený vůz a druhého jít volně za vozem. Oba koně zapřahal až pod převýšením. Koně v tažení vozka střídal, aby jim ulevil. Později bylo pro dopravu materiálu používáno větších povozů, takže je muselo táhnout více koní.

Dopravu natěžené suroviny svými prostředky prováděl lomař nebo zákazník anebo najatí vozkové. Záleželo na možnostech a finanční situaci konkrétního zájemce. V některých případech docházelo při dopravě materiálu ke spolupráci obchodníka a kupujícího.

Počet zaměstnanců lomu v letech 1937–1939 (SOkA Semily, Berní správa Turnov)

Měsíc	**1937**	**1938**	**1939**
leden	2	5	11
únor	2	6	9
březen	2	52	5
duben	9	31	21
květen	10	27	56
červen	11	46	53
červenec	12	40	71
srpen	20	53	57
září	30	28	56
říjen	25	19	47
listopad	25	31	38
prosinec	11	26	17
Průměr	**13,25**	**30,33**	**36,75**

Firmě se podařilo překonat začátky a od poloviny třicátých let začala prosperovat. Aby bylo možné se na trhu prosadit, bylo zapotřebí dopravu urychlit a zvětšit její kapacitu. Proto se lomař Votrubec rozhodl založit vlastní dopravní firmu.

První nákladní automobil koupil v roce 1934. Jednalo se o vyhořelý vrak pětitunové Pragy N, který odkoupil od akciové společnosti Pivovary Hrubý Rohozec.

Novou kabinu vytvořili tesaři ze dřeva, motor se opravil z náhradních dílů. Součástky potřebné k zprovoznění automobilu a na další opravy jezdil J. Votrubec nakupovat do Prahy do firmy Načeradský, která prodávala auta i náhradní díly. Do roku 1939 podnikatel pořídil další tři staré Pragovky. Investice do nákupu a opravení ojetého vozidla byly ve srovnání s náklady na pořízení nového, které bylo stejně poruchové jako ojeté, nesrovnatelně nižší.

Votrubcův vozový park v letech 1939 a 1945, ceny nákupní a stávající (SOkA Semily, BS Turnov, majetkové přiznání k 12. 11. 1945)

Auta, motory, generátory	**1939**	**1945**
nákladní auto SPZ 85.095	40 000 Kč	19 000 Kč
nový motor 2 r.		20 000 Kč
nákladní auto SPZ 85.036	35 000 Kč	16 625 Kč
nákladní auto SPZ 85.036	35 000 Kč	16 625 Kč
nákladní auto SPZ 85.197	40 000 Kč	19 000 Kč
nový motor 2,5 r.		19 500 Kč
generátor Imbert 2,5 r.		6 500 Kč
nákladní auto SPZ 85.295		21 250 Kč
nový motor 2 r.		20 000 Kč
generátor Imbert 2 r.		10 800 Kč
osobní auto Tatra	18 000 Kč	1 400 Kč
osobní auto Škoda Rapid		20 860 Kč
nákladní vůz Praga A		39 375 Kč
nákladní vůz Mercedes		2 983 Kč
nákladní vůz Bűssing		3 978 Kč
nákladní vůz Ford a F		6 961 Kč
nákladní vůz Unie		4 387 Kč
vlečný vůz Umrath		24 561 Kč
Celkem	**168 000 Kč**	**273 856 Kč**

K provozování autodopravy bylo zapotřebí koncese, kterou J. Votrubec získal již v roce 1934.

Nákladní auta podnikatel nevyužíval jen ve spojitosti s fungováním kamenolomu a štěrkovny, ale k dopravě obecně, aby se překlenula období, kdy se nevozil kámen.

Votrubec přijímal zakázky většího i menšího významu, jako např. rozvoz uhlí a písku, stěhování nábytku apod. Významnou událostí pro každého dopravce byla řepná kampaň. Sváţení řepy se pravidelně účastnila i Votrubcova dopravní firma.[13] Zásoby cukrové řepy byly velké, aby byly svezeny ke zpracování včas, bylo k tomu zapotřebí velkého množství nákladních aut. Tolika vozy majitelé cukrovarů nedisponovali, proto na svoz řepy najímali dopravní firmy a soukromé vlastníky nákladních vozů po celé republice.[14] V letech 1938 a 1939 působila Votrubcova doprava také na Slovensku v Prievidze.[15]

Jaká byla obchodní strategie lomaře z Kozákova? Podle vyprávění Josefa Votrubce ml. byla od třicátých let taková praxe, že otec objížděl potenciální zákazníky a informoval je o své cenové kalkulaci, kvalitě a možnostech upotřebení materiálu. Zájemci o kámen či štěrk se pak ozývali sami. Obchodní cenu nabízeného materiálu určoval Votrubec tak, že propočítal veškeré náklady spojené s těžbou kamene včetně daňových odvodů. Výslednou částku, která mu propočtem vyšla, pak mohl navýšit až o 30 %, čímž vznikla vlastní obchodní cena. Třicetiprocentní zisk byl maximální povolenou hranicí. Podle vzpomínek pamětníka se marže pohybovala v průměru okolo 5–10 %. Záleţelo na lomaři a konkrétní zakázce. Prodejní cena se stanovovala orientačně a podle potřeby se upravovala. Rozhodující bylo uspět s cenou v konkurenčním prostředí a získat lukrativní zakázky. V obchodu kamenem hrály roli také obchodní schopnosti podnikatele, který se musel orientovat na trhu, umět rychle reagovat a pruţně se přizpůsobovat podmínkám.

Firmě se od poloviny třicátých let 20. století začalo dařit a výrazněji se začala prosazovat nejen v turnovském okrese. Kromě zakázek drobnějšího charakteru se Votrubcovi dařilo získávat i větší. Nejdůleţitějšími byly státní zakázky, které zajišťovaly odbyt velkého množství kamene a přinášely i daňové úlevy podnikateli.

Získat státní zakázku nebylo snadné. Stejně jako dnes jí předcházelo výběrové řízení, které probíhalo obálkovou metodou. Jak uvedl J. Votrubec ve svých vzpomínkách, získání několika státních zakázek se otci podařilo jen díky tomu, že buď správně odhadl ceny nabízené konkurencí, nebo je přímo zjistil a podle toho přizpůsobil vlastní nabídku.

Postupné zvyšování produkce kamene ve Votrubcově lomu a zvětšování dobývacího prostoru se neobešlo bez investic do strojního vybavení a údrţby. Bylo nutné zřídit výtahy, prodlouţit kolejnice a obstarat další korby na vozíky. Největší náklady byly spojeny s pořízením a údrţbou strojů.[16] Chtěl-li podnik prosperovat, musel jít s pokrokem. V období první republiky probíhala rychlá industrializace a kladly se vyšší nároky na kvalitu vyráběného štěrkového zboţí pro účely silničního stavitelství. Votrubec si to dobře uvědomoval, postupně nakupoval stroje, aby zvýšil kvantitu a kvalitu kamene a zajistil větší zisk. V roce 1936 rozšířil lom o štěrkovnu, nacházející se přímo v areálu lomu. Štěrkovnu vybavil nejprve jedním, později dvěma drtiči s kompresorem. S tím spojené náklady pokryl z větší části úvěrem. Drtiče nahradily ruční roztloukání kamene, které bylo zdlouhavé, fyzicky náročné a neumoţňovalo vyrábět kvalitní štěrkový kámen.

Provoz lomu za války

Ve válečných letech pokračoval Votrubec v provozování živností dál. Po období prosperity nastala stagnace. Přestože kámen nešel tak na odbyt jako dříve, investoval podnikatel peníze do pořízení třídícího stroje zn. Škoda. Třídič sloužil k roztřídění rozdrceného materiálu a nahradil ruční způsob.

Počet dělníků v lomu se během let 1939-1945 zřejmě neměnil. Personál zůstal v zásadě stejný, mezi dělníky a ostatními zaměstnanci nebyl žádný žid. Navíc byly osoby zaměstnané v kamenolomu vyjmuty z povinnosti nástupu na nucené práce. Této skutečnosti Votrubec využil a pomohl několika lidem vyhnout se nuceným pracem tím, že je u sebe zaměstnal.[17] Mohlo se jednat maximálně o 2 až 3 osoby, s větším počtem rostlo riziko prozrazení.[18]

Podnikatelské aktivity Votrubcovi ztěžovaly četné překážky. Zejména to byl nedostatek pohonných hmot. Často se stávalo, že stroje a nákladní vozidla zůstaly stát. Tento problém Votrubec vyřešil tím, že nahradil dieselové motory ve strojích elektromotory. Potíže přinášely také kontroly spojené s dočasným pozastavením činností nebo využití vozů pro účely Říše aj.[19]

U nákladních vozů řešil Votrubec problém s nedostatkem nafty tím, že do dvou z nich koupil nové motory, které fungovaly na principu spalování dřevoplynu.[20] Aby se v motorech topilo správnou velikostí polínek, pořídil ještě stroj na štípání dřeva.

Poválečné období

Osvobození republiky v květnu 1945 dalo podnikatelským aktivitám nový impuls. Výrazně začal vzrůstat zájem o kámen v důsledku obnovy po válečných událostech. Proto Votrubec zaměstnal na práci do lomu nové dělníky, koupil další stroje, moto-

Votrubcův lom na Kozákově. (Foto P. Jakubec 2006.)

ry, nářadí a jiné vybavení. Rozšířil také vozový park o další nákladní automobily, vlečný vůz a náhradní součástky, které získal výhodnými koupěmi v bazarech nebo z vraků vozidel, jež zůstaly po Němcích.

Během let 1945 – 1951 investoval J. Votrubec do podnikání další peníze, které čerpal z úvěrů a půjček, jejichž hodnota dosáhla téměř dvou miliónů korun.[21] Úvěry měl podnikatel na sebe, na manželku, i na nejstaršího syna Josefa,[22] který se během let 1945–1946 zapojil do podnikání.

V důsledku zlepšení strojního vybavení a zvýšení počtu dělníků objem těžby rychle narůstal do té míry, že bylo dosaženo dvojnásobku předválečné produkce. Denní těžba se v letech 1946–1951 pohybovala v průměru okolo 70 m^3. Největší prosperitu firma zaznamenalo právě v těchto letech, kdy hrubý roční obrat firmy pravidelně přesahoval 1 500 000 Kč.[23] Největší roční čistý zisk firma zaznamenala v roce 1948, jednalo se o 96 702 Kč.[24]

Produkce štěrku a drtě v letech 1945 až 1948

Rok	**Štěrk (t)**	**Drť (t)**	**Celkem (t)**
1945	1753,47	524,80	2278,35
1946	7208,30	2186,58	3393,38
1947	5617,20	1148,05	9394,88
1948	2272,43	1120,95	6735,25
Souhrn	16851,4	4980,38	21801,86

Tato doba neměla však mít dlouhé trvání. Situace se po únorových událostech roku 1948 rychle měnila. Kapitalistické hospodářství založené na volném trhu a soukromém podnikání bylo nahrazeno socialistickým plánovaným hospodářstvím.

První vlna proběhla již v roce 1948 a týkala se všech podniků, které zaměstnávaly více než padesát zaměstnanců. Protože v letním období počet zaměstnanců lomu přesahoval tuto hranici, omezil na jaře 1948 Votrubec počet dělníků a rozdělil své podnikatelské aktivity mezi sebe a syna. Syn dostal lom se štěrkovnou a přilehlými pozemky, otec si ponechal dopravní firmu a většinu pozemků.[25] Vedení firmy i po rozdělení zůstalo nadále otci.

V létě roku 1948 se Okresní národní výbor v Turnově pokusil zavést v lomu národní správu. Výměrem z 30. srpna 1948 národním správcem jmenoval národní podnik Severočeský průmysl kamene.[26] Votrubec se proti rozhodnutí odvolal a předložil písemné důkazy o neoprávněnosti. Komise provedla kontrolu, která prokázala, že nebyly splněny podmínky pro znárodnění.[27] Závěr zněl: *„Rozsahem těžby a počtem zaměstnanců se jedná o malou firmu, a na základě dalšího zjištění, že lom je z dobrého kame-*

ne vyčerpán a že má nemoderní zařízení, dospěla komise k závěru, že znárodnění zestátněním nepřichází v úvahu, a proto upouští i od národní správy." Podnik fungoval dál pod Hospodářskou skupinou keramického průmyslu, která lomařům předepisovala plán výroby.[28] Po neúspěšném zavedení národní správy se okresní národní výbor pokusil zařadit lom se štěrkovnou mezi komunální podniky, ale opět neuspěl.

Provoz se Votrubcům dařilo udržet až do roku 1951 z toho důvodu, že uzavírali s Prodejnou staviv a keramiky celoroční výkupní smlouvy. V roce 1951 však proběhla další znárodňovací vlna a té už Votrubcové neunikli.

V květnu 1951 okresní národní výbor navrhl projednat začlenění podniku mezi komunální podniky nebo ho na základě nevyhovující kvality kamene a nezájmu o jeho provozování ze strany Severočeského průmyslu zrušit. Krajský národní výbor v Liberci dal svolení k novému přezkoumání všech okolností. Na základě šetření Okresního národního výboru v Turnově byl 31. 7. 1951 zastaven provoz lomu z důvodu, že *„další těžba kamene vzhledem k jeho kvalitě je nežádoucí a hospodářská potřeba v tomto výrobním odvětví jest už plně kryta socialistickými podniky"*. [29] Dalším vhodným argumentem bylo, že Votrubcové zaměstnávali v lomu 35 dělníků, zatímco v nedalekém státním lomu ve Smrčí byl pracovních sil nedostatek.

S rozhodnutím o okamžitém zastavení provozu Votrubcové nesouhlasili. Pokračování zdůvodnili tím, že na celý rok 1951 mají na své výrobky uzavřenou výkupní smlouvu, že se jedná o dodávky I. stupně důležitosti, za něž Prodejna staviv a keramiky nemá náhradu, a ohrožuje se tím splnění plánu.

Pod nátlakem státní moci byli Votrubcové donuceni stáhnout svůj nesouhlas a podřídit se rozhodnutí.[30] Soukromá činnost lomu byla fakticky ukončena ke dni 31. 3. 1952, kdy Votrubcové živnost odhlásili. Veškerá výroba v kamenolomu včetně zaměstnaných dělníků a úředníků byla převedena k 1. 4. 1952 pod Pozemní stavby Teplice, jejichž zaměstnancem se stal i J. Votrubec ml., který nadále pracoval v lomu jako vedoucí a dohlížel na práci dvaceti dělníků.[31]

Než byli Votrubcové donuceni ukončit své podnikání, snažili se zachránit, co se dalo. Autodopravu zastavili, část aut a náhradních dílů rozprodali a penězi splatili úvěry. Podařilo se jim to dřív, než byla jejich živnost zrušena a než proběhla měnová reforma. To, co z dopravní firmy zbylo, bylo převedeno národnímu podniku. Těžba v lomu pokračovala jen krátce, brzy se zastavila.

Od roku 1977 probíhala jednání o prohlášení Kozákova (včetně Votrubcova lomu) za národní přírodní památku, k čemuž došlo v roce 1985. Lom zůstal uzavřen, byl asanován a částečně zalesněn tak, aby geologické a mineralogické pozoruhodnosti zůstaly přístupné pro výzkum a studium.

V devadesátých letech dostal Josef Votrubec lom zpátky. Brzy poté založil soukromé muzeum, věnované drahým kamenům. Sbírku instaloval ve svém domě a otevřel ji pro veřejnost. Nacházejí se v ní kameny domácí i cizí provenience, které byly získány výměnou za kozákovské drahé kameny. Muzeum kamene je během turistické sezóny otevřeno a umožňuje široké veřejnosti, aby se blíže seznámila s nerostným bohatstvím Kozákova.

Zbytky kabiny střelmistra. (Foto P. Jakubec 2006.)

Pracovní postupy a vybavení lomu

Lámání kamene patřilo mezi zaměstnání, která byla fyzicky velmi náročná a výrazně závislá na počasí. Jen velké kamenolomy prováděly těžbu celoročně. V zimním období menší lomy[32] provoz zpravidla zastavovaly a prováděly jen nejnutnější údržbu budov, nástrojů, nářadí, strojů a jiného vybavení. Kámen se lámal obvykle od dubna do listopadu. Práce na jaře začínaly po úplném odtání sněhu. V případě Votrubcova lomu vstupovala do hry nadmořská výška. Dobývací prostor se nachází poměrně vysoko (576 m n. m.).

Provoz v lomu se zahajoval přípravnými pracemi, zahrnujícími veškeré terénní úpravy a odlesňování skalního masivu. Nejdříve se kámen získával ze skal vystupujících na povrch. Po odtěžení se pokračovalo do nitra kopce. To už bylo zapotřebí skálu obnažit – odlesnit, zbavit ji vrstvy zeminy, která měla často mocnost i několik metrů, a odstranit svrchní vrstvu nekvalitního kamene.[33] Pro tyto činnosti se v lomařské hantýrce používalo označení *skrývka* nebo také *odkrývka.*

K mýcení lesa, ač na soukromém pozemku, bylo zapotřebí, podobně jako dnes, povolení lesního úřadu. Pokud byla skála dobře dostupná, prováděli dělníci skrývku pomocí lopat a krompáčů. Zemina se stejně jako vrchní cca 1,5–2,5 m široká vrstva nekvalitního kamene odvážela vozíky.[34] V případě Votrubcova lomu se skrývka prováděla jen do poloviny třicátých let. Později, jak se postupovalo do nitra hory, svah strměl a byl stále nepřístupnější, se skála buď jen odlesnila nebo častěji rovnou

odstřelila. Bylo to rychlejší a ekonomicky výhodnější. Odstřelený materiál dělníci lopatami a hráběmi zbavili zeminy a ostatních nežádoucích složek a poté začali zpracovávat samotný kámen. Hlína se odvezla, dřevo se využilo pro stavební účely nebo na otop.

Odstřelení skály předcházelo navrtání množství otvorů, do nichž se ukládalo střelivo. Vrtání prováděli obvykle dva muži. Jeden držel v rukou velký kovový vrták a otáčel jím a druhý do vrtáku tloukl palicí. Vrtáků měli k dispozici několik různých velikostí, vyměňovaly se podle hloubky. Nejprve se začalo s nejširším a nejkratším vrtákem a končilo se nejtenčím a nejdelším. Protože se vrtáky rychle tupily, měli jich dělníci k dispozici více (tupé vrtáky překoval a znovu nabrousil kovář). Odvrtaný materiál se vydlabával pomocí lžíce zavěšené na provázku. Vytvoření jednoho otvoru o dostatečné hloubce (zhruba jeden metr) trvalo i dva dny.[35] Ručního vrtání se užívalo až do začátku padesátých let.[36] Když byly otvory hotovy, nastoupil střelmistr.[37] Ten nejprve rozšířil dna jednotlivých otvorů na tzv. *sklípek*, který sloužil k lepšímu uložení výbušniny a k větší účinnosti exploze. Sklípek vytvořil postupným vhazováním slabší výbušniny, tzv. *šišky*. Při ukládání a ucpávání výbušniny musel být střelmistr velmi opatrný, protože hrozilo, že dojde k předčasnému výbuchu.[38]

U Votrubců se jako výbušniny používala směs kyseliny chlorečnanu amonného nebo chlorečnanu draselného se sírou. Roznětky se nepoužívaly.[39] Do vrtu se uložila výbušnina s doutnákem a pečlivě se ucpala tzv. *ucpávkou* (drobné kamení a látky). Po vyplnění všech otvorů a zajištění bezpečnosti v lomu se skála odstřelila.

Exploze skálu roztrhla a část se zřítila. Z narušené skály dělníci tzv. *slámali* (ručně odlámali) kámen. Odlamování kamene prováděli ručním nářadím, zavěšeni na lanech. Práce to byla velmi namáhavá. Po odlámání uvolněného kamene a zajištění skály se mohlo přikročit k prvotnímu zpracování kamene *přetloukáním*. Kámen se rozbíjel ručními nebo později vrtacími kladivy na menší kusy, které se pak nakládaly na vozíky a odvážely po kolejnicích k výtahu. Výtahem se kamenivo dopravovalo k drtiči, který byl umístěn na nejexponovanějším místě lomu, aby se vzniklý štěrk mohl posunovat samospádem po svahu. Pod svahem stálo mechanické zařízení – třídič, které třídilo štěrk na jednotlivé frakce.

Drtič byl mohutný několikatunový nepojízdný stroj, jenž zůstával na stejném místě nezávisle na tom, jak těžba pokračovala. Pokud nestál drtič přímo u výtahu, pak k němu vedly od výtahu kolejnice, po nichž se dopravoval kámen na korbách vozíků. Jeden naložený vozík obsluhovali dva dělníci. Další dělníci (2-4) naplňovali násypku drtiče, uvolňovali případné vzpříčené kusy a obsluhovali stroj.

J. Votrubec vzpomínal, že výrobci drtičů do lomů byly dva – plzeňské Škodovy závody nebo Přerovské strojírny. Vyráběly se ve třech základních typech, *čtyřka*, *pětka* a *desítka*. Označení vyjadřovalo velikost otvoru v násypce v centimetrech. Votrubcové podle všeho používali *čtyřku*.

Cena stroje se pohybovala okolo 25 000 korun. Montáž stroje prováděli zkušení mechanici výrobce na vybraném a pro ten účel upraveném místě (betonová zákla-

dová deska). Po sestavení bylo ještě zapotřebí stroj upevnit do masivní dřevěné konstrukce.

Vlastní drcení kamene na štěrk probíhalo mezi drtícími deskami, které byly vyrobeny z pevné oceli a byly stlačovány písty, a systémem převodních kol a řemenů. Rozdrcený materiál vypadával z drtiče a posunoval se po svahu k třídícímu stoji. Zde materiál prošel soustavou sít s různou velikostí ok a podle velikosti byl rozdělen na jednotlivé štěrkové frakce – makadam, štěrk, drť a drolinu.

Štěrkové frakce (dle sdělení ing. J. Fialy).

Název	**Rozměry**	**Jiné označení**
štět	nad 63 mm	
makadam	32 – 63 mm	
štěrkové drtě	16 – 32 mm	štěrk
	16 – 22 mm	štěrk
	08 – 16 mm	drť
	00 – 08 mm	drolina, písek, prosívka

Síta byla vyměnitelná, aby se dala opravovat nebo zcela vyměnit. Kromě třídícího stroje pořídili Votrubcové ve čtyřicátých letech ještě granulovací stroj – tzv. *granulátor*, vyrábějící granulovanou drť do betonu, která se prodávala betonárkám nebo tzv. cementářům.

Votrubcův lom na Kozákově. (Foto P. Jakubec 2006.)

Nadrcený a roztříděný materiál se shromažďoval v místě, kterému se v lomařské hantýrce říkalo *sortýrka.* Odtud byl na vozících dělníky odvážen do tzv. *nasejpáku.* Bylo to zařízení podobné silu, v němž byly uloženy štěrkové frakce v jednotlivých zásobnících. Ze sila se pak už štěrk sypal přímo na korbu nákladních vozidel. Pokud byl štěrk uskladněn pouze na hromadách, pak se do aut nakládal ručně lomařskými vidlemi. Naložení materiálu si zajišťovali řidiči nákladních aut sami spolu se svými závozníky. Ale o řidičích až dále.

Strojní vybavení lomu 1939, 1945, ceny nákupní a stávající. (BS Turnov, majetkové přiznání z 15. 11. 1945)

Strojní vybavení lomu	**1. 1. 1939**	**15. 11. 1945**
drtič s motorem	35 000 Kč	5 000 Kč
kompresor s příslušenstvím	22 000 Kč	4 000 Kč
elektromotor		1 540 Kč
elektromotor		1 339 Kč
štípací stroj		2 200 Kč
motor Bűssing NAG		12 500 Kč
třídič Škoda		11 700 Kč
Celkem	**57 000 Kč**	**38 279 Kč**

Popis lámání kamene a výroby štěrku ve Votrubcově lomu odpovídá druhé polovině čtyřicátých let – době největší produkce. Lom majitel vybavoval od poloviny třicátých let stroji podle svých finančních možností. Přesto zůstávala stěžejní činností práce lidských rukou.

Ve větších lomech (např. Machovy lomy v Podmoklicích),[40] se užívalo úzkorozchodných vlakových vleček (pokud byl lom v blízkosti dráhy, býval s ní zpravidla spojen právě úzkokolejkami)[41] a lanovek. O využití lanovky Votrubcové uvažovali, myšlenku však zavrhli pro příliš vysoké investice.

Mzdové poměry a sociální postavení zaměstnanců

Výplaty zaměstnanců lomu se v průběhu období 1931–1952 samozřejmě měnily, přesné údaje však nelze zjistit. Náhled do této problematiky umožňuje zachovaná kalkulace ceny kamene z roku 1941.[42]

Střelmistrova činnost byla nejrizikovější a nejzodpovědnější. Podle údajů uváděných v cenové kalkulaci dokázal střelmistr za den odstřelit průměrně 35 m^3 kamene. Jeho denní mzda byla 48 Kč (6 Kč na hodinu, cca 1000 Kč měsíčně), což v období první republiky představovalo průměrný dělnický výdělek. Stejné platové podmínky měl také strojník, který obsluhoval drtič.

Slušně placeným zaměstnancem byl kovář, jehož denní mzda byla 44 Kč (5,50 Kč na hodinu, 250 Kč týdně). Kovářské práce bylo zapotřebí po celý rok. Brousil vrtáky a ve spolupráci se strojníkem se staral o údržbu strojů, kolejnic, opravoval vozíky a jejich korby.

Nejpočetnější kategorii zaměstnanců představovali dělníci. Vykonávali práce různého charakteru, které lze rozdělit do několika skupin platově odlišných. Nejvyšší mzdu pobírali ti, kteří plnili násypku drtiče kamenem a uvolňovali vzpříčené kusy (největší riziko úrazu). Placeni byli 4,60 Kč na hodinu. Druhou skupinu představovali dělníci lámající kámen ze skal (nejnamáhavější práce). V kalkulaci podnikatel počítá na jednoho muže v průměru 5 m^3 odlámaného kamene denně. Za to dostával 4,40 Kč na hodinu (měsíčně cca 850 Kč).[43] Stejné peníze si vydělali dělníci roztloukající kámen. Každý v průměru roztloukl 13 m^3 kamene denně.

Do jiné mzdové skupiny patřili dělníci, jejichž náplní bylo nakládání a odvoz kamene na korbách vozíků, skladník a obsluha výtahu. Za tuto práci dostávali 4,10 Kč na hodinu (165 Kč týdně). V kalkulaci není zmínka o tom, jak byli placeni muži provádějící odkrývku, odlesnění nebo odvoz hlíny a nekvalitního kamene. Z pramene lze jen vyčíst, o jakou poměrnou částku tyto práce navýšily prodejní cenu 1 m^3 kamene. Podle druhu práce se dá odhadovat, že byli placeni 4,10 Kč na hodinu.

Nedostatek pramenů neumožňuje zjistit, jaké byly mzdy řidičů a jejich závozníků, a jak se v průběhu let vyvíjely.[44] K této otázce dokázal poskytnout konkrétnější informace jen sám Josef Votrubec ml., který uvedl, že řidiči byli stejně jako jejich závozníci placeni hodinově, že se jejich mzdy lišily podle zkušeností a schopností. Nejlepší řidiči brali až 11 Kč za hodinu, ale obvyklá mzda byla 7–9 Kč.[45] Závozníky bývali mladíci ve věku kolem osmnácti až třiadvaceti let. Placeni byli Votrubcem hodinově jako řidiči, ale jejich mzda byla nižší.[46] Zajímavé je zjištění, že řidič jezdil stále v jednom vozidle (které pojmenoval ženským jménem), o něž se sám staral, prováděl údržbu i opravy.

Důležitým zaměstnancem ve firmě byl kvalifikovaný úředník, který pomáhal majiteli s finančními záležitostmi, s úřední agendou, s udržováním kanceláře apod. Podle vyprávění J. Votrubce se u nich vystřídali dva. Prvním byl Vítězslav Hutský, kterého po roce 1938 vystřídal Josef Šírek, příbuzný rodiny. Podle dochovaných materiálů se týdenní plat úředníka ve čtyřicátých letech pohyboval okolo 280 Kč (7 Kč na hodinu), čímž se řadil k nejlépe placeným zaměstnancům.

Obchod kamenem

Votrubcův kámen dosahoval, podle tvrzení úřadů, poměrně vysoké kvality, byl vhodný jako silniční štět, štěrk i jako drť na pohoz silnic při náledí. Dále se hodil pro úpravu chodníků pro městské méně frekventované ulice, dvory a sportovní hřiště, přičemž se využívalo okolnosti, že tento kámen velmi dobře váže a vysouší vlhký terén se spodní vodou. Bylo možné ho použít na válcované vozovky s méně intenzivním provozem. To, že byl kámen vhodný pro vozovky s menší intenzitou provozu,

by se na první pohled mohlo jevit jako nevýhodné a omezující. Skutečnost je ale poněkud jiná, vezmeme-li v potaz, jaký typ silnic byl na Turnovsku a Semilsku nejobvyklejší.

Pro fungování lomu, Votrubcův nevyjímaje, bylo typické, že se kámen lámal na sklad. Na podnikateli bylo vyžadováno, chtěl-li uspět, aby dokázal zajistit dostatečný odbyt. Pro obchod kamenem je typická nepravidelnost a zakázky všeho druhu a v rozličném objemu. Někdy to mohlo způsobit problémy s vyplácením mezd dělníkům. V období první republiky probíhaly výplaty každý týden. Stávalo se, že docházelo ke zpoždění. Časový odstup mohl být velký. V takovém případě dostávali dělníci alespoň zálohy a zbývající část peněz jim byla vyplacena později. J. Votrubec se zmínil, že se v jednom případě jednalo o půl roku. Pro zachování provozu v kamenolomu bylo zapotřebí, aby dělníci pracovali i tehdy, když nedostali zaplaceno. Majitel proto musel mít u dělníků důvěru, jinak by mu nezachovali loajalitu. Jak řekl sám J. Votrubce ml.: *„Bylo věcí cti, abych své zaměstnance spravedlivě odměnil a dodržoval, co jsem jim slíbil. Jinak to tehdy nešlo."*

Tyto skutečnosti vedly k vytvoření specifických pracovně-právních vztahů mezi podnikatelem a jeho zaměstnanci. Lidé zaměstnaní u Votrubců měli ke svému zaměstnavateli důvěru i přesto, že v několika případech nastala tíživá finanční situace, která nedovolovala ani vyplácení záloh na mzdy.

Zakázky kamenolomu lze rozdělit na několik skupin. První z nich představují zakázky státního charakteru. Protože stát budoval vnitřní infrastrukturu ve větší míře, než dokázal pokrýt vlastními zdroji a těžbou, vypisoval konkursy na dodávky štěrkového a stavebního kamene pro různé účely. Votrubec se orientoval na zakázky týkající se výstavby silnic. Konkurs vyhrál zpravidla ten, jehož kámen byl nejdostupnější z hlediska ceny, kvality a vzdálenosti.

Státní zakázky byly pro Votrubce nejvýznamnější. Chtěl-li se lomař ucházet o státní zakázky, musel nutně vyrábět na sklad, aby měl dostatečné zásoby. Se státními zakázkami byly spojeny dopravní problémy. Často se stávalo, jak nám potvrdil sám J. Votrubec ml., že se jezdilo ve dne v noci, aby se na stavbu dodalo kýžené množství kamene v řádném termínu, jinak by bylo ohroženo dobré jméno firmy a budoucí kontrakty.

Vedle výstavby silnic byly lukrativními zakázkami také dodávky stavebního materiálu na výstavbu vodohospodářských a zejména vojenských objektů, o něž však Votrubec zájem neprojevoval.

Druhou významnou skupinu představují zakázky okresů, měst nebo obcí. I v tomto případě fungoval princip konkursů. Jednalo se o dodávky kamene na výstavbu a údržbu silnic, výstavbu budov a jiných objektů. Třetí skupinou jsou zakázky soukromé povahy. Sem řadíme veškeré dodávky, které Votrubcova firma poskytla osobám, firmám nebo spolkům. Zvláště výrobci cementového zboží patřili mezi důležité a pravidelné zákazníky. Detailnější rozbor Votrubcových zakázek prameny neumožňují.

Rodina Votrubců je příkladem, jak se venkovským živnostníkům podařilo prosadit v tržním prvorepublikovém hospodářství. Podnikáním J. Votrubec zajistil rodině poměrně vysokou, na venkovské prostředí neobvyklou životní úroveň, zemědělskou činností na temeni Kozákova sotva dosažitelnou. Otevřením lomu přispěl Votrubec ke zvýšení zaměstnanosti obyvatel.

Poznámky

1 Podrobněji viz KORNER Jindřich: *Těžba kamene na Kozákově, Historie živnosti rodiny Votrubců (1920 – 1952)*. Diplomová práce. Olomouc, Univerzita Palackého 2004, s. 13–21.

2 Z odborné geologické literatury: ČEPEK, L.: *Čedičový lom v Podmoklicích u Semil*. Báňský svět, 1936, č. 5, s.1-3; GOTTHARD, J.: *Několik poznámek k soupisu lomů v politickém okrese Semily*. In: Od Ještěda k Troskám, *10,* 1931, s. 6-9; GOTTHARD, J.: *Soupis lomů ČSR. Okres Semily. Č. 1*. Praha 1932; HERCOKOVÁ, V.: *Současný stav mineralogických nalezišť v Podkrkonoší*. Hradec Králové 1992; KOPECKÝ, P.: *Geologicko-petrografické poměry okolí Kozákova*. Praha 1967; ŽEŽULKA, J.: *Výzkum heliotropů a jaspisů na lokalitě Kozákov*. Praha 1985.

3 Stručná charakteristika tamtéž, s. 28–32.

4 Konkrétní díla a studie jsou zmíněny tamtéž, s. 94–96.

5 Poznatky z výzkumů ŠIMÁK, J. V.: *Zlato a stříbro na Kozákově*. In: Od Ještěda k Troskám, *5–6*, 1924, s. 140–144; týž: *O starých dolech na Kozákově*. Od Ještěda k Troskám, *1,* 1926, s. 1-5, 33–36.

6 ŠŤOVÍČEK, Jan: *Dolování mědi a železné rudy na Jilemnicku, Semilsku a Železnobrodsku v druhé polovině 19. století*. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší, *9*, 1996, s. 213–216; *Vápenky na Semilsku a Železnobrodsku v letech 1857-1948*. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší, *10,* 1997, s. 172–177.

7 BARTÁK, Jaroslav a kol.: *Chuchelna, Lhota, Komárov*. Chuchelna 2003.

8 *Historie a současnost podnikání na Jilemnicku, Semilsku a Turnovsku*. Žehušice 2004.

9 Sdělení J. Votrubce ml.

10 O osudech rodiny blíže KORNER, J., cit. dílo, s. 38–39.

11 SOkA Semily, Okresní úřad Turnov, katastr koncesovaných živností, inv.č. 136, kn. 135; živnostenskoprávní spisy o firmě viz Okresní úřad Turnov, inv.č. 871, sign 3/39, kart. 180; inv.č. 906, sign 4/1, kart. 216; inv. č. 927, sign. 4/V, kart. 217; inv. č. 927, sign. 4/V, kart. 218; inv. č. 1012, sign 9/V, kart. 246; inv. č. 1513, sign. VI/2V, kart. 693-694; inv. č. 1490, sign. VI/2V, kart. 607; inv. č. 1048, sign. 11/28, kart. 267, 271-272; inv. č. 1810, sign. X/7ch-3, kart. 842.

12 SOkA Semily, Občanská záložna Turnov; Záložna-Kampelička Tatobity.

13 Svážení řepy probíhalo obvykle 3–6 týdnů.

14 Podle vzpomínek sváželi Votrubcové řepu zpravidla na Kolínsku a Kutnohorsku.

15 O působení na Slovensku nejsou známy žádné podrobnosti. Ve fondu Státního okresního archivu (SOkA) Semily, Berní správa Turnov, se dochovala jedině zpráva o činnosti, kterou podal J. Votrubec k daňovému přiznání 26. června 1939.

16 O cenách podrobněji dále.

17 Sdělení J. Votrubce ml.

18 Kolik lidí o pomoc Votrubce požádalo a kolika z nich bylo skutečně vyhověno, nelze zjistit, protože jsme odkázáni pouze na vzpomínky pamětníků.

19 Mezi listinami se dochovalo několik stížností na stav, v jakém byly vozy majiteli vráceny.

20 Výkon těchto motorů byl sice nižší než dieselových, ale zajišťovaly provoz nezávisle na stavu pohonných hmot, kterých se za války nedostávalo.

21 Sdělení J. Votrubce ml. Prameny se podařilo doložit jen částku okolo 500 000 Kč.

22 Dnešní majitel lomu, který se uvolil poskytnout nám vlastní vzpomínky a tím výrazně přispět k objasnění dějin Votrubcova lomu.

23 Viz spisy Berní správy Turnov, neinv.

24 Tamtéž.

25 Pozemky byly rozsáhlé (jednalo se přibližně o 40 hektarů půdy) a v padesátých letech 20. století byly kolektivizovány. Podrobněji viz KORNER. J., cit. dílo, s. 35–36.

26 Viz spisy Berní správy Turnov, neinv.

[27] Znárodnění podléhaly pouze podniky zabývající se těžbou kamene a výrobou štěrku, jejichž roční výroba přesahovala 10 000 tun a počet zaměstnanců byl vyšší než 50.

[28] Tímto způsobem byla firma začleněna do socialistického hospodářství.

[29] O událostech z roku 1951 se dochovalo velké množství spisů uložených ve fondu Berní správy Turnov, neinv.

[30] SOkA Semily, Okresní národní výbor Turnov, inv.č. 434, sign. 151, kart. 85; inv.č. 435, sign. 152, kart. 85; inv.č. 257, sign. 510, kart. 45; inv.č. 260, sign. 513, kart. 55; inv.č. 608, sign. 502.1 K, kart. 114, 115.

[31] Podnik měl lom pouze v nájmu, vlastníkem zůstal nadále J. Votrubec ml.

[32] Podle mého názoru lze řadit Votrubcův lom mezi menší lomy jen do poloviny třicátých let dvacátého století.

[33] Lomaři nazývali takový kámen *babina*.

[34] Sdělení J. Votrubce ml.

[35] Taktéž.

[36] Zakoupení a používání pneumatických kladiv si mohly dovolit jen velké průmyslové podniky.

[37] Střelmistrem mohl být kterýkoliv z dělníků, který měl zkušenosti se zacházením s výbušninami. V lomech bývali 1-2 střelmistři.

[38] Podle vzpomínek J. Votrubce došlo během dvacetiletého provozu k předčasné explozi jen dvakrát. V prvním případě šlo o smrtelné zranění v důsledku pádu ze skály, v druhém o vážné zranění způsobené odletujícím kamením. Při běžném provozu se v lomu občas stávaly úrazy, ale nejednalo se o vážnější zranění. Pro bezpečný chod lomu bylo nezbytné, aby všechny osoby pohybující se v lomu a jeho blízkém okolí dodržovaly bezpečnostní předpisy, na což Votrubcové obzvláště dbali.

[39] Sdělení J. Votrubce ml.

[40] Detailněji zpracováno: KORNER, J., cit. dílo, s. 28–32.

[41] Tamtéž.

[42] Viz spisy Berní správy Turnov, neinv.

[43] Podle cenové kalkulace J. Votrubce z roku 1941, dochované ve fondu Berní správy Turnov, bylo potřeba sedmi dělníků pro odlámání 35 m^3 kamene za den.

[44] Nelze si udělat ani představu o výši taxy za ujetý kilometr.

[45] Takové byly platové podmínky řidičů na přelomu čtyřicátých a padesátých let.

[46] Platy závozníků se nepodařilo zjistit.

Jindřich KORNER: ***Votrubec-Steinbruch am Kozákov***

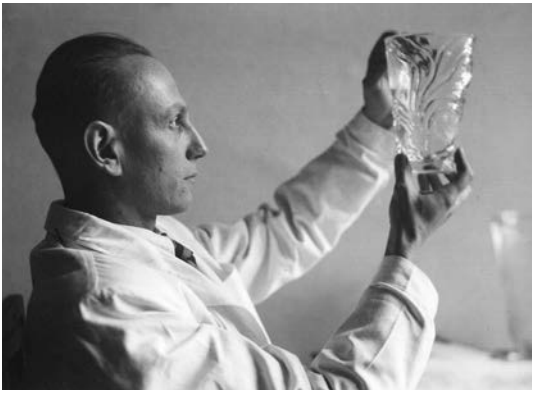
Für Kozákov sind typisch große geologische Bodeschätze und ihre relativ einfache Erschließung. Ihre Gewinnung verlief hier kontinuierlich bereits am Umbruch des 16. und 17. Jahrhunderts. Während der mehr als vierhundertjährigen Existenz hat die Gewinnung ihren Höhepunkt im 20. Jahrhundert erreicht. Damals sind mehrere verschieden große Steinbrüche erschlossen worden, die sich auf Rohstoffgewinnung für die Bauindustrie konzentrierten.
J. Votrubec hat die Steingewinnung im Jahre 1930 in Angriff genommen und damit an die Familientradition angeknüpft, die gegen Ende des 19. Jahrhunderts ihren Anfang nahm. Zuerst war die Tätigkeit im Steinbruch nur als Saisonarbeit gesichert und vom Wetter abhängig. Später, in den 40erjahren, lief die Gewinnung ununterbrochen während des ganzen Jahres. Charakteristisch ist für die Baustoffindustrie die Erzeugung von Schotter und Splitt auf Lager. Die Produktion des Votrubec-Steinbruches hat sich besonders auf Schotter für den Straßenbau und auf Splitterzeugung für die Zementindustrie orientiert. Die Nachfrage nach Baustein hatte in den 30erjahren eine steigende Tendenz und der Steinbruch stand in Blüte. Ab 1934 begann der Besitzer mit dem Kraftwagenverkehr. Votrubec erhöhte die Steinproduktion durch Einführung von Maschinen und erweiterte den Betrieb im Jahre 1936 um das Kieswerk. In den 40er Jahren erlebte die Firma eine Stagnation infolge der Kriegsereignisse. Trotz dieser Tatsache war der Lebensunterhalt für die Familie und ihre Mitarbeiter gesichert. Nach Kriegsende begann der Betrieb sehr rasch zu wachsen und der Zeitraum 1947 - 1951 stellt den Höhepunkt dar.

Josef Drahoňovský a česká glyptická škola
II. část

Miroslav Cogan

Medek Božetěch (26. 6. 1909 Hamštejn – 4. 2. 2005 Železný Brod)

1926 – 1929 Státní odborná škola sklářská v Železném Brodě (L. Přenosil)
1929 – 1934, 1936 – 1937 Uměleckoprůmyslová škola v Praze

Po škole přijat na doporučení Drahoňovského ve sklárně Antonína Rückla v Horním Bradle jako výtvarník, ale po vojenské službě se ve školním roce 1936/1937 vrátil do Drahoňovského třídy, potom krátce provozoval vlastní dílnu v Železném Brodě a od roku 1938 do roku 1970 působil na zdejší sklářské škole, v letech 1966 – 1970 ve funkci ředitele.

Medek také patřil k rytcům, kteří realizovali Drahoňovského návrhy a i v jeho některých pozdějších zakázkách se objeví figurální motiv zpracovaný v učitelových intencích. Současně však již ve škole dokázal prosadit vlastní výtvarnou představu

Váza České sklářství, kterou B. Medek reprezentoval Československo na Mezinárodním veletrhu řemesel v Berlíně 1938. (Foto archiv autora.)

se zřetelem k soudobému civilismu a sociálnímu umění. Dokládají to plakety *Číšnice* z roku 1930 (foto v umělcově archivu) nebo zřejmě o něco mladší *Nedělní výlet* (ve sbírce UPM v Praze). Snad i proto si jej vybral O. Žák k realizaci známého poháru *Stvoření světa* (1932).[35] Stejně tak v jeho nejvýznamnější práci, poháru *Sklářství*,[36] který navrhl a vyryl pro mezinárodní výstavu řemesel v Berlíně 1938, se Božetěch Medek projevil jako svébytný umělec. Složité figurální kompozice plné pohybu zobrazují výrobní a rafinační sklářské postupy a byly provedeny v ploché pozitivní rytině. Stylizace zjednodušených kubizovaných figur je již nová, oproštěná od neoklasicistních reminiscencí. Ze stejného roku je váza s medvědy, v níž se celý povrch nádoby mění v masivní reliéf. Tady někde (a nejen v Medkově tvorbě) můžeme tušit počátky úvah o skleněném objektu s vlastní plastickou kvalitou. Z let 1930 – 1940 je další zajímavá váza *Žně*. Zdobí ji opět plošná, kubizovaná figurální kompozice zhotovená na brusu, s výraznějšími řezy a většími střídavě matovými a leštěnými par-

Božetěch Medek:
Váza Žně, 1939-40.
(Foto archiv autora.)

tiemi. Vedle toho ovšem Medek řešil i konvenční zakázky jako vázy s vedutami Rakovníka, Dvora Králové nebo s pohledem na Mělník pro kněžnu Lobkovicovou či pohár pro mistrovství Čech v ledním hokeji (1941). Realizoval také cizí návrhy – mimo již zmíněné Stvoření světa vázu *Betlém* pro prof. Štipla, v níž vyzkoušel kombinaci pískování s rytinou (1942 – 1943). Medek výtvarně spolupracoval se železnobrodskou firmou Rudolf Hloušek. Během učitelské praxe také vytvářel návrhy realizované studenty. Zřejmě i proto se postupně orientoval na drobné dekorativní motivy, umístěné na jednoduchých čistých tvarech.

❑

Přenosil František (22. 9. 1898 Příšovice – 31. 3. 1946 Ženeva)

1913 – 1917 Odborná škola klenotnická v Turnově
1919 – 1923 Uměleckoprůmyslová škola v Praze

Mladší bratr Ladislava Přenosila, profesora železnobrodské školy, se ihned po ukončení vysokoškolských studií usadil v Ženevě. Tady se mu totiž naskytla příležitost pracovat pro klenotníka Webera, který jeho rytiny viděl vystavené v Praze.

Odlitek alegorické intaglie F. Přenosila Vznik republiky, 7,5 x 6 cm, MČR v Turnově. (Foto M. Cogan.)

Zřejmě jediná práce Františka Přenosila dochovaná v českých veřejných sbírkách, intaglie adjustovaná jako závěs v. 3,9 cm, UPM Praha. (Foto Gabriel Urbánek.)

Přenosil se v Ženevě rychle prosadil, postupně začal pracovat i pro jiné zákazníky, např. navrhoval pro zlatníky juwelové šperky, založil vlastní závod a oženil se.[37] Umělec se pak do Čech dostával pouze sporadicky, ale se svými blízkými i profesorem vedl údajně čilou korespondenci. Zmizel však z české výtvarné scény a o jeho umělecké činnosti se v podstatě neví. Dokonce i jeho životopisná data – včetně roku narození – se v publikacích liší. Např. Karel a Jaroslav Cermanovi uvádějí, že na UMPRUM studoval 1918 – 1922, tedy o rok dříve, než uvádí publikace *VŠUP – Sto let práce.* Nicméně jejich vzpomínka je jedním z mála dostupných a do značné míry autentických materiálů o umělci. Jinou cennou zmínku o Františku Přenosilovi můžeme číst v dopisu, který Drahoňovský napsal Tučkovi 6. 2. 1924: „*Udělali jsme některé věci nové ve škole, které jsou také lepší, třebaže tu už není žádný Přenosil. Ten mladší mi píše často a je velmi šťastný. Opravdu i umělecky je na tom dobře: modeluje i portréty a věci ryté ohromně nákladné…*" V českých sbírkách se mi však podařilo zjistit pouze malou křišťálovou intaglii, údajně z let 1922 – 1923, s noblesně rytou kráčející ženskou figurou (UPM v Praze inv. č. 91 415).

❑

Přenosil Ladislav (23. 11. 1893 Příšovice – 30. 9. 1965 Železný Brod)

1908 – 1911	Odborná škola klenotnická v Turnově
1911 – 1914	Uměleckoprůmyslová škola v Praze (Drahoňovský, Sucharda, Zálešák, Kastner)
1921 – 1922	Uměleckoprůmyslová škola v Praze
1922 – 1958	profesorem rytí skla v železnobrodské sklářské škole

Přenosil patřil právem k nejnadanějším rytcům mezi turnovskými studenty před I. světovou válkou, jak ukazují křišťálové intaglie dochované ve školním fondu – hlava medúzy a *Napoleon Bonaparte ve Svatobernardském průsmyku.* Jeho další studia přerušila první světová válka. Na podzim 1914 byl odveden, ale již 1915 padl do ruského zajetí, kde mohl pracovat jako sochař a rytec.

Po návratu získal stipendium ke studiu sklářských technik, pracoval také jako výtvarník v bechyňské keramičce. Znovu začal spolupracovat s Drahoňovským, kte-

Napoleon překračuje Alpy svatobernardským průsmykem, křišťálová intaglie, školní práce Ladislava Přenosila podle obrazu J. L. Davida, asi 1911/12. Sbírka SUPŠ a VOŠ v Turnově. (Foto archiv MČR v Turnově.)

rý připomíná Přenosilův podíl na poháru na paměť všesokolského sletu 1926. V téže době byl na studijním pobytu u rytce Wilhelma von Eiff (1890–1943) ve Stuttgartu, pod jehož vlivem údajně provedl svou první reliéfní rytinu.[38] V roce 1930 vystavoval na sklářské výstavě v Železném Brodě žardiniéru s dívčí hlavou. Roku 1933 zhotovil pohár s motivy ze Železnobrodska, který při zahájení výstavy obdržel zdejší rodák, ministr obchodu Matoušek. Ze spolupráce s architektem Aloisem Metelákem vzešel mj. pohár s Prašnou bránou a Mosteckou věží, který darovali zástupci čs. pavilonu francouzskému ministrovi obchodu při světové výstavě v Paříži 1937.[39] Mezi nejvýznamnějšími z jeho ryteckých prací je *Legionářský pohár* a *Jubilejní pohár republiky 1938*. Ve skle zpracoval celou škálu motivů od Zvěstování, portrétů a vesnických výjevů po ženské akty. Bohužel nemáme možnost hodnotit uvedené poháry, které bezpochyby splňovaly vysoké nároky,[40] a jsme odkázáni na kusy v současných českých sbírkách. A ty nejsou vždy přesvědčivé. J. Soukup označuje diplomaticky ryteckou práci staršího Ladislava Přenosila ve srovnání s mladším bratrem Františkem jako *robustnější*. Porovnáme-li však Přenosilovu sklářskou produkci s pracemi jeho vrstevníků, chce se říci povrchnější po stránce výtvarné i rytecké. Jako by trpěl zdlouhavostí ryteckého procesu, snaží se jej urychlit za cenu sochařské korektnosti, věrohodného výtvarného výrazu i za cenu čistoty provedení. V jednom z nedatovaných dopisů si Drahoňovský stěžuje Tučkovi: *„Přenosil měl mi pomoci na jedné práci, ale tak udělal nepěkně, že se stydím. Pieta, kterou vkládám já rád do své práce a kterou Vy též máte, u něho chybí a myslím, že to bude čím dál horší…“* Langhamerova *Legenda o českém skle*

nám na dvoustraně 134–5 nabízí názorné srovnání jeho vázy *Tanečnice* s Drahoňovského *Dívkou v sadě*, jež díky bezchybnému provedení připadá i přes akademickou manýru mnohem přijatelnější. Přenosil také zkoušel kombinovat rytinu s mnohem rychlejším *ručováním*, tj. plochým matovým broušením. Naštěstí jsou některé další práce zdokumentovány alespoň na fotografiích, které byly součástí kamenářské výstavy pořádané Turnovským dílem v roce 1930. Kromě již zmíněného Legionářského poháru a vázy s dívčím medailonem (1929) nebo venkovskými výjevy z Valašska (Slovenska?) to byla i osmiboká intaglie s dobře vkomponovaným a čistě rytým alegorickým aktem.

Přes zmíněné výhrady se Přenosil nesmazatelně zapsal do podoby železnobrodského rytého skla. Za charakteristickými vázami se subtilními rytými motivy, vkomponovanými mezi plasticky vybroušené rozviliny (např. Linkovy vázy *Žně*, *Rok v Českém ráji* nebo Medkovy *Senoseč, Vinobraní* a mnohé další), nelze nevidět dávnou Přenosilovu snahu o prolnutí figurálního motivu s quasi art décovou rozvilinou nebo

Ladislav Přenosil: Legionářský pohár, asi 20. léta. (Foto archiv MČR v Turnově.)

vlnovkou pokrývající volnou plochu. Zásadní Přenosilův vklad pak nejspíš zůstane v jeho učitelské činnosti, jíž se věnoval šestatřicet let. Žáci jako Medek, Hásek, Linka, Tockstein vzpomínali na řemeslnou průpravu v jeho oddělení s respektem a vděčností. Kromě sklářské tvorby se Ladislav Přenosil věnoval plastice. Vytvořil reliéf na Památník svobody v urnovém háji na městském hřbitově (1930) a modeloval pamětní desku čs. dobrovolců na železnobrodské radnici (1937). Pro novou budovu Městské spořitelny v Železném Brodě vytvořil sochu *Spořivost* (1936).

❑

Roubíček Jaroslav (17. 11. 1900 Turnov – 30. 7. 1969 Turnov)

1915 – 1919 Státní odborná škola v Turnově (Sochor, Tuček)
1953 – 1968 externí učitel rytí do drahokamů ve Státní odborné škole šperkařské v Turnově

Po ukončení turnovské školy pobyl Roubíček dva roky v německém centru šperkařské výroby Pforzheimu, kde pracoval jako specialista na heraldiku. Na ni se zaměřoval i po návratu do Turnova, kde si v roce 1927 otevřel vlastní ateliér. Později se věnoval i volné glyptice, včetně portrétní a figurální. V heraldické rytině dosáhl značné virtuozity a uznání.

Když v roce 1928 vznikal ve školních dílnách jubilejní pohár k 70. narozeninám bývalého turnovského starosty M. Koťátka, čtyři figurální intaglie na něm osazené provedl nejspíše J. Bezemek. Intaglie s Boháčkovým erbem však nese Roubíčkovu značku JR. Z jeho významnějších prací si zasluhuje zmínku křišťálový pohár se znaky dvanácti významných šlechtických rodů a renesančním ornamentem, dále onyx do pečetního prstenu věnovaného prezidentem rumunskému králi Carolu II., se znaky obou zemí (1936), pečetní prsten s moravskou orlicí – dar Olomouce prezidentu Benešovi. Řadu heraldických rytin vytvořil do zahraničí. Fotograficky jsou mj. doloženy znak Prahy v křišťálu, další, rytý v červenobílém achátu s iniciálami P. Z. pro bývalého primátora Dr. Petra Zenkla (1946). Ve figurálních námětech vycházel zpočátku z Drahoňovského školy ve výrazu i tématice, kterou po Únoru *obohatily*

Návrh pečetítka, školní práce J. Roubíčka z r. 1917. MČR v Turnově.

Jaroslav Roubíček: pluviálová spona s křišťálovou intaglií, 1944. MČR v Turnově.

revoluční a proletářské žánry, jako zvláště velká křišťálová intaglie (115 x 70 mm) ke 40. výročí vzniku KSČ. Na souborné výstavě prací uspořádané Turnovským dílem v budově zdejší průmyslové školy v létě 1952 (s malířem Karlem Kinským) se prezentoval znaky krakovské univerzity, města Vilniusu nebo rodiny Kinských a pečetními kameny s monogramy. Dále zde byly dětské portréty, *Variace na Alšovo děvče s holubičkou* a *Variace na Mánesovy Vzpomínky.* Nejčetněji ale byly zastoupeny figurální žánry, jako *Matka s dítětem, Hry dětí, Žně, Úroda, Jitro…* Vyryl rovněž křišťálové intaglie do rektorského a tří děkanských řetězů pro VUT v Košicích, realizovaných ve šperkařské škole (návrh J. Prudič, zlatnické provedení F. Ťukal 1958). V roce 1958 se mj. s Linkou a Tučkem účastnil výstavy v jablonecké pobočce Národního technického muzea (dnes Muzeum skla a bižuterie): *„…Roubíček skvěle řezanými drahokamy dokazuje dovednost ve využívání barevné působivosti vzácných kamenů, tak i v kompozičním pojetí velkých forem a vysoké plastiky.“* [41]

Jaroslav Roubíček: Pečetní kámen se znakem Prahy a monogramem P.Z. pro primátora Dr. Petra Zenkla, 1946, červenobílý vrstevník (achát), údajná velikost asi 15 x 12 mm. (Foto archiv MČR v Turnově.)

❑

Šprachta Emanuel (14. 6. 1894 Turnov – 17. 2. 1953 Praha)

1908 – 1912 šperkařská škola v Turnově (V. Sochor; v oddělení rytí drahokamů byl spolužákem Karla Tučka)

Na cestě na zkušenou po ukončení odborné turnovské školy se v roce 1912 uchytil v berlínské rytecké dílně Maxe Haserotha. Haseroth a také dílna Maxe Beckova právě v tomto roce žádali o doporučení jednoho absolventa školy,[42] jímž snad byl Emanuel Roubíček, jehož Šprachta u Haserotha potkal (Jaroslav Roubíček byl v té

době dvanáctiletý). Plán pokračovat dále do Holandska mu zhatila první světová válka. Byl odveden a v roce 1915 se mu podařilo dostat do ruského zajetí. Byl přijat jako rytec kovů a kreslíř do ateliéru Čecha L. Pachmana v Oděse. Do Holandska k rytci Pazderníkovi se podíval až v roce 1922, po návratu pracoval od r. 1923 jako rytec v brusičské dílně Ladislava Fürsta v Praze. Pro nedostatek zakázek v drahokamech r. 1924 získal stipendium od Národohospodářského ústavu AV a osm měsíců se učil ryteckým technikám v Boru u České Lípy (Nový Bor) v dílně E. Lorenze.

Emanuel Šprachta: Křišťálové intaglie s portréty vnuků T. G. Masaryka. (Foto archiv MČR v Turnově.)

S podporou téhož ústavu potom také zřídil vlastní dílny v paláci Lucerna. Současně se zdokonaloval soukromým studiem figurálního kreslení.

Roku 1930 podnikl studijní cesta do skláren ve švédském Orreforsu, 1931 znovu na stipendium, navštěvuje výstavu v Paříži a seznamuje se se sklářskými ateliéry v Nancy a Paříži. V roce 1937 opět cestuje do Paříže, ale již jako vystavovatel na světové výstavě, kde získal za ryté sklo Grand Prix. Údajně za svůj život vytvořil tři stovky ryteckých prací, z nichž uvádím výběr nejdůležitějších: osm křišťálových intaglií s portréty vnuků C. Bartoně z Dobenína, dále portréty Masarykových vnuků Herberta a Leonarda. Z prací ve skle pohár k 60. narozeninám Antonína Švehly (1933), vázy pro skladatele Bohuslava Foerstera, dirigenta Smetáčka a básníka Svatopluka Machara, pohár pro rumunského krále Michala, křišťálovou plaketu k šedesátinám houslisty J. Kubelíka, poháry s portréty Ignáce Hermanna a Aloise Jiráska, cenu pro Filmové žně ve Zlíně, velký pohár k 50. narozeninám dr. Edvarda Beneše (1934 – jak vzpomíná Šprachtova manželka, tato práce s portréty a vedutami trvala půl roku). Mnoho kusů, jako např. mísa pro choť velvyslance Zorina, bylo prodáno do zahraničí.[43] Šprachtovi se také dostalo značné publicity v tisku.

Emil Šprachta: Váza s rytou dívčí figurou. Foto archiv MČR v Turnově.

Drahoňovský Šprachtovu práci sledoval. V dopisu z 5. 3. 1929 se Tučkovi zmiňuje, že Šprachta zručně ryje do kamenů, skla i kovu, ale přesto se mu nevede nijak valně. I když mi B. Medek sdělil, že Šprachta také ryl pro Drahoňovského, není ve Šprachtově životopise ani v Drahoňovského korespondenci o tom zmínka. Drahoňovského vliv na Šprachtu je však zcela evidentní (dobový tisk jej dokonce označil za Drahoňovského žáka) jak v tématice, tak v ryteckém stylu, který Šprachta vlastně nikdy invenčně nerozvíjel.

❑

Tockstein Jindřich (14. 7. 1914 Železný Brod – 14. 4. 1975 Železný Brod)

1929 – 1934 Státní odborná škola sklářská v Železném Brodě (L. Přenosil)
1935 – 1937 Uměleckoprůmyslová škola v Praze (J. Drahoňovský)
1945 – 1949 Akademie výtvarných umění v Praze, grafická speciálka (Pukl, Silovský)

S dobrými základy ryteckého řemesla odešel na pražskou Uměleckoprůmyslovou školu, kde byl jedním z posledních žáků prof. Drahoňovského. Jeho studia přerušila vojenská služba a okupace, během níž pracoval jako návrhář a rytec skla pro železnobrodské firmy (např. Jar. Vele), pro které vytvořil kolem čtyř tisíc návrhů, mj. vázu *Básník a múza*. V práci se sklem pokračoval i v době studií grafiky a malby po válce a do konce života působil jako návrhář podniku Železnobrodské sklo. Současně se také věnoval grafice, kresbě a malbě, které mu jako skláři pomohly překonat zabě hlá tvůrčí schémata.

Tockstein rytec již v počátcích hledal výraznější plastickou formu, hmotnější reliéf, zdůrazněný často matovaným povrchem (váza *Divadlo* z roku 1936). Senzitivní výtvarník ale brzy vnesl do své práce osobité pojetí a klasický dekorativismus podřídil potřebě osobního plného citového sdělení (váza *Jaro*, 1942). Ve tvarových zkrat-

Jindřich Tockstein: Žena s dítětem, rytina tzv. stínovačka v bloku skla, kolem 1964. (Foto Tibor Honty, archiv MČR v Turnově.)

Figurální rytinu s flétnistkou a dívkami tančícími v jarní přírodě provedl podle Tocksteinova návrhu na křišťálové váze M. Plátek. Antonín Langhamer mě upozornil, že tato váza byla v roce 1947 publikována v časopisu Československo pod názvem Poslední soud, ovšem ikonograficky tomu rytina absolutně neodpovídá.

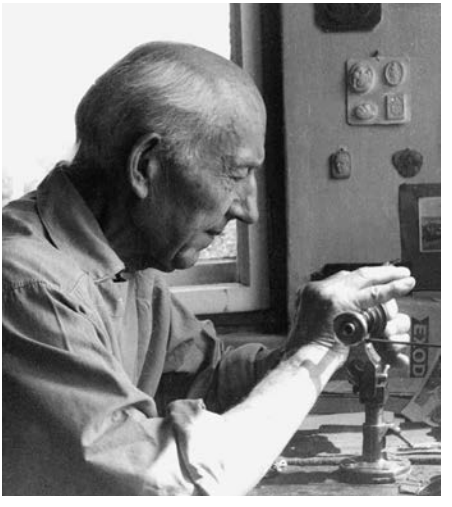
kách se zde projevilo jeho grafické vidění, které jej v době před Bruselem 58 přivedlo k moderní tvarové zkratce, tzv. *stínovačce*, jíž úspěšně nahradil stagnující naturalistický reliéf (*Don Quijote*, rytina na úlomku skloviny).[44]

Úspornými zásahy ryteckého kolečka zredukoval námět, tvar a pohyb do základních linií, objemy naznačuje kombinací čirých a matných ploch, podobně jako grafik světlem a stínem. Jak napsal glyptik J. Soukup, *„ovlivnil brodskou výrobu unikátního skla mnohem více než kterýkoli jiný výtvarník kraje“*.[45]

Tocksteinovy sklářské práce jsou zastoupeny ve sbírkách Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, Městského muzea v Železném Brodě a vzorkovně podniku Železnobrodské sklo.

❑

Tuček Karel (4. 8. 1893 Neprobylice u Slaného – 19. 8. 1977 Turnov)

1908 – 1912 Odborná škola v Turnově (Sochor)
1912 – 1914 Uměleckoprůmyslová škola v Praze (Sucharda, Drahoňovský)
1918 – 1953 učil rytí drahokamů v turnovské odborné škole

Již jako žák IV. ročníku vedl místo nemocného učitele Viktora Sochora (1882–1917) dílenské vyučování. Po Sochorově smrti jej na intervenci ředitele školy předčasně propustili z vojny a 1. ledna 1918 nastoupil na místo učitele.

Ve školní glyptice z této doby a následujících let nalézáme stále antiku a heraldické rytiny jako osvědčenou cvičební tématiku. Kromě toho však se objevují figurální témata v Drahoňovského stylu, práce inspirované českým výtvarným uměním, především J. Mánesem a M. Alšem, ale i krajinné či architektonické motivy z Českého ráje. Tuček je autorem většiny rytin pro šperky, navržené ředitelem Antonínem Karčem a dodnes zachované ve školním fondu.

Přestože se o seznámení žáků II. ročníku s rytím do skla zmiňují již školní osnovy z roku 1908, skutečnou průpravu v tomto oboru měl z učitelů v ryteckém oddělení až Karel Tuček. Ještě ve výroční zprávě školy za léta 1914–1920 však mezi jeho odbornostmi není vedle rytí drahokamů zmíněno také sklo, ale rytí kovu. Teprve

o rok později je uveden jako učitel rytí draho- i polodrahokamů, skla i kovů. Jak se však zmiňujeme v úvodu této studie, rytí skla se v turnovské škole dostalo většího prostoru až ve školním roce 1922/23. Podle Drahoňovského svědectví a korespondence i pauz s rozkresy figur v Tučkově pozůstalosti pracoval vedle běžných zakázek i na nejdůležitějších Drahoňovského návrzích, jako byl *Svatováclavský pohár* nebo některé plakety. Přes poměrně četnou korespondenci proto nejsme zatím schopni přesnějšího vymezení vlastní Drahoňovského rytecké činnosti a podílu jeho žáků. Například podle názoru A. Langhamera řezal klíčovou kamej *U ohníčku* sám Drahoňovský, kdežto Tuček provedl její menší repliku. V Tučkově pozůstalosti však nalézáme dopis z 18. března 1931, v němž profesor Tučkovi oznamuje: *„Dnes Vám posílám současně poštou kámen a 3 fotografie… Udělejte mně laskavě do toho onyxu motiv U ohníčku."* Následuje popis, skica tužkou a přiloženy tři žánrové fotografie z roku 1915 s pracujícími zemědělci, nadepsané *Žně pod Kozákovem.* Nemohlo tedy jít o kopii již hotového díla, ale pokud ne přímo o samotný originál, tedy přinejmenším o volnější variaci tématu.

Tuto spolupráci, kdy Tuček často mohl sám dotvářet detaily, pak Drahoňovský prezentoval ministerstvu školství jako pokračování ve studiu a skutečně po opakovaných intervencích bylo v červnu 1936 Tučkovi prominuto příslušné předběžné vzdělání a propůjčeno služební místo státního profesora průmyslových škol.

Karel Tuček: odlitek svatováclavské intaglie 6 x 7,5 cm, ryté v záhnědě podle návrhu malíře Antonína Procházky v roce 1943/44. MČR v Turnově. Orig. v soukromém majetku v Brně.

Křišťálová intaglie použitá v broži navržené prof. Antonínem Karčem asi r. 1936 nebo 1937. Šířka brože 7,5 cm, sbírka SUPŠ a VOŠ pro zpracování kovů a drahých kamenů v Turnově.

Pokud Karla Tučka současná literatura vůbec zmíní, pak jako dobrého řemeslníka a reprodukčního rytce, provádějícího ponejvíce Drahoňovského návrhy. Je to však jen nedostatečnou známostí Tučkovy práce. V portrétních řezbách, jichž se několik dochovalo v rodinném majetku, lze spolehlivě rozpoznat Tučkovo sochařské a kompoziční cítění. Kamej se sv. Václavem podle Alšovy kresby[46] z r. 1926 je díky ideálnímu umístění figury v oválném formátu přímo monumentální. Z více pohledů unikátní jsou velké gemy podle návrhů malíře Antonína Procházky. Ve čtyřicátých letech vytvořil také řadu portrétních gem. Tuček neměl při své pedagogic-

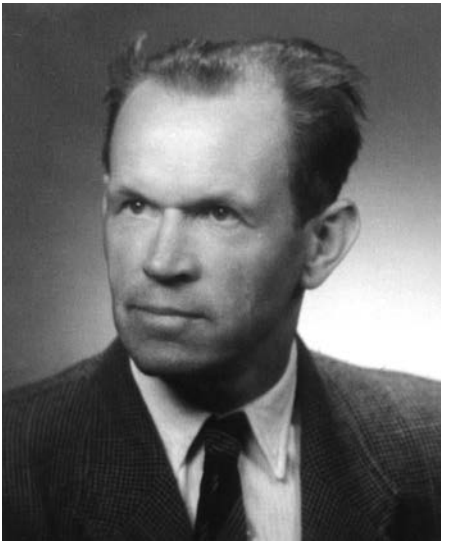

Křišťálová intaglie použitá v broži navržené prof. Antonínem Karčem asi r. 1936 nebo 1937. Šířka brože 7,5 cm, sbírka SUPŠ a VOŠ pro zpracování kovů a drahých kamenů v Turnově.

ké praxi a realizaci zakázek dost času na vlastní tvorbu. Přesto zaznamenáváme v jeho portrétech pozvolný posun od konzervativní k osobité moderní modelaci. V rodinném majetku se zachoval virtuózní realistický portrét umělcovy matky (1926), provedený technikou stírané rytiny. Ze stejné doby jsou již volnější portréty slovenských venkovanů v okrově žíhaných silexech, uložené ve školní sbírce. Na konci Tučkovy rytecké dráhy pak stojí portréty Mikoláš a Marina Alšovi, Bedřich Smetana, Antonín Dvořák. Jsou vymezeny robustně hlubokými zásahy ryteckého kolečka, jako by je energicky vymodeloval do červenohnědého ještědského jaspisu. Roku 1958 je vystavil v jabloneckém muzeu. Tučkova pedagogická činnost zatím zůstává nedoceněna i z hlediska historie moderní české glyptiky. Jeho dílnou prošli nejen další Drahoňovského žáci, ale i mladší Václav Hanuš a Jozef Soukup nebo rytci, kteří nepokračovali vysokoškolským studiem, nicméně pro obor udělali mnoho, jako Jaroslav Roubíček (1900 – 1969) a Marta Dostrašilová (1933). Ti po Tučkově odchodu do penze vyučovali externě rytí drahokamů, již jako obor přidružený k brusičskému oddělení.

❑

Véle Bohumil (1. 2. 1899 Vrát u Železného Brodu – 4. 5. 1966 Praha)

1913 – 1919	Státní odborná škola v Turnově
1919 – 1921	Uměleckoprůmyslová škola v Praze (Drahoňovský)
1932 – 1935	Uměleckoprůmyslová škola v Praze (Drahoňovský, Štipl)
1941 – 1960	odborný lektor pro rytí skla na UMPRUM v Praze

Po dokončení studia na Uměleckoprůmyslové škole pracoval samostatně v Železném Brodě, spolupracoval také s Jaroslavem Brychtou.

Od roku 1925 do roku 1936 realizoval díla pro Drahoňovského, který si jej vysoce cenil: *„. . . jako samostatný ryjec skla provedl výborně velkou plaketu „Osvobození národa“,* [47] *zakoupenou Sklářským ústavem v Hradci Králové. Spolupracoval ryjecky na variaci vázy svatováclavské, kterou jsem provedl v r. 1929…“* V roce 1932 vrátil se opět do Pra-

Bohumil Véle: plaketa Život v tropech, 1938. (Foto archiv MČR v Turnově.)

Bohumil Véle: Talíř s rytou figurální kompozicí, 1937. (Foto archiv MČR v Turnově.)

hy na školu, aby pokračoval ve svých studiích.[48] Jedna z nejznámějších plaket (přestože ne nejlepších), nazvaná *U okna,* z r. 1932, prošla zřejmě jeho i Tučkovýma rukama.[49] Véle ji podle sdělení A. Langhamera uvádí ve výčtu svých realizací, současně ji však zmiňuje ve své korespondenci také Tuček, jemuž v jednom z dopisů Drahoňovský vytkl nedostatečnou hloubku rytiny s tím, že ji v Praze nechá opravit. Z dalších prací uvádí Toman vázu pro rumunského krále, 25 portrétů v křišťálu aj., ale ve veřejných sbírkách je dnes jen nemnoho Vélem signovaných kusů. Jednou z kvalitních ukázek jeho tvorby je talíř se třemi dívčími akty (1930, ve sbírce UPM). Volná kompozice i měkké provedení figur je v souladu s intenzivnějším citovým zaujetím, které často – ve srovnání s rezervovanými Drahoňovského rytinami – zjišťujeme v pracích jeho žáků. Véle spolupracoval i s K. Štiplem a prováděl také vlastní autorské rytiny, mezi nimi veduty měst, jako vázu *Pohled na Staré Město* z roku 1955.

Poznámky

35 Publikován mj. JIŘÍK, František Xaver: *Kniha o skle.* Praha 1934, obrazová příloha č. 119.

36 Božetěch Medek reprezentoval touto vázou v Berlíně jako jediný české sklo díky vítězství v konkursu vypsaném Sklářským ústavem v Hradci Králové. Podle zřejmě již léty idealizované Medkovy vzpomínky byl k reprezentaci původně vyzván Drahoňovský, který ale tuto výjimečnou příležitost údajně postoupil právě svému žákovi.

37 CERMANOVÁ, Karla – CERMAN, Jaroslav: *Rodný kraj vzpomíná Františka Přenosila.* Beseda, *5,* 1947, s. 177.

38 LANGHAMER, Antonín: *Legenda o českém skle.* Praha 1999, s. 130.

39 PALATA, Oldřich: *Ladislav Přenosil.* In: Jizerská kóta, *3,* 1996, s. 54–55.

40 Jak sám uvedl, získal na výstavě dekorativních umění v Paříži 1925 diplom za ryté sklo. PLATON, Dějev: *Výtvarníci legionáři.* Praha 1937, s. 213.

41 JIZERSKÝ, J.: *Úspěch našich výtvarníků.* Setba, 5. 7. 1958.

42 SOkA Semily, fond SUPŠ Turnov, kniha konferenčních protokolů z let 1911–1919, zápis z 26. 4. 1912.

43 Šprachtův životopis sestavený paní Šprachtovou pro K. Kinského. Archiv MČR, sign. P-KK 907.

44 COGAN, Miroslav: *Jindřich Tockstein. Sklo, grafika, malba.* Turnov, OMČR 1984.

45 SOUKUP, Jozef: *O umělcích glypticích naší doby.* Tvar, *6,* 1954, č. 10, s. 311.

46 Kolorovaná kresba modlícího se sv. Václava na koni byla Tučkovi blízká také proto, že ji M. Aleš vytvořil pro přítele, turnovského malíře Jana Prouska r. 1891. Publikována byla poprvé ve Světozoru 1896.

47 Pravděpodobně je míněna obdélná plaketa 36 x 24 cm z r. 1924, s postavami ženy, chlapce a dívky vypouštějící z rukou holubici, dole letopočet 1918. Odlitek ve sbírce MČR.

48 DRAHOŇOVSKÝ, Josef: *O glyptice a žácích.* In: Jindřich Čadík: Dílo Josefa Drahoňovského. Praha 1933, s. 121.

49 LANGHAMER, A., cit. dílo, s. 137.

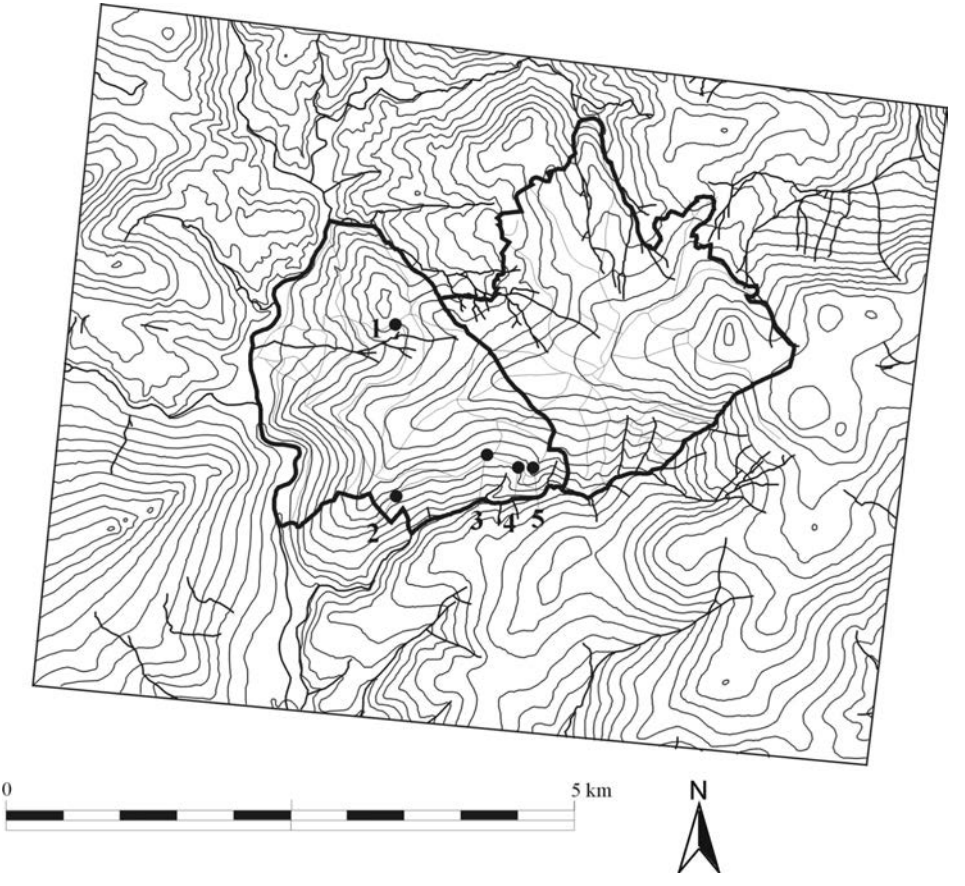
Oprava tiskové chyby:

Omlouváme se čtenářům za přehlédnutí, jímž bylo změněno v 18. svazku ZČRP, s. 127, 9. řádek zdola, křestní jméno Emanuela Šprachty na Alois. Autor a redakce.

Miroslav COGAN: ***Josef Drahoňovský und seine Schüler II.***

Es handelt sich um die Fortsetzung der Studie über die führende Persönlichkeit der böhmischen neuzeitigen Glyptik und besonders über seine Schüler, deren erster Teil im vorhergehenden Band dieses Sammelbuches (S. 121-150) abgedruckt wurde. Der Leser findet hier die wichtigsten Angaben und Beispiele aus dem Werk der Steinschneider (Glyptiker) und Glasarbeiter, die entscheidend zur Entwicklung des geschnittenen Glases in Železný Brod (Eisenbrod) (L. Přenosil, B. Medek, J. Tockstein) beitrugen. Dasselbe gilt von K. Tuček aus Turnov (Turnau), der sich an der Realisierung der wichtigsten Werke von Drahoňovský beteiligte und besonders in der Fachschule Dutzende guter Glyptiker erzog. Einige übernahm dann B. Véle, der nach Drahoňovský die Glyptikerziehung an der Prager Kunstgewerbeschule (UMPRUM) fortsetzte. Der Verfasser bezog in seine Übersicht ferner E. Šprachta und J. Roubíček ein, die zwar nicht direkt Drahoňovský's Studenten waren, jedoch in Übereinstimmung seiner klassizistisch aufgefassten Ästhetik arbeiteten und (Šprachta) die Form des geschnittenen Glases in der Zwischenkriegszeit mitgestalteten.

MATERIÁLY

Obr. 1. Mapa s katastrálními územími Českého Šumburku a Příchovic a vyznačenými seníky: 1 – Seník Koospol, 2 – Seník-západ, 3 – Seník u Prašivků, 4 – Seník s plochou střechou, 5 – Seník-východ.

Změny v zemědělském využívání podhůří Jizerských hor ve světle archeologických a etnografických pramenů

Petr Šída a Jan Prostředník

1. Úvod

Historie středověkého a novověkého osídlení podhůří Jizerských hor a jeho proměn není doposud dobře známa. Všechny dosavadní práce se spoléhaly pouze na historické prameny, které ale v mnoha případech nezachycují dokonale všechny děje a především jejich dochování není ideální. V tomto článku bychom se chtěli zaměřit na prameny jiné povahy, a sice na archeologické nálezy, radiokarbonová data a v neposlední řadě na výsledky dendrochronologického datování staveb. Ukážeme, že problematika osídlení podhůří Jizerských hor je mnohem složitější a především že sahá mnohem hlouběji do minulosti, než se na základě historických pramenů zdá.

2. Historické prameny

Historické prameny ze své podstaty poskytují pouze omezený obraz historie osídlení této oblasti. Vesnice byly vždy na pokraji zájmu písemných pramenů a dostávají se do nich především při změně majetkových poměrů majitele (prodej, darování či koupě). Z tohoto faktu vyplývá první omezení písemných pramenů, první zmínka znamená v naprosté většině případů údaj o první majetkové změně, ne o založení vsi. Teoreticky tak můžeme najít středověkou ves, která se neocitá v listinných zmínkách proto, že nemění majitele.

Druhé omezení plyne ze zlomkovitosti údajů o majetkové držbě. Chyba plynoucí z prvního omezení by nemusela být tak velká, pokud bychom měli dochované všechny údaje o majetkových změnách. Bohužel, díky požáru zemských desek

v polovině šestnáctého století jsou uceleně dochované údaje pouze po tomto datu. Informace dokumentující majetkové změny před požárem jsou zachovány velice zlomkovitě. Mnoho údajů o středověkých majetkových pohybech je tak ztraceno a mnoho prvních zmínek o vsích pochází právě z obnovených zemských desek. Z toho plyne, že velký počet vsí uváděných poprvé právě v šestnáctém století je ve skutečnosti výrazně starších.

3. Plužina jako projev středověké kolonizace

Vrcholný středověk zavedl do krajiny nový prvek – pravidelnou rozměřenou plužinu. Celkově se změnilo nakládání s prostorem. Najednou nebyl zpoplatněn člověk obhospodařující půdu, ale půda sama v závislosti na své rozloze – vznikla pravidelná parcelace a de facto zeměměřičství.

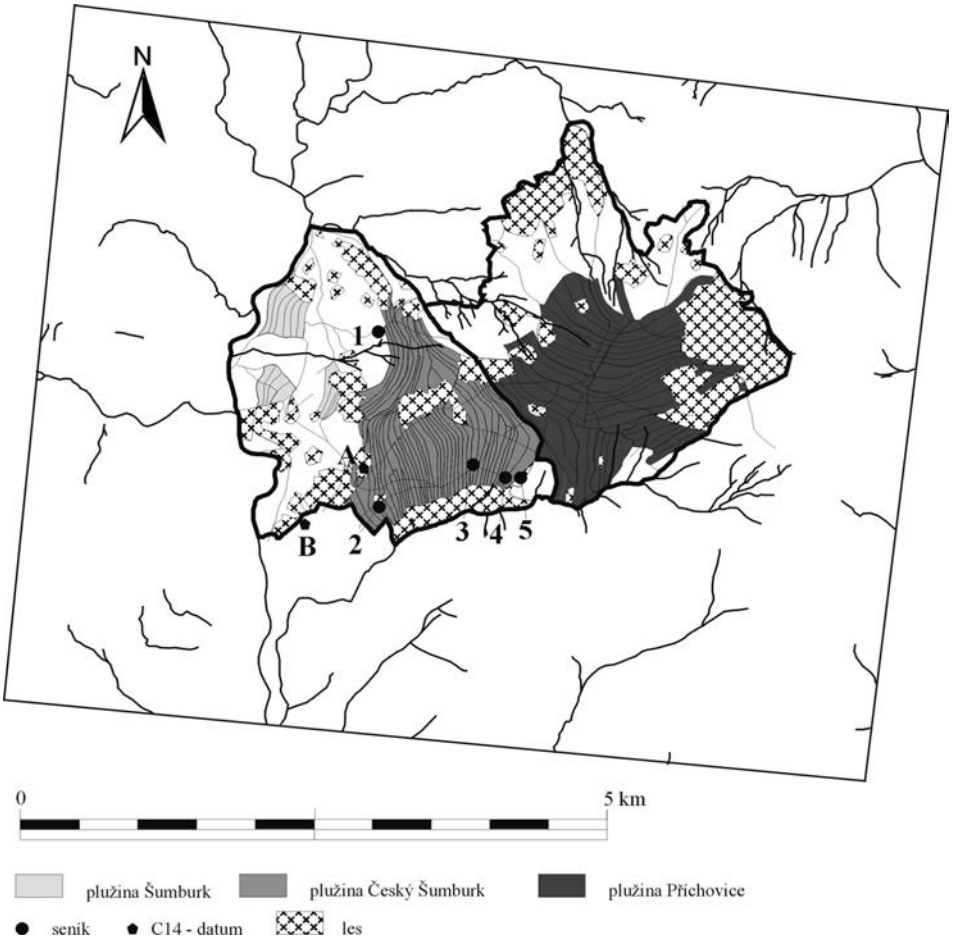
Polní držba středověkého zemědělce se skládala buď z jednoho kusu pole neboli parcely nebo z více kusů polí (parcel), od sebe prostorově oddělených. V prvním případě šlo o držbu scelenou, ve druhém o držbu rozptýlenou.[1]

Pod pojmem lánu se rozuměla parcela, která svou plochou odpovídala jednotce jednoho lánu. Lánem však byl i soubor od sebe prostorově oddělených parcel, patřících jednomu majiteli, jejichž celková plocha této jednotce odpovídala. Plocha lánu se různila podle druhu lánu. Selský lán měl 18,51 ha, zemanský lán 23,14 ha, kněžský lán 25,45 ha a královský lán 27,76 ha.[2]

Parcela mohla mít všechny rozměry přibližně stejné, nebo jen málo odlišné – pak ji nazýváme blokovou parcelou. Byla-li parcela protáhlá, označujeme ji jako pásovou parcelu. Úzká pásová parcela měla šířku do 40 m, široká více jak 40 m. Délka pásových parcel se pohybovala od 500 m do 1500 m. Jestliže parcela navazovala na humno usedlosti, nazýváme ji záhumenice. Záhumenice mohla být pásová, byla-li v celém svém průběhu stejně široká, nebo klínová, nabývala-li s délkou i šířky. Postranní hranice parcely jsou vymezeny mezním pásem. Začátek a konec parcely tvořila souvrať (lineární terénní útvar na nejvzdálenějších hranicích parcely vznikl v místě, kde se obracel těžký pluh). Parcely byly uspořádány v menších plochách, označovaných jako úsek, nebo v rozlehlých plochách – tratích. Společný název pro úsek a trať je svazek. Další, dnes již nepoužívanou jednotkou, je jitro – tj. plocha, kterou 1 oráč zoral za dopoledne.[3]

Soubor všech polních úseků a tratí, jedním slovem svazků, náležejících jedné osadě, nazýváme plužinou. Plužina je dělena podle skladby a vztahu k osadě na více typů, o kterých se zmíníme níže.[4]

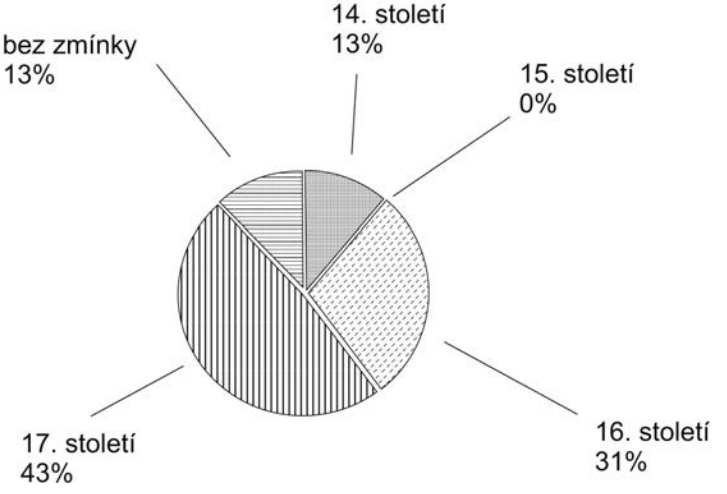
V podhůří Jizerských hor máme dodnes zachováno šestnáct plužin. Středověká první zmínka byla nalezena pouze u dvou z nich (14. století, 13 %). Pět vesnic má první zmínku v 16. století (31 %). Z toho ale jsou tři vesnice poprvé zmíněny právě v obnovených zemských deskách, takže je vysoce pravděpodobné, že jejich stáří je větší. Sedm vesnic je zmiňováno až v 17. století (43 %). Dvě vsi s plužinami nejsou zmiňovány v písemných pramenech vůbec.

Obr. 2. Mapa s vyznačenými plužinami Šumburku, Českého Šumburku a Příchovic. Do plužiny Českého Šumburku jsou lokalizovány zkoumané seníky: 1 – Seník Koospol, 2 – Seník-západ, 3 – Seník u Prašivků, 4 – Seník s plochou střechou, 5 – Seník-východ; A – radiokarbonové datum – Šumburk, B – radiokarbonové datum Velké Hamry.

Tento historický obraz se liší od předpokladu středověkého stáří plužin. Důvodů je několik. Za prvé ne každá plužina nutně musela vzniknout ve středověku. Pozdnímu vzniku odpovídá především plužina Tanvaldu, kde jsou parcely výrazně odlišných rozměrů (široké a krátké). V tomto případě můžeme uvažovat o novověkém stáří. Toto je ale jediný případ ve studovaném souboru. Ostatní plužiny jsou svým charakterem středověké (úzké, dlouhé s výraznými mezními pásy). Tento rozpor musíme vysvětlit nedostatečným dochováním písemných pramenů. O problemati-

ce spojené s obnovováním zemských desek jsme se již zmínili. Dalším faktorem, který se výrazně uplatňuje v písemných pramenech, je třicetiletá válka. Ne náhodou pochází velká část písemných zmínek ze 17. století právě z období jejího konce nebo těsně po jejím skončení. Na konci třicetileté války totiž v kraji po několik let sídlil silný švédský kontingent. To pravděpodobně znamenalo zánik mnoha vesnic a jejich obnovování až ke konci třicetileté války. Obnovené vsi na místě starších plužinných vsí získávají nová jména (jistě například Šumburk – Sonneberg, dochovala se i místní lidová pověst o zisku jména od švédské posádky). Jak si ukážeme níže, potvrzují exaktní výsledky radiokarbonového datování naše předpoklady stáří plužin.

Graf 1. Přehled prvních zmínek o vesnicích s plužinami.

4. Soupis vesnic s plužinou

1. Tanvald, kat. Tanvald, okr. Jablonec nad Nisou

A. Profous a J. Svoboda [5] uvádějí 1. zmínku k roku 1647 (*Thonwald – v nápisu zvonu v kostele na Smržovce*). Založení nutno klást před rok 1618, protože v Rohozeckém urbáři se nachází zmínka o *Thannewaldtu* v majetku rodu Smiřických, kterým patřilo semilské panství do roku 1618. Pozůstatky nedatované plužiny zjištěny na ZM 1:10000.[6]

2. Šumburk nad Desnou, kat. Šumburk nad Desnou, okr. Jablonec nad Nisou

A. Profous a J. Svoboda[7] uvádějí 1. zmínku k rokům 1611 a 1614 (*1611 a 1614 Ssumburk*). Pozůstatky nedatované plužiny zjištěny na ZM 1:10000.[8]

3. Příchovice, kat. Příchovice, okr. Jablonec nad Nisou

A. Profous [9] uvádí 1. zmínku k roku 1577 (*1577 Przichowicze*). Na ZM 1:10 000 patrné pozůstatky plužiny. V letech 1998 – 2001 terénní průzkum, při kterém byly zmapovány rozsáhlé terénní relikty plužiny.[10]

4. Kořenov, kat. Kořenov, okr. Jablonec nad Nisou

A. Profous[11] uvádí 1. zmínku k roku 1577 (*1577 Korzenow*). Pozůstatky nedatované plužiny zjištěny na ZM 1:10000.[12]

5-6. Český Šumburk a Světlá, kat. Šumburk nad Desnou, okr. Jablonec nad Nisou

Ke vsím se neváže žádná historická zmínka. Na ZM 1:10 000 jsou patrné pozůstatky plužiny se dvěma jádry. V letech 1998 – 2001 terénní průzkum, při kterém byly zmapovány rozsáhlé terénní relikty plužiny.[13]

7. Velké Hamry, kat. Velké Hamry, okr. Jablonec nad Nisou

A. Profous[14] uvádí 1. zmínku k roku 1654 (*1654 ves Hamrsko*). Pozůstatky nedatované plužiny zjištěny na ZM 1:10000.

8. Plavy, kat. Plavy, okr. Jablonec nad Nisou

A. Profous[15] uvádí 1. zmínku k roku 1624 (*1624 Schloß Nawarow … Dfr Držkow, Lhota, Plawicz und Stanoweg*). Pozůstatky nedatované plužiny zjištěny na ZM 1:10000.[16]

9. Haratice, kat. Haratice, okr. Jablonec nad Nisou

A. Profous[17] uvádí 1. zmínku k rokům 1624 a 1627 (*1624 a 1627 Schloß Nawarow … dorff Heratitz … Heratitze*). Pozůstatky nedatované plužiny zjištěny na ZM 1:10000.[18]

10. Zlatá Olešnice, kat. Zlatá Olešnice Navarovská, Zlatá Olešnice Semilská, Rejdice, okr. Jablonec nad Nisou

A. Profous[19] uvádí 1. zmínku k roku 1352-69 (*1352-69 Olesna*). Pozůstatky rozsáhlé plužiny zjištěny na ZM 1:10000.[20]

11. Skuhrov, kat. Skuhrov, okr. Jablonec nad Nisou

A. Profous a J. Svoboda[21] uvádějí 1. zmínku k roku 1543 (1538) (*1543 (1538) statek Skaly … puol města Turnowa … ves Kokonin, ves Skuhrow, ves Mukarzow*). Pozůstatky nedatované plužiny zjištěny na ZM 1:10000.[22]

12. Maršovice, kat. Maršovice, okr. Jablonec nad Nisou

A. Profous[23] uvádí 1. zmínku k roku 1543 (1538) (*1543 (1538) prodal zámek Skaly … zámek pustý z Biroh, puol města Turnowa – ves Mukarzow, ves pustá Marssowicze*). Pozůstatky nedatované plužiny zjištěny na ZM 1:10000.[24]

13. Bratříkov, kat. Bratříkov, okr. Jablonec nad Nisou

A. Profous[25] uvádí 1. zmínku k roku 1624 (*1624 Bratrzikow, Bratržikow*). Pozůstatky nedatované plužiny zjištěny na ZM 1:10000.[26]

14. Loužnice, kat. Loužnice, okr. Jablonec nad Nisou

A. Profous[27] uvádí 1. zmínku k roku 1624 (*1624 Schloss Nawarow – Dfr Zásada, Wolessnicz, Laužnicz, Heratitz*). Pozůstatky nedatované plužiny zjištěny na ZM 1:10000.[28]

15. Radčice, kat. Radčice, okr. Jablonec nad Nisou

A. Profous[29] uvádí 1. zmínku k roku 1543 (1538) (*1543 (1538) prodal statek Skaly … ves Radczicze, ves Girkow*). Pozůstatky nedatované plužiny zjištěny na ZM 1:10000.[30]

16. Zásada, kat. Zásada, okr. Jablonec nad Nisou

A. Profous a J. Svoboda[31] uvádějí 1. zmínku k roku 1356 (*1356 Pesco dc. Oczass de Zassady*). Pozůstatky plužiny zjištěny na ZM 1:10000.[32]

5. Radiokarbonová data

V posledních letech se oběma autorům podařilo získat několik radiokarbonových dat, která dokumentují středověké a novověké proměny osídlení v podhůří Jizerských hor (viz tab. 1).

Nejdříve se zastavme na katastru Jistebska. Zde se dochovaly pozůstatky rozsáhlého neolitického těžebního areálu (stáří 7000 let).[33] Okrajové partie plochy postižené těžbou byly proměněny na plužinu. Jádro těžební plochy však zůstalo mimo plužinu a nebylo na plužinu upraveno (pro velkou náročnost). Při výzkumu jedné z neolitických těžebních jam jsme zastihli erozní rýhu zaplněnou uhlíky, ze kterých jsme získali datum VERA-2982 1480-1650 AD (roz. *našeho letopočtu*)[34]. Erozní rýha zaplněná uhlíky souvisí s vykácením lesa, který do té doby na místě rostl. Plocha s pozůstatky těžby byla upravena na pastvinu. K rozšíření bezlesní zóny v okolí plužiny došlo někdy v průběhu šestnáctého století, důležité je, že plužina v těsné blízkosti již nutně musela existovat. Máme tak před sebou nepřímý důkaz středověkého stáří plužiny Maršovic.

Další nepřímý důkaz úplně stejného charakteru pochází z výzkumu neolitického zpracovatelského areálu ve Velkých Hamrech I (poblíž hájovny pod Šulíkovou skálou). Zde také došlo k úpravě lesní plochy na pastvinu. Datována je pomocí data GdA-537 1450-1640 AD (viz tab. 1). Ke vzniku pastviny tedy došlo nejspíše v průběhu 16. století. Důležité je, že toto místo se nachází ve velké vzdálenosti od všech plužin a kolonizace sem musela dospět relativně pozdě. I toto datum tedy ukazuje na vyšší stáří okolních plužin (Český Šumburk, Světlá, Velké Hamry).

Jiného charakteru jsou data z Českého Šumburku. Vzorky GdA-534-6 (viz tab. 1) pocházejí z výplně kamenných mohylovitých objektů, které se nacházejí v lese ohraničeném ze všech stran plužinou poblíž Šulikovy skály. Účel kamenných objektů je nejasný, každopádně uhlíky v nich obsažené nejspíše souvisejí s kácením dřeva v tomto lese. Nejstarší datum GdA-534 spadá do intervalu 1390-1450 AD (tedy konec 14. až první polovina 15. století). Hospodářské využití lesa spadá již do středověku a nepřímo datuje i okolní plužinu Českého Šumburku také do středověku. Další dvě data spadají do intervalů 1610-1670 AD a 1480-1690 AD a odrážejí další hospodářské využití lesa (který nebyl nikdy pastvinou).

První datum je tak vůbec prvním důkazem středověkých lidských aktivit v prostoru Českého Šumburku (nadmořská výška 675 m).

Tab. 1. Přehled radiokarbonových dat pro středověké a novověké období v podhůří Jizerských hor

1 Šumburk 2	GdA-534	505 ± 30 BP	1410AD (68.2%) 1440AD	1320AD (2.4%) 1340AD 1390AD (93.0%) 1450AD
2 Šumburk 13	GdA-535	260 ± 30 BP	1520AD (7.7%) 1540AD 1630AD (50.6%) 1670AD 1780AD (9.8%) 1800AD	1510AD (27.5%) 1600AD 1610AD (52.8%) 1670AD 1770AD (12.7%) 1800AD 1940AD (2.3%) 1960AD
3 Šumburk 17	GdA-536	250 ± 50 BP	1520AD (18.8%) 1580AD 1620AD (29.1%) 1680AD 1760AD (15.3%) 1800AD 1930AD (5.1%) 1960AD	1480AD (64.2%) 1690AD 1720AD (23.8%) 1810AD 1920AD (7.4%) 1960AD
4 Velké Hamry I/295	GdA-537	350 ± 30 BP	1480AD (28.6%) 1530AD 1550AD (39.6%) 1630AD	1450AD (95.4%) 1640AD
5 Jistebsko	VERA-2982	325 ± 30 BP	-	1480AD (95.4%) 1650AD

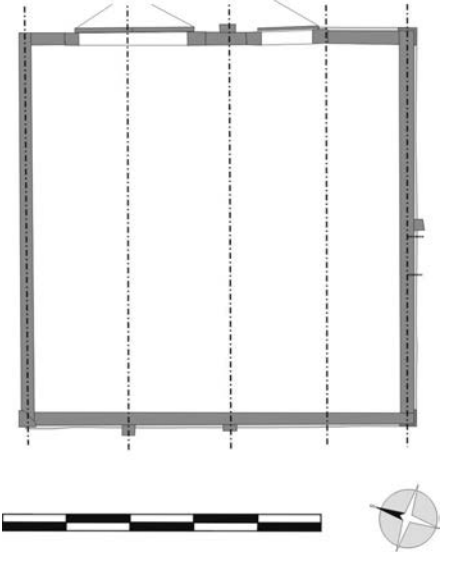
6.a Dendrochronologická data ze seníků na Českém Šumburku

Na Českém Šumburku a v okolí se dochovalo velké množství roubených seníků velice archaického vzhledu. Na pěti z nich jsme provedli stavebně historický průzkum a ze tří se podařilo získat dendrochronologická data (viz tab. 2). Podrobněji se budeme věnovat hlavně třem stavbám s daty. První seník (*Seník-východ,* obr. 11 - 12) byl dokumentován ve východní části osady poblíž otočky autobusu.

Jde o čtvercovou stavbu (6 x 6 m) sroubenou z nehraněných kuláčů a postavenou na kamenné podezdívce, zděné na sucho. Od východu vede ke stavbě nakloněná příjezdová rampa. Vzhledem k situování do svahu je severní stěna nižší než jižní,

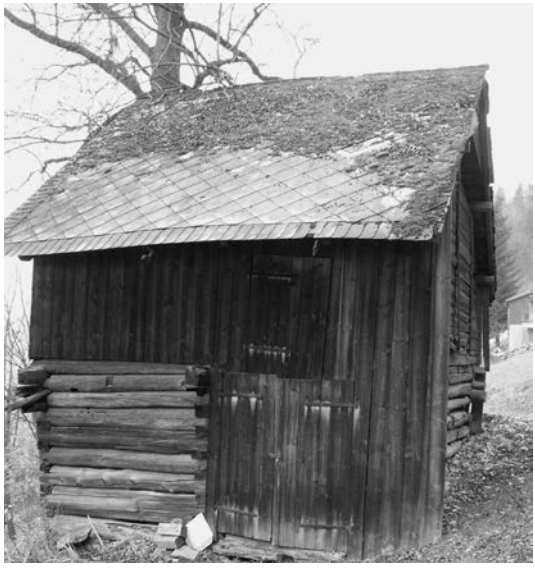
Obr. 3. Český Šumburk – Seník Koospol (mapa – 1). Fotografie P. Šídy – podzim 2005.

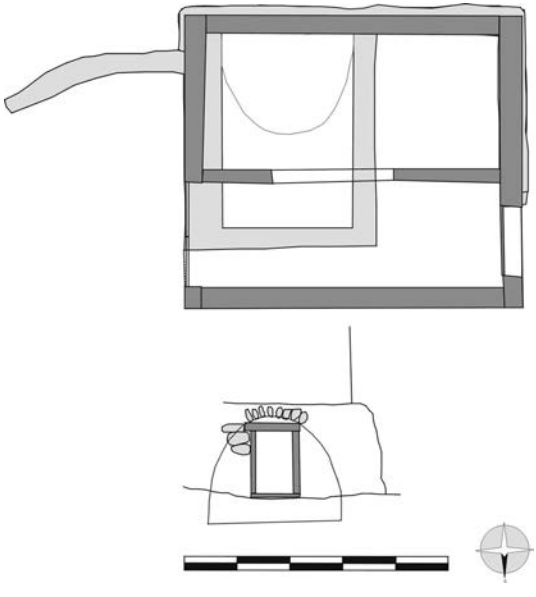
Obr. 4. Český Šumburk – Seník Koospol (mapa – 1). Půdorys.

její provedení uvnitř stavby se prozatím nepodařilo zjistit. Trámy zvenčí nevykazují přítomnost starších kampů (uvnitř ale jsou patrné starší zářezy, takže trámy jsou druhotně použité).

Uvnitř je stavba seníku dělená na dvě místnosti. První – větší (5,4 x 3,2 m) – je přístupná pomocí dvouramenných vrat od východu. Proti vratům je ve stěně otevřeno okénko vynecháním dvou trámů na délce 90 cm. Od sousední menší (5,4 x 2 m) místnosti je tato prostora oddělena sroubenou stěnou. Ve stěně je opět vytvořen otvor

Obr. 5. Český Šumburk – Seník-západ (mapa – 2). Fotografie P. Šídy – podzim 2005.

Obr. 6. Český Šumburk – Seník-západ (mapa – 2). Půdorys.

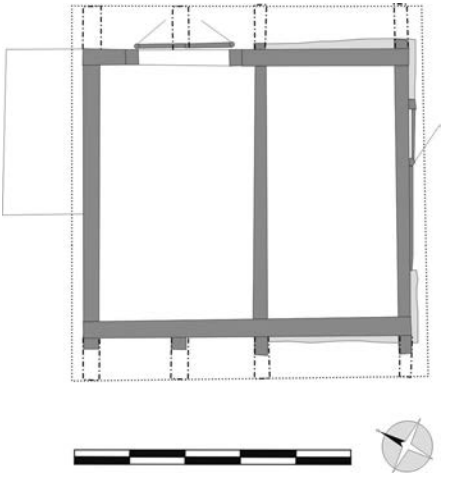
vynecháním části trámů, nejedná se však o průchod, ale pouze o menší otvor na odebírání sena. Tato prostora tedy sloužila jako hlavní skladovací prostora pro seno, které sem bylo přehazováno ze sousední místnosti horem přes prostor krovu.

Výška seníku po okapovou vaznici činí 270 cm. U objektu se dochovala i původní vrata. Jsou dvoukřídlá, vyrobená z prken připevněných na rámové konstrukci (svlaková). Otáčení je zajištěno pomocí svislého trámu s čepy, které jsou dole zasazené na kovovou špici, nahoře je drží kovové kování.

Střecha je sedlová a okap je na východní a západní straně vysunut mimo obvod stěn. Zhlaví horních třech trámů všech stěn jsou vysunutá mimo obvod konstrukce. Krov je nesen pomocí vysunuté vaznice, která leží právě na vysunutých zhlavích

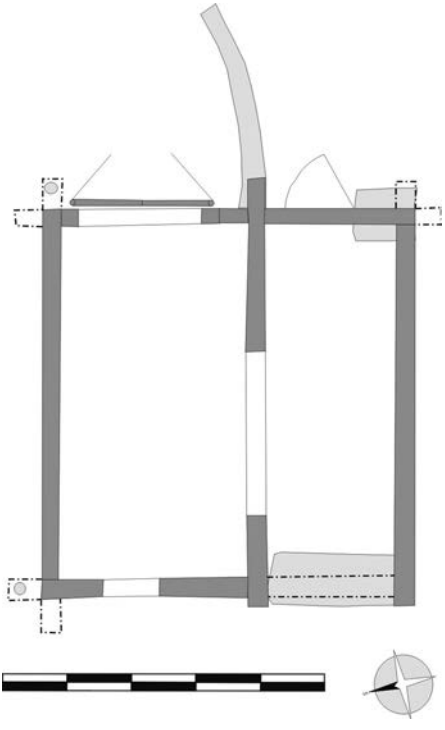
Obr. 7. Český Šumburk – Seník u Prašivků (mapa – 3). Fotografie P. Šídy – podzim 2005.

Obr. 8. Český Šumburk – Seník u Prašivků (mapa – 3). Půdorys.

Obr. 9. Český Šumburk – Seník s plochou střechou (mapa – 4). Fotografie P. Šídy – podzim 2005.

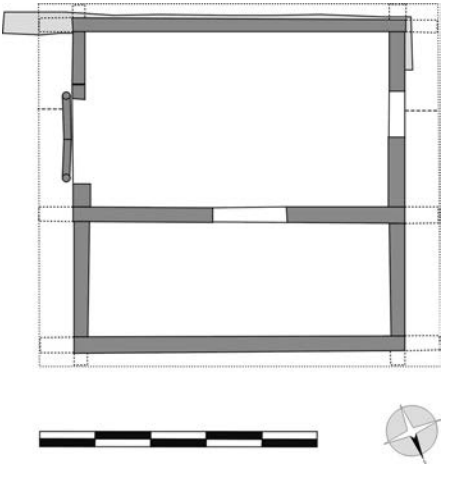
Obr. 10. Český Šumburk – Seník s plochou střechou (mapa – 4). Půdorys.

posledních trámů stěny. Stejně jako okapová strana, jsou mimo obvod stěn vysunuty i štíty. Střecha je budována čtyřmi vazbami, které jsou neseny vaznicemi na vysunutých zhlavích trámů stěn (obou štítových i střední). Další nosný trám byl v minulosti nad větší místností, byl však částečně odstraněn. Konstrukce krovu je provedena na jednu stolici. Ze seníku pochází datum číslo 1.

Druhý seník (*Seník-západ,* obr. 5-6) byl dokumentován v západní části vsi pod silnicí. Jedná se o mírně obdélnou stavbu (5,5 x 6,4 m), sroubenou částečně z nehraněných kuláčů a částečně z druhotně použitých trámů, postavenou na kamenné podezdívce zděné na sucho (pouze těleso sklepa je zděné na maltu). Od východu

Obr. 11. Český Šumburk – Seník-východ (mapa – 5). Fotografie P. Šídy – podzim 2005.

Obr. 12. Český Šumburk – Seník-východ (mapa – 5). Půdorys.

vede ke stavbě příjezdová rampa. Vnitřní prostor je rozdělen na dvě prostory roubenou stěnou. Stavba je přístupná od východu nově upravenými dvoukřídlými vraty, která vedou do severní menší prostory (2 x 6 m). Proti vstupu je do seníku upraven otvor (nejspíše nově), který vznikl vyříznutím několika trámů. Dnes je zakryt prkny. Větší místnost (5,6 x 2,6 m) je s průjezdem propojena otvorem, který vznikl vynecháním několika trámů. Nejedná se o klasický dveřní otvor, ale o menší okno uzpůsobené pro odebírání sena. To bylo do skladovací prostory transportováno horem skrz prostor krovu.

Protože je seník postaven ve velmi prudkém svahu, vznikl v jeho podezdívce prostor pro sklep. Ten je postaven pod východní polovinou a nedosahuje celé šířky seníku. Zaklenutý je valenou klenbou. Rozměry jsou 3,7 x 1,8 m. Výška klenby 2 m. Přístupný je od jihu dveřmi s dřevěným rámem. U protilehlé stěny proti vchodu se nachází větrací otvor, vedoucí do podlahy poblíž vjezdu.

Krov je postaven na dvou stolicích, celé podkroví je zvýšeno nad původní roubení, takže se zdá, že konstrukce krovu je výrazně mladší než konstrukce stěn. Podrobněji zatím nemohl být zkoumán, protože objekt byl v době návštěvy nepřístupný. Z tohoto seníku pocházejí data 2 až 5.

Poslední seník (*Seník s plochou střechou,* obr. 9 - 10), ze kterého byla získána dendrochronologická data, je opět ve východní části poblíž prvního seníku. Jeho konstrukce je shodná, pouze střecha se nedochovala v původní podobě. Ze seníku byla získána data 6 až 8.

Zbylé dva seníky jsou zatím bez dat. První z těchto dvou objektů – tzv. *Seník u Prašivků* – stojí přibližně uprostřed Českého Šumburku nad silnicí a jeho konstrukce je stejná, jako u seníku 1 a 3 (obr. 7 - 8). Poslední seník (*Seník Koospol,* obr. 3 - 4) stojí v blízkosti místní části Světlá. Konstrukce je obdobná jako u seníků na Českém Šumburku, jenom provedení je jasně zařaditelné do konce 19. století. Trámy jsou upraveny na pile a kampy jsou složitě čepovány.

Rozbor dat představuje složitý a doposud neuzavřený problém. Datovány jsou pouze trámy z jedle, které jsou evidentně druhotně použité. Všechna data spadají do průběhu šestnáctého století. Stavby obsahují také smrkové trámy, které známky druhotného použití nevykazují. Tyto trámy se bohužel zatím nepodařilo datovat, neboť vykazují výrazné regionální rozdíly. Smrk se začal v okolí více pěstovat až po provedení lesnických reforem na konci 18. století, takže je pravděpodobné, že stavby vznikly v rozmezí druhé poloviny 18. století až 19. století. Jistě však navazují na archaičtější tradici, jdoucí až ke změnám v hospodaření v průběhu 16. století (prosazení budního hospodaření na Krkonoších a obecně větší důraz na pastvinářství). Data z druhotně použitých trámů ukazují na výrazný horizont výstavby nových domů na konci 16. století, které po cca 250 až 300 letech dožily a byly nahrazeny novými. Nepoškozené trámy pak byly použity alespoň v hospodářských stavbách.

Tab. 2. Přehled dendrodat získaných ze seníků na Českém Šumburku. Datování provedl T. Kyncl (Botanický ústav AV ČR v Průhonicích)

Číslo	WK	konstrukce	popis prvku	poznámka	číslo vzorku	dřevina	počet letokruhů /běl	datum skácení
1	A	Východní seník – V stěna	1. neprůběžný trám vpravo od vstupu (shora)		P9394	jedle	85 +6-12	1582-88
2	A	Západní seník – S stěna	4. trám od spodu	druhotně použitý prvek	P9388a89	jedle	129	1594/95
3	A	Západní seník – S stěna	2. trám od spodu	druhotně použitý prvek	P9390a91	jedle	117 +1	1594/95
4	A	Západní seník – S stěna	1. trám od spodu	druhotně použitý prvek	P9392	jedle	114 +1	1593/94
5	A	Západní seník – V stěna	4. trám od spodu	druhotně použitý prvek	P9393	jedle	49	1592/93
6		Seník s plochou střechou	Z stěna, 2. průběžný trám		R0410	jedle	65 19	1513+
7		Seník s plochou střechou	Z stěna, 3. průběžný trám		R0411	jedle	24 18	1582+
8		Seník s plochou střechou	Z stěna, 1. neprůběžný trám		R0414	jedle	27 100	1583+

7. Závěr

Historie a vývoj osídlení podhůří Jizerských hor je výrazně složitější, než jak se jeví na základě písemných pramenů. Tento článek nemá přinést konečné závěry, ale přehled možností a dat, které máme zatím k dispozici. Podle dosavadních informací je prvním horizontem osídlení středověká kolonizace 14. a 15. století. Jí odpovídají vesnice s plužinou (kromě plužin s malou velikostí parcel a nevyvinutými mezními pásy – Tanvald a spodní část plužiny Šumburku). V prostoru Šumburku a Příchovic započala kolonizace na Příchovicích, pokračovala na Český Šumburk (radiokarbonové datum ze Šumburku) a nejspíše v 15. století dospěla na Světlou. Následující horizont osídlení přináší výraznou proměnu. Od šestnáctého století se začíná prosazovat pastvinářství dobytka. V okolí starších plužin začínají vznikat plochy nových pastvin bez typické lineární parcelace (cf. pás bez lesa v okolí plužin Příchovic a Českého Šumburku). Této proměně se přizpůsobuje i strukturace rozmís-

tění obydlí (v plužině lineární, na pastvině rozptýlená). Tomuto horizontu odpovídají radiokarbonová data z Jistebska a Velkých Hamrů a také horizont výstavby nových domů na Českém Šumburku. V této době také patrně vznikají specifické seníky. Další proměna je spíše kvalitativního charakteru. Od konce 18. století se prosazuje nový typ lesního hospodaření a objevují se první smrkové monokultury (ty se periodicky stávají obětí škůdců, takže dochází k velkému odlesňování celých Jizerských hor – první na konci 19. století, druhé na konci 20. století). Poslední velká změna proběhla po druhé světové válce, kdy jsou opět zalesňovány velké plochy bývalých polí a pastvin.

Poznámky

1 ČERNÝ, E.: *Zaniklé středověké osady a jejich plužiny.* Studie ČSAV 1, Praha 1979.
2 Tamtéž.
3 Tamtéž.
4 Tamtéž.
5 PROFOUS, A. – SVOBODA, J.: *Místní jména v Čechách IV.* Praha 1957, s. 313.
6 ZM 10: 03-14-25, SOU: Z:70, J:120; Z:105, J:225; Z:260, J:130; Z:250, J:65; Z:150, J:65, nadm. výška 480-670 m n. m.
7 PROFOUS, A. – SVOBODA, J.: *Místní jména v Čechách IV.* Praha 1957, s. 308.
8 ZM 10: 03-14-25, SOU: Z:400, J:70; Z:400, J:160; Z:500, J:180; Z:500, J:146; Z:460, J:106, nadm. výška 450-658 m n. m.
9 PROFOUS, A.: *Místní jména v Čechách III.* Praha 1951, s. 477.
10 ZM 10: 03-23-21, SOU: Z:70, J:143; Z:107, J:121; Z:137, J:104; Z:156, J:90; Z:172, J:84; Z:187, J:61; Z:186, J:24; Z:183, J:7; Z:258, J:32; Z:310, J:83; Z:340, J:120; Z:331, J:146; Z:302, J:150; Z:282, J:195; Z:287, J:226; Z:256, J:246; Z:237, J:227; Z:117, J:171, nadm. výška: 570-935 m n. m. – viz DOHNAL, M. – ŠÍDA, P.: *Etnologický výzkum – novověká vesnice a její zázemí.* Rukopis ročníkové práce – Katedra etnografie a etnologie FF UK Praha.
11 PROFOUS, A.: *Místní jména v Čechách II.* Praha 1949, s. 310.
12 ZM 10: 03-32-05, SOU: Z:200, J:130; Z:135, J:257; Z:320, J:285; Z:370, J:188, nadm. výška 520-770 m n. m.
13 ZM 10: 03-32-05, SOU: Z:572, J:379; Z:526, J:356; Z:523, J:361; Z: 513, J:350; Z:496, J:357; Z:486, J:370; Z:493, J:378; Z:427, J:432; Z:473, J:500; Z:510, J:532; Z:543, 523; Z:580, J:501; Z: 610, J:484; Z:629, J:470; Z:645, J:464; Z:660, J:441; Z:659, J:404; Z:656, J:387; Z:624, J:387; Z:604, 392, nadm. výška: 540-796 m n. m – viz DOHNAL, M. – ŠÍDA, P.: *Etnologický výzkum – novověká vesnice a její zázemí.* Rukopis ročníkové práce – Katedra etnografie a etnologie FF UK Praha.
14 PROFOUS, A.: *Místní jména v Čechách I.* Praha 1947, s. 518.
15 PROFOUS, A.: *Místní jména v Čechách III.* Praha 1951, s. 373.
16 ZM 10: 03-32-05, SOU: Z:375, J:30; Z:450, J:90; Z:470, J:0, nadm. výška 390-535 m n. m.
17 PROFOUS, A.: *Místní jména v Čechách I.* Praha 1947, s. 522.
18 ZM 10: 03-32-05, SOU: Z:473, J:150; Z:460, J:90; Z:473, J:20; Z:130, J:30; Z:40, J:160, nadm. výška 400-545 m n. m.
19 PROFOUS, A.: *Místní jména v Čechách III.* Praha 1951, s. 270.
20 ZM 10: 03-41-01, SOU: Z:250, J:0; Z:150, J:30; Z:100, J:207; Z:170, J:345; Z:310, J:280; Z:380, J:200; Z:366, J:91; Z:370, J:0, nadm. výška 450-775 m n. m.
21 PROFOUS, A. – SVOBODA, J.: *Místní jména v Čechách IV.* Praha 1957, s. 86.
22 ZM 10: 03-32-09, SOU: Z:140, J:10; Z:120, J:240; Z:210, J:248; Z:270, J:75, nadm. výška 400-635 m n. m.
23 PROFOUS, A.: *Místní jména v Čechách III.* Praha 1951, s. 30.
24 ZM 10: 03-32-09, SOU: Z:20, J:380; Z:120, J:315; Z:270, J:380; Z:100, J:480, nadm. výška 620-743 m n. m.
25 PROFOUS, A.: *Místní jména v Čechách I.* Praha 1947, s. 150.
26 ZM 10: 03-32-09, SOU: Z:473, J:240; Z:420,

J:215; Z:473, J:110; Z:523, J:140, nadm. výška 400-530 m n. m.

[27] PROFOUS, A.: *Místní jména v Čechách II.* Praha 1949, s. 679.

[28] ZM 10: 03-32-10, SOU: Z:80, J:145; Z:35, J:240; Z:130, J:255; Z:150, J:207, nadm. výška 430-555 m n. m.

[29] PROFOUS, A.: *Místní jména v Čechách III.* Praha 1951, s. 511.

[30] ZM 10: 03-32-10, SOU: Z:140, J:195; Z:215, J:105; Z:175, J:50; Z:120, J:62, nadm. výška 470-580 m n. m.

[31] PROFOUS, A. – SVOBODA, J.: *Místní jména v Čechách IV.* Praha 1957, s. 733.

[32] ZM 10: 03-32-10, SOU: Z:40, J:380; Z:115, J:322; Z:180, J:380; Z:220, J:460; Z:100, J:500, nadm. výška 490-665 m n. m.

[33] ŠÍDA, P. – ŠREINOVÁ, B. – ŠŤASTNÝ, M. – ŠREIN, V. – PROSTŘEDNÍK, J.: *Neolitický těžební a výrobní areál v Jistebsku.* In: Otázky neolitu a eneolitu našich zemí – 2003, M. Lutovský (ed.). Praha 2004, s. 109-131. ŠREIN, V. – ŠREINOVÁ, B. – ŠŤASTNÝ, M. – ŠÍDA, P. – PROSTŘEDNÍK, J.: *Neolitický těžební areál na katastru obce Jistebsko.* Archeologie ve středních Čechách, *6,* 2002, s. 91-99.

[34] PROSTŘEDNÍK, J. – ŠÍDA, P. – ŠREIN, V. – ŠREINOVÁ, B. – ŠŤASTNÝ, M.: *Neolithic quarrying in the foothills of the Jizera Mountains and the dating thereof.* Archeologické rozhledy, *57,* 2005, s. 477-492.

Jan PROSTŘEDNÍK – Petr ŠÍDA: ***Veränderungen in der landwirtschaftlichen Nutzung des Isergebirgsvorlandes im Licht archäologischer und ethnographischer Quellen***

Die Geschichte und die Entwicklung bei der Besiedlung des Isergebirgsvorlandes sind wesentlich komplizierter als aufgrund von schriftlichen Quellen erscheinen mag. Dieser Beitrag soll keine endgültigen Schlussfolgerungen bringen, sondern eine Übersicht von Möglichkeiten und Daten, die wir einstweilen zur Verfügung haben. Den ersten Besiedlungshorizont stellt die mittelalterliche Kolonisation des 14. und 15. Jahrhunderts dar. Ihr entsprechen Waldhufendörfer – außer Waldhufen von kleiner Parzellengröße und unentwickelten Rainstreifen wie Tanvald (Tannwald) und der untere Teil des Waldhufendorfes von Šumburk (Schumburg). Im Raum von Šumburk und Příchovice (Přichowitz) begann die Kolonisierung in Příchovice, ging nach Český Šumburk (Böhmisch-Schumburg) weiter (Radiokarbondatierung aus Šumburk) und ehestens im 15. Jahrhundert gelangte sie nach Světlá (Světla). Der nächste Besiedlungshorizont bringt eine wesentliche Veränderung. Seit dem 16. Jahrhundert setzt sich die Viehweidewirtschaft durch. Dieser Veränderung passt sich auch die Struktur von der Verteilung der Anwesen an (in linearer Waldhufe, auf der Hutweide zerstreut). Diesem Horizont entsprechen Radiokarbondatierungen aus Jistebsko (Gistei) und Velké Hamry (Großhammer) (1480 – 1650 und 1450 – 1640) und es gehört hierher auch der Bebauungshorizont mit neuen Häusern in Český Šumburk (1390 – 1450, 1480 – 1690). In dieser Zeit entstehen wohl auch spezifische Heuschuppen. Eine weitere Veränderung ist eher qualitativen Charakters. Seit Ende des 18. Jahrhunderts setzt sich ein neuer Typ der Forstwirtschaft durch und es erscheinen die ersten Fichtenmonokulturen, welche periodisch ein Opfer von Schädlingen werden, sodass es zu einer großer Abholzung des ganzen Isergebirges kommt – die erste am Ende des 19. Jahrhunderts, die zweite am Ende des 20. Jahrhunderts. Die letzte große Veränderung sehen wir im Zweiten Weltkrieg, als wieder große Flächen von ehemaligen Feldern und Hutweiden aufgeforstet werden.

Františkánský klášter v Turnově v 18. století v knihách příjmů a výdajů

Michaela Bradáčová

Město Turnov se stalo ve dnech 29. a 30. dubna roku 1651 svědkem jedné z mnoha barokních slavností, které byly typické pro druhou polovinu 17. století. Jednalo se o slavnostní položení základního kamene budovy františkánského kláštera a k němu přilehlého kostela. K dokončení stavebních prací došlo až za pět let, roku 1656, kdy byl klášterní kostel 28. února vysvěcen pražským arcibiskupem kardinálem Arnoštem z Harrachu. Avšak na základě arcibiskupova pozdějšího výnosu byla výroční slavnost vysvěcení stanovena vždy na třetí neděli po Velikonocích.[1]

Roku 1707 bylo město Turnov postiženo rozsáhlým požárem, kterého nezůstaly ušetřeny ani budovy místního kláštera.[2] Tento neblahý požár se také projevil na stavu dochování archiválií, které se týkají františkánského kláštera. Pro období před rokem 1707 se nám dochovaly jen zlomky pramenů, neboť i klášterní kronika byla opětovně sepsána až v první polovině 18. století. Ve fondu turnovského františkánského kláštera, který je uložen ve Státním oblastním archivu v Zámrsku, však nacházíme velmi zajímavý pramen pro poznání životního koloběhu turnovského kláštera a jeho obyvatel. Tímto pramenem jsou dvě knihy příjmů a výdajů, které zachycují časové období let 1705 – 1822.[3]

Zápisy v obou dvou knihách jsou psány latinou. Příjmy a výdaje jsou v nich uvedené zvlášť a po většinu zkoumaného období byl po třech měsících proveden součet příjmů a výdajů za předešlé měsíce. U této příležitosti byly klášterní účty předloženy ke kontrole syndikovi. Této kontroly se také účastnil kvardián kláštera, který vedl předložené účty, a spolu s ním jeho zástupce (vicarius) a další dva duchovní otcové. Další kontrole byly klášterní účty vystaveny jednou do roka ze strany provinciála františkánské provincie sv. Václava[4] nebo jednoho z jeho definitorů.

Turnovský konvent čerpal prostředky pro svoji potřebu a obživu svých dvanácti obyvatel[5] z fundací, poplatků za duchovní služby a mše, žebrání, almužen a z prodeje různých komodit.

Fundace tvořily v 18. století nejstabilnější zdroj příjmů pro klášter. Zaopatření kláštera tímto způsobem bylo ponejvíce zakomponováno do posledních vůlí[6] nebo mělo formu dlužních úpisů, které bezprostředně reagovaly na závěti.[7] O tom, jaký měly tyto odkazy význam pro život bratří, svědčí několik vyhotovených opisů základní fundace a dalších důležitých fundací.[8]

V případě turnovského kláštera lze uvést dvě skupiny fundací. První skupina v sobě zahrnuje fundace, které jsou spojeny se členy rodu Valdštejnů, základními fundátory kláštera. Do druhé skupiny můžeme zařadit odkazy duchovních, místní drobné šlechty a měšťanů z blízkého a dalekého okolí.

Hrabětem Maxmiliánem z Valdštejna, který byl prvním fundátorem turnovského kláštera, byly zakoupeny pozemky pro stavbu kláštera s kostelem sv. Františka v levé horní části náměstí.[9] Také se postaral o finanční zajištění stavby a dalších potřeb kláštera, když ve svém testamentu uložil svému prvorozenému synovi Ferdinandovi Arnoštovi povinnost dokončit výstavbu kláštera. Na náklady s tím spojené pak vyhradil příjmy ze statku Nudvojovice s vesnicemi Lažany a Modřišice. Dále jej zavázal k osazení oltářů a opatření kněžských ornátů. K tomuto účelu mělo být použito úroků z 6 800 zlatých, které tvořily dluh hraběte Mikuláše Desfourse.[10] Za projevenou ochotu měli řeholníci podle dopisu provinciála Michaela Jahna[11] sloužit mše za zemřelé a živé členy hraběcího rodu. V zakladatelské kryptě pak byli pohřbíváni členové hraběcího rodu.[12]

Avšak později došlo ke změně, když hrabě Ferdinand Arnošt z Valdštejna v červnu 1655 zavázal sebe i své dědice k poskytnutí dávek klášteru z panství Hrubá Skála.[13] K upřesnění tohoto deputátu dochází až za regentství hraběnky Marie Eleonory z Valdštejna, rozené z Rottalu, vdovy po Ferdinandovi Arnoštovi, neboť ani on, ani jeho otec se nedožili dokončení stavebních prací kláštera v Turnově. Toto nadání se skládalo ze čtrnácti položek: 52 měřic pšenice, 52 sudů piva,[14] 36 zlatých za mešní víno, 120 zlatých za maso,[15] 240 zlatých za máslo, 4 centýřů kaprů, 1 centýř smíšených ryb, 200 sáhů dřeva, 60 zlatých za látku, sůl, 20 říšských haléřů za syrovátku, 2 měřic mladé pšenice, 30 kusů záplat.

Tento základní deputát byl rozšířen roku 1674 hrabětem Arnoštem Josefem z Valdštejna o 13 sudů piva a 150 liber přepouštěného másla (tuku) do lampy, která hořela před hlavním oltářem.[16] K dalšímu rozšíření dochází z pera hraběnky Markéty z Valdštejna, rozené Černínové, vdovy po hraběti Františkovi Josefovi z Valdštejna, která ho doplnila o dalších šest sudů piva a dvacet zlatých za svíce.[17] K poslední změně v 18. století došlo roku 1730, kdy hrabě František Josef Jiří z Valdštejna navýšil deputát o sto zlatých za voskové svíce v kostele sv. Františka, dva centýře slaného másla a dvě měřice pšenice z panství hruboskalského.

O prvních dvou kategoriích druhé skupiny fundátorů nenacházíme údaje v účetních knihách kláštera, protože pocházejí z druhé poloviny 17. století. Odkaz faráře ze Všeně Pavla Čupíka z roku 1708 ve výši 800 rýnských zlatých přijal jménem konventu hrabě František Josef z Valdštejna.[18] Františkánům naopak bylo uloženo sloužit mše za zemřelého duchovního. Rytíř Václav Jeník z Gemsendorfu odkázal 13.

června 1686 před svou smrtí sto zlatých turnovskému klášteru, které byly spláceny po pětadvaceti zlatých o svátcích sv. Havla a sv. Jiří v následujících dvou letech.[19]

Největší skupinu tvoří fundace z měšťanského prostředí. Ponejvíce fundátoři pocházejí z Jičína, Turnova a Lomnice nad Popelkou. Pramenem pro tuto skupinu jsou samotné opisy fundací,[20] záznamy klášterní kroniky[21] a účetních knih. Avšak o mnohých fundacích druhé poloviny 18. století se dozvídáme jen z knihy mešních nadací, která pochází z první poloviny 19. století.[22] Nejvýznamnější fundací z městského prostředí byl odkaz Alžběty Hortulánové, měšťanky z Jičína. Tento odkaz byl zajištěn držbou luk, ze kterých měli dědicové odvádět dvanáct zlatých ročně. Pokud by tak nečinili, měla tato držba přejít na město Jičín, které pak mělo danou finanční částku odvádět z obecního důchodu.[23]

Příjmy z poplatků za duchovní služby a zejména za odsloužené mše tvořily po celé 18. století největší zdroj prostředků pro klášter a jeho obyvatele. Tato skutečnost nám potvrzuje nebývalou oblibu františkánů u obyvatelstva, která se také projevila ve vztahu klášterníků s místními duchovními. První spory se objevily již roku 1656, když vyšel papežský patent o nových pobožnostech za zjednání nového evropského míru. Tyto pobožnosti se konaly jak v obou farních kostelech obce turnovské, tak v kostele turnovských františkánů. Zanedlouho poté si stěžoval vikář Minczer konzistoři, že kvardián Jeroným Lantz bez licence vykonával práva faráře.[24] Naopak turnovský děkan Blažejovský, když ustanovil zpovědní řád, nezapomněl ani na bratry františkány.[25] Roku 1737 došlo však opětně ke sporům mezi novým turnovským děkanem Janem Josefem Teutschem a konventem františkánů, který byl však posléze vyřešen konzistoří a Františkem Josefem z Valdštejna.

Mše lze rozdělit na tzv. závazné, které museli františkáni odsloužit za své nejvýznamnější fundátory a ctihodné osoby, jež se zasloužily o františkánský řád. Dalšími druhy mší jsou ty, které byly slouženy za zemřelé a jejich duše, a mše odsloužené ve prospěch bratrstev a jiných františkánských konventů. V záznamech knih příjmů a výdajů také nalézáme příjmy za mše sloužené při různých slavnostech.[26] Pravidelně se opakují zápisy o příjmech ze mší sloužených za františkánský klášter v Hejnicích. Naopak turnovský klášter platil za mše v Hejnicích a Zásmukách.

V archivním fondu v Zámrsku se nachází seznam závazných mší, který pochází jistě z období po roce 1715, kdy byl sepsán odkaz Alžběty Hortulánové z Jičína. V tomto seznamu se nacházejí závazné mše za členy rodu Valdštejnů, faráře Pavla Čupíka ze Všeně, Alžbětu Hortulánovou a papeže Inocence XI.[27]

Mše za zemřelé lze rozdělit na ty, které byly slouženy na základě odkazu, a ty, které nechávali sloužit na památku zemřelého jejich příbuzní. V druhém případě se jedná pouze o ojedinělé případy.[28] Pokud je uvedeno jméno zemřelého, jedná se většinou o příslušníka šlechty nebo movitější osobu z řad měšťanstva.

V případě mší sloužených za spásu duší se setkáváme se zástupci jak šlechtického stavu, tak se zástupci úředníků panství, duchovních, obchodníků a rolníků. Výstižně tuto praxi vykupování si spásy zaznamenal zápis z roku 1785: […] *markytán Josef si ulehčil za mše* […].[29]

Členové františkánského řádu jsou velmi často také nazýváni mendikanti, což značí, že se jedná o příslušníky žebravého řádu. Řehole sv. Františka ukládá řádu život v chudobě. Jednotliví bratři pak nesměli nic vlastnit. Jedním ze způsobů, jak si opatřit obživu, bylo žebrání od domu k domu.

Každý z řádových konventů měl svou oblast, která byla určena k této činnosti. K vymezení oblasti pro žebrání turnovských mnichů došlo na kapitule, která se konala v bechyňském klášteře Nanebevzetí Panny Marie za předsednictví provinciála Antonia Gulielma Broučka. Lze ji vymezit městy Pardubicemi, Nymburkem, Mladou Boleslaví, Českým Dubem, Jabloncem nad Nisou a Semily. Zmíněná oblast byla rozčleněna do tří hlavních obvodů: tzv. horského, královo-hradeckého a mladoboleslavského. Tyto obvody byl určeny pro sběr obilí a másla. Dále existovaly v rámci vytýčené oblasti čtyři místní obvody, které měly sloužit ke sběru vajec a jiných potravin. K úpravě této oblasti došlo ještě 13. října 1754, kdy byla z královo–hradeckého obvodu vyňata dvě místa, Pardubice a Ronarovice, ve prospěch kláštera v Zásmukách.[30] Další úpravy nejsou doloženy i proto, že dne 31. října 1789 zakázal císař Josef II. všem žebravým řádům kromě milosrdných bratří a alžbětinek konat tyto sbírky. Z náboženského fondu jim byla následně vyplácena náhrada za ztracený zdroj obživy.[31]

Velmi úzce se žebráním souvisejí almužny, které v knihách příjmů a výdajů nalezneme pod pojmem *elemosyna.* Čtvrtá hlava řehole sv. Františka z Assisi zakazovala bratřím držení peněz a vůbec dotyk s nimi. Avšak peníze byly důležité nejen pro obstarávání základních životních potřeb, proto byl zřízen úřad apoštolského syndika, ke kterému byly směřovány všechny finanční dary a který s nimi nadále hospodařil. Syndikem se mohla stát osoba světského nebo duchovního stavu.

Almužny lze rozdělit na ty, které byly získávány při různých slavnostech, turnovských trzích, dále na získávané od dobrodinců ze šlechtického prostředí, od úředníků z panství Valdštejnů a duchovních. Například při příležitosti svatořečení sv. Kateřiny roku 1713 byla bratrům darována almužna jak od fundátora hraběte Františka Josefa z Valdštejna, tak jeho ženy Margarety. Dále byla přijata almužna od abatyše od sv. Jakuba ve Vídni za přispění k svatořečení výše zmíněné světice. Mezi dobrodinci nechybí ani inspektor panství a duchovní z Lomnice, ani zástupci měst. V tomto případě se jednalo o městskou radu z Mladé Boleslavi a Turnova.

Sbírání almužen bylo zakázáno roku 1789 a za ušlé příjmy ze žebrání a almužen byla stanovena finanční náhrada. Ale i před zásahem státní moci docházelo k omezování způsobů vybírání almužen ze strany samotného řádu.[32]

Zajímavým zdrojem příjmů byl pro klášter prodej vína a obilí. Ve většině případů byli kupci duchovní z obvodů vymezených pro žebrání turnovských františkánů, avšak v zápisech knih a příjmů nebyli uvedeni jmenovitě. V posledním čtvrtině 18. století bylo víno prodáváno terciářům. Prodej vína byl zapsán jako *za doušek vína od různých dobrodinců*[33] nebo *za víno, které pochází ze sklepa kláštera*.[34] Úsměvně pak působí zápis ve tvaru *almužna za doušek vína.*[35] V případě obilí byla nejvíce prodávána pšenice, zřídka se objevil prodej ječmene. Pšenice byla prodávána nejvíce pekaři.[36]

Stránka příjmů za leden 1773.

Nacházíme také záznam, který nám dosvědčuje, že obilí bylo prodáváno prostřednictvím syndika obchodníkům.

Bohužel na základě knih příjmů a vydání nelze přesně stanovit, jestli v případě prodeje obilí nebo vína nedocházelo ze strany kláštera k navýšení ceny oproti ceně, za kterou bylo víno pořízeno. V případě obilí došlo k použití zásob, které byly nashromážděny v rámci žebrání. Po celé 18. století máme doložen prodej hostií, telecích a hovězích kůží, které byly vydělávány chlapcem v klášteře nebo u koželuha v Praze. V poslední čtvrtině 18. století máme záznamy o prodeji kadidla terciářům a opaskovému bratrstvu sv. Františka.[37] Dále máme zápisy o jednotlivých prodejích starých kol od vozu, kožešin, lněného oleje, ryb, tkanic.[38]

Výdaje františkánského kláštera v Turnově můžeme rozdělit do dvou skupin. V první skupině nacházíme výdaje vydané pro vnější reprezentaci kláštera jako jím konané slavnosti, jeho stavební činnost a s tím spojené skupování pozemků. Do další skupiny pak spadají výdaje spojené s vnitřním provozem kláštera, kterými byly výdaje vydané za jídlo, oděvy, spotřební zboží, mzdy a odměny služebníků kláštera.

Výdaje spojené se slavnostmi se týkají především slavností konaných při blahořečení či svatořečení světců, kteří byli spojeni s františkánským řádem. Tyto slavnosti byly slaveny po celý jeden oktáv. K této příležitosti bývaly pořizovány tisky s vylíčením světcova života, obraz světce, který byl nesen v procesí, a další obrazy

světce. To jsou jediné určité výdaje, které jsou spojeny se slavnostmi a můžeme je nalézt v knihách příjmů a výdajů.[39] V případě slavnosti svatořečení sv. Kateřiny z Boloně nacházíme jen neurčitý zápis *za nezbytnosti k slavnosti svatořečení svaté Kateřiny.*[40] Klášterní kronika zaznamenává dále slavnosti při svatořečení svatých Jakuba z Marchia, Františka Zpovědníka,[41] Petra Zpovědníka[42] a blahořečení blahoslaveného Leonarda z Portu.[43] Pro všechny slavnosti zanesené v kronice je typické velké množství lidu a duchovních z okolí. Jmenovitě jsou uvedeni jen významnější duchovní hodnostáři nebo ti, kteří zřetelněji vystupovali v církevních liturgiích.

Výdaje na stavební činnost, která se týkala budovy kláštera a přilehlého kostela, se dělila mezi fundátory a samotný konvent. Jak bylo již výše napsáno, pozemky a stavbu kláštera s konventem finančně zaopatřil hrabě Maxmilián z Valdštejna. Po katastrofálním požáru se k znovuvystavení zavázal hrabě Arnošt Josef z Valdštejna. Vzhledem k jeho smrti záštitu nad stavbou převzal hrabě František Josef z Valdštejna, který je veleben klášterní kronikou, ale naopak je haněn pamětníky z turnovského měšťanského prostředí.[44] Avšak v tomto případě lze na základě knih příjmů a vydání zachytit spoluúčast kláštera.[45] V případě plateb staviteli Nicholasovi Reimundimu se jednalo o zaplacení za inovace při opravě kláštera, neboť dohoda mezi ním a fundátorem Františkem Josefem z Valdštejna byla uzavřena jen za účelem rekonstrukce kláštera s přilehlým kostelem. Rychlost výstavby byla úctyhodná, když k novému vysvěcení došlo již na podzim roku 1709, v kontrastu s postupem výstavby po požáru v roce 1803.[46] Další opravy a dostavby podporované fundátory z rodu Valdštejnů pak můžeme zaznamenat po celé sledované období.[47] V případě výdajů ze strany františkánského kláštera se jednalo o menší stavební úpravy jako nové vydláždění, vybílení prostor kláštera, úpravy oken a jiné.

Smlouvy, kterými docházelo k přikupování pozemků, byly vždy uzavírány na straně kláštera kvardiánem. Koupě pozemků se většinou týkala rozšíření klášterní zahrady. Jedním z důvodů bylo i rozšíření volného prostoru okolo klášterních budov kvůli možnému ohrožení ohněm. Jen v jediném případě byl pozemek kupován pro dostavbu nového křídla kláštera.[48]

Knihy příjmů a výdajů turnovského kláštera nám umožňují z části nahlédnout do klášterní kuchyně. Nejfrekventovanější nakupovanou potravinou bylo maso, které bylo zčásti hrazeno fundátory z rodu Valdštejnů. Maso bylo ponejvíce kupováno v turnovských masných krámech. Nejstarší smlouva s jejich držiteli pochází z 18. dubna 1684, ve které byly stanoveny ceny za jednotlivé druhy kupovaného masa. Bylo odebíráno hovězí, telecí a skopové maso.[49] Počátkem 18. století další dodavatelé masa pocházeli z valdštejnských panství, později se okruh rozšířil na řezníky z Hodkovic, Liberce, Navarova a Lomnice nad Popelkou. Kupříkladu v Zásmukách u Kutné Hory byla roku 1741 nakoupena kuřata a husy. Pro rok 1781 se nám v archivu v Zámrsku dochovaly listy o vydání masa pro tento rok od řezníka Františka Rectorise z Kláštera.[50] Kromě porcovaného masa klášter kupoval také živá zvířata.[51]

Bílé maso na jídelníčku obyvatel kláštera zastupovala kuřata, husy, krocani, kohouti a holubi. Vedle těchto se v knihách setkáváme s vydáním za ptáčky, patrně

se pod tímto nespecifickým termínem skrývali drozdi a datli, kteří jsou uvedeni v pozdějších letech. Na stole nechyběla ani zvěřina jak černá, tak červená. Jednalo se především o kance, laně a zajíce. Ryby jsou zastoupeny říčními i mořskými druhy, mezi kterými vynikají kapři, vyzy a tzv. salpy.[52] Dalšími zástupci vodní říše byli raci. Zvláštním výrobkem, který byl klášterem zakupován, byl sušený rybí rosol. Mořské ryby byly dováženy především pražskými a libereckými kupci, naopak kapři pocházeli z okolních zdrojů.[53] Výše zmíněné listy z roku 1781 nám odkrývají druhy masných výrobků odebíraných od řezníka. V tomto roce klášter odebíral hovězí, telecí a skopové maso, dále drštky, jazyky, plecka, špek, telecí hlavy a nohy.

Pečivo bylo nakupováno od pekaře, především se jednalo o koláče a sladký chléb (perník). Od poloviny století se nám nepravidelně objevují vydání za cukrovinky. Normální chléb byl patrně pečen v prostorách kláštera, neboť nacházíme záznamy o zakoupení mouky od místních mlynářů. Bylo kupováno i samotné obilí,[54] ale v menším množství, neboť většina obilí byla přivezena ze žebrání. Za semletí obilí pak bylo mlynáři placeno zvlášť a ponejvíce jednou za půl roku. Podobně málo záznamů máme o pořízení másla, které bylo také přinášeno ze žebrání a odebíráno z valdštejnské nadace. Z mléčných výrobků je v knihách zmíněn jen sýr.

Ovoce je především zastoupeno citróny, švestkami a hruškami. Po celé století se setkáváme s luštěninami, především s hrachem a kaší vyrobenou z bobů, která se předkládala jako krmení kuřatům. Ke konci století přibývá další luštěnina – čočka. Zeleninu reprezentuje cibule, řeřicha, petržel, okurky a zelí.

Větší výdaje za potraviny představovalo koření. Tato komodita byla nakupována od místního markytána a pražských kupců.[55] Po celé sledované období se objevuje kmín, hořčice, muškátový oříšek a šafrán. V 80. letech se setkáváme s vydáními za skořici a tymián. V knihách příjmů a vydání se také pravidelně objevoval neurčitý zápis *pro aromatibus* neboli za vonné koření. Zcela určitě se nejednalo o vydání za kadidlo, protože tato vydání byla vedena zvlášť. Domnívám se, že se jedná o skupinu koření, která byla určena k dochucení pokrmů, vzhledem na druhovou chudost koření zakupovaného klášterem. Zvláštní skupinu tvoří vydání za olivový olej,[56] houby, mák, cukr a sůl.

Další prostředky vydával klášter za nápoje. Z valdštejnské fundace bylo klášteru dodáváno víno a pivo, mimo ně samotný klášter kupoval víno od různých kupců po celé sledované období, ale pivo nakupoval až v druhé polovině 18. století.[57] Totéž platí i o kávě. Nejvíce informací nacházíme o koupích vína. Ponejvíce byl uváděn nákup retzského, pražského a mělnického. Víno bylo přiváženo z Prahy, Jičína a ve čtyřicátých letech ze Záskalí od pana Pasca. Známe i další dodavatelé z různých období 18. století.[58]

Pro potřeby kláštera bylo obstaráváno několik druhů tkanin. Větší skupinu tvoří látky určené k zhotovení tunik, ornátů a kalhot. Bylo kupováno jak černé sukno, tak barevné. Dále byly dodávány látky určené pro výzdobu prostor chrámu a kláštera, zhotovení pytlů, přikrývek apod. Tkaniny byly ponejvíce kupovány od pražských kupců, občas i od místního krejčího. V knihách také nacházíme vydání za různé

doplňky oděvů řeholníků.[59] Mimo to bylo zaplaceno klášterem za nespecifické množství příze a nití. Pokud byla zaznamenána koupě již hotového oděvu, tak se většinou jednalo o šaty pro chlapce z kuchyně, výjimečně se jedná o šatstvo určené bratrům.[60] V případě nákladných ornátů, dalmatik, či kasulí máme doloženy dary od fundátorů.

Součástí oblečení byla také obuv. Také v tomto případě byla nakoupena kůže určená k výrobě sandálů, z níž byly sandály opět vyrobeny místním ševcem. Kůže byla nakupována od pražských koželuhů. Zvlášť byly opět kupovány boty pro chlapce z kuchyně.

Nejčastější komoditou, která byla obstarávána pro osobní účely bratří, byl tabák a léky, které byly zajišťovány z Jičína a Prahy. Další výrobky tohoto účelu byly barvy[61] a struny. Časté byly výdaje za semena, sazenice hortenzií a květináče. Za účelem vzdělání bratrů byla klášterem především doplňována jeho knihovna o nová díla. Ve většině případů byl uveden jen obecný typ zápisu *za knihy*. Dále máme doklady o zaplacení za vyhotovení mapy do ambitu[62] a zakoupení breviáře, životopisů a papíru.

K chodu kláštera byl obstaráván hlavně lněný olej a svíce, které byly určeny ke svícení, ale nalézáme v knihách příjmů a výdajů i údaje o pořízení kahanů, svícnů, nožů, pilníků, ale i krejčovských jehel. Nacházíme také údaje o výdajích za kůže vhodné k opravě varhan, pytle, košťata, nádobí od hrnčířů z blízkého okolí. Vzhledem k faktu, že se ve středu zahrady nacházela nádrž na ryby, čteme také záznamy o pořizování háku na ryby, rybářských sítí a krmení pro ryby.

Velkou výdajovou složku kláštera tvořily odměny a mzdy určené pro lidi, kteří zajišťovali jeho chod po stránce služeb, potravin a zboží. V samotném klášteře zaznamenáváme přítomnost chlapců, kteří pracovali v kuchyni, na zahradě nebo pomáhali bratrům při jejich úkonech v kostele. Těmto chlapcům byly vypláceny odměny. Nadto jim bylo kupováno ošacení a boty. Dále se v klášteru vyskytoval služebník a v roce 1714 je uvedena v záznamech platba služce z kuchyně.

Záznamy knih příjmů a výdajů nás informují také o velkém využití poslů a doprovodů bratrů při žebrání ze strany kláštera. Bratry při žebrání obilí doprovázel vozka se svým vozem. Klášter vydával také značné finanční obnosy za dovoz vína, mouky a látky. K těmto dovozům byli najímáni rolníci.[63] Potraviny pocházely ponejvíce z místních zdrojů, a tak nacházíme platby mlynáři, pekaři, zelináři a rybáři. Ostatní potraviny byly odebírány od pražských a místních kupců. V jednom případě máme doložené obchodní kontakty s židovskou komunitou.[64] O ošacení a boty se starali místní krejčí a ševci se svými pomocníky. V knihách jsou také zaznamenány výdaje za služby lazebníka Františka.

Větší skupinu tvořila vydání za různé opravy a výrobu nových předmětů. Klášter si nechával opravovat hodiny, stará kola, vůz a jiné věci. V případě oprav většinou nacházíme v knihách příjmů a vydání zápis *za práci řemeslníkovi*. Jen zřídka byla uvedena profese řemeslníka, jako kameník, tesař, sklenář, hrnčíř a zámečník.

Mimo tuto skupinu jsem zařadila malíře, zlatníky a architekty. Každý druhý rok po celé sledované období lze objevit záznamy o platbách malířům za jejich obrazy, ale i za jejich malířské potřeby. V případě zlatníků se jednalo především o zhotovování a opravy mešního nádobí. Architekty reprezentuje Nicholas Reimundi, který se podílel na znovuvystavění kláštera po jeho požáru v dubnu 1707 a kterému byly klášterem vypláceny finanční částky v rozmezí třiceti až čtyřiceti zlatých za měsíc.

❑

Struktura příjmů a výdajů uvedených v účetních knihách turnovského františkánského kláštera je obdobná strukturám knih příjmů a výdajů i jiných františkánských klášterů.[65] Ale rozdíly lze nalézt v podrobnosti zápisu dané účetní položky[66] nebo v druhové rozdílnosti uvedených komodit.Výraznější odchylky lze pak zachytit při porovnávání základních fundací klášterů. V případě turnovského kláštera se jednalo o vyhrazený příjem, ze kterého měly být pokryty všechny náklady spojené se zřízením tohoto kláštera. Poněkud jiná situace nastala při zřizování františkánského kláštera v Hostinném,[67] kdy byla stanovena pevně částka na stavbu budovy potřebné pro františkány a další částka pro její zařízení. Jako se lišily základní fundace, tak se lišily i základní deputáty klášterů. U výše zmíněného kláštera v Hostinném lze zaznamenat snahu o podrobnější vymezení deputátu oproti spíše obecnému vymezení u turnovského kláštera.[68] Na základě studia knih příjmů a výdajů františkánského kláštera v Turnově lze konstatovat, že jeho příjmy nebo výdaje vybočují oproti jiným klášterům jen v extrémních případech, např. po velkém požáru v roce 1707, v období válečných nebo svátečních událostí.

Poznámky

1 Moravský zemský archiv (MZA) Brno, Františkáni Dačice, sign. E-21, Archivum Conventus Turnoviensis, f. 211a-211r. Příchodu františkánského řádu do města Turnova se naposledy věnoval NOVOTNÝ, R. R. : *Uvedení františkánů do Turnova.* In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 14, Semily 2001, s. 53-68.

2 Dne 20. dubna 1707 vznikl nešťastně požár v domě Alžběty Grossové, vdovy po kožešníkovi Danielovi Grossovi, který zasáhl větší část města Turnova. Při požáru shořel až na refektorium a několik cel vedle fortny celý konvent i s přilehlým kostelem. Státní oblastní archív (SOA) Zámrsk, Řád františkánů (ŘF) Turnov, sign. B-59, Archivum Conventus Turnowiensis Fratrum Minorum S. P. Francisci Reformatorum Provinciae Bohemiae S. Wenceslai D. et M. etc., s. 26 a s. 66. Popis a rozsah požáru nacházíme také u turnovského měšťana Kristiána Josefa Vejricha: […] *Anno 1707, dne 20 Aprilis. Město Turnov v prach obráceno po druhé hodině s půlnoci; ve dvou hodinách celé město jeden plamen byl. Tak ukrutný vítr byl, že nebylo možná žádnému nikde bránit; tak veliký vítr byl, že v lucerně světlo zhaslo. Zapálila žena po nebožtíkovi Danielovi Grosovi řemesla kožešnického, bývalém v městě Turnově primasovi* [...]*Domů (shořelých) počítáno i s chalupami sto sedumdesát sedum* [...] *klášter sv. Františka shořel* […]. ČERNÝ, J. (ed.): *Kronika turnovská první doby XVIII. století. Psána svědkem událostí Kristiánem Josefem Vejrichem, měšťanem turnovským.* Praha 1864, s. 1-2.

3 SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. B-5, Kniha příjmů a výdajů 1705-1757; sign. B-17, Kniha příjmů a výdajů 1758-1822.

4 Provincie byla sv. Václavovi zasvěcena od roku 1667. ELBEL, M.: *Bohemia Franciscana. Františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. století.* Olomouc 2001, s. 12.

[5] Počet dvanácti mnichů je uváděn v základních dokumentech, které se týkají založení kláštera, ale tento počet nebyl stabilní. Neboť když byl v letech 1685 a 1687 kvardiánem kláštera Jindřich Labe, dosáhl počet mnichů devatenácti. K opětovnému snížení počtu mnichů došlo až v důsledku josefínských reforem.

[6] Jedná se např. o závěť hraběte Maxmiliána z Valdštejna. SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. C-V, Contractus et obligationes, nepagin.

[7] Jedná se např. o dlužní úpis Václava Březského, kterým reaguje na závěť Rosarie Lhanské. SOA Zámrsk, ŘF Turnov, C-II, Fundationes et legata, č. 85.

[8] V případě odkazu Maxmiliána z Valdštejna, který byl zanesen v zemských deskách, se setkáváme s prvním opisem již ze 16. června 1657, následují opisy z let 1674, 1677, 1678. Poslední pak pochází z 27. ledna 1727. SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. C-I, Fundatio conventus, č. 225. V případě ostatních fundací se jedná především o odkaz Ažběty Hortulánové. Tamtéž, sign. C-II, Fundationes et legata, č. 80-81.

[9] Jednalo se o spálený grunt nebožtíka Martina Kosaře, chalupu Magdalény knihařky, vypálený dům nebožtíka Václava ml. Bohdaneckého, grunt nebožtíka Jan Vody, grunt Anny, manželky Daniela Lidnice, spálený grunt nebožtíka Jeremiáše Šmejkala, vypálený grunt Kateřiny Zázvorkové, vypálený grunt Martina Knejzlíka, spálený grunt nebožtíka Václava Žežulky a zbořený grunt po Jeremiáši Řešetářovi. ŠIMÁK, J. V.: *Příběhy města Turnova nad Jizerou* 3. Místopis. Turnov 1904, s. 11 a 131-135.

[10] Jednalo se o výkupné, za něž byl propuštěn na svobodu polní císařský maršál Mikuláš hrabě Desfours, který byl v létě 1648 v Praze na Malé Straně zajat od Švédů. Na toto výkupné se složili z větší části semilští měšťané a od nich byla tato pohledávka odkoupena hrabětem z Valdštejna. Viz MIZERA, F.: *Paměti města Semil a okolí.* Semily 1997, s. 78.

[11] MZA Brno, Františkáni Dačice, sign. E-21, Archivum Conventus Turnoviensis, f. 49a-50r.

[12] V zakladatelské kryptě se pohřbívalo v rozmezí let 1657 a 1718. Krypta byla umístěna před hlavním oltářem a ukrývala devět těl příslušníků rodu Valdštejnů. Byl zde pohřben druhý fundátor hrabě Ferdinand Arnošt a jeho dva synové a dcera. Následně je zde pohřbená hraběnka Anna Marie z Valdštejna, manželka hraběte Arnošta Josefa z Valdštejna, se svojí dcerou, dále jsou zde pohřbené tři dcery hraběte Františka Josefa z Valdštejna. MZA Brno, Františkáni Dačice, sign. E21, Archivum Conventus Turnoviensis, f. 195a-196a. Vzhledem k počtu i skladbě příslušníků můžeme vyloučit, že by byl františkánský klášter s přilehlým kostelem v Turnově zakládán jako rodinné pohřebiště. Musím také vyvrátit mystifikaci J. V. Práška, které se dopustil ve svých Dějinách města Turnova, kdy se snaží přesvědčit čtenáře, že v kryptě je pohřben i první fundátor kláštera Maxmilián z Valdštejna, a odvolává se na klášterní kroniku. Bohužel v kronice je zmíněn jako první pohřbený hrabě Ferdinand Arnošt z Valdštejna. PRÁŠEK, J. V.: *Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště.* Turnov 1879, s. 182.

[13] Tento závazek, který je uložen ve státním archivu v Zámrsku, není podepsán, ale na základě analýzy textu a datace lze považovat za pisatele hraběte Ferdinanda Arnošta z Valdštejna. Jedná se o jediný doklad tohoto zápisu. SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. C-I, Fundatio conventus, nepaginováno.

[14] Pivo bylo dodáváno z místních pivovarů, o tom svědčí udělené privilegium z 1. května 1677, kterým propůjčuje hrabě Arnošt Josef z Valdštejna turnovským měšťanům svůj pivovar za plat 2333 zlatých 20 krejcarů za rok. V rámci tohoto privilegia se také nachází bod, ve kterém se mimo jiné klade důraz na zachování dávek deputátního piva pro klášter. […] *Za takovou milost, totiž propůjčených várek, šenkování vína a pálení páleného, do důchodu panství mého skalského na čtyry terminy 2333 zl. 20 kr., a to při každém quartalu 583 zl. 25 kr. beze všech odkladův a napomínání odvozovati, též všeliké nádobí, dle inventáře jim odevzdané v témž způsobu a dobrotě, jakž jim postaveno bude, navrátiti, jako i při tom p. děkana, klášter a Magdalenu, způsobem předešlým (však proti sypání sladu z důchodu mého) deputátním pivem zaopatřiti, po vyjití pak roku a jejich poslušného ke mně se chování a hospodaření, zdaliž jim oznámené, tejž důchody dále zanechati chtíti budu, při mně se zase poslušně ohlásiti.* […] ŠIMÁK, J. V.: *Privilegia města Turnova.* In: Třetí zpráva musea turnovského za l. 1893-1896, Turnov 1896, č. XXXIV.

[15] Maso bylo odebíráno každý týden, kromě dvou postů, jednoho před vánočními svátky a druhého podle vlastního výběru – pravděpodobně před Velikonocemi. V latinském překladu v klášterní kronice nacházíme chybu, kdy je místo sumy sto dvacet zlatých uveden jeden zlatý. Tato chyba se následovně objevuje i v jiných pramenech. MZA Brno, Františkáni Dačice, sign. E21, Archivum Conventus Turnoviensis, s. 51r; WRBCZANSKÝ, S.: *Nucleus Minoriticus, seu vera, et sincerea Relatio Originis, et Progressus Provinciae Bohemiae, Conventuum, et Residentiarum, Fratrum, et Sororum Sancti – Monialium, Ordin. Minor. S. P. Francisci Strict. Observ. Reform. in Provincia, sub Patrocinio Sancti Wenceslai Ducis, et Martyris, Per Bohemiam, Moraviam, et Silesiam existentium*. Vetero Pragae 1746, s. 248.

[16] MZA Brno, Františkáni Dačice, sign. E21, Archivum Conventus Turnoviensis, f. 52a.

[17] Toto rozšíření bylo poskytnuto za dvě výroční mše sloužené františkány ve dnech 23. února a 5. července. MZA Brno, Františkáni Dačice, sign. E21, Archivum Conventus Turnoviensis, f. 52r.

[18] MZA Brno, Františkáni Dačice, sign. E21, Archivum Conventus Turnoviensis, f. 53a.

[19] SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. C-II, Fundationes et legata, č. 47.

[20] SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. C-II, Fundationes et legata.

[21] MZA Brno, Františkáni Dačice, sign. E21, Archivum Conventus Turnoviensis, f. 54r.

[22] V této knize byl vždy uveden název a datum založení fundace, počet odsloužených mší, výše kapitálů a jeho úročení. SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. B -23, Kniha mešních nadací. Consignatio missarum fundatorum descripta pro Turnoviensi sacristia patrum franciscanorum.

[23] SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. C – II, Fundationes et legata, č. 80-81.

[24] Týkalo se to dvou sňatků. Vikář Minczer se odvolával na dekret z rolu 1653, kterým bylo ustaveno, že manželství je neplatné, pokud není potvrzeno vlastním farářem nebo vikářem samotným. ŠIMÁK, J. V. (ed.): *Listář fary turnovské 1620 – 1696.* Praha 1910, č. 228, s. 105.

[25] Děkan ustanovuje dny, kdy bude zpovídat, a zbylé dny vykazuje pro františkány. Tento zpovědní řád poukazuje městské radě dne 16. února 1660. ŠIMÁK, J. V. (ed.): *Listář fary turnovské*, č. 249, s. 113. Toto propojení děkana s klášterem se nejlépe ukazuje poté, kdy roku 1661 umírá turnovský děkan Blažejovský a kdy se na kvardiána turnovského konventu Bernarda Čížka obrací konzistoř s dotazem, jakým právem františkáni administrují při kostelech farnosti zemřelého děkana. Tamtéž, č. 256, s. 115. Odpověď ze dne 10. července 1661 nám také umožňuje nahlédnout do stavu panství po stránce víry. Kvardián poukazuje, že slouží bohoslužbu kvůli měšťanům, kteří nedávno byli obráceni na katolickou víru, a činí tak na prosbu paní hraběnky, jejíž regent slíbil opatřiti svolení od konzistoře. Tamtéž, č. 257, s. 115-116.

[26] Při slavnosti svatořečení svaté Kateřiny roku 1713 zaplatila jičínská městská rada za mše šest zlatých. SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. B-17, Kniha příjmů a výdajů 1705-1757, f. 54a.

[27] Každý den v roce měla být sloužena mše za fundátora, dále mše za živé členy a další mše za zemřelé členy rodu Valdštejnů. Zvlášť byly slouženy výroční mše za hraběte Františka Josefa (23. února), jeho matku hraběnku Annu Marii z Valdštejna, rozenou Kokořovcovou z Kokořova (po svátku sv. Kateřiny) a jeho ženu hraběnku Margaretu z Valdštejna, rozenou Černínovou (5. července). Za faráře Pavla Čupíka byla mše sloužena každou neděli po celý rok a za Alžbětu Hortulánovou a zemřelé nebo živé členy její rodiny byly každý měsíc slouženy dvě mše. Mše za papeže byla sloužena každoročně 7. března. SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. C-II, Fundationes et legata, č. 70.

[28] Od pana Kastnera bylo přijato jedenáct zlatých za každoroční mše za jeho Johanu. SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. B-17, Kniha příjmů a výdajů 1705-1757, f. 296a.

[29] SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. B-5, Kniha příjmů a výdajů 1757-1822, f. 173a.

[30] MZA Brno, Františkáni Dačice, E21, Archivum Conventus Turnoviensis, f. 80r-83a.

[31] PRÁŠEK, J. V.: *Dějiny Čech a Moravy. Panování císaře Josefa II* . Praha 1903, s. 427. Turnovská kronika reaguje na zrušení žebrání Josefem II. oznámením tohoto zrušení a dále čtenáře informuje, že konventu bude vyplácena peněžitá náhrada z náboženského fondu ve výši 513 zlatých a 22 krejcarů. MZA Brno, Františkáni Dačice, sign. E21, Archivum Conventus Turnoviensis, f. 90a. Avšak i ve fran-

tiškánských klášterních kronikách nacházíme více citověji zabarvené projevy kronikářů k této události. Jako další příklad mohu uvést kadaňskou kroniku, která si stěžuje na zrušení přísné observantské řehole a reformy komentuje tak, že *jest se strachovat, že se uprostřed nás naplní, které je psáno: Až pak se rozhojní nepravost, vychladne láska mnohých*. ELBEL, M.: *Bohemia Franciscana. Františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. století*. Olomouc 2001, s. 19-20.

[32] Jednalo o zákazy týkající se umisťování pokladniček na oltáře. Podobné zákazy se týkaly i almužen vybíraných příslušníky třetího řádu. Bylo jim dovoleno vybírat almužny při slavnostech konaných klášterem, avšak pokladničky měly být před kostelem a po skončení slavností neměly být zaneseny do kostela nebo kláštera, ale přímo k syndikovi. ELBEL, M., cit. dílo, s. 58.

[33] Zápis z ledna 1775. SOA Zámrsk, ŘF Turnov, B-17, Kniha příjmů a vydání 1757-1822, f. 113r.

[34] Zápis ze srpna 1705. SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. B-5, Kniha příjmů a vydání 1705-1757, f. 6r.

[35] Tamtéž, f. 216r.

[36] Zápis z 10. března 1713. Tamtéž, f. 54a.

[37] V Turnově vzniklo Opaskové arcibratrstvo sv. Františka již v roce 1651 a Třetí řád byl založen roku 1704. Mimo tato bratrstva existovalo v Turnově Literátské bratrstvo a Růžencové arcibratrstvo Nejsladšího jména Pána Ježíše a Panny Marie. Zájemce o tuto problematiku odkazujeme na zevrubnou studii Roberta R. NOVOTNÉHO *Náboženská bratrstva v Turnově*. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 16. Semily 2003, s. 9-60. Více informací o náboženských bratrstvech a terciářích spojených s františkány nacházíme v kapitole *Náboženská bratrstva a třetí řád* u Martina ELBLA v *Bohemia Franciscana*.

[38] Jednalo se o cingula pro bratrstva.

[39] Tyto výdaje vznikly v souvislosti se slavností blahořečení Leonarda z Portu roku 1798 – SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. B-5, Kniha příjmů a vydání 1757-1822, f. 210a.

[40] SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. B-17, Kniha příjmů a výdajů 1705-1757, f. 56r.

[41] Slavnost svatořečení obou světců se konala 10. srpna roku 1727. MZA Brno, Františkáni Dačice, sign. E21, Archivum Conventus Turnoviensis, f. 88r.

[42] Tato slavnost byla slavena 18. června 1749. Tamtéž, f. 89r.

[43] Slavnost se konala 26. 8. 1798. Tamtéž, f. 90a.

[44] Hrabě František Josef z Valdštejna nebyl u turnovských měšťanů oblíben díky sporu o městská privilegia. Tyto negativní postoje se odrazily i v ohlasu Kristiána Josefa Vejricha na jeho smrt: […] *V témž roce umřel hrabě Josef, ten který nás tak mučil; a nebyl zdráv, co se s náma tahal až umřel* […]. – ČERNÝ, J. (ed.): *Kronika turnovská první doby XVIII. století. Psána svědkem událostí Kristiánem Josefem Vejrichem, měšťanem turnovským*. Praha 1864, s. 52.

[45] Pro rok 1708 máme záznamy o třech nákupech střešních tašek. V rozmezí let 1708 – 1710 byly vypláceny architektovi Nicholasi Reimundovi odměny za opravu zničeného kláštera.

[46] Chrám po požáru r. 1803 byl provizorně zastřešen až roku 1806 a obnoven až v letech 1822 – 1824.

[47] Roku 1736 byla např. dostavena zeď okolo nově rozšířené klášterní zahrady nákladem Františka Josefa z Valdštejna.

[48] Roku 1682 byla přikoupena část pozemku prostřednictvím syndika Daniela Taslera za padesát zlatých. MZA Brno, Františkáni Dačice, sign. E21, Archivum Conventus Turnoviensis, f. 141a.

[49] SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. C-V, Contractus et obligationes, nepaginováno.

[50] SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. C -III, Status oeconomicus, č. 223, 224, 237, 238, 240, 241, 242.

[51] Jedná se o koupě vepřů, kozlů, telat a ovcí. Např. roku 1758 bylo Václavovi Nořatkovi zaplaceno za tři telata. SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. B-17, Kniha příjmů a vydání 1757-1822, f. 294r.

[52] Jedná se pravděpodobně o očnatce obecného.

[53] Např. roku 1708 koupil klášter dva centýře kaprů ze Svijan. Pro potřeby příjmů tak velkých množství ryb byla ve středu klášterní zahrady vybudována nádrž na ryby. V knihách se objevují také vydání za rybářský hák a sítě.

[54] V záznamech jsou zastoupeny tři druhy obilí: pšenice, ječmen a oves.

[55] Roku 1708 byl od pražského kupce dodán olivový olej. SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. B-

17, Kniha příjmů a výdajů 1705-1757, f. 22r.

[56] V roce 1742 je dokonce uvedena země původu tohoto oleje – Řecko. Tamtéž, f. 213a.

[57] Roku 1781 bylo zakoupeno třicet sudů po dvou zlatých. SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. B-17, Kniha příjmů a výdajů 1757–1822, f. 147a.

[58] Roku 1708 je jako dodavatel zmiňován Christopher Sadel a roku 1731 paní Kunstpina. SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. B-17, Kniha příjmů a výdajů 1705–1757, f. 26a a 151r. Roku 1780 bylo odebíráno od Josefa Hainrichtera. SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. B-5, Kniha příjmů a výdajů 1757-1822, f. 143a.

[59] Jedná se o cingula a třásně k slavnostním ornátům.

[60] Jedná se o koupi plášťů s kapucí a kasulí.

[61] Roku 1713 byly zakoupeny barvy pro bratra Bernarda. SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. B-17, Kniha příjmů a výdajů 1705-1757, f. 59r.

[62] Tato mapa byla vyhotovena v roce 1707. SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. B-17, Kniha příjmů a výdajů 1705-1757, f. 20a.

[63] Roku 1785 bylo rolníkovi Václavu Holoubkovi zaplaceno za dovoz vína. SOA Zámrsk, ŘF Turnov, sign. B-5, Kniha příjmů a výdajů 1757-1822, f. 175a.

[64] Tamtéž, f. 167a.

[65] Viz knihy příjmů a výdajů františkánských klášterů v Dačicích nebo Uherském Hradišti. – MZA Brno, Františkáni Dačice, sign. E21, Liber ratiocionorum 1729-1768; MZA Brno, Františkáni Uherské Hradiště, sign. E24, Liber ratiocionorum 1788-1824.

[66] V případě kláštera v Uherském Hradišti lze nalézt v jeho výdajích jen neurčité zápisy typu […] *za nezbytnosti pro konvent otec Felix dal* […].

[67] Františkánský klášter v Hostinném byl založen roku 1666 hrabětem Janem Lambertem Lamboyem pro patnáct řeholníků.

[68] Například maso, které mělo být zajištěno pro františkánský konvent v Hostinném, bylo v základním deputátu druhově specifikováno a bylo uvedeno i jeho množství. Naopak v základním deputátu valdštejnské vrchnosti ve prospěch františkánského kláštera v Turnově je uvedena jen celková suma za vydané maso.

Michaela BRADÁČOVÁ: ***Františkánský klášter v Turnově v 18. století ve světle knih příjmů a výdajů***

The reckoning books of Franciscan monastery in Turnov have been underrated historical source for cognition of friar's life's and needs of monastery, but also for cognition of e.g. commercial contacts of town Turnov with surrounding world. During the study of this historical source were clarified us as resources of incomes of monastery, as kinds of his expenditures. Resources from foundations were the most fixed income. The Waldstein's foundation was the important of them. But the masses have ensured the highest income of Franciscan monastery in 18th century. The sale of vine has created interesting chapter of business history of the monastery.

The monastery as issued the money on food, clothes and other article. Except these expenditures we can find in building area and especially after year 1707, when the Franciscan monastery has burned up with bigger part of town Turnov.

Maloskalský, tzv. Vacardův mlýn ve světle archivních pramenů

Robert R. Novotný

Podíváme-li se na Šimákovu *Mapu politického okresu turnovského*, vydanou péčí Klubu českých turistů v Turnově v roce 1907, objevíme v osadě Labe, části obce Malá Skála, na Dubském potoce *Starý mlýn.*[1] Chátrající a k postupnému zániku odsouzená stavba se v současnosti s příchodem nového majitele a pod dohledem památkářů dočkala radikální omlazující kůry. Předkládaná stať jednak vychází z archivní rešerše, která měla *novostavbě* starobylého mlýna pomoci, ale především chce ukázat, jaké množství informací lze bez nároku na úplnost a při průměrném *badatelském nasazení* z našich archivních fondů prakticky pro jakoukoli stavbu získat.[2]

V souladu s metodikou rešerše budeme při líčení získaných poznatků postupovat proti proudu času, přičemž za výchozí bod jsme stanovili počátek 20. století, kdy mlýn s největší pravděpodobností přestal *kontinuálně* sloužit svému účelu.

Ve vodní knize, vedené u okresního úřadu v Semilech, figuruje dílo pod pořadovým číslem 55 (vodopisná mapa VI 5): *Laab, katasterní obec Sněhov, c. k. okresu železnobrodského, Vransko, Jan Vacarda, držitel pilního stroje na Laabi č. d. 21* […] *voda bez jména, potůček jde z vranovských lesů k Labi do Jizery* […] *mlejn na jedno složení, však se neprovozuje, nýbrž jen pila*.[3] Přílohou je protokol, sepsaný před tehdejším majitelem, okresním komisařem Jodasem, stavitelem Kramářem a svědky Šikolou a Bursou během vyměřování a zarážení vodního cejchu 9. října 1874.[4] Zřejmě v roce 1897 mlýn zakoupil Josef Bouček z Bratříkova.

Generálie posledních držitelů mlýna v námi sledovaném období poskytují např. operáty, doprovázející pravidelná sčítání obyvatelstva, konkrétně v letech 1900 a 1910, uložené ve stejném archivním fondu.[5] Josef Bouček (narozen 1834) obýval mlýn čp. 21a společně s manželkou Barborou (1835), rozenou Liškovou, synem Vítězslavem Janem (1876), dcerou Ludmilou Novákovou (1870, byla v té době již *soudně rozvedená*) a její dcerou Slavěnou Boučkovou (1900). K hospodářství patřily

také dvě krávy, jedna koza a třicet slepic. V čp. 21b, tedy s největší pravděpodobností v bývalém výměnku, žil dělník oppenheimerovského pivovaru Karel Rulec s rodinou.

Nahlédneme-li do sčítacích operátů z roku 1910 (v podstatě shodné formuláře, změny spočívaly v souvislosti s přijetím zákona č. 17/1907 ř. z. ohledně zavedení všeobecného rovného a tajného hlasovacího práva do poslanecké sněmovny říšské rady – ovšemže pouze pro muže starší 24 let, resp. pro volby do samosprávných orgánů pro rozdělení do tří volebních sborů podle výše přímých ročních daní – především v postižení hlavního a vedlejšího povolání před a po roce 1907), zjistíme pro naše účely zásadní odlišnosti. Jednak bylo již čp. 21 neobývané, jednak stál v čele hospodářství čp. 20 na místě zemřelého Josefa jeho syn Vítězslav Jan Bouček, provozující *rolnickou živnost.* Dům s ním i nadále obývaly matka Barbora, sestra Ludmila Nováková (u té byl v kolonce *Rodinný stav* záznam *provdaná*) a neteř Slavěna Boučková.

Světlo do nejasného konce fungování mlýna v jeho původním účelu vnáší rozsáhlá živnostenská agenda, vedená opět semilským okresním úřadem. Bohužel řada zápisů z elenchů není doprovázena dochovaným aktovým materiálem.[6] Nejstarší záznam v těchto evidenčních knihách se váže k neoprávněnému, tj. u politického orgánu řádně neohlášenému provozování mlynářství Janem Vacardou z Labe čp. 21 již v roce 1869.[7] O dvacet šest let později potom Jan Vacarda žádal o rozšíření živnosti na pečení chleba (*Brodbäckerei*) a brusírnu skleněné kompozice (*Schleiferei*).[8]

Mnohem zajímavější jsou záznamy, dokumentující jednání živnostenského inspektorátu s novým majitelem Josefem Boučkem. Ten v roce 1885 žádal o rozšíření podnikatelských aktivit při svém mlýně v Loužnici o brusírnu skelné kompozice[9] a krátce po zakoupení nemovitosti v Labi o obchod s prkny při provozu pily.[10] Do určitých problémů se o jedenáct let později dostal poslední námi sledovaný držitel lábského mlýna Vítězslav Bouček, který po svém návratu z Austrálie musel úřadu dokazovat, že licence na řezání prken byla již v minulosti jeho otci udělena: *Slavné c. k. okresní hejtmanství! V úctě podepsaný Vítězslav Bouček z Labu čp. 20/21 katastrální obce sněhovské asi před pěti roky musel do Austrálie odcestovati za obchodem, vzdal se z té příčiny mlynářství a pily. Jelikož podepsaný se domů vrátil, oznamuje živnost řezání pilou pohonem vodní silou, a sice pouze pilu, a prosí za dobrotivé udělení potřebného živnostního listu. Inkorporační poplatek před pěti roky nebo-li dříve zaplacen byl, a pakli by se připlatit muselo, jest ochoten na vyzvání ihned zaplatiti. V Laby* [!] *dne 2. července 1910 Vítězslav Bouček.*[11] Zřejmě tváří v tvář neuspokojivým hospodářským výsledkům živnosti, možná i kvůli problémům s úřady, každopádně se však koncem listopadu 1910 Vítězslav Bouček rozhodl provozování mlýnu a pily ukončit: *Actum dne 21. 11. 1910. Předstupuje pan Vítězslav Bouček v Sněhově čp. 20/21 a udává k věci: Pila je stará a snad byla schválena; pokud já vím, provozoval jsem já sám v ní živnost až do roku 1905, kdy jsem přestal. Od doby té se pily nepoužívalo a pila stála až do letošního* [podtrženo, pozn. autora] *roku, kdy jsem opět začal s řezáním dříví. Tím opověď živnosti odvolávám* [podtrženo, pozn. autora] *a neprovozuji ji již od října. Více živnost tu provozovati nebudu. Vítězslav Bouček.*[12]

Primárním pramenem a spolehlivým základem evidence jakéhokoli pozemkového vlastnictví dodnes zůstává stabilní katastr, vypracovaný pro každou berní jednotku – katastrální obec – v letech 1826–1843.[13] Z bohatého materiálu, nabízejícího se badatelům v Národním archivu v Praze, jsme využili především litografických kopií originálních map (tzv. indikační skizzy), protokolů pozemkových a stavebních parcel či abecedního seznamu majitelů sněhovské obce.

Vlastníkem konskripčního čísla 21 v Labi (mlýn, obytné a hospodářské budovy), ke kterému ve Vransku patřily také poměrně rozlehlé polnosti, byl Jan Vacarda.[14] Sumář pozemků vázaných na konskripční čísla 20 a 21 se objevuje ještě v alfabetickém seznamu držitelů lábských nemovitostí,[15] přičemž poznámku *nezastavěný* nedokážeme spolehlivě vysvětlit. Další dva vrchnostenské mlýny se tehdy nacházely v osadě Želeč – čp. 2 patřilo Antonínu Šourkovi a čp. 4 Josefu Hořenímu.[16]

Zatím stále ještě badatelsky málo využívaným pramenem fiskálního charakteru bohužel zůstává josefínský či josefský katastr (vznikal v letech 1785–1789, ale v platnosti byl pouze od listopadu 1789 do května 1790), jenž přitom poprvé stanovil v rámci samostatných a na patrimoniální správě nezávislých berních okresů jako základní odvodní jednotku katastrální obec, která svému účelu sloužila i po zrušení josefínského katastru po další více než půlstoletí.[17]

Mlýn v Labu v indikačních skicách stabilního katastru (NA Praha, Stabilní katastr, sign. Bo 478 Sněhov). Foto Pavel Jakubec.

V archivním fondu tohoto berního soupisu, uloženém v pražském Národním archivu, jsme se soustředili především na fasovní knihy (s vloženými přílohami změn v držebnostech do roku 1860), které podávají záznamy o užitkových pozemcích (tedy bez samotných stavebních parcel) v pořadí podle topografických položení. Tento pramen mj. přináší množství pomístních názvů, z nichž mnohé jsou sice dnes již dávno zapomenuty, nicméně mohou pomoci v lokaci pozemků, vázaných na nemovitost – předmět badatelova zájmu.

Ve fasovní knize obce Malá Skála, příslušné do stejnojmenného desfourského panství,[18] se v místech zvaných *U staré pily* a *Vranské domy* nacházela část vrchnostenských pozemků, připsaných mj. i tehdejšímu držiteli vranského mlýna Václavu Vacardovi – louka *Stará pila* (topografické číslo 35 o rozloze 62 čtverečných sáhů), panský les *Vransko* (top. č. 188) s loukou *Nad druhým rybníkem* (top. č. 189, výměra 540 sáhů), *Horní rybník ve Vransku* (top. č. 190, bez násady, 300 sáhů), Vacardova louka *Mezi Horním a Dolním rybníkem* (top. č. 191, 849 sáhů), *Dolní rybník ve Vransku* (top. č. 192, 785 sáhů) s přilehlou loukou (top. č. 193, 306 sáhů) a konečně vrchnostenské lučiny *Ve Vransku* (top. č. 194 a 195 o rozloze 624, resp. 1091 sáhů, přičemž větší z nich se nacházela před strouhou a vozovou cestou). Další Vacardovy pozemky ležely mezi lábskými chalupami na místě zvaném *Pod skalami* – mlýn konskripční číslo 21 (top. č. 197) se zahradou, domem, chlévem, stodolou a příslušenstvím (top. č. 198, výměra 905 sáhů), resp. výměnkem (opět pod konskripčním číslem 21, top. č. 201) se zahrádkou a kůlnou (top. č. 202, 329 sáhů), luční zahrada *Nad vozovou cestou* (top. č. 200, výměra 626 sáhů), pole *Ve stráních nad hájkem* (top. č. 216 o rozloze 1 jitro 670 sáhů), les *Mlynářův hájek* (top. č. 217, výměra 1 jitro 242 sáhů) a louka *Pod hájkem* (top. č. 218, 281 sáhů).[19]

Výše zmíněné přílohy změn v držebnostech mohou pomoci identifikovat starší topografická čísla jednotlivých položení s novými, a navíc i často dodnes platnými, čísly parcelními. Mj. na základě smlouvy z listopadu 1859 tak byly ke 14. dubnu 1860 úředně rozděleny mezi tehdy již römischovský velkostatek a svobodnou držbu, reprezentovanou právě mlynářem Vacardou, následující dominikální pozemky: topografické číslo 188 (les *Vransko*) – nově parcela 1437, top. č. 191 (louka *Mezi Horním a Dolním rybníkem*) – dále parcela 1435, top. č. 192 (*Dolní rybník*) – parcela 1434, top. č. 195 (louka *Ve Vransku*) – parcela 1436 a konečně top. č. 200 (*Nad vozovou cestou*) – nově parcelní čísla 1438, 1439 a 1440.[20] Takováto kolace bezpochyby zpřístupní indikační skizzy také minimálně pro josefínský katastr.

Česky sepsaná fasovní kniha obce Sněhov, dokončená 11. srpna 1787, mj. skýtá pohled na soudobé konkurenční mlýny v bezprostředním sousedství – pod top. č. 121 byl veden *Jana Lauricha mlejn N. 4 v Želčích*, kdežto *Jana Šourka mlejn N. 2 v Želčích* obdržel top. č. 950. Zřejmě analogické situaci ve Vransku byly zápisy pod top. č. 948 a 949 – *rybníček neb nádržka pro zadržení vody na mlejn Jana Šourka N. 2 v Želčích, bez všeho užitku, měřený nebyl*, resp. *též jeho kus neužitečného gruntu od nádržky až pod mlejn, samým rumem a kamením zanešený, takže dokonce k žádnému užitku aplicírování bejt nemůže, měřený nebyl.*[21]

Jako další fond se badateli v pražském Národním archivu nabízí *tereziánský katastr*. Na rozdíl od obou předchozích lze v tomto případě s úspěchem použít i edice sumárních výsledků jak z revizitačního rustikálního katastru z roku 1757 pro obce, tak z dominikálního exequatoria na úrovni jednotlivých panství. V rámci Boleslavského kraje byly pro maloskalské dominium mj. vykázány: *Rybníky: pstruží 5 kop* […] *Činže nestálé:* […] *z mlýnů 788 zl. 40 kr.* […] *Mlýny vrchnostenské: Sněhov o 1 kole, Kokonín o 1 kole s pilou, Jablonec nad Nisou 2 mlýny po 1 kole, jeden s pilou, Mšeno nad Nisou 2 mlýny po 1 kole, jeden s pilou; poddanské: Sněhov 2 mlýny po 1 kole, Huntířov mlýn o 1 kole s pilou, Těpeře o 1 kole, Jablonec nad Nisou o 1 kole a druhý o 2 kolech, Kokonín mlýn o 1 kole, Jistebsko o 1 kole, Huť mlýn o 1 kole, Mšeno nad Nisou o 1 kole, všechny na nestálé vodě. V Huntířově olejna (stoupy poháněny šlapáním). R. 1714 uvedeny: Vransko mlýn s pilou, Želeč, Chuchelna, Žerdovník, všechny na nestálé vodě. Rybníky: Dolní Vransko* […][22]

Svojí strukturou však tereziánský katastr umožní sledovat i vývoj konkrétního poddanského gruntu nejenom během více než poloviny 18., ale díky odkazům na berní rulu a její revizitaci také druhé půle 17. století, o cenných údajích pro historickou demografii a místopis ani nemluvě. Nejvíce jsme čerpali z aktového materiálu, doprovázejícího přiznávací fase (1713–1714), vizitace (1721), jakož i samotné rektifikační (1748) a revizitační (1757) berní soupisy.[23]

Ve fasích byly uvedeny mezi pozemky patřícími vrchnostenskému dvoru na Malé Skále v lokalitách u pily a Vranského mlýna vedle nijak rozlehlých polí (2 korce na dobré, resp. 4 korce 2 věrtele na špatné půdě) také louky a lesy, stejně jako rybník *Dolní Vransko* s násadou tří kop pstruhů. Mlýny byly vykázány ve Vransku, Želči, Chuchelně a snad Žerdovníku, vesměs na nestálé vodě.[24]

V případě osady Labe, součásti katastrální obce Sněhov, badatel narazí na jednu skutečnost, která by jej mohla svést na scestí. Jedná se o možnou záměnu této lokality za osadu *Labau*, česky Huť, součást obce Pěnčín v okrese Jablonec nad Nisou. Již v berní rule zde byla zpoplatněna sklářská huť, patřící Kašparu Hornovi, který navíc provozoval i mlýn o dvou kolech: *Na panství semilským nacházejí se dvě svobodné sklenné huti: huť Reyduczka* [Rejdice, soudní okres Tanvald]; *Daniel hutník* […] *týž huťmistr drží svůj vlastní mlejn o jednom kole, item jednu pilu*; *druhý huťmistr: Kašpar Horn* […] *týž má svůj mlejn o 2 kolách; téhož huťmistra dělníci, jenžto svý vlastní chalupy mají a vrchnosti semilské v poddanosti zavázáni jsou – Melichar Horn* […][25] Ke správnému pochopení místní situace nás nasměruje jednak zápis v rustikálních fasích, jednak také vizitační přehled mlýnů z roku 1721 na maloskalském dominiu: *Dorf Sniehow* […] *N. 8 eine Mahlmühl mit 1 Gang an unstätten Wasser* […] *Dorf Mukař* […] *Carl Horn, Müller* […] *eine Mahlmühl und zwar eigenthümliche mit 1 Gang an unstätten Wasser, zinset jährl*[ich] *45 fl.* […] *Dorf Huntířov* […] *eine Mahlmühl und zwar eigenthümliche mit 1 Gang an unstätten Wasser, zinset jährl. 35 fl.* […] *Dorf Kukann* […] *2 Mahlmühlen mit 2 Gängen an unstätten Wasser, 1 Brettmühl an unstätten Wasser, zinsen hiervon jährl. 14 fl. In der Rolla ist nur 1 Mühl mit 1 Gang* […] *Dorf Labau* […] *2 erbl. erkaufte Mahlmühlen an unstätten Wasser mit 2 Gängen, zinset jährl. jede 20 fl., id est 40 fl. In der Rolla ist einer Mühl mit 2 Gängen* […] *Dorf Jablontz* […] *N. 10 (ist nicht in der Rolla) hat eine Mahlmühl*

mit 1 Gang an unstätten Wasser, zinset jährl. 15 fl. N. 57 hat eine Mahlmühl mit 1 Gang, wie auch eine Brettmühl an beständigen Wasser, zinset jährl. 40 fl. N. 104 hat eine erbl. erkauftet Mahlmühl mit 2 Gängen an stätten Wasser, zinset jährl. 100 fl. Diese Mühlen sind nicht in der Rolla […] *Dorf Grünwald* […] *N. 17 eine Mühl mit 1 Gang an unstätten Wasser. N. 36 eine Mahlmühl mit 1 Gang und eine Brettmühl an unstätten Wasser. Die Mühlen sind nicht in der Rolla. Item eine Glashütten, welche von durch 8 Jahr nicht getrieben worden* […] *Dorf Loutschnei* […] *eine Mahlmühl mit 1 Gang, an unstätten Wasser, ist nicht in der Rolla* […][26]

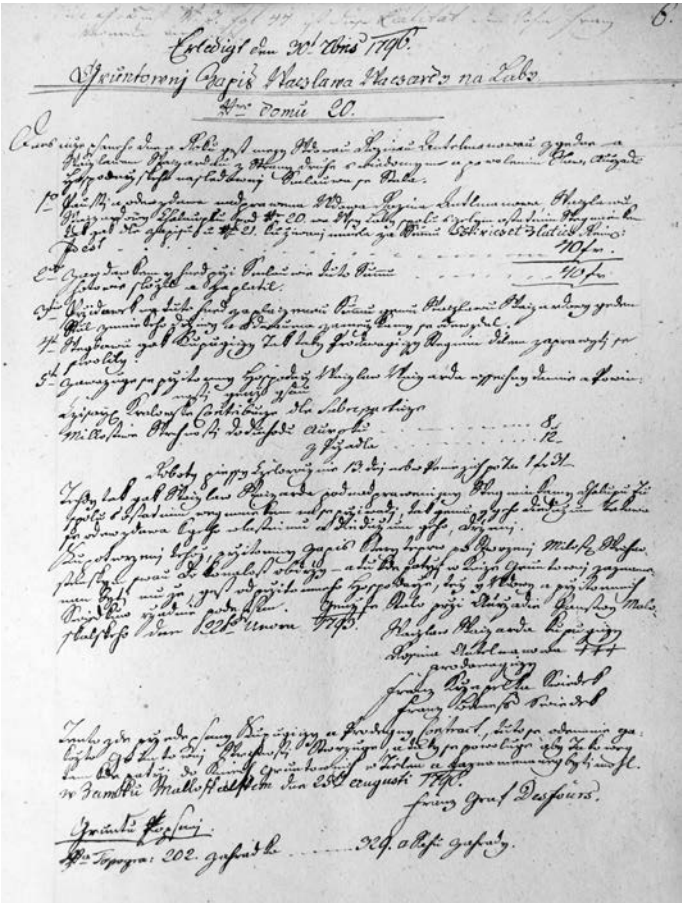
Posledním archivním fondem, který jsme pro účely naší rešerše využili, byl Velkostatek Malá Skála (1608–1952), uložený ve Státním oblastním archivu Litoměřice – pobočce Děčín. Soustředili jsme se především na pozemkové knihy, ve kterých jsme předpokládali existenci úředních záznamů, týkajících se převodu vlastnických práv mlýna v Labi.[27] A naše očekávání byla naplněna.

Díky opisu trhové smlouvy z 23. října 1765, jíž prodal Jindřich Antelmann mlýn ve Vransku s příslušenstvím (budoucí číslo konskripční 21) za 600 zlatých Václavu Vacardovi, jsme kromě jména předešlého vlastníka mj. získali také termín *post quem* postavení výměnkářského domku (konskripční číslo 20).[28] Smlouva, zachovávající z diplomatického pohledu formální znaky dominikálního majestátu, celkem v patnácti bodech obšírně vyjmenovává nejenom podstatu samotného majetkového vlastnictví, ale také povinnosti vrchnostenského mlynáře.

Po úvodní pasáži následuje v prvním článku přesné rozvržení platby, tedy polovinu sumy závdavkem a zbytek ve dvou ročních splátkách.[29] Druhý bod stanovil výši poplatku vrchnostenské kanceláři za převod nemovitosti na 30 zl., což představuje 5 % kupní ceny. Třetím článkem se nový majitel zavázal zaopatřit odstupujícího mlynáře a jeho ženu výměnkem: *Ausgeding, es dinget sich Verkäufer aus, vor sich und dessen Weib bis in Tod ein Fleckl zum Häusl erbauen, zwei so genannte Brettmühl Wiesel zu Unterhaltung einer Khue,* [!] *2 Rute oder 1/2 Viertel Feld zue seiner Benutzung alle Gebräu 1/4* [Eimer] *frisch Bier, dann von jeder Gebräu 1 Pinth Bier, und weilen zu den Häusl nöthig. Und taugliches Holz aus sein eigenen Wald zunehmen, von Käufer gestattet, und vorbeschriebene Massen zum Ausgeding alles zulasset,* [!] *also nach Absterben des Verkäufers und sein Weib, solle alles wiederum zu der Mühl zustellen. Dahingegen das Häusl in vorgefunden und hinterlassenen Wert des Holzes, der Käufer es käuflich, und gegen bahrer Bezahlung zu übernehmen schuldig sein solle.*[30]

V dalších bodech následoval jednak výčet povinností mlynáře vůči maloskalské vrchnosti (mj. údržba dvou rybníků, *aus welchen das Wasser auf die Mühl geführet wird*, zdanění mlýna a pozemků, výše kontribuce, nutnost povolení k držení učňů a tovaryšů nebo sankce za nedodržení smlouvy), jednak také osvobození mlýna od robot. Šrafováním zrušený devátý článek zavazoval Vacardu k podpoře vrchnostenské pily, umístěné kdesi pod mlýnem.[31]

K trhové smlouvě bylo v roce 1792 připojeno ocenění nemovitosti čp. 21, důležité nejenom kvůli dalším vlastnickým transakcím, ale také s ohledem na zhoršující se finanční situaci koaličními a napoleonskými válkami vyčerpávané rakouské

Zápis Václava Vacardy na dům čp. 20 v Labu (SObA Litoměřice – pobočka Děčín, Velkostatek Malá Skála, inv. č. 48, sign. 17, fol. 6r). Foto Pavel Jakubec.

monarchie: *Právní šacuňk mlejna Václava Vacardy pod N. 21 na Labi ležícího, Ve Vransku tak nazvaného, i s přináležícíma gruntami, jenž při právě labským dne 28. Juli 1792 předevzatý byl, jak následuje. Mlejn v stavení* [!] *dobrém se vynacházející, jakož i s potřebami dobrýma zaopatřený od rozumných řemeslníkův se šacuje, a to sice: dílo zednické za 307 zl.; dílo tesařské za 600 zl.; dílo sekernické 150 zl.*

Grunty k tomu přináležející, a sice: dominikální pod numerem topografickým 191 et 193 v dědičném pachtu se vynacházejí per 1155 čtver. sáhů, pročež jejich šacuňk toliko podle činže z nich platící se bere za 100 zl.; pod N. 35 palouček u starý pily per 62 čtver. sáhy šacuje se

za 10 zl.; zahrady pod N. 198 a 200 per 1531 čtver. sáhů šacují se za 150 zl.; grunty rustikální k tomu přináležející, pole pod N. 216 per 1 jitro 620 čtver. sáhů v stráni za 250 zl.; louka pod Hájkem pod N. 218 per 281 čtver. sáhů za 50 zl.; zahrada pod N. 202 pod skalama per 329 čtver. sáhů za 100 zl.; les Hájek nazvaný pod N. 217 per 1 jitro 242 čtver. sáhů za 100 zl. Summa šacuňku 1817 zl.

Že tomu tak a nejináče jest, naší ruky podpisem stvrzené. Jenž se stalo při právě labským dne a roku svrchu psaného. Josef Bára, mistr zednický +++; Filip Šikola, mistr tesařský +++; Jan Hujír, rychtář sněhovský; Jan Vele, mlynář +++; Jan Šilhán, rychtář labský +++

Tu kde náleží do kněh gruntovních vložiti a vedle zápisu na mlejn sub N. Cons. 21 vyznamenati se povoluje. Od vrchnostenského sídelního práva panství Malé Skály dne 5. prosince 1792. Ignatz Werner, správce.[32]

Za povšimnutí bezpochyby stojí skutečnost, že čtyři z pěti svědků, mezi nimi i labský rychtář Šilhán a mlynář Vele, se neuměli podepsat. Skutečný podíl analfabetů v tehdejší vesnické komunitě si ale odhadnout nedovolíme, dá se však předpokládat, že mohl být obdobný, či spíše vyšší, než třeba v nedalekém Turnově.[33]

Následujícího roku odkoupil Vacarda za 40 zl. od vdovy Antelmannové její výměnek – v té době domek konskripčního čísla 20. Opis trhové smlouvy byl však do gruntovní knihy zanesen až v roce 1796 a dává mj. nahlédnout na výši daňového a robotního zatížení nevelkého hospodářství.[34]

V srpnu 1803 odprodal Václav Vacarda svůj mlýn synovi Františkovi, přičemž zajistil pro sebe i manželku výměnek. Smlouva, názorná ukázka dobového právního řízení včetně ustálených formulářových obratů, je zajímavá z více důvodů – počínaje soupisem gruntovních pozemků a věcných břemen,[35] přes vypořádání dalších dětí odstupujícího hospodáře nebo inventář nářadí, a konče třeba samotným stanovením výměnku, proto jsme se rozhodli uvést její znění *in extenso*:

Panství Malá Skála, rychta labská, ves Laab, N. 20 et 21. Zápis France Vacardy na mlejn dominik[ální] *N. 21 na Labi, Podvranskej tak nazvanej.*

Dnes níže psaného dne a roku předstoupil Václav Vacarda, mlynář podvranskej, před ouřad hospodářský s přednešením, kterak tak již od věku starého při dobré paměti a rozumu, svůj vlastní na Labi N. 21, tak nazvaný Podvranský mlejn i s[e] *strženým N. 20, synu svému Francovi se vším právem a příslušenstvím, též co v němž hlínou přimazáno a hřebem přibito jest, postoupiti a prodati sobě umínil.*

Když tak od strany mil[ostivé] *vrchnosti se následující prodej a smlouva učinila, totiž: Prodává a popouští Václav Vacarda, otec, synu svému Francovi onen od roku 1765 užívající vlastní mlejn dom*[inikální] *Pod Vranskem tak nazvaný s jedním složením, se vším příslušenstvím, jak sou takový předešlý mlynáři užívali s následujícími gruntami, totiž:*

Dominikál – N. Top. 35 Palouček 62 čtver[ečných] *sáhů louky; N. Top. 171 mezi hořením a dolením rybníkem 849 čtver. sáhů louky; N. Top. 197 hráz 306 čtver. sáhů louky; N. Top. 198 zahrádka 905 čtver. sáhů louky; N. Top. 200 též 626 čtver. sáhů louky;*

Rustikál – N. Top. 216 v stráni nad Hájkem 1 jitro 670 čtver. sáhů role; N. Top. 218 pod Hájkem 281 čtver. sáhů louky; N. Top. 217 Hájek 1 jitro 242 čtver. sáhů lesa; N. Top. 202

zahrádka při N. 20 329 čtver. sáhů louky; summa 1 jitro 670 čtver. sáhů role, 2 jitra 158 čtver. sáhů luk, 1 jitro 242 čtver. sáhů lesa.

Též se vším, co hlínou přimazáno a hřebem přibito jest, jakož také se všema břemenami, jak dále zaznamenané sou, za summu dobrovolně smluvenou devět set zlatých rejnských, id est 900 zl., s následujícíma závazky a přídavkama.

1. Aby kupující Franc Vacarda jménem závdavku ihned položil 400 zl. Ostatní ročníma termina [!] *po 50 zl. až do vyjití summy vždy při novým létě, neb držaných gruntovních ouč-tech náležitě v hotovosti splácel. Taková summa oných 900 zl. patřiti bude do důchodu na rest vrchnostenský, který se závdavkem složí 46 zl. 50 3/4 kr.; fundačních peněz do Nábží 100 zl.*

Dcerám pra[e]*tense otec prodávající vykazuje a odevzdává: dceři Anně 100 zl.; dceři Kateřině 100 zl.; dceři Marii 115 zl.; dceři Alžbětě 115 zl. (summa 430 zl.).*

Na funusy prodávajícího a manželky po 15 zl. (tj. 30 zl.).

Ostatní sobě prodávající otec zanechává, jenž vynáší 293 zl. 9 1/4 kr. (facit 900 zl.), z kte-rého on své dva syny Josefa a France, nastupitele mlejna toho, poněvadž Vencel, syn, podobně od otce odbytej jest – poděliti chce.

2. Otec odstupující přidává nastupujícímu synu Francovi 4 oškrdy, 1 špic, 1 železný sochor, 1 sekeru, 1 motyku, 1 hák, 2 brány, 1 hnojný vidle, 1 železnou lopatu, 1 vidle k peci, 1 sto-lici řezací, 1 trakař, 1 kolečko, 1 hodiny dřevěný, 1 dláto malý, 1 tesačku ku mlejnům, 1 peme-lici, 1 pilu společný [!] *s Josefem bratrem jeho, 1 krávu a 1 roční tele, ku mlejnu potřeby všech-ny a 1 mandl.*

3. Za vejměnek prodávající otec sobě činí, jak dlouho se jemu, otci prodávajícímu, líbiti bude, na témž mlejně hospodařiti. Po odevzdání toho mlejna ale 5 korců žita, 1 korec 3 vět-tele ječmena, 1 věrtel hrachu, 2 věrtele pšenice, čtvrtý díl ovoce všeho i ze spadnutého, jedno čtvrtně patok z každé várky, 1 krávu a kozu na hospodářovým obroce živiti, ten kousek louky pod chalupou u Štekrových na přilepšení jí 10 liber kozího sýra, 5 vajec od sv. Jiří až do sv. Havla každý tejden. 1 tunku brambor sázet, 2 tunky řípy, 1 korec krájeného zelí a svobodné místo v sklepě pro to, 1 komoru nad schodem a setničnou komoru, teplý a pohodlný byt, dob-rovolnou vůli na pec, do pece a do trouby [aby matka] *směla hrnek postavit a z měděnce vody nabrat. A kdyby matka dostatečná nebyla prádlo pro sebe a vejměníka zastat, tak povinna* [je] *nová hospodyně takové na se převzíti, a to do smrti prodávajícího otce, též i matky držeti a plni-ti má, též každý svátky jedno čtvrtně piva.*

Obnovení práv a povinnostech [!] *na tomto mlejně z předešlých kontraktů se přítomně a násle-dovním sem bere, jenž pozůstává:*

1. Jak mlynář ten dle starého kontraktu užívání vody ze dvouch nad mlejnem stojících ryb-níků, které vrchnost milostivá v stavu držeti povinna a takové rybami nasaditi moc a právo má, tak jest povinen takové ryby pozorovati a všechnu škodu zamezovati pod vlastním odpo-věděním, vodu rybám potřebnou nestahovati, an sice k nahražení škody, která se skrze nepo-zornost buď na rybách, neb na hrázi přitažen bude.

2. Dříví na žlaby neb koryta, na kterých voda z obouch rybníků na mlejn se vede, jakož také co tak na [h]*řídelu a jim správy mlejnský potřebovati se bude, jest povinen mlynář na své vlast-ní outraty sobě zaopatřiti, které ale jemu se povždy v slušný ceně z milostivého vrchnostenské-ho lesa prodá a nechá.*

3. Mimo toho se jemu mlynáři povoluje v obilí, mouce a krupici handlovati, chleba pécti a prodávati.

4. Do libosti předešlých milostivých vrchností mlynářů od roboty vybejvání vysvobozen byl, v které další vysvobození on [na] *milostivou vrchnost prosebně přednésti musí.*

5. Povinen jest mlynář jménem mlejnský činže do důchodu vrchnostenského každoročně ve čtyřech lhůtách 26 zl. platiti, z gruntův dominikálních pak 5 zl. 15 kr. ouroku a přadla z rolárních gruntův při svatým Jiří a Havlu 20 zl., roboty každoročně 26 dní, od které sice do libosti milostivé vrchnosti vysvobozený bývá.

6. Na místě přivážení kamena mlejnského dle srovnání milostivé vrchnosti obdržíce každý rok mlynář z důchodu vrchnostenského 3 zl.

7. A poněvadž dle starého kontraktu povždy mlynář pilu vrchnostenskou v svém opatrování měl a vrchnostenské [!] *prkna povinen byl řezati proti platu od jedný kopy prken po 17 kr., tak taky když milostivá vrchnost dále schválně pilaře držeti nebude, neb by nechtěla, tehdy mlynář ten tu starou při mlejně témž obmezenou povinnost vykonávati povinen bude. Též všechno potřebné melivo pro milostiovu vrchnost mlíti a takový spravedlivě odvésti dle starého kontraktu.*

8. Bylo jemu mlynáři hned roku 1776 povoleno dobytek svůj při vrchnostenským stádě pásti, a tak jednu skotačku neb pasačku při takovém držeti, která spolu k pomoci panského skotáka na všechen dobytek pozorovati povinna jest. Poněvadž ale mlynář přítomný proti tehdáž vícej dobytka přihání, pročež se na 4 kusy hovězího dobytka jemu povolení k přihánění proti dostavení skotáka dává, co přes ten počet on vícej dobytka přihániti bude, jest povinen z takového v stejnosti jiných do důchodu platiti.

9. Stranu [!] *sladu mletí jest sice později, a to roku 1788 porovnání s mlynářem odstupujícím učiněné, že on bez rozdílu jak mnoho, slad k jedný každé várce mleti se zavázal, naproti tomu jemu milostivá vrchnost od jedný každé várky proti placení a nahražení taxu od každého sudu po 3 zl. čtvrt vědra piva, které on pod obručem sobě domů vzíti může, nikoliv ale za peníze šenkovati smí, aneb reluici v penězích za takovou dáti se zavázala, přitom mlynáři z ohledu toho od jedné každé várky 1 1/2 vědra patok pasíruje.*

10. Ostatně mlynář nový strany meliva a zachování řádu předepsaného se na patent od 17. Augusti 1792 a 2. Martii 1793 poukazuje, dle kterého on se zachovati povinen jest, jakož také dle starého obyčeje a zápisného vyměření 3 kr. ze zlatého koupené sumy od zápisu vložení platiti povinen jest.

11. Kdyby po času tento mlejn k prodaji přijíti měl, tak před cizím vrchnost milostivá sobě přednost ku koupi zanechává.

Vše to bezelstně a upřímně pro důkaz tu tak ujednané koupi a prodeje mlejna, když tak oboje strany docela spokojený byly, se přítomný zápis nejen od obouch stran řádně a vlastnoručně s dožádanýma svědky podepsal, ale i od stranu [!] *prodávajícího se povolilo takový do kněh gruntovních vtěliti.*

Na Skále dne 18. Augusti 1803. Václav Vacarda, prodávající; Franc Vacarda, kupující; Jan Bárta, rychtář sněhovský; Filip Šikola, končel, svědek; Jan Chvalina, končel, svědek; [eingestengen] *am 11. April 1806 vom Franz Menzel.*[36]

Máme-li se pokusit na úplný závěr naší *zprávy o jedné rešerši* shrnout její výsledky, lze snad konstatovat, že klady převažují nad zápory. Jinými slovy, zjištěné skutečnosti se zdají být dostatečně průkaznými a plastickými, aby vyplnily i zbývající *bílá místa* v námi sledované minulosti vranského mlýna. Na základě analogických zkušeností se domníváme, že lze úspěšně pochybovat o budoucím šťastném nálezu jakékoli stavební dokumentace, která by pomohla zřetelněji osvětlit stavební vývoj tohoto vodního díla od poloviny 18. do počátku 20. století. Na druhou stranu však jenom samotné indikační skizzy, doprovázené samozřejmě příslušným spisovým materiálem, poskytují podle našeho názoru celkem jasnou a hlavně spolehlivou odpověď na tuto z hlediska památkové ochrany primární otázku.

Víme, že mlýn s pilou na daném místě prokazatelně existoval minimálně tři století – ovšem nezpochybnitelným termínem *ante quem* je až rok 1765. Domek pro výměnkáře byl velice pravděpodobně vystavěn až po prodeji nemovitosti Heinrichem Antelmannem Václavu Vacardovi, přičemž jeho prvními uživateli byli právě odstupující hospodář s manželkou. Polohu obou rybníků, využívaných jako zdroje vodní síly k pohonu strojních zařízení mlýna a pily, přesvědčivě dokládají indikační skizzy. Útlum mlynářské živnosti, dost možná i díky existující konkurenci ve sněhovské katastrální obci, je patrný zejména od poslední třetiny 19. století. V prvním decenniu 20. století tehdejší majitel Vítězslav Jan Bouček rezignoval i na provoz pily a ve sčítacích operátech v roce 1910 uvedl jako své povolání rolnickou živnost.

Ano, lze oprávněně namítnout, že zdaleka ne všechny nabízející se prameny byly pro rešerši využity, resp. některé nebyly vytěženy v plné šíři. To platí zejména o fondu Okresní úřad Semily, uloženém ve státním okresním archivu tamtéž,[37] kde by třeba široce pojatá komparace živnostenské agendy mohla přinést definitivnější rozřešení kontinuálního využívání mlýna k jeho nejvlastnějšímu účelu. Pominuli jsme také rozsáhlou materii prvního celozemského soupisu orné poddanské půdy, berní ruly – zde jsme spoléhali jednak na údaje z přiznávacích fasí tereziánského katastru, kde byly v jeho konečném elaborátu poprvé zdaněny také pozemky vrchnostenské, jednak na realizované edice.[38] Nevyužity zůstaly i další fondy, uložené ve Státním oblastním archivu Litoměřice – zde jsme usoudili, že poznatky získané z gruntovních knih jsou pro účely naší rešerše dostačující.[39]

Předkládaná práce si rozhodně nečiní ambice být jediným správným návodem, jak postupovat při archivní rešerši na obdobné téma. Na druhou stranu však nebude pouze další zbytečnou *spisbou* jen tehdy, poslouží-li badatelské obci jako ukázka možného postupu při získávání relevantních informací z nepřeberného množství materiálu v českých, moravských a slezských archivech.[40]

Poznámky

[1] ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *Mapa politického okresu turnovského*. Odbor Klubu českých turistů v Turnově r. 1907.

[2] Autor strávil nad excerpcemi z několika archivních fondů asi padesát hodin, což pochopitelně pro žádného badatele není nijak závratná doba.

[3] Státní okresní archiv Semily (dále jen SOkA Semily), Okresní úřad Semily (dále jen OÚ

Semily), kn. 627 – vodní dílo č. 55 (pila Jana Vacardy v Labi čp. 21, 1879).

[4] Ibidem: *Věc jest zasazení vodního cejchu při vodním zařízení mlýna a pily pana Jana Vacardy čp. 21 v Lábě k nařízení c. k. okresního hejtmanství v Semilech ze dne 3. října 1879, čj. 6209/3716. Nejprve bylo celé vodní dílo pochůzkou s přivzetím všech účastníků shlédnuto a seznáno, že voda svádí se na mlýn z nádržky na čísle parcelním 1434 zařízené poltrubnou a nádržka napájí se Vranským potokem malým splávkem otevřeným, přes který přebytečná voda řečištěm odtéká. Do nádržky svozuje se voda 6,80 m dlouhou a 30 cm širokou stružkou, která je při spádu do nádržky okeničkou opatřena. Okenička ta je 30 cm široká a 55 cm vysoká. Celé toto vodní dílo známky novoty na sobě nenese, nýbrž zdávna trvající, a proto i vodní právo ustálené, proti němuž ze žádné strany námitky zdviženy nebyly, a proto faktiční* [!] *tento stav sloužil komisi za základ a k zařazení vodního cejchu přikročeno tím způsobem, že severozápadně od splávku ve vzdálenosti 7,70 m jáma vykopaná, a do ní tvrdý pískovec 63 cm dlouhý, 27 cm ve čtverci silný zasazen a zazděn byl. Na hlavě téhož kamena je vytesán letopočet a nápis, jak vpravo naznačeno* [nákres hlavy kamene s nápisem *J. V. // 1879*, pozn. autora] *a kamenný sloup tento vodní cejch zastupuje* […] *Poltrubnou, když palice z ní zdvihne se, vychází voda troubou do náhonu a náhonem na kolo mlýnské, nebo střídavě i na kolo pily* […]

Tamtéž i náčrt umístění cejchu v terénu od stavitele P. Kramáře. Blíže k osobě okresního komisaře Josefa Jodase např. ŠPIRITOVÁ, Alexandra: *Slovník představitelů státní správy v Čechách v letech 1850–1918*. Praha 1993, s. 82.

[5] Ibidem, kart. 1061 (Sněhov 1900), kart. 1098 (Sněhov 1910).

[6] Ibidem, elenchy skupiny 11 – kn. 462, 478, 495; elenchy skupiny 15 – kn. 508, 509, 510, 511.

[7] Ibidem, kn. 478, sign. 11/51-10: *Wacarda Johann aus Laab unbefugte Ausübung des Müllergewerbes.*

[8] Ibidem, sign. 11/51-94 [1895]: *Vacarda Johann aus Laab N. C. 21 Brodbäckerei*; sign. 11/51-230 [1895]: *Vacarda Johann aus Labe Schleiferei.* Stejně tak bohužel chybí další spisy, týkající se majitele mlýna, srovnej sign. 11/51-806 [1896], 11/51-854 [1896] a 11/51-900 [1897].

[9] Ibidem, sign. 11/30-81 [1885]: *Bouček Josef aus Loužnic N. 12 Glasschleiferei*; další např. sign. 11/30-146 [1886] s popisem brusírny; nebo sign. 11/30-173 [1887] s žádostí o hostinskou živnost. Další záznamy bez spisového materiálu např. sign. 11/30-1079, 11/30-1104 [obé 1898] nebo 11/30-2000 [1899].

[10] Ibidem, sign. 11/30-2003 (praes. 20. 4. 1899 na okresním hejtmanství v Semilech), kart. 291: *Slavné c. k. okresní hejtmanství! Já v hluboké pokoře podepsaný jsem dle položky 42 živnost mlynářskou spojenou řezání prken pilou vodní silou v Laby* [!] *čp. 21 oprávněn provozovati. Abych však mohl někdy z nařezaných prken také něco odprodati, a tak nepříjemnostem se vyhnouti, prosím pokorně slavné c. k. okresní hejtmanství, ráčiž mi ku živnosti mlynářské a pilařské obchod s prknami milostivě připsati, a takto živnost rozšířiti a daň výdělkovou dosavadní milostivě ponechati. V Laby* [!] *dne 18. dubna 1899 Josef Bouček.*

Zde také další manipulace se spisem do října 1899 (např. komunikace s obchodním grémiem v Železném Brodě, kam musel Bouček vstoupit proti zaplacení inkorporačního poplatku, resp. potvrzení jeho domovské příslušnosti do Bratříkova – Loužnice).

[11] Ibidem, kn. 508, sign. 15/6B-544, resp. spisy v kart. 594, kde také další korespondence, např. koncept a kopie dopisu z hejtmanství 29. 7. 1910, čj. 27 149 (výzva k doložení původu majitele i pily); odpověď V. Boučka, čj. 34 153: [Narozen] *23. 9. 1876 v Loužnici, patří do Bratříkova, pila vystavena byla r. 1865 (původně mlýn a pila), jest-li schválena neznámo. Potvrzenku předložím později*; dopis ze Živnostenského společenstva pro Železný Brod a okolí z 31. 8. 1910, čj. 34 267; dopis z hejtmanství na domovskou obec ohledně zachovalosti V. Boučka z 9. 9. 1910, čj. 34 267, resp. odpověď obecního úřadu z 13. 9., čj. 472; koncept a kopie dopisu z hejtmanství z 9. 11. 1910, čj. 36 619.

[12] Ibidem, zápis z jednání z 21. listopadu 1910. Např. v roce 1907 byli kvůli zjištění stabilních rybníků semilským okresním hejtmanstvím osloveni obecní představení se žádostí o oznámení, *ve kterém roce rybníky jejich byly normovány.* Obecní úřad Sněhov 21. září odpověděl, že *rybníků v obci nestává, jen nádržek (dvě) na mlýny, a ty bývají téměř po celý rok prázdné*; srovnej ibidem, kn. 495 (elench skupiny 11), sign. 11/5-30.

[13] Základní informace nejenom ke stabilnímu katastru podává např. CHALUPA, Aleš:

Katastry. In: Česká diplomatika do roku 1848. Praha 1971, s. 252-267, konkrétně s. 263-266. Avšak dodnes nepřekonaným dílem, věnovaným fiskální problematice v českých zemích, zůstává PEKAŘ, Josef: *České katastry 1654–1789 se zvláštním zřetelem k dějinám hospodářským a sociálním*. Český časopis historický, *19*, 1913, s. 1-56, 149-192 a 301-468; *20*, 1914, s. 20-73, 263-296 a 397-468; *22*, 1916, s. 68-97 (knižně Praha 1915[1], 1932[2]).

Katastrální obec Sněhov se dočkala přesného trigonometrického vyměření v roce 1843. Průběh úředního vyměřování v okolí, konkrétně v květnu a červnu 1843 na Frýdštejně, očima současníka srovnej např. Muzeum Českého ráje Turnov, Sbírka rukopisů, sign. R-111 (*Pamětní letopopis uveden z dávnověkosti až na nynější běch* [!] *let zběhlé ve* [!] *obci Friedštejn na Pána knížete a Printze Kamil z Rohan panství Českým Dubě. Přiloženejma postupností vrchnosti téhož panství Českého Dubu a Friedštejna, též připojenejma pamětnostmi okolního sousedstva vzláštních* [!] *míst. Začáteční toto sepsání zavedeno jest od mně Jana Cejnara* […]), pag. 196 *C. k. měřiči gruntů Anno 1843.*

[14] Národní archiv Praha (dále jen NA Praha), Stabilní katastr, sign. Bo 478 Sněhov.

Stavební parcely (*Original Bauparzellen Protokoll der Gemeinde Sniehow, böhmisch Sněhov, mit den Ortschaften Bobov, Kleinskall, Laab, Lischney, Mukarz, Zeletz im Bunzlauer Kreis. Bezirk Kleinskall 1843*): pp. 26-27 (č. 237 *Wirtschaftsgebäude* […] *18 Quadrat Klafter* a č. 238 *Wohn- und Wirtschaftsgebäude* […] *114 Quadrat Klafter* […] *Anmerkung: Mahlmühle*).

Polnosti (*Original Grundparzellen Protokoll der Gemeinde* […]): pp. 152-153 (č. 1438 *Acker* […] *186 Quadrat Klafter*; č. 1439 *Acker mit Obstbäume* […] *191 Q. Kl.*; č. 1440 *Obstgarten* […] *458 Q. Kl.*; č. 1441 *Acker mit Obstbäumen* […] *189 Q. Kl.*; č. 1442 *Wiese mit Obstbäumen* […] *839 Q. Kl.*; č. 1443 *Acker mit Obsbäumen* […] *116 Q. Kl.*; č. 1433 *Dominical* […] *Römisch Johann Karl als Herrschaft Kleinskall* […] *Teich* […] *249 Q. Kl.*; č. 1434 *Dominical* […] *Römisch Johann Karl als Herrschaft Kleinskall* […] *Teich* […] *547 Q. Kl.*); pp. 154-155 (č. 1464 *Wiese* […] *257 Q. Kl.*; č. 1465 *Wiese* […] *60 Q. Kl.*); pp. 156-157 (č. 1466 *Nadel Hochwald* […] *1 Joch 120 Q. Kl.;* č. 1467 *Acker mit Obstbäumen* […] *822 Q. Kl.*; č. 1468 *Wiese* […] *177 Q. Kl.*; č. 1469 *Acker* […] *1 119 Q. Kl.*; č. 1470 *Weide mit Holznutzen* […] *64 Q. Kl.*).

[15] Ibidem, Abecední seznam všech majitelů domů a pozemků (*Alfabetisches Verzeichnis aller Haus- und Grundbesitzer obiger Gemeinde* z 25. 4. 1843): *Haus Nro 20, Wazarda Johann, Müller, Laab*; […] *Verzeichnis aller Häuserbesitzer in obigen Gemeinde* […] *Steuerobrigkeit Kleinskal am 1. Mai 1843* […] *Ortschaft Laab 20, 21 Wazarda Johann, Müller* […] *Anmerkung: unbebaut.*

Tamtéž srovnej Výkaz využití půdy (*Ausweis über die Benützung des Bodens für die Gemeinde Sniehow*): *Unproductiver Boden: Teiche (ohne Rohrwuchs) 2 J. 121 Q. Kl.*; resp. Abecední seznam držitelů polností a stavebních parcel (*Alphabetisches Verzeichnis der Gemeinde* […] *1843*): pag. 81 *Fortlaufende Nummer: 199* […] *Haus Nro: 21* […] *Des Eigenthümers Name, Stand und Wohnwort: Wazarda Johann, Müller in Laab*; *Anmerkung: V 1438, 1439, 1440, 1441; V, VI 1442; V 1443; VI 1464, 1465, 1466, 1467, 1468, 1469, 1470*; [červeně stavební parcely] *237, 238.*

Uváděné hodnoty výměry, případně výnosu polí, luk nebo lesů, jsou v mírách a váhách vídeňských (dolnorakouských), platných *de iure* od roku 1765, *de facto* ovšem na řadě míst ještě v 19. století. Pro potřeby josefínského katastru však bylo upraveno jitro (*Joch*), dělené nikoli na 1584, ale na 1600 čtverečních sáhů. Přepočty na dnes obvyklé jednotky SI soustavy: 1 sáh (*Klafter*) = 189,65 cm (1 sáh = 6 stop); 1 čtvereční sáh = 3,597 m^2; 1 jitro = 0,5755 ha; 1 centýř = 56,006 kg; 1 měřice (korec, strych, *Strich*) = 61, 487 litru. K mírám a váhám srv. např. HOFMANN, Gustav: *Metrologická příručka.* Plzeň – Sušice 1984, 100 s.

[16] NA Praha, Stabilní katastr, sign. Bo 478 Sněhov, kde např. v přehledu držitelů polností a stavebních parcel *Fortlaufende Nummer: 71* […] *Haus Nro: 4* […] *Hoření Josef, Müller in Zeletz; Anmerkung: IV 857, 858;* [červeně stavební parcely] *158, 159*; *Fortlaufende Nummer: 157* […] *Haus Nro: 2* […] *Schaurek Anton, Müller in Zeletz; Anmerkung: IV 644, 645, 646, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 1580;* [červeně stavební parcela] *154.*

[17] Přehledně k tomuto soupisu především ROUBÍK, František: *Ke vzniku josefského katastru v Čechách v letech 1785–1789.* In: Sborník historický. Sv. 2. Praha 1954, s. 140-185; statistické údaje byly v poslední době zohledněny alespoň v pracích MACKOVÁ, Marie: *Par-*

dubice v době vzniku Josefinského katastru (1785). In: Východočeský sborník historický. Sv. 3. Pardubice 1993, s. 109-114; nebo KAŠPAR, Jaroslav: *Čelákovice v roce 1785. Historicko-topografický obraz města podaný na základě údajů josefského katastru*. In: Středočeský sborník historický. Sv. 24. Praha 1998, s. 28-77; jakousi *ověřovací edici* přináší NOVOTNÝ, Robert R.: *Josefinský katastr pro město Turnov.* In: Archivum Paradisi Bohemici aetatis novae et recentioris. Tom. 1. Turnov 2003, s. 217-385.

[18] Jeho současný popis přinesl SCHALLER, Jaroslaus: *Topographie des Königreichs Böhmen. Vierter Theil. Bunzlauer Kreis.* Prag und Wien 1790, s. 315: *Herrschaft Klein Skal* […] *Der Landmann spricht auf dieser Herrschaft mehrentheils böhmisch, und suchet seine Nahrung im Spinnen, und einem wenige Ackerbaue, der hier insgemein der letzten Klasse beigerechnet wird. Her gehören: 1) Klein Skal, Skalky, ein prächtiges Schloß* […] *2) Wransko 18 N., davon 3 nach Böhmisch Eiche gehören. 3) Snihow, Sněhov, von 29 N. 4) Bobow, von 12 N. 5) Lab, von 23 N. 6) Kopan, von 7 N., davon 4 nach Rohosetz gehören. 7) Mukarz, Mukařov, von 46 N. 8) Huntirz, Huntířov, von 39 N.* […]

[19] NA Praha, Josefský katastr, inv. č. 219 (*Gut Klein Skall, Fassions Buch der Gemeinde Klein Skall*; německy psaný soupis byl dokončen 11. – 13. 8. 1787): *3. Platz. Bei der alten Bret*[t]*mühl genannt. Nimmt den Anfang an das Wenzl Prossts Grunde. Begränzet sich mit der Fahrstrassen, so von dem Dorf Laab in dem Wald Wrantsko gehet, dann dem Wasserbach und wird so dann hiemit abgeschnitten.* […]
Top. Nro 35 – Wenzl Waczarda Wiesenplanl, die alte Brettmühlstelle genannt, zu Nro 21 in Laab gehörig, an das Wenzl Prossts Grunde […] *62 Q. Kl.* […] *Top. Nro 36 – Wenzel Prosst Haus Nro 16 in dem Dorf Laab* […] *Top. Nro 37 – dessen Wiesegarten an Wasserbach und Binders Fußsteg, davon Abschlag das Haus, Scheuer und Brun*[n]*häusel mit 82 Q. Klafter* […]
12. Platz. Die Wransker Häuser genannt […]
Top. Nro 188 – Obrigkeitl. Klein Skaller Wald, Wrantsko genannt, an der aichischen Gräntze […] *Top. Nro 189 – Obrigkeitl. Wiesenplanl, ob den 2. Teichtham genannt, in Walde Wrantsko* [!], *schlecht* […] *540 Q. Kl.* […] *Top. Nro 190 – Obrigkeitl. Teichtl, das obere Teichtel* [!] *in Wrantsko genannt, ist fastgänzlich verschwemmt und mit keinen Fischen besetzt. Notta: Der Teichtham ist nicht mitgemessen, weil solcher dem nachfolgenden Eige*[n]*thümer Wenzl Waczarda grundbücherisch erblich zugehöret* […] *300 Q. Kl.* […] *Top. Nro 191 – Wenzel Waczarda Wiese zu Nro 21 in Laab gehörig, zwischen dem obern und untern Teicht genannt, ist samt den obern Teichtham gemessen* […] *849 Q. Kl.* […] *Siehe Anhangsbogen Nro 3* [přípis jinou – dle písma, zběžného kurentu poloviny 19. století – mladší rukou, pozn. autora] […] *Top. Nro 192 – Obrigkeitl. Teicht, der untere Teicht in Wrantsko genannt, an das Wenzl Wazarda Grund. Notta: Der Teichtham ist nicht mitgemessen werden, weil solcher dem nachfolgenden Eigenthümer Wenzl Waczarda grundbüchrisch erblich zugehöret* […] *785 Q. Kl.* […] *dtto Nro 3* […] *Top. Nro 193 – Wenzl Waczarda Teichtham samt ein* [Z?]*ipp Wiesen,* [!] *zu Nro 21 in Laab gehörig an obrigkeitl. Grunde* […] *306 Q. Kl.* […] *Top. Nro 194 – Obrigkeitl. Wiese, in Wrantsko genannt, an das Wenzl Waczarda Grund über dem Mühlgraben* […] *624 Q. Kl.* […] *Top. Nro 195 – Obrigkeitl. Wiese, in Wrantsko genannt, an das Wenzl Waczarda Grund vor dem Wassergraben und Fahrweg* […] *1091 Q. Kl.* […] *Siehe Anhangsbogen Nro 3* […] *Top. Nro 196 – Wenzl Prosst Wiese zu Nro 16 in Laab gehörig, an das Wenzl Waczarda Grund* […] *174 Q. Kl.* […]
13. Platz. Die Labner Chalupen, unter den Steinfelsen genannt. Nimmt den Anfang in dem Dorf Laab bei der Wrantsker Mühl. Begränzet sich mit dem Wasserbach, so durch das Dorf Laab fließt, den Iserfluß, Herrschaft aichischen Granitz, dann einer Riesetauber und hohen Felsensteiner und wird so dann hiemit abgeschnitten und beendiget […]
Top. Nro 197 – Wenzl Waczarda Mahlmühl Nro 21 in dem Dorf Laab […] *Top. Nro 198 – dessen Wiesegarten, beim Haus genannt, zwischen dem Wassergraben und Fahrwege. Abschlag das Haus, Radstuben, Stall, Scheuer, Hof und Holzgestätte dann Wassergraben mit 146 Q. Klafter* […] *905 Q. Kl.* […] *Top. Nro 199 – Fahrstrassen in Wald Wrantsko* […] *Siehe Anhangsbogen Nro 3* […] *Top. Nro 200 – dessen* [tj. Vacardova, pozn. autora] *Wiesegarten, ob dem Fahrwege genannt, bis an dem Hausweg aufwärts beim Ausgeding Häusel* […] *626 Q. Kl.* […] *Top. Nro 201 – Wenzl Waczard*[a] *Ausgeding Haus Nro 21 in Dorf Laab* […] *Top. Nro 202 – das zugehöriges Wiesegart*[e]*l, an das Joseph Stöckers Grund. Abschlag das Haus, Schupfen* [!] *mit 21 1/6 Q. Klafter* […] *329 Q. Kl.* […] *Top. Nro 216 – Wenzl Waczarda Feld, Ve stráních nad hájkem genannt, zu Nro 21 in Laab an Franz*

Stenc Grund […] *1 Q. Joch 670 Q. Kl.* […] *Top. Nro 217 – dessen Wald, Mlynářův hájek genannt, an das Franc Stenc Grund* […] *1 Q. Joch 242 Q. Kl.* […] *Top. Nro 218 – dessen Wiesenplanl, Pod hájkem genannt, neben dem Wasserbach, schlecht* […] *281 Q. Kl.* […]

[20] Ibidem, *Bunzlauer Kreis, Bezirks, Steuersamt Eisenbrod, Katast. Gr. Kleinskall, Anhangsbogen Nro 3. Tabelle. Prag am 14. April 1860.*

[21] Ibidem, inv. č. 221 (*Gut Klein Skall, Fassions Buch der Gemeinde Snihow*).

[22] BURDOVÁ, Pavla – CULKOVÁ, Dagmar – ČÁŇOVÁ, Eliška – LIŠKOVÁ, Marie – RAJTORAL, František: *Tereziánský katastr český.* Svazek 3. Dominikál. Praha 1970, s. 76-78. Tamtéž v rejstříku zaniklých rybníků na s. 501-503 uveden *Žerdovník*. Dále CHALUPA, Aleš – LIŠKOVÁ, Marie – NUHLÍČEK, Josef – RAJTORAL, František: *Tereziánský katastr český.* Svazek 1, 2. Rustikál. Praha 1964. První pokus o edici podstatné části materiálu pro konkrétní lokalitu představuje BOHÁČEK, Jan: *Tereziánský katastr pro město Turnov – rustikální fase a vizitace.* In: Archivum Paradisi Bohemici aetatis novae et recentioris. Tomus 1. Turnov 2003, s. 85-214.

[23] Materiály pro maloskalské dominium lze nalézt v NA Praha, Tereziánský katastr, inv. č. 9 (knihy 1748, Boleslavský kraj, sv. II, I – N), fol. 64; inv. č. 41 (knihy 1757, Boleslavský kraj, sv. II, G – K), fol. 193; inv. č. 111 (supplementum, Boleslavský kraj), fol. 70; inv. č. 441 (stará sign. 34, spisy), kart. 78; inv. č. 565 (fase), kart. 126; inv. č. 3608 (revizitační nález), kart. 1033.

[24] NA Praha, Tereziánský katastr, inv. č. 441 (stará sign. 34), spisy panství Malá Skála, fol. 12r-21v, *N. 3 – Bekenntnis-Tabella für die Herrschaft Wartenberger-Klein Skall. Den darbei befindlichen Meierhöfen und Realitaeten* […] *5. Märtz 1713 – 5. April 1714*: fol. 14v-15r *Meierhof Skall* […] *Acker: bis zur Brettmühl* [!] *untern Weg, sambt den kleinen Stückhle zwischen den Erlen* [!] *und an der Brettmühl 1 Strich in guten Boden, 3 Str. in schlechten Boden; Wiesen: Grünwalder ober 1 Faden 4 pänige Heu; Waldungen nach so viel Landsaillen oder Stallungen 1* […] *Acker: gegen der Wransker Mühl über 1 Str. in guten Boden, 1 Str. 2 V. in schlechten Boden; Wiesen: unter 1 Faden Heu; Waldungen* […] *6*; fol. 18v *Dann befinden sich auf der ganzen Herrschaft Warttenberger Klein Skall Teucht* [!] *auf so viel Schock* […] *Unter Wransko 1; zum Streichen 0; zum Strecken 0; Einsatz der Kärpfen Teucht 0; auf die Forellen 3 Schock*; fol. 19r *Die auch unterschiedliche Mühlen* […] *Wransko: Mahlmühlen 1; Stampfen 0; Brettmühlen 1; Waldmühlen 0; Bohmühlen* [!] *0; Pulvermühlen 0; Papiermühlen 0; Oehlmühlen 0; Schleifmühlen 0; Ochsen- und Windemühlen 0* […] *Selletz: Mahlmühlen 1* […] *Kuchelna: Mahlmühlen 1* […] *Zierdon:* [!] *Mahlmühlen 1* […] *Alle an unstätten* [!] *und öffens lange Zeit völlig abgehenden Wasser gelegen.*

[25] NAVRÁTIL, Ivo: *Desfourská panství v berní rule roku 1654.* In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 5. Bystrá nad Jizerou 1992, s. 118-160; konkrétně s. 159. Tamtéž např. *Panství rohozecký* […] *ves Wranowy* […] *sedláci – Jiřík Vencarda* […], s. 124. Obdobně, byť na mnoha místech s četnými chybami, jež zřejmě nepadají na hlavu původního zpracovatele, CHALUPA, Aleš – ČECHURA, Jaroslav – RYANTOVÁ, Marie: *Berní rula. Sv. 8-9. Kraj boleslavský.* Praha 2001, s. 282 (Vacarda) a s. 314. Srovnej např. recenzi BOHÁČEK, Jan: *Berní rula. Sv. 8-9. Kraj Boleslavský.* In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 15. Semily 2002, s. 333-334.

Viz také NAVRÁTIL, Ivo: *Urbář semilského panství z roku 1687.* In: Archivum Paradisi Bohemici aetatis novae et recentioris. Tom. 1. Turnov 2003, s. 7-84; konkrétně s. 18: *Sklárny: Na semilském panství je jedna sklárna v Rejdicích, kterou má nyní huťmistr Daniel Preissler. Týž má ještě další sklárnu, kterou jeho otec Johanes Preyssler vystavěl bez povolení vrchnosti. Platí do důchodu semilského panství 50 kop míšeňských ročně.*

[26] NA Praha, Tereziánský katastr, inv. č. 441 (stará sign. 34), fol. 135r-146v. Srovnej záznamy ibidem, fol. 71r-72v (1654–1721): *N. 5 – Kraj Boleslavský. Vejpis z rule* […] *dle generální commissi visitationis léta 1654 stále. Vnitř jmenované sklený hutě k panství Malý Skále přináležející* […] *Huťmistr lábskej Caspar Horn* […] *Item Glashütten zu Labau, dann ein Meierhof zu Labau außerhalb der Rolla*. Obdobně ibidem, fol. 108r (1745) a fol. 118r-119v (1755, koupě hutě Hansem Christophem Schürerem). K dalším mlýnům také ibidem, fol. 106r (1744): *N. 15 – Erinnerung der General subdelegirten* [!] *rectifications einrichtungs Commission über hernach bei dieser Herrschaft sich gnäußerte* [!] *Ausstände als bei Dorf Mukařov in eine dieses Dorfs wurde in der Befinds-Tabella extra nummero beigesetzet, Seletzer*

Müller hat neben der Mühl unter Mukařov 3 V. Feld tertia classis […] *bei Dorf Huntířov wurde gleichfals in eine dieses Dorfs ein Müller beigesetzet per 1 Gang an unstätten Wasser, zinset jährlichen 35 fl.* […]
Zápis v rustikálních fasích srovnej ibidem, inv. č. 565, kart. 126, fol. 140r-149v.

[27] K vývoji a funkci těchto veřejných knih stále nejlépe VOLF, Miloslav: *Vývoj gruntovní knihy ve světle zákonů a hospodářských instrukcí*. In: Zprávy Českého zemského archivu. Svazek 8. Praha 1939, s. 41-108.

[28] Státní oblastní archiv Litoměřice – pobočka Děčín (dále jen SObA Litoměřice), Velkostatek Malá Skála, inv. č. 28, sign. 13, Pozemková kniha Bzí, Labe, Sněhov, Veselí N. 3 (1754–1849), fol. 13r-14v.

[29] Ibidem, fol. 13r: *Des Franz Wentzl, des Heil. Rom. Reichsgraf Desfours* […] *Beurkunde und bekenne, wie nach des Wentzl Watzarda als Käufer, und des Hendrich Andtlmann Verkäufers, die Anno 1765, den 23. Octobris bei meinen Inspectionsamt in Vorschlag gebrachten gegenwärtigen Kauf und Verkauf Contract und Verschreibung mit nachfolgenden Enthaltenheiten, und buchstablichen Ausweis obrigkeitl. bewillige, und hiemit testiglichen ratificire, und zwar*
1. heut [!] *oben gesetzte dato und Jahrs verkaufet der Wransker Müller Hendrich Andtlmann seine inngehabte Mahlmühle mit einen Gang, samt aller Zugehör,* [!] *wie solche die vorige Müllere genossen, und in Brauch gehabt, samt dem auf und von der Mühl gehenden freien Wasserlauf, wie auch mit denen von alterscher bei dieser Mühlen zugetheilten Mahlgästen, nebst dem so wohl von alters herbei dieser Mühle gewesenen, als zuerkauftenen Feldbau, wie solches die vorige Müllere nach Ausweis derer Verkauf Verschreibungen sub folio 347 et 49 in Grundbuch des Gerichtes Sniehow in Genuß gehabt, nichts davon ausgeschlossen, als das Holz zwischen den obere und untere Teucht Tham, den obernannten Wentzl Watzarda in einer Kauf summa per sechs hunderts Gulden rein., id est 600 fl. und zwar: hierauf gleich beim Verkauf barerlegt Angab* [!] *300 fl., item bei St. Wenceslai Anno 1766 erlegt Käufer 97 fl., Anno 1767 wirklich zu bezahlen sich Verbünden 203 fl.* […]

[30] Ibidem.

[31] Ibidem, fol. 13v: *Wie nicht weniger die unter dieser Mahlmühl stehende herrschaftl. Brettmühl, mit allen Fleiß unverdrossen fördern und jedoch auf obrigk. Unkosten in gangbahren Bau erhalten, von welcher Schneidung, so wohl von herrsch., also frembden* [!] *Ihme von jeder Schock Brettern 17 kr.* [?] *zu denen herrschaftl. Renten gezahlet werden wird.*

[32] Ibidem, fol. 14v.

[33] Tato otázka nebyla soustavněji zkoumána ani při přípravě edice josefínského katastru pro město Turnov, kde více než dvě pětiny měšťanů nebyly schopny podepsat protokol revidovaných individuálních fasí, srovnej NOVOTNÝ, Robert R.: op. cit, s. 223 s poznámkou č. 30.

[34] Ibidem, inv. č. 48, sign. 17, Pozemková kniha Sněhov N. 2 (1732–1849), fol. 6r: *Gruntovní zápis Václava Vacardy na Labi N. domu 20; Erledigt den 30. Septembris 1796; Gruntovní zápis Václava Vacardy na Labi N. domu 20.*
Dnes níže psaného dne a roku jest mezi vdovou Rozinou Antelmanovou [!] *z jedné a Václavem Vacardou z strany druhé s vědomím a povolením slavného ouřadu hospodářského následovní smlouva se stala.*
1. Pouští a odevzdává nadpravená vdova Antlmanová [!] *Václavu Vacardovi chaloupku pod N. 20 na vsi Labi spolu s celým ostatním vejminkem tak, jak dle zápisu u N. 21 k užívání měla za sumu čtyřicet zlatých rejnských, id est 40 zl.*
2. Závdavkem ihned při smlouvě tuto sumu 40 zl. složil a zaplatil.
3. Přídavek na tuto hned zaplacenou sumu jemu Václavu Vacardovi jeden stůl z měkkého dříví a s dvěma zámečkami se odevzdal.
4. Vejbavu pak kupující tak taky prodávající stejným dílem zapraviti se svolili.
5. Zavazuje se přítomný hospodář Václav Vacarda všechny daně a povinnosti, jenž jsou: císařské královské kontribuce dle subrepartice milostivé vrchnosti důchodu 8 zl., z přádla 12 zl., roboty jinší celoročně 13 dní neb v penězích potom 1 zl. 31 kr. Tehdy tak pak Václav Vacarda pod nadpravenými vejminkami chalupu tu spolu s ostatním vejměnkem na se přivádí, tak jemu i jeho dědicům taková se odevzdává k jeho vlastnímu a dědicům jeho držení.
Ku potvrzení téhož přítomný zápis, který teprv po stvrzení milostivým vrchnostenským svou dokonalost obdrží, a tu kde patří v knize gruntovní zaznamenán býti může, jest od přítomného hospodáře, též i vdovy a přítomných svědkův řádně podepsán. Jenž se stalo při ouřadě panství maloskalského dne 22. února 1793.
Václav Vacarda, kupující; Rozina Antelmanová, prodávající +++; Franc Křepelka, svědek; Franc Beneš, svědek.

Tento zde předepsaný kupující a prodejní kontrakt tuto se ode mně, jakožto gruntovní vrchnosti stvrzuje, a taky se povoluje, aby takovej tam kde patří, do kněh gruntovních vtělen a zaznamenanej býti mohl. V zámku maloskalském dne 25. Augusti 1796; Franz Graf Desfours
Gruntů popsání: N. Top. 202 zahrádka – 329 čtver. sáhů zahrady.

[35] Prolínání patrimoniální a zeměpanské soudní správy lze velice dobře sledovat např. v základní pramenné práci KALOUSEK, Josef: *Řády selské a instrukce hospodářské.* In: Archiv český (dále jen AČ). Sv. 22, 23, 25, 29. Praha 1905–1913. K vrchnostenským mlýnům v bezprostředním okolí třeba *Instrukce frýdlantská 1628.* In: AČ. Sv. 23. Praha 1906, s. 23-98 (č. 198), konkrétně s. 49-50 (*O mlejních*) a s. 70 (*O mlejnech a pilách*). Dva opisy se nacházejí ve Státním oblastním archivu Praha, Rodinný archiv Valdštejnů, sign. 272 a 273. Dále *Z hospodářských instrukcí, vydaných okolo r. 1689 hrabětem Arnoštem Josefem z Valdštejna na panství Hruboskalském a Hradišťském nad Jizerou.* In: AČ. Sv. 23, s. 513-539 (č. 323); případně *Hospodářská instrukce Desfourská na panství Hruborohozeckém, Semilském a Maloskalském.* Ibidem, s. 512 (č. 321) s odkazem na edici ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *Hospodářská instrukce desfourská z roku 1685.* In: Věstník Královské české společnosti nauk – třída filosoficko-historicko-jazykozpytná. Ročník 1897. Praha 1897, 14 s.
Vrchnost také na svých panstvích určovala např. dědická řízení poddaných, srovnej *Hrabě Maxmilián z Valdštejna předpisuje na svých panstvích (Svijanském, Hradišťském, Zvířetickém, Dobrovickém etc.) řád dědický a kterak poddaní mohou pořizovati o statcích.* In: AČ. Sv. *23,* s. 253-257 (č. 236).

[36] Ibidem, inv. č. 28, sign. 13, Pozemková kniha Bzí, Labe, Sněhov, Veselí N. 3 (1754–1849), fol. 44r-46v.
V dalších dvou gruntovních knihách – inv. č. 46, sign. 16, Pozemková kniha Sněhov No. 1 (1754–1849) a inv. č. 47, sign. 15, Pozemková kniha Sněhov, Mukařov, Bobov, Labe, Vransko, etc. No. 5 (1752–1849) – jsme relevantní záznamy nenalezli. Naopak v případě inv. č. 154, sign. IV/3, 1804, kart. 36 (tj. dle inventáře zpracovaného fondu žádost o povolení ke stavbě mlýna v obci Labe) se jedná o záměnu s Hutí (Labau), kde žádal roku 1804 Gottfried Albrich z čp. 24 o povolení stavby již třetího mlýna v obci.

[37] Stejně tak nebyly využity fondy ve Státním okresním archivu Jablonec nad Nisou, třeba *Archiv obce Sněhov 1860–1945*, *Osobní pozůstalost Römisch Johann Karl 1814–1845*, *Okresní soud Železný Brod 1850–1949*, nebo *Okresní zastupitelstvo Železný Brod 1865–1928.*

[38] Fond *Berní rula* je uložen v pražském Národním archivu.

[39] Srovnej např. SObA Litoměřice, fond *Ústřední správa desfours-walderodských statků Hrubý Rohozec 1678–1945*; resp. *Rodinný archiv Desfours-Walderodů, Hrubý Rohozec 1503–1942.*

[40] Mé poděkování za technickou pomoc, jakož i za řadu podnětů a kritických připomínek patří Zuzaně Šonské, Pavlu Jakubcovi, Ivanu Peřinovi, Tomáši Řídkošilovi a Janu Boháčkovi.

Robert R. NOVOTNÝ: ***Die Mühle in Malá Skála, sog. Vacardův mlýn im Licht von Archivquellen***

In diesem Beitrag versuchten wir durch die Vermittlung einer Modellrecherche die Spuren der obrigkeitlichen Mühle in Malá Skála (Kleinskall) in Archivquellen zu erfassen. Obwohl die urkundlichen Unterlagen nicht völlig ausgeschöpft wurden, könnte der präsentierte Artikel vielleicht als Muster für weitere Forschungsarbeit in sinngemäßer Anwendung Auskunft geben.

Pod omítkami jičínského zámku: Průzkumy Jaroslava Wagnera z let 1969 až 1979

Petr Uličný

Jičín se zdá být na první pohled malé město. Počítaje ale všechny hlavní struktury a zákoutí jeho historie, které s velkým zaujetím vylíčila již dlouhá řada městu oddaných historiků, je to prostor překvapivě velký. František Lepař, Ferdinand Menčík, Zdeněk Wirth, Jan Morávek a Jaroslav Mencl věnovali městu a jeho okolí nebývalý zájem, přinášející díla neměnných hodnot. Jejich následovník Jaroslav Wagner město Jičín v našich očích ještě více rozmnožil, když přečetl další část jeho historie a svými rekonstrukcemi k ní také sám něco přidal.

V tomto článku, kterým chci uctít jeho památku, si dovoluji tlumočit jeho nepublikované průzkumy ze tří fasád jičínského zámku, které významným způsobem přispívají k poznání této stále ještě v mnoha směrech tajemné stavby.[1]

Po opravách fasád východního a západního nádvoří v letech 1957 a 1960 se v roce 1969 přistoupilo i k obnově hlavního průčelí zámku, dominující jičínskému náměs-

Jičín, zámek, severní průčelí. Celkový pohled na západní díl s arkýřem v době průzkumu. (Foto Jaroslav Wagner, 1969.)

Jičín, zámek, severní průčelí.
Vybourané zdivo odlehčovacího oblouku
nad šestou okenní osou od západu v 1. patře.
(Foto Jaroslav Wagner, 1969.)

tí. V posledních červnových dnech tohoto roku mohl Jaroslav Wagner z lešení provést sondáž omítky v západní části průčelí a dokumentovat výměnu překladu oken druhého patra. Snímky zachytil po částečném otlučení pozdně barokních omítek stav původního kamenného překladu nad šestým zdvojeným oknem od západu a jeho náhradu ocelovým nosníkem u první dvojice vedle západního arkýře. U okna šesté dvojice dosedaly dva díly poškozených překladů na neprofilovanou kamennou stojku, dělící okna. Ze snímků je dobře patrné, že okna druhého patra byla v tomto místě při Hegerově pozdně barokní úpravě jednak zvýšena vysekáním spodní části překladu (o cca 5 cm), ale snad i značně rozšířena do stran, protože překlad ležel jen minimální plochou na postranní cihelné vyzdívce okna. Čelo překladu bylo původně orámováno drobným, později odsekaným profilem, nezřetelný snímek ale neumožňuje přesnější odhad jeho původního tvaru. Lze předpokládat, že profil byl zakončen lištou, svedenou do plochy překladu vlnovkou, stejně jako u štukových šambrán oken prvního patra.

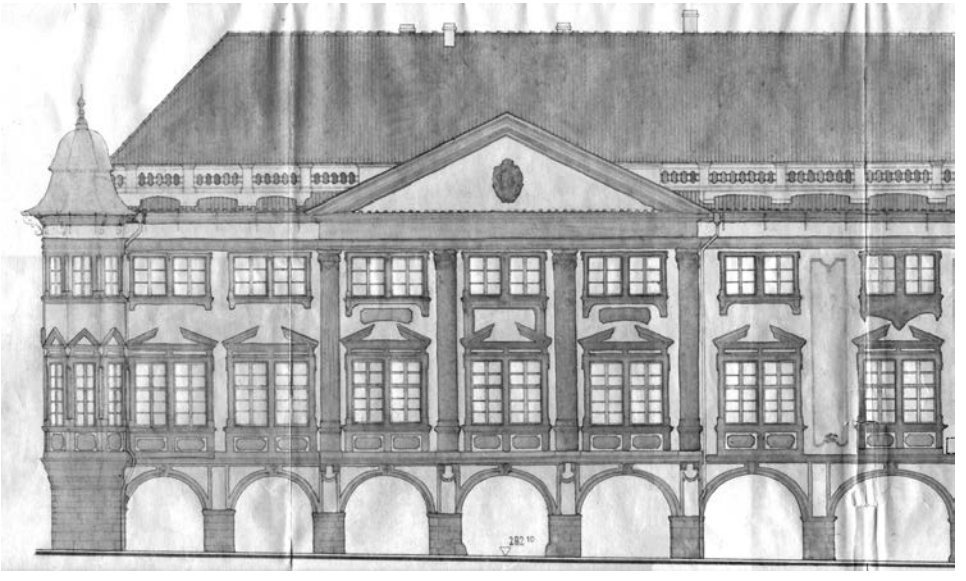
Wagnerův detailní průzkum se také soustředil na trhlinu nalezenou mezi západním arkýřem a obvodovou stěnou průčelí, která při koruně dosahovala již několika centimetrů. Celkový pohled na průčelí z doby průzkumu, zbavené omítek v rozsahu prvních tří západních okenních dvouos, ukazuje ještě další průběžné svislé trhliny, sledující okolí záklenků oken a vyzdívek parapetů.

V první etáži průčelí, nad pátou až šestou arkádou od západu, zaznamenal Jaroslav Wagner v ploše mezi pozdně barokním pilastrem a pátým biforiem přeplentované zdivo, které považoval za zlom mezi starší renesanční a raně barokní částí. Podle toho také ve svém analytickém plánu zámku, otištěném v roce 1979, nechává staré renesanční zdivo v těchto místech končit.[2] Ve skutečnosti ale určitě nešlo o takový-

to zlom, ale o místo odbouraného hranolového arkýře, který až do požáru v roce 1681 rozděloval hlavní průčelí. Arkýř byl v pohledu schematicky zachycen na dřevorytu z téhož roku,[3] a v půdoryse na dosud nepublikovaném plánu z doby kolem roku 1628.[4] Podle tohoto plánu vycházela jeho západní stěna z průčelí přesně v místech, kde byla Wagnerem nalezena cihelná plenta. Fotografie tohoto místa dále ukazuje, že také zde byla zdvojená okna dělena kamennou stojkou, zatímco po stranách spočíval překlad opět na cihelném zdivu.

Další průzkum hlavního průčelí zámku se tehdy soustředil na zajištění podkladů pro rekonstrukci jeho barevnosti. Ze zkoumaných reprezentativních vzorků bylo zjištěno, že reliéfní články pozdně barokní fasády, tedy pilastrů, říms, okenních rámů, parapetních zrcadel a archivolt podloubí byly zdůrazněny sytou až oranžovou barvou, zatímco vpadlé plochy byly natřeny slabým okrovým nátěrem. Jaroslav Wagner získané údaje použil pro návrh, který posléze realizovaný zůstává na jičínském zámku nezměněn dodnes. Vrchní vrstvy pak patřily šedozeleným a šedým nátěrům z 19. století.

Nejzajímavějším objevem učiněným při tehdejším sondování bylo odkrytí staršího řešení ukončení oken prvního patra západního arkýře. V dnešní úpravě člení strany arkýře pětice štíhlých oken se štukovanou šambránou na soklících, zalamovanou do uch a završenou masivním trojúhelným štítem. Profilace všech článků je

Jičín, zámek, severní průčelí. Celkový pohled na východní díl s návrhem rekonstrukce barevnosti. (Kresba Jaroslav Wagner, 1969.)

shodná s okny průčelí, pouze šíře oken je výrazně menší, což vysvětluje obměnu rozlomeného nástavce za trojúhelný. Odkrytí omítek však ukázalo, že i tato jejich podoba není zřejmě ve svém jádru valdštejnská. Pod štukovou šambránou překladu u tří zdokumentovaných oken byla nalezena odsekaná kamenná římsa, jejíž původní profil tvořila silná čtvrtkruhová podložka. Na ni zřejmě navazovala již odsekaná vlnovka, čímž se profil v jednodušší formě blížil výše posazenému trojúhelnému nástavci. Se suprafenestrou korespondovala římsa i svojí délkou. Objevené okenní římsy by měly logicky nasedat na kamenné ostění samotného okna, nalezená situace zde však byla odlišná. Římsy přímo nasedaly na dřevěné okenní rámy a do bočních stran okna byly založeny tak málo, že zřejmě samy tyto rámy přenášely část jejich zatížení. Při detailním pohledu se může zdát, že tato chybějící – jistě valdštejnská – kamenná ostění byla patrně při pozdně barokní opravě vyjmuta a okna zvětšena tak, že jejich nové štukové šambrány přesahují, na rozdíl od hlavního průčelí, své štítové nástavce. Při celkovém pohledu by ale okno s kamenným ostěním (které průměrně dosahovalo 20 cm šíře) bylo při stejné výšce neúnosně úzké. Je těžké si dnes udělat představu, jak k výslednému zvláštnímu řešení došlo. Zda zde byla původně skutečně kamenná ostění osazena a teprve poté byla zjištěna nemožnost takové architektury, následovaná odstraněním ostění. A pak zda tato předpokládaná úprava, včetně odsekání okenní římsy a nahrazení štukovou šambránou, proběhla ještě za Albrechta z Valdštejna.

Jičín, zámek, severní průčelí. Okno 1. patra západního arkýře při styku s průčelím se zbytky staršího členění. (Foto Jaroslav Wagner, 1969.)

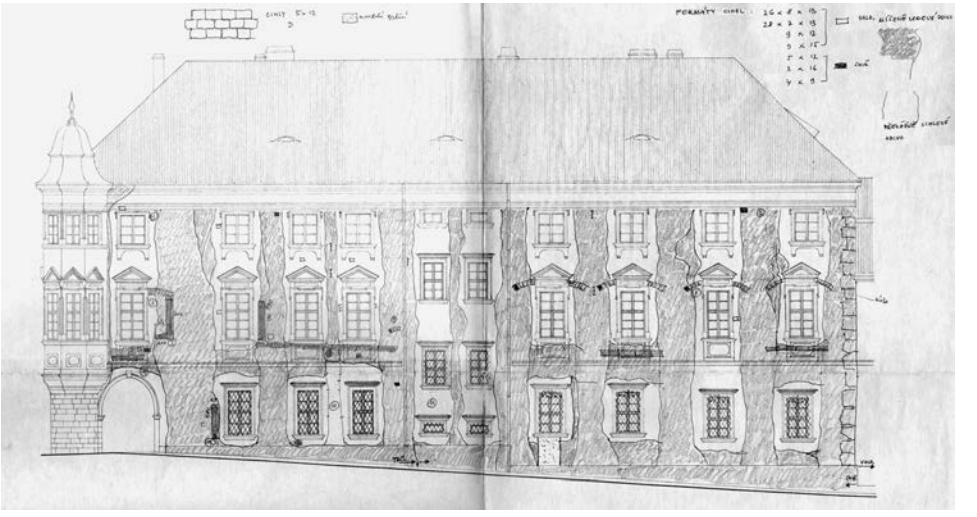
Jičín, zámek, severní průčelí. Nároží 1. patra západního arkýře s detailem zbytků půlkruhových okenních ostění. (Foto Jaroslav Wagner, 1969.)

Tento detail ale nebyl poslední zvláštností nalezenou v patře tohoto arkýře. Na všech třech snímcích z Wagnerova průzkumu se totiž dále objevují ještě i zbytky staršího předvaldštejnského řešení. Každé z nároží arkýře bylo původně zpevněno polygonální kamennou stojkou, ze které v době průzkumu ještě vyrůstaly odsekané náběhy kdysi půlkruhové okenní archivolty. Tyto zcela ploché oblouky přecházely ze stojin bez jakékoli římsové konzoly. Jejich plasticitu zdůraznilo pouze velmi slabé uskočení plochy arkýře nad okny.

Stará část zámku, pojatá do valdštejnské novostavby, získala svoji manýristickou podobu za Zikmunda Smiřického, který jičínské panství spolu s panskými domy na náměstí koupil od Jana Rudolfa Trčky v roce 1607, a za jeho syna Albrechta Jana. Jan Martínek a Zdeněk Wirth uvádějí, že přestavba proběhla v letech 1607–1608,[5] tedy v době mezi koupí a Zikmundovým úmrtím. Nově nalezené prameny ukazují, že velká a závěrečná přestavba proběhla v letech 1612 – 1615 a v roce 1618, kdy byly bílým plechem pobity a pozlaceny obě věžičky průčelí.[6] Stavitel jičínského zámku se inspiroval Smiřickým palácem v Praze na Malé Straně, který má nároží obdobně akcentované polygonálním arkýřem. Jeho stavbu plánoval Zikmund Smiřický v roce 1603, kdy žádal městskou obec o místo k postavení *okrouhlé vížky*.[7] Wagnerovy nálezy tak odkryly dosud neznámou původní podobu jičínského zámku před valdštejnskou přestavbou se zajímavou formou architektury předbělohorské doby.

V letech 1975 – 1977 byla prováděna oprava fasád velkého zadního nádvoří zámku. Jaroslav Wagner byl opět přítomen, z průzkumů fasád však tehdy nevznikla žádná dokumentace. Lze toho litovat tím více, že právě zde byly nalezeny nečekané a pozoruhodné doklady o předcházejícím stavu této části zámku. V prvním a druhém patře jižní fasády byly odkryty zazděné arkády, které byly Wagnerem určeny jako doklad o prvním Valdštejnově záměru na pročlenění a využití této části zámku.[8] Na dotaz ohledně detailů tohoto nálezu odpovídal v roce 2004 jeho autor tak, že šlo pouze o arkády v západní části nádvoří, tedy v rozsahu starého smiřického zámku. Odkryté archivolty spočívaly na hranolových pilířích, jejichž profilované římsy byly zcela odsekané.

I přes nedostatek jakékoli dokumentace se lze dnes zamyslet nad funkcí a původem této arkády. Pokud arkáda pocházela z valdštejnské doby, pak musela být součástí plánu, který ještě počítal se starým smiřickým palácem jako hlavní hmotou celé rezidence, ke které měla být přiložena o patro nižší křídla. Výše zmíněný plán z doby kolem roku 1628, zachycující tuto představu a vykreslený v úrovni prvního patra, však žádnou arkádu v těchto místech nemá. Pak lze předpokládat dvojí: buď že byla v rané fázi stavby valdštejnského zámku realizovaná jiná varianta s loggií anebo naopak dochovaný plán navrhoval zrušení loggie starší. Obojí by asi mělo svoje opodstatnění. Jak frýdlantský vévoda, tak i Jan Albrecht Smiřický měli jistě dost pádné důvody mít loggii právě zde. Smiřičtí by z ní mohli hledět do jižně orientované zahrady, kterou lze pod jejich městským sídlem v této době samozřejmě předpokládat. Ale také vévoda z tohoto samého místa mohl mít nemenší kratochvíli sledováním svých ušlechtilých koní, ustájených v plánovaných dolních stájích, při jejich produ-

Jičín, zámek, západní fasáda do Smiřické ulice. Nákres se zanesením nalezených pozůstatků staršího členění. (Kresba Jaroslav Wagner, 1979.)

círování na dolním nádvoří. V okamžiku, kdy bylo rozhodnuto o dostavění palácové fasády ve stejné výšce i na východní straně bloku, loggie narušovala symetričnost kompozice a byla zazděna.

V září roku 1979 se Jaroslav Wagner naposled vrátil na lešení jičínského zámku, tentokrát kvůli opravě západní fasády do ulice Smiřické. Odstranění všech omítek mimo okenní římsy a suprafenestry prvního patra umožnilo Wagnerovi přečíst stavební historii této fasády v detailech do té doby neznámých. Svůj průzkum zobrazil do nárysu fasády a zdokumentoval sérií devíti snímků.

Konstrukční technologie byla u oken prvního patra obdobná, jaká byla zjištěna na hlavním průčelí v roce 1969: na z cihel vyzděné boční strany byl položen kamenný překlad, jehož drobná profilace byla později odsekána. Okna přízemí, považovaná za smiřická, měla štukované šambrány a kamennou římsu, z jediného neostrého snímku však není patrné, zda tato úprava není až výsledkem rekonstrukce z roku 1940.

Všechna stávající okna byla vložena do cihelných vyzdívek, vezděných do zdiva smíšeného charakteru s převládajícím poměrem kamene. Tomuto zdivu, běžícímu až ke korunní římse a svázanému na jižním nároží velkými nárožními kameny, patřilo několik nalezených a velmi poškozených prvků. Byla to hlavně kordónová římsa prvního patra, jejíž fragmenty byly zjištěny téměř v rozsahu celé fasády. Její profilaci již nebylo možné zjistit, protože byla k nepoznání odsekaná. Římsa začínala v místech podokenní římsy nárožního arkýře a pak v mírném klesání, sledující čás-

tečně terén ulice, pokračovala až k jižnímu nároží.[9] Ze samotných oken nad římsou byla patrná již jen dvě. Z prvního se dochovala osekaná kamenná stojka a záklenek nedaleko okna první osy. Z druhého jen stojka vedle okna druhé osy. Podle fragmentárně zjištěné profilace byla tato okna rámována drobným čtvrtválcem. Pozice dalších otvorů zaujala dnešní okna, jak doložily kamenné záklenky nad čtyřmi posledními osami, které byly překladem těchto oken přerušené.[10] Další zbytek staršího ostění se objevil i v přízemí mezi arkádou a oknem první osy. Jaroslav Wagner považoval ostění za gotické, resp. pozdně gotické, při jeho úplném osekání ale není jasné, proč k této domněnce došel.

Nalezené zbytky původního řešení severní fasády zámku patrně pocházejí z velké části z jedné stavební etapy. Jaroslav Wagner zaznamenal na svém nákresu spáru pod schodišťovým traktem, označující místo, kam podle něj sahal pozůstatek trčkovského zdiva. Podle žádného snímku to bohužel nelze ověřit a ani v půdoryse se zde nenachází žádná anomálie, která by na spojení dvou objektů či etap nasvědčo-

Jičín, zámek, západní fasáda do Smiřické ulice. Pohled na okna 1. patra po odstranění omítek. (Foto Jaroslav Wagner, 1979.)

Jičín, zámek, západní fasáda do Smiřické ulice. Fragment ostění okna mezi 1. a 2. osou 1. patra. (Foto Jaroslav Wagner, 1979.)

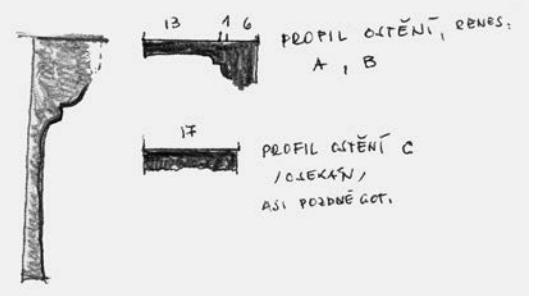

Jičín, zámek, západní fasáda do Smiřické ulice. Pozůstatky podokenní římsy 1. patra. (Foto Jaroslav Wagner, 1979.)

Jičín, zámek, západní fasáda do Smiřické ulice. Fragment údajně pozdně gotického ostění v přízemí. (Foto Jaroslav Wagner, 1979.)

vala. Na složitější stavební vývoj ale může ukazovat pozice oken poblíž dnešní druhé okenní osy, která neležela nad sebou. Pokud tak bylo možné přijmout Wagnerovo datování, pak zbývající převažující část obnaženého zdiva musela patřit přestavbě Zikmunda či Jana Albrechta Smiřického. Na to by nakonec ukazovalo navázání podokenní římsy na dochovanou římsu arkýře. Pak by ale žádné z dnešních oken nemohlo patřit této poslední předvaldštejnské etapě, jak se uvádí.[11]

Jičín, zámek, západní fasáda do Smiřické ulice. Nákres se zanesením nalezených pozůstatků staršího členění. Detail s profilací starších nalezených ostění. (Kresba Jaroslav Wagner, 1979.)

Navržená datace stavebního vývoje západní fasády, stejně jako interpretace uvedené výše, tak přináší možnost jiného pohledu na stáří a vývoj několika důležitých částí zámku. I když se zde vyslovené hypotézy nemohly opřít o detailnější materiály, přináší Wagnerova dokumentace v tomto rozsahu cenný příspěvek k poznání stavebního vývoje zámku a důležitý základ pro průzkumy další.

Poznámky

1 S nepublikovanou dokumentací jsem se mohl díky laskavosti Jaroslava Wagnera seznámit v roce 2004 při prohlížení jeho osobního archivu. V případě průzkumu hlavního průčelí z roku 1969 se jedná o snímky komentované jednovětou popiskou, nárys průčelí s rekonstrukcí barevnosti a zprávou: *Jičín, Valdštejnský zámek, Gottwaldovo nám. čp. 1. Oprava severního průčelí,* Praha 1969. Průzkum z roku 1969 obsahuje nárys fasády a očíslované snímky.

2 WAGNER, Jaroslav: *Jičín*. Praha 1979, s. 35 a 37.

3 KNOB, Jan (et alii): *Jičín a jeho kraj*. Jičín 1968, s. 18.

4 Za znalost tohoto plánu vděčím Petru Fidlerovi, který jej identifikoval ve sbírkách ve florentských Ufizziích a připravuje jej k publikaci. Jemu též děkuji za možnost se s plánem seznámit. O plánu viz také níže.

5 MARTÍNEK, Jan –WIRTH, Zdeněk: *Valdštejnův Jičín. Příspěvek k dějinám barokního stavitelství v Čechách*. Praha 1946, s. 44-45.

6 NÚ Praha, KK 1765a – 1768. Za informace o těchto pramenech děkuji řediteli SOkA Jičín Jindřichu Franckovi. Viz též FRANCEK, Jindřich: *Příběh tajné lásky. Eliška Kateřina Smiřická a její sexuální skandál.* Praha 2005, s. 52-53.

7 Zikmund Smiřický ze Smiřic tehdy (1603) žádal, *„…že dům svůj, v němž bydlí, v předním štoku pod loubím z potřeby a pro bezpečnost hořeního stavení znovu chce vystaviti a na rohu blíž domu Bašta rundel aneb vížku okrouhlou, a chce, aby mu místo k vížce dala obec. K tomu páni svolili a smí pilíř loubí dole při zemi 3/4 lokte rozšířiti, upevniti a na tom rundel postaviti bez újmy domu Bašta"*. Palác byl výrazně rozšířen a přestavěn v letech 1612 až 1615 za Albrechta Václava Smiřického a jeho dědice Albrechta Jana. Tehdy přikoupený dům Chlupovský byl zcela přestavěn po vzoru staršího domu Smiřického, a na jeho konci byl také zřízen symetrický arkýř, tvarovaný podle původního, tedy stejně jako o desetiletí později nařídil Valdštejn u jičínského zámku! Pražský palác Smiřických byl po roce 1618 koupen z konfiskátu Albrechtem z Valdštejna, který jej ve stejném roce prodal svému synovci Maxmiliánovi. Tyto údaje jsem čerpal z poznámek v pozůstalosti Zdeňka Wirtha, ÚDU, W-A-XXIIIb sv. 7, s. 145-146. Viz též VLČEK, Pavel (ed.): *Umělecké památky Prahy. Malá Strana*, Praha 1999, s. 134-138.

8 WAGNER, Jaroslav: *Jičín*. Praha, 1979, s. 36.

9 Zde je potřeba dodat, že římsa nakreslená pod oknem první osy vedle arkýře ve skutečnosti ležela mnohem výše, jak to dobře dokládá Wagnerova fotografie č. 8.

10 Na nákresu by měly být tyto záklenky nakresleny níže.

11 MARTÍNEK, Jan – WIRTH, Zdeněk, cit. dílo, s. 45.

Petr ULIČNÝ: ***Unter dem Verputz des Schlosses in Jičín. Ermittlungen von Jaroslav Wagner aus den Jahren 1969 bis 1979***

Dieser Beitrag wurde von nichtveröffentlichten Ermittlungen an den Fassaden am Schloss in Jičín (Jitschin) in den Jahren 1969 bis 1979 zusammengestellt, die Jaroslav Wagner durchführte, dessen Andenken dieser Beitrag gewidmet ist. Die im Jahre 1969 durchgeführten Untersuchungen an der Hauptfront legte die spätbarocke Farbverzierung und Konstruktionsdetails der Fenster frei. Entdeckend war die Freilegung von älterem Fenstergesims im 1. Stockwerk des Westerkers und halbrunder Umrahmungen, die von der ursprünglichen Gestaltung aus der Zeit von Zikmund Smiřický (nach 1607) stammten. Die in den Jahren 1975-1977 realisierte Instandsetzung des unteren Hofplatzes legte zugemauerte Arkadenüberreste im 1. und 2. Stockwerk der Südfassade auf der Stelle des alten Smiřický-Palastes frei. Da jedoch keine Dokumentation angefertigt wurde, ist nicht klar, ob die zugemauerte Loggia aus der Zeit der Herren von Smiřice oder aus der Frühperiode der Waldsteinära stammt. Die letzten Untersuchungen aus dem Jahre 1979 legten die ganze Westfassade in die Straße *Smiřická ulice* einschließlich der Überreste von älteren Fenstern und dem Gesims unter den Fenstern frei, wovon man annehmen kann, dass sie aus der Zeit stammten, als das Smiřický-Geschlecht die Bauherren waren.

Nové symboly měst a obcí okresu Semily po roce 1990

Stanislav Kasík

Dne 4. září 1990 byl vydán zákon č. 367/1990 Sb., o obcích. Oficiálně vstoupil v platnost volbami do obecních zastupitelstev konaných 13. a 24. listopadu uvedeného roku. Paragraf 5 tohoto zákona umožnil v celé české historii dosud nebývalé přijímání znaků a praporů všemi obcemi bez rozdílu. Tedy i těmi, které nebyly městy či městečky v minulosti ani v současnosti. Tuto skutečnost znovu potvrdila novela zákona o obcích č. 128/2000 Sb. z roku 2000, rozšiřující v paragrafu 6 právo měst a obcí na užívání městských a obecních razítek s vyobrazením městského či obecního znaku všude tam, kde není zákonem stanoveno užití razítka se znakem státním. Zákon č. 216/2004 Sb. novelizoval předchozí zákon z roku 2000 tím, že byl původní termín *prapor* nahrazen termínem *vlajka.* V následném textu je k této skutečnosti přihlédnuto a je používán pojem prapor pro symbol udělený před 8. dubnem 2004, kdy vstoupil zákon v platnost, a vlajka pro symbol udělený po tomto datu. Rozdíl mezi praporem a vlajkou je dán pouze způsobem vyvěšení – prapor je pevně přichycen k žerdi a vlajka se vytahuje na stožár pomocí lanka. Jinak je v obou případech symbol vzhledově totožný. K úpravě příslušného ustanovení zákona o obcích ve prospěch vlajky došlo na základě zjištění, že symbol je obcemi užíván především jako vlajka.

Okresem Semily je zde myšleno správní území vymezené hranicemi okresu určenými vyhláškou Ministerstva vnitra č. 564/2002 Sb., o stanovení území okresů České republiky a území obvodů hlavního města Prahy, ze dne 18. 12. 2002. Rozsah okresu Semily byl stanoven výčtem území obcí, které jej tvoří.

Do konce roku 1989 existovala v okrese Semily následující města a městyse užívající historické znaky – Jablonec nad Jizerou, Jilemnice, Libštát (městys), Lomnice nad Popelkou, Rokytnice nad Jizerou, Rovensko pod Troskami, Semily, Turnov a Vysoké nad Jizerou. V současnosti je k městům nutné přiřadit Harrachov (městem od roku 1965) – zde je sice od roku 1990 užíván městský znak, ale okolnosti

jeho vzniku jsou sporné (viz níže). K 30. 6. 2006 má z devíti současných měst pět schválenou a udělenou vlajku (prapor). Správní území okresu Semily zahrnuje krom vyjmenovaných měst i katastrální území dalších padesáti šesti obcí (včetně Libštátu). K 30. 6. 2006 má oficiálně udělený znak a vlajku dvacet tři z nich. Po roce 1990 přijalo nový symbol jako první okresní město Semily, kterému byl udělen v roce 1992 prapor. Ostatní obce ke shodnému kroku přistupovaly postupně v následujících letech: Všeň (1993), Benecko, Tatobity (1994), Levínská Olešnice, Martinice v Krkonoších, Studenec, Turnov (1997), Bozkov, Poniklá (1998), Jilemnice (1999), Lomnice nad Popelkou (2000), Nová Ves nad Popelkou, Roztoky u Jilemnice (2002), Bukovina u Čisté, Horní Branná, Kruh, Ktová, Mříčná (2003), Bělá, Karlovice, Syřenov, Vysoké nad Jizerou (2004), Košťálov, Víchová nad Jizerou (2005), Horka u Staré Paky, Přepeře a Svojek (2006).

Následný přehled je úplným výčtem symbolů udělených obcím v okrese Semily v období od roku 1990 do konce prvního pololetí roku 2006 (přerušení činnosti podvýboru pro heraldiku a vexilologii Poslanecké sněmovny PČR v souvislosti s ukončením volebního období 2002 – 2006 a s novými volbami do PSPČR – poslední zasedání podvýboru se uskutečnilo 3. 5. 2006 a slavnostní předání dekretů předsedou PS 25. 5. 2006). Seznam je řazen abecedně v jednotném schématu podávaných informací. Texty popisů znaků a vlajek (praporů) jsou ve shodě se zněním v udělovacích dekretech. Tyto texty mají pro existenci znaků a vlajek zásadní význam. Z pohledu heraldického a vexilologického úzu není jejich podoba dána grafickým vyobrazením, ale právě odborným popisem. Ikonografický výklad je standardní součástí dokumentace při podávání žádosti o udělení znaku a vlajky (usnesení výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu č. 286 z 47. schůze ze dne 14. září 2005, o stanovení povinných dokumentů pro podání žádosti o schválení obecních symbolů). Protože znak nemůže být seskupením náhodných symbolů, je v ikonografickém výkladu vyložen smysl užitých figur a tinktur. V přehledu jsou použity nekorigované autentické citace z textů navrhovatelů obecních symbolů (včetně stylistických nedokonalostí). Na tuto skutečnost je upozorněno poznámkou v závorce na konci textu. Jsou použity především ty pasáže autorských textů, které se dotýkají samotného výkladu významu užitých figur a tinktur. Záměrně bylo rezignováno na části textů zabývající se historií obcí, které by v některých případech vyžadovaly komentář k obsahu předkládaných informací a způsobu jejich interpretace. Kritický komentář bude uváděn zejména ve vztahu k oboru heraldika, a pokud to okolnosti vyžadují, bude také provedeno stručné hodnocení tvorby symbolu. Vlajky jsou dle zvyklostí odvozovány od znaků a toto odvození je v některých textech ikonografií stručně popsáno; jinak lze srovnáním znaku a vlajky odvození vypozorovat. V níže uvedených kapitolách je popisován pouze výsledek procesu konstituování symbolů a nejsou uvedeny případné další nerealizované návrhy, předložené obcím jejich tvůrci. Stejně tak není popisována mnohdy zdlouhavá cesta obcí ke znaku a vlajce především tam, kde laičtí navrhovatelé, neznajíce dostatečně pravidla heraldiky a vexilologie, chybovali a jejich návrhy, v dobré víře obcemi akceptované, byly

nakonec podvýborem pro heraldiku a vexilologii odmítnuty a nedoporučeny předsedovi Poslanecké sněmovny k udělení.

Pro plnoprávnou existenci symbolů mají prvořadý význam akty schválení městským či obecním zastupitelstvem, schválení podvýborem pro heraldiku a vexilologii Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a udělení předsedou Poslanecké sněmovny PČR. Proto jsou uvedena data těchto aktů. I když v minulosti činil výše zmíněný podvýbor svá rozhodnutí pod různými oficiálními názvy, je jednotně použit současný název této instituce. V tomto přehledu je uvedeno datum zasedání podvýboru pro heraldiku a vexilologii, jehož činnost je v procesu konstituování obecních symbolů nenahraditelná, a je vypuštěno datum zasedání nadřízeného výboru pro vědu, výzkum, kulturu, mládež a tělovýchovu, jehož schválení bylo a je aktem ryze formálním. Obecní symboly uděluje předseda Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Vlastní udělení je slavnostním aktem konaným v prostorách Poslanecké sněmovny a jeho hmatatelným dokladem je dekret. Tomu předchází písemné rozhodnutí předsedy PSPČR o udělení. Rozhodnutí a udělení nejsou akty vykonané ve shodný den. V následujícím přehledu jsou uvedena obě data. Je tím eliminována ztráta části informace, způsobená v již publikovaných přehledech jiných autorů tím, že datum rozhodnutí předsedy je, na rozdíl od data skutečného udělení, považováno za rozhodné a datum aktu samotného fyzického udělení, uvedené v záhlaví udělovacího dekretu, je opomíjeno.

❑

BĚLÁ (obec)

Znak: Ve stříbrno-modře sníženě vlnitě děleném štítě nahoře červený hrot, provázený vpravo vykořeněným jehličnatým stromem přirozené barvy a vlevo modrým květem lnu, dole tři (1, 2) stříbrné mlýnské kameny.

Vlajka: List tvoří tři vodorovné pruhy, bílý, modrý a červený, v poměru 2 : 1 : 1. V žerďové části bílého pruhu bílý mlýnský kámen položený na modrém květu lnu.

Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.

Autor návrhu znaku a vlajky: Miroslav Hirsch.

Ikonografie: *Červená krokev vyjadřuje kopec Jívu a klasickou červenozem lokality, jehličnatý strom vyjadřuje lesnatý charakter krajiny, květ lnu zemědělskou a přadláckou tradici, modrá polovina vyjadřuje říčku protékající obcí, tři mlýnská kola vyjadřují tři historické mlýny v obci. Tinktury vyjadřují zároveň český charakter obce. Prapor je odvozen od znaku obce* (text vypracoval navrhovatel).

Kritická poznámka: Autor ve svém odůvodnění pojmenoval hrot krokví (!) a nedokázal rozlišit mlýnský kámen (žernov) od mlýnského kola (!) – tím se zřetelně zařadil mezi laické zájemce o heraldiku a spíše nekompetentní navrhovatele, i když obcím se nekriticky prezentoval jako heraldik. Květ lnu je nepřesně nakreslen – nemá žluté

pylové tyčinky, ale střed květu je zelený (u zlatého středu je možná kolize s růží pánů z Ústí – jinak tato figura byla navrhovatelem několikanásobně použita v návrzích i jiných obecních znaků). Volba koncepce znaku nebyla šťastná, když po stranách hrotu vznikla dvě trojúhelníková pole a figura stromu sem umístěná musela být doslova miniaturizována. Navrhovatel dostatečně nevnímal fakt, že znak bude užíván v praxi v různých velikostních provedeních, a to i velice malých – například na razítkách budou ony miniaturizované figury již nezřetelné. Díky tomu je pak popírána jedna ze základních vlastností znaku – být zřetelným a nezaměnitelným znamením. Jinak trojúhelníková pole a jejich vyplnění obecnou figurou je jedním z nejobtížnějších úkolů při tvorbě znaku obecně. Tvůrce, který není dostatečně vybaven zkušenostmi a umem zvládnout takové nástrahy, by se měl snažit o jiný způsob členění štítu.

Návrh znaku a vlajky schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání konaném 28. 4. 2004. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh znaku a vlajky 15. 9. 2004. Znak a vlajka byly obci uděleny předsedou Poslanecké sněmovny 3. 12. 2004, na základě jeho rozhodnutí č. 45 z 5. 10. 2004.

BENECKO (obec)

Znak: Ve stříbrno-zeleně polceném štítě je hlava a krk jelena dvanácteráka přirozené barvy, který má mezi parohy zlatý latinský kříž.

Prapor: List se středovým žlutým křížem, s rameny širokými jednu pětinu šířky listu. Horní žerďové a dolní vlající pole je bílé, horní vlající a dolní žerďové je zelené.

Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.

Autor návrhu znaku: Miloš Gerstner, Petr Tybitancl (výtvarné pojetí).

Autor návrhu praporu: Zbyšek Svoboda.

Ikonografie: *Pole znaku vyjadřuje symbolicky naše horské podmínky. Půl roku je krajina pokryta sněhem, půl roku zelenými lučinami a lesy. Dvanáct výsad paroží vyjadřuje dvanáct částí obce: Benecko (Vodmersk), Dolní Benecko, Sychrov, Horní Štěpanice ves, Zákoutí, Rychlov, Štěpanická Lhota, Dolní Štěpanice ves, Rovina, Mrklov ves, Lhotecko, Žalý. Čtyři cípy hřívy představují čtyři původní obce a nyní katastrální území: Benecko, Horní Štěpanice, Dolní Štěpanice a Mrklov. Zlatý kříž představuje původní farnost s jediným kostelem v Horních Štěpanicích* (výklad významu užitých figur ve znaku je převzat z obecně závazné vyhlášky obecního zastupitelstva ze dne 20. října 1994).

Kritická poznámka: Figura jelení hlavy má původ v historické pečetí Benecka, poprvé užité v roce 1842, a jde nepochybně o symboliku spojenou se sv. Hubertem, patronem myslivců. V popisu znaku je určení jelena jako *dvanácteráka* nadstadardní a v heraldických popisech obvykle neuváděnou informací, protože termín *hlava jelena* předpokládá, že je s parožím a počet výsad je výtvarnou licencí, není-li pro určení jejich počtu nějaký zásadní důvod – zde je důvodem počet osad v obci. K latinskému kříži by bylo dobré dodat, že *vyrůstá* a není tedy volný. Popis neříká, jak je

otočena hlava jelena. Orientace hlavy se nemusí uvádět, pokud je otočena doprava, protože to je otočení obvyklé. Všechny ostatní pozice se musí *hlásit*. Problémem současné heraldické terminologie je, že nedokáže konvenčním termínem popsat právě tento případ, kdy hlava jelena je otočena čelně a zároveň mírně doleva (snad *čelně a vlevo hledící hlava jelena*).

Návrh znaku a praporu schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání konaném pravděpodobně v říjnu 1992 (obcí nesděleno) poté, co obecní rada dne 11. 1. 1991 rozhodla o záměru konstituovat obecní znak a co 18. 6. 1992 odmítla kresebné pojetí Michala Fialy – později bylo akceptováno řešení znaku a praporu od Petra Tybitancla. Žádost byla obcí odeslána 5. 11. 1992. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR 4. 11. 1993 projednal a předběžně schválil návrh znaku a doporučil přepracovat návrh praporu, který byl i se znakem oficiálně schválen 18. 3. 1994. Upravený návrh praporu byl dodatečně schválen obecním zastupitelstvem 24. 3. 1994. Znak a prapor byly obci uděleny předsedou Poslanecké sněmovny 13. 5. 1994, na základě jeho rozhodnutí č. 14 ze dne 12. 4. 1994.

BOZKOV (obec)

Znak: V modrém štítě červená krokev se zlatým trnitým lemem, provázená nahoře zlatými liliemi a dole zlatou utrženou hlavou gryfa s červenou zbrojí.

Prapor: Modrý list s červeným šikmým pruhem širokým jednu pětinu šířky listu, lemovaným po obou stranách žlutým vlnkovitým proužkem. V žerďové části žlutá lilie, ve vlající části utržená žlutá hlava gryfa s červenou zbrojí.

Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.

Autor návrhu znaku a praporu: Miroslav Pavlů.

Ikonografie: *V roce 1923 byl Bozkov povýšen na městečko, znak ale tehdy nezískal. Autor předkládaných návrhů bozkovské obecní symboliky vycházel z historických podkladů. Mariánské lilie symbolizují kult Panny Marie i zasvěcení tamního kostela. Zlatá a modrá jsou erbovními barvami pánů z Lemberka i jejich příbuzných Valdštejnů…Z erbu hrabat Des Fours byla převzata a upravena červená krokev se zlatým lemem (změna lemu v pilovitý má evokovat dojem podzemních prostor známých bozkovských dolomitových jeskyní) i zlatá gryfí hlava s krkem* (text pod názvem Zdůvodnění vypracoval navrhovatel).

Kritická poznámka: Páni z Lemberka měli zlato-černě polcený štít, shodně jako jejich příbuzní páni z Vartemberka, a jejich předkové užívali velice pravděpodobně stříbrného lva v červeném štítu, proto nemohla být *zlatá a modrá erbovními barvami pánů z Lemberka*. Navrhovatel prokázal neznalost terminologie tím, že trnitý lem zaměnil za *pilovitý*. Symboly v minulosti komentoval Robert R. Novotný v článku *Několik poznámek ke komunální heraldice* (Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 13. Semily 2000, s. 234–242) a velice dobře poukázal na neschopnost trnitého lemu *evokovat dojem podzemních prostor* a na nepříhodnost lilií jako symbolu spojovaného se zasvě-

cením bozkovského kostela Navštívení Panny Marie. K popisu znaku stanovenému podvýborem lze poznamenat, že není konstatováno, kolik lilií krokev provází – za stávajícího popisu by platilo, že plocha nad krokví je *pokryta* neurčeným množstvím lilií, a tedy celá.

Návrh znaku a praporu schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání konaném v druhé polovině roku 1997 (obcí nesděleno). Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh znaku a praporu 4. 5. 1998. Znak a prapor byly obci uděleny předsedou Poslanecké sněmovny 18. 6. 1998, na základě jeho rozhodnutí č. 52 z 4. 6. 1998.

BUKOVINA U ČISTÉ (obec)

Znak: V modro-stříbrně děleném štítě nahoře vyrůstající zlatý lev s červenou zbrojí, dole vztyčená zelená buková větev se třemi listy a dvěma červenými bukvicemi mezi nimi.

Prapor: Modro-bíle čtvrcený list. V horním žerďovém poli vyrůstající žlutý lev s červenou zbrojí, v dolním žerďovém poli vztyčená zelená buková větev se třemi listy a dvěma červenými bukvicemi mezi nimi.

Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.

Autor návrhu znaku a praporu: Stanislav Kasík.

Ikonografie: Horní polovina štítu je inspirována erbem pánů z Valdštejna, kteří byli v minulosti vlastníky obce. Dolní polovina znaku je mluvícím znamením se vztahem k názvu obce. Stříbrnou polovinou štítu je symbolizována druhá část úplného názvu obce *u Čisté*. Obě žerďové čtvrtiny praporu opakují podobu znaku a zbývající čtvrtiny se shodují s jeho základní barevností.

Návrh znaku a praporu schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání konaném dne 25. 9. 2002. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh znaku a praporu 28. 5. 2003. Znak a prapor byly obci uděleny předsedou Poslanecké sněmovny 8. 10. 2003, na základě jeho rozhodnutí č. 23 z 18. 6. 2003.

HORKA U STARÉ PAKY (obec)

Znak: V zeleném štítě snížený stříbrný hrot se zeleným listnatým stromem. Z hrotu vyniká zlaté vozové kolo.

Vlajka: Zelený list se žlutým vozovým kolem v žerďové a střední části, překrytým bílým vlajícím pětiúhelníkovým polem, na okraji listu dlouhým jednu třetinu délky listu a s vrcholem v první třetině délky listu. V něm zelený listnatý strom.

Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.

Autor návrhu znaku a vlajky: Jan Tejkal.

Ikonografie: *Při absenci historického pečetního znamení obce Horka obsahuje návrh znaku tyto tři figury: 1. Figuru vozového kola vyjadřující vznik obce Horka na křižovatce zemských cest jako místa odpočinku a překladiště zboží pro formany. 2. Figuru hrotu jakožto schematizované mluvící znamení obce a současně jako schematizovanou mitru sv. Prokopa z pečeti obce Čistá, k níž obec v minulosti patřila. 3. Figuru listnatého stromu jako symbol krajiny a symbol místní části Nedaříž odvozenou z pečeti obce Vidochov, jejíž součástí byla ves Nedaříž v minulosti* (text ikonografického výkladu je citován z žádosti obce z 21. 11. 2005 o schválení a udělení znaku a vlajky).

Kritická poznámka: Výklad odráží zjevné potíže s nalézáním vhodných figur do obecního znaku tím, že byla hledána inspirace v Čisté (u Horek – okr. Semily) a ve Vidochově (okr. Jičín) – tedy mimo *katastr* dnešní obce. Navíc Čistá a Vidochov jsou samostatnými obcemi a jim by měl být zachován *nárok* na možnou inspiraci figurami z historických pečetí – i když lze připustit, že hrot je jinou figurou než mitra a strom je figurou velice obecnou.

Návrh znaku a vlajky schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání konaném dne 11. 11. 2005. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh znaku a vlajky 8. 2. 2006. Znak a vlajka byly obci uděleny předsedou Poslanecké sněmovny 7. 4. 2006, na základě jeho rozhodnutí č. 65 ze 17. 2. 2006.

HORNÍ BRANNÁ (obec)

Znak: V modrém štítě doleva obrácený zlatý lev držící zlatou kouli postrkanou třemi (2, 1) stříbrnými pštrosími pery.

Prapor: List tvoří tři svislé pruhy, žlutý, modrý a žlutý, v poměru 1 : 2 : 1. V modrém pruhu žlutý lev obrácený k vlajícímu okraji, držící žlutou kouli postrkanou třemi (2, 1) bílými pštrosími pery.

Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.

Autor návrhu znaku a praporu: Jiří Louda (Vrchlabí).

Ikonografie: *Při tvorbě návrhu obecního znaku a praporu jsem vycházel především z historie obce. Lev užitý na návrhu je lvem Valdštejnů. Tento šlechtický rod stál u počátků obce a dlouhá léta mu obec patřila. V 16. století dokonce Valdštejnové přenesli ze Štěpanic do Branné sídlo svého panství a vystavěli zde dosud stojící renesanční zámek. Druhým rodem, který se nesmazatelně zapsal do historie obce, byli Harrachové. Tí získali Brannou v 17. století a v jejich držení zůstala až do roku 1945* (text vypracoval navrhovatel).

Kritická poznámka: Po několika pokusech (Miroslav Hirsch, Jaroslav Barták) vznikl znak výběrem figur a koncepcí velice vydařený. Přesto je z výsledku patrné, že navrhovatel znaku a praporu neměl potřebnou odbornou průpravu, jak dosvědčuje zcela zbytné otočení figury lva doleva. Orientace obecných figur je obvyklá doprava s tím, že se takové otočení jako základní *nehlásí*. Je-li figura otočena opačně, mělo

by to mít nějaký podstatný opravňující důvod – zde evidentně neexistuje. To, že lev na zachovaném otisku obecní pečeti je otočen doleva, nijak nezakládá povinnost totéž zopakovat v návrhu obecního znaku. A to proto, že otočení lva tímto směrem v pečeti mohlo být jednoduše způsobeno neprofesionalitou výrobce typáře, který do desky ryl lva nikoliv negativně, jak bylo potřeba, ale pozitivně, jak si myslel, že to podle pravděpodobné kresebné předlohy má být – čili pro otočení figury lva existovaly důvody spíše subjektivně pragmatické než jiné. Tím, že i na praporu je figura lva odvrácena od žerdi a nesměřuje k ní, jak je obvyklé, normální a očekávané, lze přičinit k figuře nelichotivý výklad o *zbabělém utíkání z boje.* Takové konsekvence zjevně nebyly autorem brány do úvahy. Lev je *monochromní* a určitě by mu *slušela* červená zbroj, aby skutečně byl lvem valdštejnským, kterým nyní de facto není.

Návrh znaku a praporu schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání konaném dne 11. 3. 2002. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh znaku a praporu 16. 4. 2003. Znak a prapor byly obci uděleny předsedou Poslanecké sněmovny 19. 6. 2003, na základě jeho rozhodnutí č. 22 z 13. 5. 2003.

JILEMNICE (město)

Znak: Město používá historického znaku, který se vyvinul z pečeti s mluvícím znamením jilmu. Popis: Ve stříbrném štítě na zeleném trávníku jilm v přirozené barvě.

Prapor: List tvoří tři svislé pruhy, zelený, bílý se zeleným jilmem s hnědým kmenem a zelený, v poměru 1 : 2 : 1.

Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.

Autor návrhu praporu: Jiří Škopek.

Ikonografie: Bílý pruh opakuje figuru jilmu ze znaku, zelené pruhy mají barvu trávníku a koruny stromu.

Návrh praporu schválilo městské zastupitelstvo na svém zasedání konaném dne 26. 8. 1999. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh praporu 27. 10. 1999. Prapor byl městu udělen předsedou Poslanecké sněmovny 6. 12. 1999, na základě jeho rozhodnutí č. 41 z 26. 11. 1999.

KARLOVICE (obec)

Znak: Ve stříbrném štítě nad zlatou, pětkrát pilovitě lomenou patou ze zeleného čtyřvrší vyrůstající červený heroldský kříž.

Prapor: List tvoří bílé karé nad stejně velkým bílým polem a dva vodorovné pruhy, žlutý a zelený. V karé nad zeleným čtyřvrším červený středový kříž s rameny

širokými jednu šestnáctinu šířky listu a tři žluté klíny, vycházející z dolního okraje karé a s vrcholy dosahujícími do druhé třetiny šířky karé.

Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.

Autor návrhu znaku a praporu: Stanislav Kasík.

Ikonografie: Horní polovina štítu s křížem se vztahuje k patrociniu sv. Jiří kostela v Karlovicích, který je připomínkou zaniklé vsi Přáslavice a svědkem nejstarších poznatelných dějin místa. Čtyřvrší zastupuje okolní vrchy a lesy a zlatá pilovitě lomená pata je vyložitelná inspirací pískovcovými skálami, které tvoří podstatnou součást vzhledu obce a jejího okolí. Prapor v žerďových polích opakuje podobu znaku a ve vodorovných pruzích je inspirován zeleným čtyřvrším a zlatou patou.

Návrh znaku a praporu schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání konaném dne 31. 10. 2003. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh znaku a praporu 4. 2. 2004. Znak a prapor byly obci uděleny předsedou Poslanecké sněmovny 9. 6. 2004, na základě jeho rozhodnutí č. 34 z 27. 2. 2004.

KOŠŤÁLOV (obec)

Znak: Ve stříbrno-modře červeným břevnem děleném štítě nahoře tři (2, 1) modré květy lnu, dole zlatá věž s cimbuřím a prázdnou branou.

Vlajka: List tvoří tři vodorovné pruhy, bílý, červený a modrý, v poměru 2 : 1 : 1. V žerďové části bílého pruhu modrý květ lnu, v něm žlutá věž s cimbuřím a prázdnou branou.

Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.

Autor návrhu znaku a vlajky: Miroslav Hirsch.

Ikonografie: *Červená lať vyjadřuje říčku protékající základní částí obce a zároveň klasickou, červenou ornici lokality. Tři květy lnu vyjadřují tři katastrální území tvořící současnou obec a jejich textilní a zemědělskou tradici. Zlatá věž vyjadřuje hrad Košťálov, tinktury zlatá a modrá vyjadřují rod Valdštejnů. V celém celku tinktury stříbrná, červená a modrá vyjadřují český charakter obce. Prapor byl odvozen od znaku, symbol textilní a zemědělské tradice a dějin obce byl zjednodušen položením hradní věže na květ lnu. Ostatní idea je totožná s ideou znaku* (text pod názvem *Odůvodnění* vypracoval navrhovatel).

Kritická poznámka: Autor prokázal neznalost terminologie (viz také Bělá) použitím pojmu *lať* pro zúžené břevno (inspirace byla nalézána v publikacích Zdeňka M. Zengera, *Heraldika,* Praha 1971, resp. *Česká heraldika*, Praha 1978, které byly krom jiného také subjektivním pokusem o zavedení heraldických termínů – ty však byly odbornou heraldickou veřejností ve své většině odmítnuty – včetně pojmu *lať*). Návrhy znaku i vlajky jsou poplatné navrhovatelově nedostatečné průpravě v oboru a jeho omezené invenci – stejným způsobem je koncipován znak obce Syřenov

(břevno, věž – viz níže) a stejným způsobem je koncipována velice podobná vlajka obce Bělá (květ lnu a v něm mlýnský kámen – viz výše). Navrhovatel si za použití stejného schématu členění štítu počínal při návrzích znaků obcí i jinde – obvykle zúžené břevno provázené dalšími figurami, např. květy lnu (růže?), orlice – Dolní Kalná, Horní Kalná (později Hirschem přepracováno – znak udělen), Čistá u Horek, Benešov u Semil. Díky nedostatečné znalosti oboru nedokázal běžně uplatňovat velice široké, mnohotvárné a také originální možnosti heraldiky. Jak je patrné, cílem jeho návrhů bylo dosažení červeno-bílo-modré barevné kombinace s odkazem na národní trikoloru. Nic objevného, protože podobně si počíná mnoho dalších laických navrhovatelů v domnění, že je to velice sofistikované a zároveň to nejlepší, co lze v návrhu znaku obce uplatnit – že je to smyslem české komunální heraldiky.

Návrh znaku a vlajky schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání konaném dne 13. 12. 2004. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh znaku a vlajky 23. 2. 2005. Znak a vlajka byly obci uděleny předsedou Poslanecké sněmovny 9. 6. 2005, na základě jeho rozhodnutí č. 52 z 25. 3. 2005.

KRUH (obec)

Znak: Polcený štít, v pravém zlatém poli zelený lipový věnec, levé pole červeno-stříbrně šachované.

Prapor: Žlutý list se zeleným věncem a červeno-bíle šachovaným (5x3) vlajícím pruhem.

Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.

Autor návrhu znaku a praporu: Zdeněk Velebný.

Ikonografie: *Při tvorbě znaku jsem vycházel z následujících skutečností: Nejstarší rod, který ves Kruh roku 1406 držel, byl rod vladyk ze Mžan a psal se z Kruhu. Jeho znak byl následující: červeno-stříbrný šachovaný štít a v klenotu trup červeno-stříbrně oděné panny. Na základě tohoto znaku jsem do levé části štítu zvolil červeno-stříbrnou šachovnici. Do pravé části znaku, které tvoří zlaté pole, jsem položil kruhový věnec z lipových ratolestí (tato figura je použita na nejstarší známé pečeti). Lipový charakter věnce je odvozen od další historické pečeti, na níž je lípa* (text pod názvem *Zdůvodnění návrhu znaku a praporu obce Kruh* vypracoval navrhovatel).

Kritická poznámka: Zmíněnými pečetěmi jsou nepochybně myšleny historické obecní pečeti. Lze upozornit na skutečnost, že *šachovnice* je obecná figura označující desku na hraní šachů a nikoliv šachované pole, jak bylo ostatně autorem textu *výkladu* v předchozí větě správně napsáno. Rod, který se psal ze Mžan (také ze Mzan), měl přídomek podle vsi u Nechanic. V roce 1406 se připomíná Jarek ze Mzan, který kostelu v Jilemnici daroval úrok z platu ze vsi Kruh. Z této skutečnosti je pouze dedukováno, že by snad mohl být držitelem tvrze a vsi Kruh. Držení platů však nijak neznamená vlastnictví vsi jako takové. V roce 1415 se připomíná jistý Oldřich z Kru-

hu. Rozhodnutí se navrhovatele pro červeno-stříbrné šachované pole do obecního znaku se opíralo pouze o jeden jediný a zcela osamocený údaj, který se týkal rodu z Jeřic, jehož příslušníkem byl i Zdeněk Sokol ze Mzan – *Mzau* (Vojtěch Král, *Heraldika*, Praha 1900, s. 300). Zdá se být jisté, že šachovaný štít rodového erbu se netýkal nikoho, koho by bylo možné dávat do souvislostí se vsí Kruh. Navrhovatelovo počínání lze mít za nekriticky přímočaré a zároveň k obci neodpovědné.

Návrh znaku a praporu schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání konaném dne 12. 7. 2002. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh znaku a praporu 16. 4. 2003. Znak a prapor byly obci uděleny předsedou Poslanecké sněmovny 19. 6. 2003, na základě jeho rozhodnutí č. 22 z 13. 5. 2003.

KTOVÁ (obec)

Znak: Ve stříbrném štítě pod modrou hlavou modrý kůl provázený červenou růží se zlatým semeníkem a zelenými kališními lístky a modrým mlýnským kolem.

Prapor: Bílý list s modrým žerďovým pruhem širokým jednu šestinu délky listu a s modrým vodorovným pruhem širokým jednu dvanáctinu délky listu. Nad pruhem červená růže se žlutým semeníkem a zelenými kališními lístky, pod pruhem modré mlýnské kolo.

Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.

Autor návrhu znaku a praporu: Miroslav Pavlů.

Ikonografie: *Zřejmě nejcennějšími památkami ve vsi jsou tři roubené chalupy a mlýn Žampach na potoku Libuňce… Chráněnou památkou je také barokní brána u č. p. 44, mimoto zde nalezneme smírčí kříž z 1. poloviny 18. století a sochu Panny Marie z r. 1890. Spojení zúžené modré hlavy štítu a zúženého modrého kůlu symbolizuje ústí Veselky do Libuňky, mlýnské kolo připomíná mlýn Žampach a někdejší mlýn Podhaberský, růže je symbolem Panny Marie* (text pod názvem *Zdůvodnění k návrhům znaku a praporu obce Ktová* vypracoval navrhovatel).

Kritická poznámka: Navrhovatel jako velice pilný a zkušený tvůrce by jistě byl schopen lepšího návrhu znaku. Z pohledu výtvarného jsou úzká a na výšku orientovaná pole méně vhodná pro figury kruhového tvaru, protože jejich velikost je dána šířkou pole. Růže i mlýnské kolo jsou zde *miniaturizovány.* Díky tomu má zhoršenou možnost identifikace zejména mlýnské kolo. Růže jako symbol Panny Marie se zdá být již důkazem o snížené invenci navrhovatele, je-li vysvětlována pouhou existencí mariánské sochy z roku 1890. V soudobých návrzích obecních znaků je obvyklé, že při použití takové symboliky se vychází z patrocinií kostelů a nikoliv soch. Jistě by bylo možné takovou vazbu přijmout, kdyby šlo o sochu nějakým způsobem výjimečnou a hodnou připomenutí (lepším řešením by mohlo být např. využití plochy štítu pod jeho hlavou umístěním mlýnského kola opačných barev s růží v jeho stře-

du, či bez ní). V popisu by jistě bylo vhodné stanovit, jaký druh mlýnského kola je v obecním znaku zobrazen, protože jsou známa mlýnská kola palečná (používaná zejména v tradiční heraldice s názvem *mlýnské kolo* bez nutnosti další specifikace) a vodní (užívaná v heraldice *moderní* a nemající dosud stanovený konvenční termín, který je nahrazován oním konfusním termínem *mlýnské kolo*). Zde jistě jde o kolo vodní a navíc korečkové (na vrchní vodu).

Návrh znaku a praporu schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání konaném dne 28. 5. 2002. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh znaku a praporu 16. 4. 2003. Znak a prapor byly obci uděleny předsedou Poslanecké sněmovny 19. 6. 2003, na základě jeho rozhodnutí č. 22 z 13. 5. 2003.

LEVÍNSKÁ OLEŠNICE (obec)

Znak: V modrém štítě zlatá kvádrová hradba s baštou a cimbuřím a jednou střílnou. Na baště je zavěšen černý gotický štítek se zlatým, doleva obráceným lvem ve skoku. Bašta je provázena dvěma stříbrnými odvrácenými radlicemi.

Prapor: List tvoří dva vodorovné pruhy, modrý a žlutý, uprostřed dvě bílé odvrácené postavené radlice.

Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.

Autor návrhu znaku a praporu: Zdeněk Linhart (firma ARTING, Vrchlabí).

Ikonografie: …*symboly obce byly vytvořeny zpracovatelskou firmou, při jejich tvorbě byly respektovány historické prameny, které byly k dispozici. Společným znakem jak praporu tak i znaku jsou dvě radlice, jakožto symbol zemědělství a jejich počet, tj. dvě, respektuje skutečnost, že obec má dvě části. Hlavním prvkem znaku je štít v černé barvě se zlatým lvem. Ten se historicky váže ke znaku pánů z Levína* (převzato z tištěného materiálu *Program obnovy venkova, Obec Levínská Olešnice,* zpracovaného Antonínem Lízrem v únoru 1998).

Kritická poznámka: Zlatá hradba s baštou nepochybně symbolizují hrad Levín (*Existuje mnoho podkladů, které dovolují čerpat to nejvzácnější ze středověkých odkazů na fortifikační heraldické figury* – z dopisu navrhovatele z 3. 11. 2004 autorovi). Je-li štítek se lvem odvozen od erbu pánů z Levína, pak ti byli příslušníky stejného šlechtického rodu, který se psal z Náchoda. Ten rod vedl erb černého lva ve zlatém štítě. Obrácení tinktur v návrhu znaku může být vnímáno jak přípustné odvození. Přesto je tato barevná kombinace výsledkem korektury vyvolané podvýborem (dopis prof. Pavla Paláta, člena podvýboru, starostovi obce Antonínu Lízrovi ze 14. 9. 1997), protože původní pojetí červeného lva v černém štítu bylo nejen navrhovatelovým porušením základních heraldických pravidel, ale ve vztahu k erbu pánů z Levína také nepřesností. Jak k této barevné kombinaci štítu a figury lva autor návrhu dospěl, není zřejmé. Podvýborem bylo také doporučeno, aby lev ve štítku byl nakreslen *ve*

skoku (asi byl navrhovatelem nakreslen jako kráčející). Bylo také konstatováno, že autorem návrhu vypracovaný popis znaku není heraldický a bude stanoven nově. Navrhovatel prokázal svou nepřipravenost k tak odborné činnosti i tím, že navrhoval prapor ve velikosti poměru šířky k délce listu 1 : 2, místo 2 : 3 (tak i u Poniklé). Zmiňované *historické prameny* pravděpodobně měly zdroj v publikaci Augusta Sedláčka, *Hrady, zámky a tvrze Království českého* V., kde je kapitola o hradu Levíně (s. 200) s vyobrazením *znaku pánů z Levína*. Protože nakloněný gotický štít je zde orientován heraldicky doleva, je také tak otočen i lev v něm. Stejným směrem je lev otočený i ve znaku Levínské Olešnice – je zřejmé, že zcela bezdůvodně a tím i zbytečně.

Návrh znaku a praporu schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání konaném dne 8. 8. 1998 (tedy až po udělení předsedou PSPČR!!). Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh znaku 1. 10. 1997 a zamítl návrh praporu (před tím 25. 6. 1997 nebyl podvýborem schválen návrh znaku a prapor se proto neprojednával). Opravený návrh praporu podvýbor projednal a schválil 7. 1. 1998. Předsedou Poslanecké sněmovny byl obci udělen znak 1. 12. 1997, na základě jeho rozhodnutí č. 41 ze 17. 10. 1997, a prapor 9. 3. 1998, na základě jeho rozhodnutí č. 45 z 19. 2. 1998.

LOMNICE NAD POPELKOU (město)

Znak: Město používá znaku, který se vyvinul z historických pečetí, nesoucích znamení z erbu bývalé vrchnosti Košíků z Lomnice. Nejstarší známé barevné vyobrazení městského znaku je uvedeno v Lomnickém kancionálu z roku 1578. Barevnost znaku byla rozhodnutím městského zastupitelstva z 12. 5. 1997 stanovena v podobě, kterou lze popsat: V červeném štítě na zlatém trojvrší ozbrojenec v plátové zbroji s bojovou sekerou v pravé vztyčené ruce a halapartnou v levé, topůrko a dřevec jsou zlaté, rukavice černé a vše ostatní stříbrné.

Prapor: List tvoří dva vodorovné pruhy, červený a žlutý, v poměru 3 : 1. V červeném ozbrojenec v plátové zbroji s bojovou sekerou v pravé vztyčené ruce a halapartnou v levé; topůrko a dřevec jsou žluté, rukavice černé a vše ostatní bílé.

Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.

Autor návrhu praporu: Miroslav Hirsch.

Ikonografie: Prapor opakuje podobu znaku s tím, že trojvrší je transformováno do vodorovného pruhu.

Návrh praporu schválilo městské zastupitelstvo na svém zasedání konaném dne 13. 12. 1999. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh praporu 31. 5. 2000. Prapor byl městu udělen předsedou Poslanecké sněmovny 13. 11. 2000, na základě jeho rozhodnutí č. 62 z 14. 6. 2000.

MARTINICE V KRKONOŠÍCH (obec)

Znak: V modrém štítě zlatý ohlížející se kůň ve skoku.

Prapor: List tvoří tři svislé pruhy: žlutý, modrý a žlutý v poměru 2 : 5 : 2. V modrém pruhu žlutý ohlížející se kůň ve skoku.

Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.

Autor návrhu znaku a praporu: Miroslav Pavlů.

Ikonografie: *Patrně v 18. století vznikla martinická obecní pečeť, užívaná dodnes obecním úřadem. Pečetním znamením, které do svých návrhů nové obecní symboliky přenesl i jejich autor, byl kůň s odvrácenou hlavou. Barevné provedení návrhů /modro-zlaté a zlato-modré/ evokuje erbovní barvy Valdštejnů, nejstarších a nejvýznamnějších držitelů Martinic v minulosti* (text pod názvem *Zdůvodnění k návrhům znaku a praporu obce Martinice v Krkonoších* vypracoval navrhovatel).

Kritická poznámka: Ohlížející se kůň v historické obecní pečeti odráží tradovanou pověst, že ves má jméno Martinice po poddaném pánů z Valdštejna jménem Martinicz. Ten sloužil svým pánům jako spolehlivý jízdní posel a byl u vrchnosti v oblibě. Proto byl prý ustaven náčelníkem obyvatel žijících v osadě, která se pak nazývala Martiniczova samota. Kůň ve znaku symbolizuje Martiniczovy dobré služby (*500 let obce Martinice v Krkonoších*, b. m. a d., s. 14). Autorské vyobrazení koně ve znaku je doplněno oranžovými liniemi vnitřních obrysů figury, které je nutné považovat za tvůrcovu libůstku.

Návrh znaku a praporu schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání konaném dne 25. 6. 1996. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh znaku a praporu 5. 12. 1996. Znak a prapor byly obci uděleny předsedou Poslanecké sněmovny 31. 1. 1997, na základě jeho rozhodnutí č. 24 z 27. 1. 1997.

MŘÍČNÁ (obec)

Znak: Ve stříbrno-červeně polceném štítě vpravo na zeleném návrší vykořeněný smrk přirozené barvy, vlevo zlatý prsten s modrým kamenem, dole přeložený hrotem vztyčeného stříbrného meče se zlatým jílcem.

Prapor: List tvoří bílo-červeně čtvrcený žerďový pruh, široký jednu třetinu délky listu, a dva vodorovné pruhy, bílý a zelený. V bílém žerďovém poli zelený vykořeněný smrk s hnědým kmenem na zeleném návrší. V horním červeném poli žlutý prsten nahoře s modrým kamenem, dole přeložený bílým mečem se žlutým jílcem hrotem k hornímu okraji.

Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.

Autor návrhu znaku a praporu: Stanislav Kasík.

Ikonografie: Smrk je mluvícím znamením a má oporu ve jménu obce – původní název zněl Smříčná a znamenal *smrková*, tj. voda, hora nebo les. Prsten a meč jsou figury spojitelné se sv. Kateřinou, které je zasvěcen místní kostel, jehož tradice sahají nejméně do 14. století a první zmínky o něm jsou prvními zmínkami o obci. Prsten je na samém počátku hagiografie o sv. Kateřině – byl jí ve snu Jezulátkem navlečen na prst prsten jako prsten zásnubní. Meč je na samém konci jejího pozemského života, když byla na příkaz odmítnutého nápadníka císaře Maxentia sťata. Červená barva je vyhrazena svatým mučedníkům. V kombinaci polí stříbrného a červeného jsou obsaženy rodové barvy Harrachů, držitelů obce s nejdelší tradicí.

Návrh znaku a praporu schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání konaném dne 11. 12. 2001. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh znaku a praporu 12. 11. 2002. Znak a prapor byly obci uděleny předsedou Poslanecké sněmovny 13. 2. 2003, na základě jeho rozhodnutí č. 16 z 9. 12. 2002.

NOVÁ VES NAD POPELKOU (obec)

Znak: V zeleném štítě nad stříbrnou vlnitou patou s modrým vlnitým břevnem ze zlaté skořápky vzlétající stříbrná husa se zlatým zobákem, provázená dvěma stříbrnými věžemi, každá s prázdnou gotickou branou, černým oknem a cimbuřím.

Prapor: List tvoří čtyři vodorovné pruhy, zelený, vlnitý bílý, vlnitý modrý a zvlněný bílý, v poměru 7 : 1 : 1 : 1. V zeleném pruhu bílá husa se žlutým zobákem vzlétající ze žluté skořápky mezi dvěma bílými věžemi s prázdnou gotickou bránou, černým oknem a cimbuřím.

Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.

Autor návrhu znaku a praporu: Zdeněk Velebný.

Ikonografie: *Jelikož jsem o obci Nová Ves zjistil zajímavé skutečnosti, použil jsem těchto při tvorbě znaku. V našich zemích není časté, že by se v jedné obci nacházely dvě tvrze, proto jsem jejich symboliku umístil do erbu. Další zajímavostí je nález zazděného husího vejce (jeden z přetrvávajících pohanských zvyků, z nichž vznikla pověra, že naši předkové přidávali do malty bílky) při bourání jedné z těchto tvrzí. Z tohoto důvodu jsem použil symboliku ze skořápky vzlétající husy. Řeka Popelka je zastoupena třemi vlnitými břevny* (text pod názvem *Zdůvodnění návrhu znaku a praporu obce Nová Ves* vypracoval navrhovatel).

Návrh znaku a praporu schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání konaném dne 2. 11. 2000. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh znaku a praporu 31. 10. 2001. Znak a prapor byly obci uděleny předsedou Poslanecké sněmovny 21. 1. 2002, na základě jeho rozhodnutí č. 97 z 22. 11. 2001.

PONIKLÁ (obec)

Znak: V červeném štítě na černé stříbrně kvádrované šachtě rumpál s vytaženým okovem, vše zlaté s modrým kováním.

Prapor: List tvoří dva vodorovné pruhy: žlutý a červený, uprostřed modrý válec rumpálu se dvěma klikami. Klika u žerdi je obrácena vzhůru.

Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.

Autor návrhu znaku a praporu: Zdeněk Linhart.

Ikonografie: *K dispozici jsem měl tehdy celou řadu materiálů, z kterých jsem nejvíce těžil pro vznik znaku obce – čtyři razítka z různých období. Jejich střed je stejný a opírá se o období těžby grafitu a železné rudy. Zájem o tuto činnost opadává v druhé polovině 19. století. Poslední průzkum ložisek byl zde proveden v roce 1926. Ústřední figura představuje zděný kruhový vstup z kamenných kvádrů do šachty s rumpálem a okovem* (z dopisu navrhovatele autorovi z 3. 11. 2004).

Kritická poznámka: Ačkoliv byl znak schválen a udělen, podařilo se navrhovateli porušit základní heraldické pravidlo o barvě a kovu, když do červeného štítu umístil černou stříbrně kvádrovanou *šachtu.* Autentický výklad významu užitých figur, by-li vůbec autorem návrhů vypracován, nebyl pro toto pojednání k dispozici a není tedy zřejmé, co vedlo navrhovatele k obarvení *šachty* na černo – snad těžba černého grafitu. Ke stanovenému popisu znaku podvýborem lze přičinit poznámku k pojmu šachta – obvykle je tím míněna *díra* o ploše průměru menší než 36 m^2. Ve znaku však není zobrazena díra, ale její obezděné vyústění na povrchu. Mělo tedy být popsáno obezdění, které je vidět, a nikoliv jen tušená díra. Menší šachty mají odborný název šachtice. Korektnějším by byl termín *černé, stříbrně spárované obezdění šachtice s rumpálem.* A to i proto, že figura vycházející z obrazů historických obecních pečetí je na první pohled podobná obvyklé heraldické obecné figuře *studna s rumpálem a okovem.* Při kreslení znaku podle stávajícího popisu není jistota správnosti konstrukce. Popis také neuvádí, že *šachta* (resp. obezdění) vyniká z paty štítu a není volná.

Návrh znaku a praporu schválila obecní rada na svém zasedání konaném dne 21. 4. 1997. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh znaku a praporu 18. 2. 1998. Znak a prapor byly obci uděleny předsedou Poslanecké sněmovny 4. 6. 1998, na základě jeho rozhodnutí č. 50 z 19. 5. 1998.

PŘEPEŘE (obec)

Znak: Ve sníženě vlnitě děleném štítě nahoře ve zlato-červeno-černo-zlatě kosmo děleném poli stříbrná svatojakubská mušle, dole třikrát stříbrno-modře vlnitě dělené pole.

Vlajka: List tvoří čtyři vodorovné pruhy, střídavě bílé a modré, prostřední vlnité se třemi vrcholy a dvěma prohlubněmi. Ve žluto-černo-červeno-žlutě kosmo děleném karé bílá svatojakubská mušle.

Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.
Autoři návrhu znaku a vlajky: Stanislav Kasík, Roman Polák.

Ikonografie: Horní polovina štítu je složena z tinktur odvozených ze základních rodových erbů pánů z Vartemberka – zlatá a černá, a knížat z Rohanu – červená a zlatá, jako dominantních historických vlastníků obce Přepeře. Mušle je atributem sv. Jakuba Většího, kterému je zasvěcen přepeřský kostel, svědek nejstarších poznatelných dějin místa. Vlnité dělení dolní poloviny štítu symbolizuje jak řeku Jizeru, při které obec leží, tak odkazuje i na její jméno, odvozené od peřejí – střídání stříbrného a modrého břevna evokuje představu *modré* vody a *stříbrné* pěny na vrcholcích vln v peřejích.

Návrh znaku a vlajky schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání konaném dne 15. 12. 2005. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh znaku a praporu 8. 2. 2006. Znak a vlajka byly obci uděleny předsedou Poslanecké sněmovny 7. 4. 2006, na základě jeho rozhodnutí č. 65 z 17. 2. 2006.

ROZTOKY U JILEMNICE (obec)

Znak: Ve stříbrno-modře šikmo vlnitě děleném štítě nahoře zelený had s červeným jazykem, ovinutý kolem černé šikmé hůlky, dole dva kosmo položené zkřížené stříbrné meče se zlatými jílci.
Prapor: Bílo-modře šikmým zvlněným řezem dělený list. V bílém poli šikmo černá hůlka ovinutá zeleným hadem s červeným jazykem. V modrém poli dva zkřížené meče, kosmý hlavicí k vlajícímu okraji, přes něj šikmý hlavicí k dolnímu okraji, oba bílé se žlutými jílci.
Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.
Autor návrhu znaku a praporu: Zdeněk Velebný.

Ikonografie: *Při tvorbě znaku jsem vycházel z následujících zjištění: Roztoky se připomínají již před rokem 1360, kdy zde byl farní kostel. V roce 1360 je měli ve svém držení Zdeněk z Radimě a Kunka se svými syny, v roce 1390 Eulalie z Kostelce n. S., v roce 1394 Štěpán Karlovec z R. L. V 16. století zpustly. Jedna část s kostelem patřila k Štěpanicům a v letech 1492 – 1850 k Jilemnici. Druhá část patřila do roku 1540 k Bradlci a poté ke Kumburku. V roce 1739 byl po požáru starého roubeného kostela postaven zděný kostel, který byl zasvěcen sv. Filipovi a Jakubovi. Zkřížené meče – symbol z obecní pečeti, had – atribut sv. Filipa, hůl – atribut sv. Jakuba Menšího, zvlněná modrá – symbol názvu obce* (text pod názvem *Zdůvodnění návrhu znaku a praporu obce Roztoky u Jilemnice* vypracoval navrhovatel).
Kritická poznámka: Ve znaku je užita figura hada obtočená okolo hůlky, autorem vysvětlená jako atributy světců sv. Filipa a Jakuba Menšího, kterým je zasvěcen roztocký kostel. Had může být atributem sv. Filipa, ale *hůlka* nemůže být v žádném případě atributem sv. Jakuba Menšího. To proto, že atributem sv. Jakuba Menšího je

valchářská hůl, tedy nikoliv jakákoliv hůl, ale hůl zcela specifické podoby. Ta podoba je tak mimořádná, že ji nelze nijak zaměnit (kovová struna napjatá v *rámu*; celé podobné velkému smyčci). To je první část chybně vytvořené figury – druhou částí je, že téměř shodným způsobem je v heraldice obecně zobrazována figura Aeskulapovy hole (!!! – Asklépios, řec., Aeskulapius, lat.). Takto koncipovaná figura měla být odmítnuta, pokud opravdu nebyla míněna jako Aeskulapova hůl – symbol lékařů a lékařství. Schválení podvýborem lze mít za nepřijatelně chybné.

Návrh znaku a praporu schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání konaném dne 5. 3. 2001. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh znaku a praporu 12. 12. 2001. Znak a prapor byly obci uděleny předsedou Poslanecké sněmovny 25. 2. 2002, na základě jeho rozhodnutí č. 98 z 31. 1. 2002.

SEMILY (město)

Znak: Město užívá historického znaku, vyvinutého z městských pečetí užívaných od 16. století. Ideální popis zní: V modrém štítě vlevo listnatý strom na zeleném trávníku, po kterém kráčí jelen, obojí v přirozených barvách. Nad parožím vedle sebe do oblouku šest zlatých hvězd.

Prapor: List praporu tvoří horní modrý pruh, dolní zelený pruh v poloviční šíři modrého; do zeleného pruhu po celé délce listu je jedním cípem vetknuto šest zlatých hvězd, navzájem se dotýkajících. (Poznámka: hvězdy na praporu jsou šesticípé)

Poměr délky k šířce je 3 : 2.

Autor návrhu praporu: Jaroslav Barták.

Ikonografie: Modrý pruh má barvu štítu, zelený trávníku a koruny stromu. Hvězdy se shodují s hvězdami ve znaku.

Návrh praporu schválilo městské zastupitelstvo na svém zasedání konaném dne 19. 12. 1991. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh praporu 6. 3. 1992. Právo užívat prapor bylo městu uděleno usnesením předsednictva České národní rady č. 804 z 12. 3. 1992.

STUDENEC (obec)

Znak: Polcený štít, pravá polovina dělená, nahoře v modrém poli stříbrný vztyčený meč se zlatým jílcem a záštitou, podložený zlatými váhami, dolní pole černo-stříbrno-červeně děleno. V levé zlaté polovině černá vztyčená ostrev s osmi suky.

Prapor: Čtvrcený list s černou horní a žlutou dolní žerďovou částí a bílou horní a červenou dolní vlající částí. Uprostřed listu v modrém volném karé o šířce poloviny šířky listu bílý vztyčený meč se žlutým jílcem a záštitou, podložený žlutými váhami.

Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.
Autor návrhu znaku a praporu: Miroslav Pavlů.

Ikonografie: *K obci Studenec patří i Zálesní Lhota. V pečetní symbolice obou obcí se v minulosti objevovala postava Spravedlnosti s mečem a váhami v rukou…Autor návrhu nové obecní symboliky přenesl atributy Spravedlnosti – meč a váhy na čestné místo do návrhu znaku i praporu. Hlavním důvodem byla skutečnost, že jde o znamení v minulosti společné pro obě vesnice. Protože v období vlády Albrechta z Valdštejna měly obě vesnice i společné osudy, je barevná kombinace figur – modro-zlatá – odvozená z valdštejnské heraldiky. Tři pruhy – černý, červený a stříbrný – upomínají na počátky Studence (tři dvory v majetku Trčků z Lípy – dělení a barvy jejich erbu jsou totožné). Ve druhé polovině znaku najedeme ještě ostrev se čtyřmi suky, část erbu Bergerů z Bergenthálu v černé barvě na zlatém podkladě, posledních šlechtických majitelů Studence a stavebníků zámku (erb zjištěn na průčelí zámku ve Fořtu)* (text pod názvem *Zdůvodnění návrhu znaku a praporu obce Studenec* vypracoval navrhovatel).
Kritická poznámka: V popisu znaku měly být váhy označeny jako miskové. Popis dělení dolního pole v pravé polovině štítu není doplněn počtem dělení – zde dvakrát – dle stávajícího znění popisu může být pole děleno *nekonečným* množstvím řezů v tinkturách postupně černé, stříbrné a červené. K popisu praporu lze přičinit poznámku o nevhodnosti nazývat čtvercové pole uprostřed listu *volné karé*, protože karé je ustálený výraz pro čtvercové pole v horní žerďové části listu.

Návrh znaku a praporu schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání konaném pravděpodobně v závěru roku 1996 (obcí nesděleno). Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh znaku a praporu 25. 6. 1997. Znak a prapor byly obci uděleny předsedou Poslanecké sněmovny 1. 12. 1997, na základě jeho rozhodnutí č. 41 z 17. 10. 1997.

SVOJEK (obec)

Znak: V modrém štítě na zeleném vrchu se zkříženými stříbrnými hasičskými sekerkami se zlatými topůrky tři přirozené lilie na stoncích s listy mezi dvěma zlatými obilnými klasy, oba s listem a odkloněné.
Vlajka: List tvoří dva vodorovné pruhy, modrý a zelený, v poměru 5 : 3. Ze druhé až šesté dvanáctiny horního okraje zeleného pruhu vyniká zelený vrch a na něm tři bílé přirozené lilie na stoncích s listy mezi dvěma žlutými obilnými klasy, oba s listem a odkloněné. Pod vrchem v zeleném pruhu zkřížené bílé hasičské sekerky se žlutými topůrky.
Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.
Autor návrhu znaku a vlajky: Stanislav Kasík.

Ikonografie: Obec se skládá ze Svojku a z místní části Tample. Vrch má vztah ke geografické poloze obce. Lilie jsou atributem sv. Antonína Paduánského, kterému je zasvěcen kostelík ve Svojku a jeho socha stojí v Tampli. Klasy odkazují na zemědělský charakter obce. Zkřížené hasičské sekerky symbolizují místní sbor dobrovolných hasičů, který má velice dlouhou tradici a je podstatnou, důležitou a nezastupitelnou součásti společenského života obce. Vlajka opakuje podobu znaku.

Návrh znaku a vlajky schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání konaném dne 7. 12. 2005. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh znaku a vlajky 8. 2. 2006. Znak a vlajka byly obci uděleny předsedou Poslanecké sněmovny 7. 4. 2006, na základě jeho rozhodnutí č. 65 z 17. 2. 2006.

SYŘENOV (obec)

Znak: Štít dělený červeno-stříbrně děleným břevnem, nahoře ve zlatém poli krátčející modrá lvice s červenou zbrojí, dole v modro-zlatě šikmo děleném poli věž s cimbuřím a prázdnou branou opačných barev.

Prapor: Modro-žlutě šikmo dělený list, uprostřed věž s cimbuřím s prázdnou branou opačných barev.

Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.

Autor návrhu znaku a praporu: Miroslav Hirsch.

Ikonografie: *Horní zlatá část s modrou krátčející lvicí vyjadřuje rod Markvarticů, horní červená část břevna vyjadřuje červenozem lokality, dolní stříbrná část břevna vyjadřuje říčku protékající lokalitou, spodní, šikmo štípená část vyjadřuje v horní části hrad Kumburk (Goldenburg), v dolní části vyjadřuje hrad Bradlec. Prapor je převzetím spodní části znaku a stejně jako znak vyjadřuje hrady Kumburk a Bradlec a zároveň barvy rodu Markvarticů* (text pod názvem *Odůvodnění* vypracoval navrhovatel).

Kritická poznámka: Neznalost oboru prokázal navrhovatel několika způsoby. Štít nemá části, tím méně *horní* a *spodní*. Pojem *štípený* je již archaický termín, ale i na počátku 20. století platil pro svislé rozdělení štítu (figur atd.) – tedy dnes pro polcení. Zde je však užit pro šikmé dělení – tedy chybně. Autorova kresba lvice je špatná – lvice nemůže mít hřívu. Má-li hřívu a je lvem, pak také musí mít pohlaví. Má-li hřívu a nemá pohlaví, pak je to prapodivná, umenšená a znehodnocená figura. *Markvartická lvice* je pojem zavedený koryfeji české heraldiky Martinem Kolářem a Augustem Sedláčkem v nepřesném významu, který byl později literaturou opakován – a to ve smyslu, že lev stojící *na čtyřech* je lvicí. Pokud stojí lev *na třech, s jednou přední pozdviženou*, pak je pro něj vyhrazen terminologický pojem *krátčející*. Schvalovatelé v podvýboru popsali figuru jako lvici nikoliv proto, že stála *na čtyřech*, ale proto, že tak ji myslel navrhovatel, s tím, že hříva není výrazná a pohlaví chybí. Na pečetích *Markvarticů* ze 13. století, tedy pánů z Michalovic, z Lemberka a z Vartemberka, šlo vždy o lva (samce) a nikoliv o lvici (samici). Představa, že původním *mark-*

vartickým lvem byl modrý lev ve zlatém štítu, je lichá a neopírá se o žádné dobové barevné vyobrazení, ale pouze o pozdější podobu erbu pánů z Valdštejna a chybně dedukovanou souvislost, a to jako výsledek nekritického hodnocení z konce 19. století (dokonce je modrý lev ve zlatém štítu chybně přiřazován k osobě sv. Zdislavy, jako její rodový erb). Lze doložit, že *markvartický lev* byl stříbrný v červeném štítu. Autorem užitá zlatá a modrá jsou tinktury valdštejnské a takto by bylo vhodnější znak také vysvětlovat.

Návrh znaku a praporu schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání konaném dne 16. 5. 2003. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh znaku a praporu 29. 10. 2003. Znak a prapor byly obci uděleny předsedou Poslanecké sněmovny 5. 3. 2004, na základě jeho rozhodnutí č. 31 z 25. 11. 2003.

TATOBITY (obec)

Znak: Ve stříbrném štítu z trávníku vyrůstající lípa s mohutným kmenem a čtyřmi větvemi, po stranách kmene vpravo broušený granát a vlevo drůza ametystu, vše přirozené barvy.

Prapor: nebyl navržen.

Autor návrhu znaku: Jiří Louda (Olomouc).

Ikonografie: *U obce stojí tisíciletá lípa (respektive její torzo, stále dobře udržované), proto je do znaku převzata jako hlavní symbol obce. Poněvadž v Tatobitech bývala známá brusírna granátů, je po jedné straně lípy zobrazen broušený granát, drůza ametystu na druhé straně lípy je připomínkou nalezišť polodrahokamů v okolí obce* (z dopisu navrhovatele autorovi ze 14. 9. 2004).

Kritická poznámka: Broušený granát je obvykle broušen do šesti plošek. To, co je zobrazeno ve znaku, je typologicky a názvoslovně *naveta.* V popisu znaku je v souvislosti s lípou použit neheraldický opisný termín *mohutný kmen.*

Návrh znaku schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání konaném pravděpodobně v lednu 1994 (obcí nesděleno). Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh znaku 18. 3. 1994. Znak byl obci udělen předsedou Poslanecké sněmovny 13. 5. 1994, na základě jeho rozhodnutí č. 14 z 12. 4. 1994.

TURNOV (město)

Znak: Město používá znaku, který se vyvinul z historických pečetí. Znak lze popsat: V červeném štítě stříbrný dvouocasý korunovaný lev se zlatou zbrojí (nebo: V červeném štítě český lev).

Prapor: List tvoří tři svislé pruhy: bílý, červený a bílý v poměru 1 : 2 : 1. V červeném poli bílý dvouocasý lev se žlutou korunou a zbrojí.
Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.
Autor návrhu praporu: František Mařan (firma FAAMA Turnov).

Ikonografie: prostřední pruh opakuje podobu znaku.

Návrh praporu schválilo městské zastupitelstvo na svém zasedání konaném dne 6. 3. 1997. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh praporu 20. 3. 1997. Prapor byl městu udělen předsedou Poslanecké sněmovny 26. 6. 1997, na základě jeho rozhodnutí č. 27 z 12. 5. 1997.

VÍCHOVÁ NAD JIZEROU (obec)

Znak: V červeno-modře polceném štítě zlatý snop.
Vlajka: List tvoří dva svislé pruhy, červený a modrý. Uprostřed žlutý snop.
Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.
Autor návrhu znaku a vlajky: Miroslav Pavlů.

Ikonografie: *Přestože ve Víchové byla půda málo úrodná, živili se zdejší usedlíci převážně zemědělstvím. Dokazuje to alespoň razítko se symbolem převázaného snopu, užívané ve Víchové ještě v roce 1987. Je pravděpodobné, že symbol snopu byl převzat ze staršího, patrně ztraceného pečetidla…* (text pod názvem *Zdůvodnění k návrhům znaku a praporu obce Víchová nad Jizerou* vypracoval navrhovatel). Z navrhovatelova textu také vyplývá, že volba tinktur nalézala inspiraci v erbech dominantních držitelů – modrá a zlatá v erbu Valdštejnů, červená v erbu Harrachů. Modrá má také symbolizovat řeku Jizeru.

Návrh znaku a vlajky schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání konaném dne 6. 9. 2004. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh znaku a vlajky 8. 12. 2004. Znak a vlajka byly obci uděleny předsedou Poslanecké sněmovny 8. 4. 2005, na základě jeho rozhodnutí č. 50 z 20. 1. 2005.

VŠEŇ (obec)

Znak: V modrém štítě se dvěma stříbrnými břevny zlato-černě polcený snížený vydutý hrot se stříbrným třešňovým květem se zlatým semeníkem na vrcholu.
Prapor: Modrý list s bílým žerďovým klínem s vrcholem na středu vlajícího okraje listu, na bílý klín je položen žlutý žerďový klín do středu listu.
Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.

Autor návrhu znaku: Milan Mysliveček (idea a návrh), Jiří Louda (Olomouc – úprava a nové kresebné provedení).

Autor návrhu praporu: Zbyšek Svoboda.

Ikonografie: *Pruhy byly vyjádřeny připojené osady Plovkovice* (správně: Ploukonice) *a Mokrý, zatímco Všeň vyjadřuje třešňový květ* (z dopisu navrhovatele autorovi z 14. 1. 1998).

Kritická poznámka: Původně stanovené popisy znaku i praporu z roku 1992 měly terminologické nedostatečnosti takového rázu, že podle popisů nebylo možné konstruovat znak a prapor v té podobě, v jaké byly navrženy a navrhovateli myšleny. Na tuto skutečnost upozornil podvýbor autor tohoto článku. Ostatně i popis znaku nově stanovený v roce 1998 má své nedostatečnosti, když konstatuje, že ve štítu jsou dvě břevna (tedy štít čtyřikrát *pravidelně* dělený) a nikoliv to, co je navrhovatelem konstrukce znaku myšleno, tedy snížené *zdvojené* (dvojité) břevno (tedy dvě břevna jedno nad druhým v menší vzdálenosti než při běžném umístění a zároveň nikoliv v ideální vodorovné ose štítu – pro figuru s takovou charakteristikou ještě nebyl stanoven konvenční termín).

Návrh znaku a praporu schválilo obecní zastupitelstvo na svém zasedání konaném pravděpodobně ve druhé polovině roku 1992. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh znaku a praporu 23. 4. 1993 (revokace a oprava popisu znaku a praporu obce na zasedání podvýboru 18. 2. 1998 – znění opravených popisů viz výše). Znak a prapor byly obci uděleny rozhodnutím předsedy Poslanecké sněmovny, na základě jeho rozhodnutí č. 10 z 15. 7. 1993.

VYSOKÉ NAD JIZEROU (město)

Znak: Město používá znaku, který se vyvinul z podob historických pečetí ze 16. století tak, že pečetnímu obrazu byly někdy v polovině 18. století přiřazeny tinktury. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii vyhověl žádosti města o stanovení popisu městského znaku (ten nebyl předmětem udělení): V modrém štítě na zeleném trávníku vousatý muž v červeném černě přepásaném kabátci a zlatých nohavicích, v černých vysokých botách, s červeným kloboukem s pštrosím perem, šikmo probodávající zlatým kopím vzpřímeného doleva obráceného černého medvěda s červeným jazykem před třemi listnatými stromy přirozené barvy (k tomu viz kritická poznámka).

Prapor: List tvoří dva vodorovné pruhy, světle modrý a zelený, v poměru 7 : 3. Uprostřed k žerdi obrácený vousatý muž v červeném černě přepásaném kabátci a žlutých nohavicích, v černých vysokých botách, s červeným kloboukem s pštrosím perem, šikmo probodávající žlutým kopím vzpřímeného černého medvěda s červeným jazykem před třemi zelenými listnatými stromy s hnědými kmeny.

Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.

Autor návrhu praporu: Stanislav Kasík.

Ikonografie: Prapor jako *heraldický* opakuje podobu znaku.

Kritická poznámka: Při stanovení popisu městského znaku podvýborem došlo zřejmě k písařské chybě tím, že bylo konstatováno otočení muže doleva, ale ten je otočen doprava. Takové otočení se považuje za *základní* a nehlásí se. Naopak u medvěda, který doleva otočen je, nebylo otočení popisem hlášeno. Stanovení popisu bylo důležité s ohledem na znak města Bystré (okr. Svitavy), který zobrazuje stejnou scénu, jaká je ve znaku města Vysoké nad Jizerou. Odlišujícím prvkem byla pouze zlatá pata štítu u znaku Bystré. V Bystré se rozhodli upravit svůj znak tak, že štít byl obarven na červeno a byl také v uvedené podobě městu 18. 6. 1998 udělen. Je jistě pozoruhodné, že nejstarší zmínky o barevné podobě městského znaku ve Vysokém mluví o štítu červeném a naopak v Bystré o štítu modrém. Světle modrá barva městského praporu ve Vysokém je v řadě existujících městských a obecních praporů a vlajek barvy modré (tmavé) svým způsobem výjimečná právě svou světlostí (azurová modrá).

Návrh praporu schválilo městské zastupitelstvo na svém zasedání konaném dne 10. 11. 2003. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh praporu 4. 2. 2004. Prapor byl městu udělen předsedou Poslanecké sněmovny 9. 6. 2004, na základě jeho rozhodnutí č. 34 z 27. 2. 2004.

❑

Z uvedeného přehledu vyplývá, že na okrese Semily dosud nemá znak a vlajku 33 obcí. Neexistuje právní norma, která by vyžadovala nutnost zavedení takových symbolů všemi obcemi. Dosud je rozhodnutí zcela na obecních zastupitelstvech. V posledních pěti letech byly navrženy znaky pro obce Benešov u Semil (Miroslav Hirsch), Čistá u Horek (dvakrát po sobě vypracovány návrhy znaku a vlajky různými navrhovateli – l. Zdeněk Linhart, 2. Miroslav Hirsch), Hrubá Skála, Chuchelna, Paseky nad Jizerou a Žernov (všechny Miroslav Pavlů, pro Chuchelnu a Paseky též Jaroslav Barták). Z nich pouze Benešov u Semil dospěl k projednání a schválení v obecním zastupitelstvu (20. 6. 2006) a k podání žádosti podvýboru pro heraldiku a vexilologii PSPČR o schválení a doporučení k udělení předsedou PS. V ostatních obcích byly předložené návrhy buď zastupiteli odmítnuty nebo nedošlo k všeobecnému konsensu. Z měst dosud nemá konstituovanou vlajku Jablonec nad Jizerou, Rokytnice nad Jizerou a Rovensko pod Troskami.

Současná česká heraldická tvorba v oboru komunální heraldiky je viditelně poznamenána činností laiků, odborně nepřipravených diletantů a pseudoheraldiků. Vedle nich samozřejmě existuje seriozní a korektní, ale výrazně menší skupina těch, kteří se heraldiky nazývat mohou. Navrhování symbolů obcí se logicky stalo předmětem obchodu, prací za úplatu a možností výdělku. Tato okolnost u mnohých, kteří se

navrhováním obecních symbolů zabývají, silně posílila nekritičnost pohledu k vlastním schopnostem a nutkání chovat se pragmaticky. Nezkoumání vlastních schopností a neschopnost vzdělávání se a dosahování vyšších stupňů znalostí nejen v příslušném oboru je také odrazem jinak všeobecného despektu k heraldice. Onen despekt je patrný nejen u mnohých z navrhovatelů obecních symbolů, ale také v prostředí obecních samospráv, kde laické hodnocení předkládaných laických návrhů vcelku logicky vede k výsledkům spíše tristním. Kvalitě znaků nijak nepřispívají ani ryze subjektivní ambice některých představitelů obcí podílet se viditelným způsobem na podobách obecních symbolů. Také je patrné, že geografická vzdálenost některých navrhovatelů od obcí neumožňuje těsnější kontakt s místem, s prostředím, s potřebnými informacemi a to svádí ke schematizujícím řešením obsahu znaků. To vše se projevilo i v některých návrzích obecních symbolů v semilském okrese. I když jsou znaky výše vyjmenovaných obcí řádně konstituovány, přesto zůstávají odrazem doby svého vzniku a budou odrážet schopnosti nejen svých tvůrců, ale i schvalovatelů – a to již navždy. Vedle znaků s dobrými vlastnostmi, které si dokáží podržet svou kvalitu po řadu příštích století, budou existovat i ty méně povedené. Lze jen doufat, že zbývající obce okresu Semily se ve svém úsilí směřujícím k zavedení obecních symbolů zachovají osvíceněji, moudřeji a opatrněji a tím i odpovědněji k sobě samým a ke všem svým budoucím.

❑

HARRACHOV (město)

V úvodu byl poznamenáno, že znak užívaný městem Harrachov vznikl za zvláštních okolností a nebyl korektně konstituován. Harrachov se stal městem 2. 2. 1965. V roce 1989 jednalo město ve spolupráci s Okresním archivem v Semilech a v souladu s platným právním pořádkem s Komisí pro znaky měst při Archivní správě ministerstva vnitra o městském znaku. Rada MěstNV v Harrachově na svém jednání konaném dne 25. 5. 1989 vybrala z několika návrhů Jaroslava Bartáka ten, který byl označen jako č. 8 a odpovídal popisu *červeno-modře polcený štít, vpravo polovina rodového znaku Harrachů, vlevo stříbrný pohár s routovým výbrusem.* Komise při AS MV znak posoudila a prostřednictvím OA Semily doporučila k užívání (z dopisu PhDr. Ivana Štarhy, tehdejšího předsedy uvedené komise, autorovi z 21. 5. 2002). Aby bylo vyhověno tehdejším požadavkům na řádné konstituování městského znaku, bylo nezbytně nutné, aby plénum MěstNV v Harrachově vydalo řádné souhlasné rozhodnutí prostřednictvím zápisu ze svého zasedání.

Mezi tím došlo k politickým změnám ve státě. Dne 4. 9. 1990 byla při České národní radě ustavena heraldická komise, do níž byli kooptováni jak členové Komise pro znaky měst AS MV, tak někteří členové komise pro státní znak Federálního shromáždění ČSFR, která v té době ukončila svou činnost. Dr. Štarha, bývalý předseda Komise pro městské znaky AS MV a v té době člen nově ustavené Heraldické komi-

se při ČNR, oslovil dopisem z 22. 10. 1990 Městský národní výbor v Harrachově s žádostí o sdělení data plenárního zasedání, na němž byl městem navržený a komisí AS MV projednaný a doporučený znak schválen. Odpověď s datem 2. 11. 1990 a podepsaná tehdejším předsedou MěstNV Jaroslavem Hermanem a tajemníkem Ing. Jiřím Krejčím zněla: *Sdělujeme Vám, že navržený znak, schválený a doporučený Vaší komisí pro znaky měst, nebyl podle průzkumu přijat a že většina občanů města žádala, aby byl schválen původní návrh znaku, a to: Na červeném štítu tři stříbrná pštrosí pera, vetknutá do zlaté koule. Toto řešení městského znaku odsouhlasilo rovněž plenární zasedání dne 19. 4. 1990.* […] *byl Váš požadavek na pozvání do plenárního zasedání, kde se bude nový znak města schvalovat, nechtěně opomenut* […] *Sdělte nám prosím, zda je možno tento znak oficielně používat a jaké doklady Vám máme zaslat.*

V roce 2002 jsem ve své kritické recenzi publikace Josefa Augustina s názvem *Velká encyklopedie měst a obcí ČR*, vydané v roce 2001, konstatoval, že *do znakové přílohy byly zařazeny znaky neoficiální, nikým neschválené a neudělené. Například…znak města Harrachova v poněkud podivné podobě, vzniklý na počátku devadesátých let, který neprošel schvalovacím řízením v podvýboru pro heraldiku…* (Veřejná správa, č. 14/2002, s. 22–23; Genealogické a heraldické listy, *22*, č. 1/2002, s. 36–41). Na tuto poznámku o neoficiálnosti znaku města Harrachov reagoval dopisem ze 4. 4. 2002 Ing. Karel Dolejší, zástupce hejtmana Libereckého kraje, bývalý starosta města Harrachov a přímý svědek nejméně závěrečné části procesu schvalování znaku v samotném Harrachově. Ten ve svém dopise uvádí některé okolnosti vzniku znaku a krom jiného také následující: *S panem Františkem Schreiberem, předsedou místních filatelistů, jsme navrhli…využití znaku hrabat z Harrachu. Návrh nakonec získal největší podporu spoluobčanů a byl však podmíněn získáním souhlasu držitelů. Navázali jsme tehdy kontakt s rodem přes jeho rodové sídlo v Rohrau. Spolu s popisem znaku a jeho ztvárněním jsme vedle souhlasu získali i informaci, že rod Harrachů, který má právo užívat znak, vymřel v šedesátých letech po meči a hraběnka Stephanie přijala pozvání k návštěvě našeho města. Zde pro nás bylo dalším impulsem její prohlášení, že si považuje za čest, že jejich rodový znak bude dál žít v podobě znaku města Harrachov. Následovalo pochopitelně projednání na plenárním zasedání a následné zaslání do heraldického podvýboru ČNR. V roce 1990 město obdrželo potvrzení o schválení znaku, současně byl zamítnut náš návrh na prapor, v jehož středu měl být znak zopakován, ale jehož barvy nevycházely ze znaku. Doklad o schválení byl za mého starostování (do roku 1998) v archivu tajemníka. O názoru některých heraldiků na řekněme neslučitelnost znaku města a rodového jsme věděli již v době schvalování, ale moje konzultace s archiváři a dalšími lidmi „od řemesla" mne dovedla k závěru, že co není zakázáno, je povoleno. Navíc kladné stanovisko podvýboru bylo doplněno článkem, který jsem k schvalovací listině přiložil – tehdejší tajemník heraldického podvýboru zveřejnil hodnocení městských znaků přijímaných ve stejném období a uvedl, že ten náš harrachovský, který na rozdíl od dalších se nesnaží reagovat na všechny symboly charakterizující obec a používá v heraldice tradičních prostředků a nikoliv hvězd a srpů, je ze schvalovaných nejzdařilejší…*

6. května 2002 jsem panu Ing. Dolejšímu odpověděl dopisem a v něm krom jiného uvedl: *Snažil jsem se ve věci harrachovského znaku zjistit nějaké informace. Získal jsem*

dílčí údaje od členů podvýboru pro heraldiku a vexilologii PSPČR…ve Vašem dopise je několik zjevných rozporů a časových kolizí. Píšete, že v roce 1990 Vám byl schválen znak a zároveň byl odmítnut prapor. Město Harrachov žádalo o udělení praporu (jen praporu) dopisem datovaným 15. 1. 1993; 17. 5. 1993 byla datována odpověď heraldické komise, kterou byla navržená podoba městského praporu zamítnuta – znak města Harrachova se tehdy neprojednával…Pro nenapadnutelnou existenci městského znaku je zcela irelevantní souhlas paní Stefanie Harrachové. Takové souhlasy nebyly a nejsou součástí řádného konstituování městských znaků v Čechách a nemají oporu v platných zákonech. Souhlas kohokoliv nemá právní sílu shodnou s řádným konstituováním. Navíc oprávněnost k takovému konání paní hraběnkou je sporná. To proto, že ona není jedinou žijící představitelkou rodu a vůbec neplatí, že by rod Harrachů vymřel po meči v roce 1961. V roce 1961 zemřel při dopravní nehodě její jediný syn Ferdinand Bonaventura. V dnešní době ale žijí i jiní Harrachové mužského pohlaví, např.: Arnošt Jiří (1951) a jeho syn Arnošt (Ernst, * 1979). Ani v minulosti nebylo možné udělit městu nediferencovaný erb vlastníka města, a to nikoliv proto, že by šlo o císařovu osobní libůstku, ale proto, že to vycházelo z heraldických pravidel nemožnosti existence dvou shodných „živých" znaků užívaných různými subjekty. Není tedy možné, aby Harrachov užíval nediferencovaný erb Harrachů. Proto jste zaznamenal odpor heraldiků. Je to proti duchu tradice, proti pravidlům, proti „dobrým heraldickým mravům". To platilo dříve a platí pořád. Vaši konzultanti zdá se nepatřili k nejlépe vybaveným znalcům oboru. Navíc zcela laicky a neodborně „připustili", že co není zakázáno, je dovoleno – takové přímočaré odsudky však do heraldiky nepatří. Navíc si myslím, že tento zvláštní „pragmatický" přístup k harrachovskému znaku svědčí o tom, že s ním není vše v pořádku, protože při existenci řádného schválení a udělení by takových „obezliček" nebylo zapotřebí. Jestli je městem Harrachovem používaná shodná podoba městského znaku, která je otištěna v Augustinovi a je zároveň potvrzena popisem znaku v textu, pak lze opět pochybovat o dobrých okolnostech vzniku symbolu. Dle mého soudu uvedenou podobu vypracoval laik, resp. někdo, kdo připravoval návrh klopového odznaku, jehož kresebná podoba podléhala technologii výroby a není kresbou heraldickou. Harrachovský erb neužíval stříbrných a zlatě lemovaných (!!!!) pštrosích per vetknutých do zlaté koule. Ani v heraldice obecně není tento způsob „lemování" figur obvyklý – prostě neužívá se. V Augustinovi je otisknut klopový odznak bez horní lišty s nápisem „HARRACHOV" (!!). Tuto podobu obdržel Augustin od města včetně slovního potvrzujícího popisu. Je to podoba tristní, neheraldická a nekorektní. Škoda jen, že město se po roce 1991 neodhodlalo k řádnému konstituování městského znaku a nenechalo potvrdit jeho podobu schválením podvýborem pro heraldiku. Jistě by bylo vše jasné. Nepochybně by se ukázalo, že takový městský znak prostě schválit nelze. Stále jsou korektní možnosti, jak harrachovský městský znak vytvořit, aby podobnost s rodovým erbem Harrachů byla zachována a zároveň neodporovala tradičním heraldickým zvyklostem. Trvám na tom, že po roce 1991 znak městu Harrachovu udělen nebyl. Řádným konstituováním lze vše napravit.*

Ve své krátké odpovědi z 9. 5. 2002 Ing. Dolejší upřesňuje předchozí informace. *…rozhodně však nechci zpochybnit Vaše závěry o heraldické „čistotě" znaku tak, jak byl prezentován v Augustinovi. Popis, který uvádíte, je skutečně popis klopového odznaku a následně použité komerční samolepky…Rád bych uvedl na pravou míru domnělou časovou neshodu. Znak byl skutečně schválen v roce 1990 podvýborem pro heraldiku ČNR a současně zamítnut*

popis praporu – důvodem bylo použití jiných barev na prapor než barev znaku. Pro potřeby blížícího se MS v letech na lyžích byl vyroben prapor, který byl upraveným znakem místního sportovního klubu (modrožluté vodorovné pruhy o stejné šíři), se znakem uprostřed. O jeho schválení bylo požádáno v roce 1993 a opět ze stejného důvodu nebyl prapor schválen a je však stále používán. Co se týká Harrachů, je mi známo, že další větve žijí….hlavní rodová linie jde právě přes zmíněnou Stephanii, zda mohou i pobočné větve znak používat, nevím. Jistě není znak Harrachova jediným, u kterého nebyly dodrženy heraldické zvyklosti, jistě je mezi vámi heraldiky i řada názorových neshod, jen chci upozornit, že i přes vaše připomínky vaši kolegové v podvýboru v roce 1990 znak schválili. Tedy nezpochybňuji vaše připomínky ke znaku, ale prezentované zpochybnění schvalovacího procesu.

Pokusme se z oné téměř nepřehledné spleti informací, konstatování, námitek, upřesňování a oponování dospět k nějakému závěru. Zopakuji fakta. 25. 5. 1989 projednávala komise pro městské znaky AS MV žádost města Harrachov o posouzení návrhu znaku. Ze zápisu jednání komise s datem 20. 6. 1989 vyplývá, že její předseda PhDr. Ivan Štarha byl pověřen vypracovat písemné vyjádření k návrhu. Znak byl posouzen kladně a doporučen k užívání s tím, že oficiálně musí být schválen plénem MěstNV a ten o svém rozhodnutí uvědomí komisi. Ze zápisu jednání komise z 25. 9. 1990 vyplývá, že z Harrachova do té doby žádná zpráva nepřišla a předseda komise dr. Štarha má zaurgovat sdělení data (e-mail PhDr. Karla Müllera, člena podvýboru pro heraldiku a vexilologii PSPČR, z 15. 4. 2002). Město odpovědělo dopisem z 2. 11. 1990 (viz výše) – a nyní to podstatné – v dopise je jednoznačně řečeno, že komisí posouzený a městu Harrachov k užívání doporučený znak byl plénem MěstNV odmítnut (!!!) a přijat znak jiný (!!!), tedy ten, který je v této době městem používaný, ale o kterém komise vůbec nejednala a nemohla se k němu vyjádřit (!!!). Ostatně kdyby o něm jednala, pak by znak v této nové podobě musela odmítnout a městu k užívání nedoporučit pro jeho kolizi s rodovým erbem žijícího rodu hrabat z Harrachu (!!!). Z toho jednoznačně vyplývá, že šlo ze strany města Harrachov o nestandardní postup a o svévolné zavedení symbolu, navíc domněle *zaštítěné* odsouzeníhodnou pragmatickou tezí. Tato teze je lichá a neplatná, protože používání znaku, který plnoprávně patří jinému subjektu, *zakázané* je (!!!) – nejméně heraldickými pravidly a nekodifikovaným *slušným chováním* – rigorózně posouzeno jde o krádež. To, co mohlo *platit* v jistém druhu subjektivního vnímání právního pořádku, nemajícím daleko k anarchii, zcela určitě nelze uplatňovat v heraldice, která přeci jen byla po dlouhá staletí formována na principech zcela odlišných a dá se říci mimořádně seriózních, korektních a nakonec i spravedlivých. Proti několikrát opakovanému tvrzení, že *podvýbor* schválil Harrachovu znak v roce 1990, stojí nezvratitelný fakt, že historicky první zasedání heraldické komise České národní rady po 4. 9. 1990 (zákon O obcích) se konalo dne 4. 6. 1991 s jedinou projednávanou položkou – znak obce Lázně Toušeň. Byl-li před tímto datem heraldickou komisí nějaký znak Harrachovu skutečně schválen, pak ten nebyl totožný s tím, který nyní město užívá (!!!). 17. 5. 1993 byl podvýborem pro heraldiku projednáván návrh praporu města Harrachov. Byl odmítnut zřejmě nejen proto, že uprostřed lis-

tu byl štít se znakem, ale také proto, že znak města v té době neexistoval a nebylo možné od něj prapor odvodit. Odvození praporu (vlajky) od znaku je všeobecně respektovaný požadavek.

Ve tvrzení, že kdosi z rodového sídla Harrachů v Rohrau souhlasil s užíváním rodového erbu, či tak učinila Stephanie Harrachová sama při své návštěvě Harrachova a teprve poté byl takový znak schválen plénem MěstNV a poté týž znak schválen *podvýborem*, je časový rozpor. Ten spočívá v tom, že Stephanie Harrachová by musela město navštívit někdy mezi prosincem 1989 a 19. dubnem 1990, aby vůbec mohla vyslovit svůj souhlas s užíváním erbu Harrachů městem. Navíc z pohledu právních zvyklostí nemohla Stephanie Harrachová vydat právně relevantní prohlášení o rodovém erbu Harrachů proto, že jako vdova po příslušníkovi rodu k tomu nebyla prostě oprávněna. Takové prohlášení mohl vydat pouze ten člen rodu, který v rámci rodiny zastával pozici *hlavy rodu,* a tím může být jedině Harrach rodem a nikoliv vdova po něm. Jistě je možné mít slovo dané šlechticem (šlechtičnou – Stephanie Harrachová je rozená von und zu Eltz) za závazné v rovině morální, ale z pohledu práva nemá žádnou váhu, pokud uvedený souhlas nemá formu písemné smlouvy. A to ještě smlouvy formulované tak, že bude k uvedenému souhlasu zavazovat všechny žijící Harrachy, stejně jako jejich potomky ve všech příštích generacích. Vše má navíc podstatné právní konsekvence. Užívání *živého* znaku hrabat z Harrachu městem Harrachovem může být napadeno jako neoprávněné kterýmkoliv ze žijících příslušníků rodu Harrachů, a to nyní i kdykoliv v budoucnosti. Za předpokladu, že by došlo k soudnímu řízení, které nemusí nutně být vedeno například před českými soudy, je předem jisté, komu bude dáno za pravdu – zcela určitě to nebude město Harrachov. A to i přesto, že heraldická pravidla a zvyklosti nejsou součástí českého právní řádu. Ony ostatně neexistují v kodifikované podobě nikde na světě, a to od samého počátku existence heraldiky – kontinuita vědomosti o pravidlech a zvyklostech je předávána z generace na generaci jinými formami než psaným *zákoníkem.* Přesto jsou heraldická pravidla a zvyklosti vnímány jako právo *zvykové* uplatnitelné kýmkoliv, kdykoliv a kdekoliv. Za určitých okolností může mít prohraný soudní spor výrazně negativní dopad na finanční situaci města. Město Harrachov je tak natrvalo v situaci pro ně zcela nepříznivé.

Znovu je možné zopakovat – město Harrachov má i nadále možnost řádného konstituování městského znaku (a také vlajky) prostřednictvím existujících státních institucí, a to tak, aby nebyl v žádném rozporu s výše popsanými skutečnostmi, byl právně nepostižitelný a zároveň z pohledu heraldiky nenapadnutelný. To ovšem vyžaduje od tvůrce návrhu znaku a vlajky znalosti oboru nikoliv pouze jen rudimentární.

❑

Autory zde uvedených vyobrazení znaků a vlajek jsou obvykle jejich navrhovatelé, pokud není uvedeno jinak v následujícím přehledu:

– Stanislav Kasík je také autorem vyobrazení znaku a praporu obce Všeň, praporu obce Benecko a praporu města Turnov.

– Petr Exner je autorem vyobrazení praporu a vlajek následujících měst a obcí: Bělá, Bozkov, Horní Branná, Jilemnice a Poniklá (zdrojem vyobrazení je soubor publikací Petr Exner, *Vexilologický lexikon*, Prapory (resp. vlajky) obcí ČR, 1991 – 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, Hradec Králové 2000 – 2006).

– Znak města Harrachova je převzat z publikace Josef Augustin, Velká encyklopedie měst a obcí ČR, Sokolov 2001.

Stanislav KASÍK: ***Neue Stadt- und Gemeindesymbole im Bezirk Semily nach 1990***

Am 4. September 1990 wurde das Gesetz Nr. 367/1990 Gbl. *Über Gemeinden* (Gemeinderegelung) veröffentlicht, das die Annahme von Wappen und Fahnen von allen Gemeinden ohne Unterschied ermöglicht. Also auch von solchen, die keine Städte oder Marktflecken weder in der Vergangenheit, noch in der Gegenwart waren, bzw. sind. Der Beitrag befasst sich mit Wappen und Fahnen von Städten und Gemeinden im Bezirk Semily (Semil), die von dem Vorsitzenden der Abgeordnetenkammer im Zeitraum 1990 – Juni 2006 erteilt wurden. Nach 1990 nahm ein neues Symbol als erste die Stadt Semily in Empfang, der im Jahre 1992 eine Fahne überreicht wurde. In den darauf folgenden Jahren waren es die Gemeinden: Všeň (1993), Benecko (Benetzko), Tatobity (1994), Levínská Olešnice, Martinice v Krkonoších, Studenec, Turnov (Turnau) (1997), Bozkov, Poniklá (1998), Jilemnice (Starkenbach) (1999), Lomnice nad Popelkou (2000), Nová Ves nad Popelkou, Roztoky u Jilemnice (2002), Bukovina u Čisté, Horní Branná, Kruh, Ktová, Mříčná (2003), Bělá, Karlovice, Syřenov, Vysoké nad Jizerou (Hochstadt) (2004), Košťálov, Víchová nad Jizerou (2005), Horka u Staré Paky (Falgendorf), Přepeře, Svojek (2006). Der Beitrag enthält eine vollständige Aufzählung der Symbole, die den Gemeinden im Bezirk Semily in dem Zeitraum von 1990 bis Ende des ersten Halbjahres 2006 erteilt wurden. Es werden offizielle Beschreibungen der erteilten Symbole, entscheidende Daten für ihre Konstituierung, authentische Erklärungen von der Bedeutung der Figuren und Tinkturen, die in den Wappen gebraucht werden, und die Namen der Autoren von den Mustern angeführt. In einigen Fällen werden die Ähnlichkeiten der Wappen, ihr Inhalt, die ikongraphische Deutung und die vorbestimmten Beschreibungen glossiert. Zum Schluss werden die Bestrebungen zu der Einführung des Stadtwappens in Harrachov (Harrachsdorf) beschrieben und der Verlauf seiner strittigen Konstituierung kommentiert.

DROBNOSTI

Parta sběratelů minerálů před štolou sv. Václava v Obřím dole v Krkonoších. Výprava Národního muzea – mineralogického oddělení asi v roce 1958. Karel Tuček třetí zleva.

Ke stému výročí narození RNDr. Karla Tučka, CSc.

Tomáš Řídkošil

Karel Tuček se narodil 21. ledna 1906 v rodině kameníka v Nové Pace. Po absolvování novopacké reálky v roce 1925 a ročním učitelském kurzu studoval na univerzitě v Praze přírodní vědy a zeměpis. V roce 1932 získal aprobaci pro vyučování přírodopisu a zeměpisu na středních školách. Tehdy obhájil díky práci o porfyritech ze Stavu, Lužan a Pecky v Podkrkonoší doktorát přírodních věd v oboru petrografie. V třicátých letech pak učil na pražských měšťanských školách, působil v Mineralogickém ústavu Univerzity Karlovy u prof. F. Slavíka, a v letech 1935 – 1937 byl asistentem u prof. Ondřeje na Mineralogickém ústavu Českého vysokého učení technického v Praze. Po celý život vykonával řadu veřejných funkcí. Od roku 1935 byl předsedou Přírodovědeckého klubu v Nové Pace, dále jednatelem Svazu českých muzeí, Společnosti Národního muzea, Svazu okrašlovacích spolků v Praze a pracoval ve Spolku novopackých rodáků v Praze. V roce 1937 nastoupil do Národního muzea v Praze, kde od roku 1939 působil jako přednosta mineralogického oddělení. Zároveň se stal členem komise pro ochranu archeologických, historických a přírodovědeckých nálezů při stavbě dálnice.V roce 1943 byl dva měsíce vězněn nacisty na Pankráci.

Od roku 1945 byl pověřencem pro dozor nad muzei v pohraničí a zajišťoval převzetí konfiskátů mineralogických sbírek. Zachránil rozsáhlé sbírkové fondy, ohrožené v poválečné době, a zasadil se o obnovu činnosti muzeí v pohraničních oblastech. V letech 1950 až 1951 působil jako správce Náprstkova muzea v Praze. Od roku 1951 do roku 1953 byl ředitelem Národního technického muzea. V letech 1953 až 1956 byl přednostou odboru na Ministerstvu školství a osvěty, s kompetencí v oblasti muzeí, ochrany památek a osvětové činnosti. V roce 1956 byl jmenován náměstkem ředitele Národního muzea a zároveň pracoval jako vedoucí skupiny přírodovědeckých oddělení. Od roku 1956 organizoval v Národním muzeu nedělní určovací besedy a přednášky pro zájemce o mineralogii. Úspěšně se rozvíjející akce pro veřejnost vyvrcholily v roce 1958 založením mineralogické sekce Společnosti Národního muzea, které předsedal dr. Kargl a jednatelem byl dr. Šípek. Od roku 1960, po skončení funkce náměstka, předsedal vládní komisi, která připravovala zákon o muzeích. Pracoval ve výboru Československé společnosti pro mineralogii a geologii v Praze a vedl komisi pro muzea československého výboru Mezinárodní mineralogické asociace. Byl dlouholetým členem redakčních rad Časopisu a Sborníku Národního muzea a Časopisu pro mineralogii a geologii, kde od roku 1975 zřídil pravidelnou rubriku *Zajímavosti a sběratelské zprávy*. Tím umožňoval publikovat i amatérům a studentům geologických oborů a zároveň podchycoval nové mineralogické nálezy v Československu. V roce 1974 přibyla k aktivitám mineralogického oddělení organizace mineralogických výměnných dnů v Národním muzeu, které postupně přerostly do pražské burzy minerálů a fosilií s účastí desítek domácích i zahraničních sběratelů. Práce v terénu a zkušenosti získané studiem jedinečného sbírkového fondu zúročil v řadě drobných sdělení a také v souhrnných článcích *Nové nálezy nerostů v Československu* apod. Výsledky výzkumů z regionální, parageneticke a genetické mineralogie nejčastěji publikoval v muzejních periodikách. Těžiště Tuč-

kovy odborné práce spočívalo především v topografické mineralogii. V tomto směru měl štěstí na vynikající spolupracovníky, jako byli J. Švenek nebo P. Láznička. Zpracování nových nálezů a jejich registrace se promítla i do Kratochvílovy *Topografické mineralogie Čech.* Práce v tomto směru realizované od roku 1958 souvisely s činností Komise pro topografickou mineralogii ČSR, která fungovala při Československé akademii věd pod Tučkovým vedením. Po smrti J. Kratochvíla v roce 1958 se spolu s J. Kouřimským a V. Šípkem ujal přípravy 2. vydání III.-VII. dílu Kratochvílovy Topografické mineralogie Čech. K tomu do roku 1965 připravil k tisku 1 200 stran rukopisu, 200 stran rejstříku v VIII. dílu sestavil J. Švenek. Tuček dále pracoval na dalších doplňcích k topografické mineralogii, které vyšly knižně v roce 1970 jako *Nalezitě českých nerostů a jejich literatura 1951-1965.* V tomto oboru obhájil v roce 1960 na Katedře mineralogie Přírodovědecké fakulty KU v Praze také kandidátskou disertační práci. K. Tuček je autorem stovek odborných a popularizačních článků. V roce 1940 publikoval *Soupis lomů č. 11, Okres Nová Paka,* spolu s R. Nováčkem napsal knihu *Naše nerosty (*1941, 1946), v roce 1947 vydal fotografickou publikaci *Krása nerostů* a v roce 1967 vydal s fotografem F. Tvrzem populární *Kapesní atlas nerostů a hornin.* Karel Tuček zpracoval řadu hesel do *Encyklopedického slovníku geologických věd*, který nakladatelství Academia Praha vydalo v roce 1983. Výsledkem Tučkovy publikační činnosti je 21 knižních titulů a souborných prací, přes 210 vědeckých, odborných a populárně vědeckých článků, 18 monograficky tištěných přednášek Národního muzea. Karel Tuček se věnoval výzkumu hornin a minerálů ze skupiny křemene a zeolitů zejména z Podkrkonoší, ale i historickým studiím o využívání zdejších ozdobných kamenů a jejich zpracování. Jako první se v tehdejším Československu systematicky zabýval studiem meteoritů. Sepsal *Katalog*

sbírky meteoritů Národního muzea v Praze, který vyšel v roce 1958 a 1964 a v anglické verzi 1968. Podílel se na zpracování chondritů z pádu na Příbramsku v dubnu 1959. Vydal souhrnnou publikaci *Meteority a jejich výskyty v Československu* (1981). V Národním muzeu založil školu meteoritické mineralogie. Sepsal 55 recenzí na novinky v odborné literatuře, 25 článků k výročím významných vědeckých osobností, více než 200 novinových článků a na 100 dalších prací nejrůznějšího zaměření od geologie přes ochranu přírody, životní prostředí, k muzeologii atd. Úplnou bibliografii Karla Tučka se zatím nepodařilo zpracovat. Čech (1981) uvádí, že i sám Tuček se vzdal úkolu shromáždit citace svých literárních prací.

Své schopnosti a odborný přehled využil také ke zdokonalení výuky přírodovědy. Vypracoval podklady k vyučování geologie a mineralogie na školách, revidoval školní sbírky, podílel se na dalším vzdělávání učitelů a pro potřeby muzeí i na výuce účastníků preparátorské školy Národního

muzea. K popularizaci oboru pro nejširší veřejnost používal denní tisk i rozhlasové vysílání. Dovedl zaujmout publikum. Písemný i ústní projev uměl přizpůsobit úrovni čtenářů a posluchačů. Poznatky z mineralogie, geologie, ochrany přírody a životního prostředí zpřístupňoval především mladé generaci. V roce 1976 přispěla k propagaci mineralogie i soutěž Československé televize *Deset stupňů ke zlaté*, moderovaná Přemkem Podlahou a s odbornou garancí Karla Tučka. V oboru *Naše nerostné bohatství* tehdy zvítězil Jiří Sláma z Hradce Králové.

V Národním muzeu určil základní dlouhodobé směry činnosti mineralogického oddělení. Zasloužil se o výrazné rozšíření, katalogizaci a moderní instalaci sbírky nerostů, hornin, meteoritů a drahokamů. Jeho zásluhou se muzejní sbírka nerostů zařadila mezi nejvýznamnější světové mineralogické sbírky. Při nástupu Karla Tučka do Národního muzea měla mineralogická sbírka evidovaných 30 000 nerostů, meteoritů a tektitů. Jen v letech 1963 až 1970 přibylo přes 32 700 položek a v roce 1976 měla sbírka téměř 100 000 kusů. S doplňováním a zpracováním sbírek byla spojena výzkumná činnost Dr. Tučka, zaměřená hlavně na nové nálezy minerálů, charakteristiku lokalit a otázky vzniku. Se svými spolupracovníky M. Bukovanskou a J. Kouřimským vyčlenil z rozrůstajících se fondů samostatné specializované sbírky meteoritů, tektitů a drahých kamenů a postupně vytvořili i specializované expozice. Dr. Tuček spolupracoval na přípravě a realizaci stálých mineralogických a geologických expozic v regionálních a městských muzeích, např. v Jílovém u Prahy, Karlových Varech, Kašperských Horách. V muzeu v Nové Pace se významně zasloužil o první expozici Klenotnice. K významným činnostem oddělení patřilo i pořádání četných příležitostných, krátkodobých nebo putovních výstav v muzeu, bývalém Československu a v zahraničí. Dr. Tuček jako vedoucí mineralogického oddělení Národního muzea pracoval (s výjimkou let 1950 až 1956) až do roku 1976. Po dovršení sedmdesátky předal vedení oddělení dr. M. Bukovanské a věnoval se historii oddělení a sbírek, vydané v roce 1980. V následujících letech dokončuje i monografii o dějinách Mineralogického a Petrografického ústavu Přírodovědecké fakulty UK, která vyšla knižně v roce 1988. I v důchodu se intenzívně věnoval další práci. V roce 1978 přichází z podnětu tehdejšího děkana a vedoucího katedry mineralogie prof. F. Čecha na Přírodovědeckou fakultu UK. Cílem činnosti K. Tučka na fakultě bylo spravování mineralogické sbírky. Tehdejší katedra mineralogie představovala špičkové evropské pracoviště, charakteristické přátelskými vztahy mezi pracovníky a studenty. Dr. Tuček do tohoto kolektivu i přes svoji výraznou osobnost brzy zapadl. Pomocí nemocničního vozíku převážel do místností sbírek vytříděné minerály, o kterých zvučným hlasem vždy ochotně informoval. Zainventoval větší část sbírky bývalé Německé univerzity v Praze i několik dalších nových sbírkových souborů. To představovalo téměř 6 700 přírůstků. Sbírku systematicky uspořádal a vytřídil nepotřebný materiál a dokumentační ukázky předal do Národního muzea. Vytvořil abecední seznam druhů nerostů a jejich odrůd s odkazy na lokaci ve skříních a zásuvkách. Založil třetí knihu inventáře sbírky, která pokračuje v roce 1979 inventárním číslem 18 296. Tučkovy zápisy končí v roce 1982 inventárním číslem 21 239. V roce 1986 se z Prahy přestěhoval do Písku, kde 16. srpna 1990 náhle zemřel ve věku 84 let.

Pohledy na Karla Tučka jako výjimečné osobnosti v české mineralogii a muzejnictví přináší řada článků např. od Kouřimského (1966, 1976, 1986, 1993), Bařiny (1991), Bukovanské (1993), Kašpara (1995), Litochleba (1995, 1996 a 1997), Procházky (1996) nebo Turnovce et al. (2006). Významného rodáka dodnes připomíná

občanům Nové Paky Tučkova ulice. Na počest Dr. Tučka v roce 1978 popsali Just a Feather nový sulfid niklu z lokality Kanowna v Západní Austrálii, který nazvali tučekit.

Literatura

BAŘINA, M. (1991): *85 let od narození Dr. Karla Tučka, CSc.* Achát, Zpravodaj města Nové Paky, *2*, č. 1.

BUKOVANSKÁ, M. (1993): *Vzpomínka na RNDr. Karla Tučka, CSc.* Bulletin mineralogicko-petrologického oddělení Národního muzea v Praze, *1,* s. 11-12.

ČECH, F. (1981): *Vzpomínka k pětasedmdesátinám RNDr. Karla Tučka, CSc.* Čas. Mineral. Geol. (Praha), *26,* s. 215-217.

JUST, J., FEATHER, C. E. (1978): *Tučekit, a new antimony analogue of hauchecornite.* Mineral. Mag. (London), *42,* s. 278.

KAŠPAR, P. (1995): *Podíl prof. Vrby na vytvoření sbírek mineralogického muzea Přírodovědecké fakulty Karlovy Univerzity v Praze.* Bulletin mineralogicko-petrologického oddělení Národního muzea v Praze, *3,* s. 16-17.

KOUŘIMSKÝ, J. (1966): *RNDr. Karel Tuček, CSc., šedesátníkem.* Časopis Národního muzea (Praha), oddělení přírodovědné, *135*, s. 115-119.

KOUŘIMSKÝ, J. (1976): *K sedmdesátinám Dr. Karla Tučka, CSc.* Časopis Národního muzea, oddělení přírodovědné, *145,* s. 54-56.

KOUŘIMSKÝ, J. (1993): *Z historie mineralogicko-petrologického oddělení NM (do roku 1976).* Bulletin mineralogicko-petrologického oddělení Národního muzea v Praze, *1,* s. 3-8.

LITOCHLEB, J. (1995): *Novopacké acháty a dr. Karel Tuček.* Minerál (Brno), *3*, s. 235-238.

LITOCHLEB, J. (1996): *K nedožitým devadesátinám RNDr. Karla Tučka, CSc.* Minerál (Brno), *4*, s. 57-59.

PROCHÁZKA, J. (1996): *Vzpomínka na mineraloga RNDr. Karla Tučka, CSc., významného novopackého rodáka.* Achál, Zpravodaj města Nové Paky, *7*, č. 4.

TUČEK, K. (1978): *Kapitoly z dějin mineralogicko-petrografického oddělení Národního muzea v Praze.* Časopis Národního muzea (Praha), řada přírodovědná, *147,* s. 1-147.

TUČEK, K. (1988): *Přehled historie Mineralogického a Petrografického ústavu Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy.* Univerzita Karlova, Praha, 163 s.

TURNOVEC, I., TÁBORSKÝ, Z. a VLAŠÍMSKÝ, P. (2006): *Vulkanity širšího okolí Turnova.* Exkurze České geologické společnosti, 17/Jaro 2006, č. 1-2, ČGS. Praha.

Příběhy Eduarda Karla

Michal Babík

Mezi významnými osobnostmi spjatými s historií města Turnova je poněkud přehlížena postava významného českého grafika, Eduarda Karla, který od roku 1928 žil trvale v Turnově. Z dnešního pohledu je jeho význam spatřován nejen v jeho vlastním uměleckém díle, nýbrž především v jeho pedagogické činnosti – generace jeho žáků, mezi něž patřil i například Max Švabinský, by si bez adorace zasloužila termínu *žáci* či *generace* Eduarda Karla, neboť vliv tohoto pedagoga byl skutečně velmi významný. Nemalý význam tvorby tohoto grafika je spjat také s filatelií. I vzhledem k tomu, že v současné době v turnovském muzeu probíhají pořádací práce jeho písemné pozůstalosti, dovolujeme si připomenout tohoto umělce krátkým medailonem.[1] Zmiňovaný fond v podstatě mapuje základní životní epizody této osobnosti, velkou část tvoří korespondence s jeho dcerou Františkou. Františka Karlová, která se nikdy neprovdala, si soudě dle zachované korespondence zachovala po celý svůj život velmi silný vztah k oběma rodičům. Během druhé světové války byla frekvence této korespondence velmi čilá a zajímavě ilustruje každodenní život v Turnově během tohoto období.[2]

Eduard Karel se narodil 20. ledna 1861 ve Smiřicích. Po absolvování smiřické školy se vyučil zámečnickému řemeslu, nicméně jeho záliba a talent ve výtvarném umění a shoda některých příznivých okolností ho přiměly ke studiu na zlatnické škole v Praze, jež započal v roce 1880. Eduard Karel navštěvoval rytecké oddělení, kde se vyučoval především kresbě, rytectví, cizelování a modelování. Tuto školu navštěvoval dva roky. Sám Karel ve svém kurikulu, uloženém v turnovském muzeu, píše: *„[...]na začátku školního roku 1882 - 1883 navštívil školu dvorní rada R. Eitelberger, ředitel rakouského Muzea pro umění a průmysl z Vídně, po prohlédnutí žákovských prací volán jsem byl do ředitelny vybídnut panem dvorním radou Eitelbergerem, bych přestoupil na vídeňské učiliště, to jest na umělecko-průmyslovou školu ve Vídni, kde bych se v grafice, a to hlavně v leptu, v rytině a v dřevorytu vzdělávati mohl a stipendium 20 zlatých měsíčně předem mně zajišťuje. Týž samý den odjížděl jsem do Vídně[...]“*[3]

Ve Vídni se Eduard Karel stal žákem grafika W. Ungra. V počátcích ho především hmotně podporoval baron Vojtěch Lanna. Karel prováděl kopírování leptů starých mistrů, jedna z prvních jeho větších prací byla zakázka pro dvorního radu Leitnera. Ve Vídni se stýkal mj. s umělci spjatými s turnovskou odbornou školou (mj. jejím prvním ředitelem Malinou).[4] Vídeňské kontakty osobností, které byly později spjaty s odbornou školou v Turnově, jsou doposud nezpracovaným tématem.[5]

V roce 1885 přestoupil Karel na speciální školu pro dřevoryt a lept k profesoru W. Hechtovi. Zde zároveň působil při vzniku díla korunního prince Rudolfa známého pod názvem *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild* (1. díl 1886). Až do roku 1890 zůstal Karel žákem umělecko-průmyslové školy i spolupracovníkem na zakázce pro korunního prince.

Eduard Karel poté, co se ještě ve Vídni stihl oženit – vzal si Františku Bernatovou původem z Modřišic u Turnova, v roce 1890

Vídeň opustil a přešel do Karlových Varů. Pro zdejší porcelánku kreslil a leptal vzorky do oceli. Byl si však vědom, že tato práce vůbec neodpovídá jeho vzdělání a že se odchýlil od své cesty. Po čtyřech letech proto odešel z Karlových Varů do Prahy, kde získal místo u firmy Husník a Häusler, ovšem po krátké době odešel opět do Vídně, kde pracoval ve světoznámé grafické firmě J. Löwyho. Toto místo bylo pro Karla zřejmě velmi perspektivní. Nicméně v touze po tom, aby se jeho dětem dostalo českého vzdělání (a zřejmě také na návrh své manželky), Karel začal hledat uplatnění v Čechách.

Přestože se mu nabízelo velmi dobře placené místo v Kodani, s ohledem na rodinu raději přijal místo u začínající pražské grafické firmy Unie, kde nastoupil v roce 1899. Eduard Karel se zde stal vedoucím uměleckého oddělení a pod jeho vedením byly v závodě zavedeny některé modernější techniky, jako například tříbarvotisk či heliogravura. V roce 1913 zavedl Karel nejnovější způsob rotačního tisku z hloubky – mimochodem se jednalo o vynález jiného

významného grafika Karla Klíče. Klíč držel tuto technologii v tajnosti – Unie pojmenovala tento druh tisku *neotypií*. V roce 1913 byl firmou poslán do Ruska, aby zpracoval štočky pro monografii ruských malířů. Přestože práce byla neobyčejně komplikovaná,[6] podařilo se mu ji dokončit. Unie za ni dokonce byla na světové výstavě v Paříži v roce 1925 poctěna cenou Grand Prix.

Ačkoliv Eduard Karel pracoval s novými polygrafickými metodami, nezapomínal ani na klasické grafické techniky. Skrze tento zájem si našel brzy žáky, kteří později dosáhli světového významu. Za všechny jmenujme Maxe Švabinského,[7] Jožu Úprku či Alfonse Muchu. Známá je především epizoda, která se udála na jaře 1906. Karel se pokoušel získat Maxe Švabinského pro grafiku, nicméně ten mu neustále oponoval, že *„když chodil k Mařákovi, zkazil tam fůru ploten a o leptu že nechce ani slyšet"*. Karel však nelenil a jednou, když ho Švabinský navštívil, *zaútočil* na něj a donutil ho, aby to zkusil. Švabinský, aby ho odbyl, nakreslil hlavu starce, se slovy, že teď už bude mít od Karla pokoj. Karel poté destičku zaleptal, vytiskl a dva otisky poslal Švabinskému. Následně byl Švabinský svým dílem tak okouzlen, že požádal Karla o to, aby jej školil (Švabinského *Hlava starce* je dnes uložena v turnovském muzeu jako součást fondu).[8] Švabinský pak zůstal dlouho přítelem Eduarda Karla, o čemž svědčí jejich čilá korespondence, uložená v turnovském muzeu. Samotný Karel byl pravděpodobně na spolupráci se Švabinským náležitě hrdý, o čemž svědčí například spisek, ve kterém Karel vzpomíná na vznik Švabinského leptu *Ranní lov*.[9]

Spolupráce se Švabinským po roce 1918 vyústila ve společnou zakázku, kterou byla výroba poštovní známky s portrétem T. G. Masaryka. (Mimochodem – při příležitosti 120. výročí Karlova narození vydalo v roce 1981 tehdejší federální ministerstvo spojů ke Dni československé známky poštovní známku s vyobrazením Eduarda Karla; tuto známku navrhoval jeho žák Cyril Bouda). Tato spolupráce však vynesla Karlovi nebývalé komplikace u zaměstnavatele (ten se cítil uražen, že zakázku přijal Karel soukromě a nikoliv jako zaměstnanec Unie).

Po neshodách se zaměstnavatelem proto Karel od Unie v roce 1919 odešel, aby vzápětí získal místo učitele na Uměleckoprůmyslové škole v Praze. Ve škole vyučoval tehdy používané grafické techniky: dřevoryt, mědiryt, akvatintu, suchou jehlu, mezzotintu, lept a uměleckou zinkografii. Když byl na této škole asi 6 týdnů, opět se ozvala Unie, které se nelíbilo, že byl přijat na tuto školu bez jejího souhlasu. Učitelem pak zůstal až do roku 1928. Mezi jeho žáky zde patřili například Karel Svolinský, Cyril Bouda či světoznámý rytec poštovních známek Bohumil Heinz. Karel se tak stal prvním učitelem grafiky u nás, naši umělci nemuseli hledat vzdělání v cizině – tito umělci pak předávali své zkušenosti dalším. Po večerech a o nedělích docházel Karel do Ukrajinské akademie, kde vyučoval rovněž grafiku. Mimo to se podílel i na jiných, svému oboru příbuzných aktivitách, dohlížel například na tisk československých bankovek. V roce 1922 se stal dokonce podezřelým v souvislosti s případem padělání bankovek – bylo to pouze proto, že padělky dosahovaly velmi vysoké kvality a vyšetřujícím úřadům bylo jasné, že je mohl být schopen vytvořit pouze profesionál.[10] Karel samozřejmě prokázal svou nevinu a navíc přispěl velkou měrou k potrestání pravého viníka.

Jak již bylo řečeno, z dnešního pohledu je význam Eduarda Karla spatřován především v generaci jeho žáků. Během 38. výstavy Turnovského díla, která se konala na jaře 1946, se z jeho žáků prezentovali například Cyril Bouda, Zdenka Braunerová, Bohumil Heinz,[11] Adolf Kašpar, Bohumil Kubišta, Karel Svolinský, Max Švabinský, Jože Úprka či Karel Vik.[12] Již tato jména svědčí o tom, jak velkého vlivu Eduard Karel dosáhl.

Projekt Karlova turnovského domu.

Eduard Karel v roce 1928 odešel na odpočinek do milovaného Turnova (na letní byt do Mašova sem pravidelně dojížděl již od roku 1907), kde si nechal postavit vilu, kterou mu navrhoval architekt Alois Metelák, mj. žák Josipa Plečnika. Na svou dobu se jednalo o velmi moderní stavbu. Sám architekt Metelák se v jednom ze svých dopisů Eduardu Karlovi vyjádřil: „*V Turnově je ta věc stále ještě osamocená, protože tam dosud modernější názor na stavby nebyl nikým probuzen…*“. Vilu dnes najdeme v Aleji Legií č. p. 754. Na tomto místě prožil Eduard Karel také zbytek života. Zemřel 18. října 1950.

Poznámky

[1] Základním pramenem pro poznání jeho života se zdá být především publikace, kterou na základě vzpomínek samotného E. Karla sepsal Karel Kinský. Viz KINSKÝ, Karel: *Grafik Eduard Karel vzpomíná.* Praha 1946. Pozůstalost Eduarda Karla je v době publikování článku ve stadiu zpracování. Pokud byl citovaný materiál do pozůstalosti již zařazen, je definován inventárním číslem. Viz archiv Muzea Českého ráje v Turnově, Pozůstalost Eduard Karel, dále jen AMČR, A-P-EK. (Vzhledem k tomu, že část fondu byla již v minulosti inventována, není použit obvyklý termín *osobní fond,* nýbrž *pozůstalost.*)

[2] AMČR, A-P-EK 258/1-10 – A-P-EK 288/1-5.

[3] KINSKÝ, Karel: op. cit., s. 8.

[4] E. Karel také uvádí, že se ve Vídni mj. stýkal s malířem Hanušem Schwaigerem a zaučoval ho do techniky leptu. *Grafik Eduard Karel vzpomíná,* s. 10.

[5] Karel zmiňuje kromě Maliny také kontakty se zlatníkem J. Cetlem, který také působil na turnovské odborné škole. KINSKÝ, Karel: op. cit., s. 10.

[6] O komplikacích zakázky píše ve svých vzpomínkách a také o tom vypovídá část korespondence, která je součástí Karlovy pozůstalosti v Muzeu Českého ráje.

[7] Vzpomínky Eduarda Karla na Maxe Švabinského obsaženy v publikaci KINSKÝ, Karel: *Začátky mistra Maxe Švabinského v grafice*. Semily 1947.

[8] Tato epizoda je líčena v obou zmíněných publikacích. Měděná deska s hlavou starce je součástí osobního fondu. AMČR, A-P-EK 113.

[9] KAREL, E.: *Za kumštem*. Turnov 1941. Tento spis je věnován Karlu Kinskému.

[10] O celé epizodě vypovídá spisek *Historie o tom, jak byl český rytec Eduard Karel v podezření z padělání bankovek aneb konec korunuje dílo*. Turnov 1946.

[11] Krátkou vzpomínku na B. Heinze od E. Karla nalezneme v úvodu spisu: KINSKÝ, K.: *Památce českého rytce Bohumila Heinze*. Turnov 1940.

[12] *Grafické dílo Eduarda Karla. XXXVIII. výstava Turnovského díla 28. 4. – 12. 5. 1946*. Turnov 1946.

Michal BABÍK: ***Lebenslaufskizze von Eduard Karel***

Der Beitrag ist ein biographisches Portrait des Graphikers Eduard Karel, dessen persönlicher Archivfonds im Museum *Muzeum Českého ráje* in Turnov (Turnau) hinterlegt wird. Eduard Karel ist am 20. Januar 1861 in Smiřice geboren, erlernte das Schlosserhandwerk, sein künstlerisches Talent führte ihn jedoch zum Studium an der Goldarbeiterschule in Prag. Kurze Zeit danach ging er nach Wien, wo er die Kunstgewerbeschule absolvierte. Nach Absolvierung dieser Schule arbeitete er in verschiedenen Orten der Monarchie, überwiegend jedoch in Böhmen. Unter anderem war er Angestellter der graphischen Firma Unie in Prag, nach 1918 auch Lehrer an der Prager Kunstgewerbeschule, wo er die graphische Abteilung leitete. Seine Ehegattin stammte aus Modřišice bei Turnov, was einer der Gründe war, warum er sich im Jahre 1928 hierher zur Ruhe setzte. Die Bedeutung von Eduard Karel besteht nicht nur in seinem eigenen überwiegend graphischen Schaffenswerk, sondern ferner in der Generation seiner Schüler, zu denen zum Beispiel auch Max Švabinský gehörte.

KRONIKA

Slavnostní zahájení výstavy 180 let ochotnického divadla na Lomnicku, která proběhla v Městském muzeu a galerii v rámci festivalu Lomnické kulturní léto 31. 7. 2005.

Státní okresní archiv Semily v roce 2005

Přehled o množství archiválií

Okresní archiv pečoval o 4 593,5 bm archiválií, z nichž 1 926 bm (42 %) je uspořádáno a přístupno badatelům, z toho 1 458 bm je opatřeno inventářem. Tvoří 2 040 archivních fondů a sbírek, z nichž 468 je zpracováno (z toho 389 inventarizováno) 506 archivními pomůckami. Přírůstků bylo 72,5 bm.

Předarchivní péče a výběr písemností

Kontrol spisové služby bylo vykonáno během roku 23, a to u následujících subjektů: AXL, a. s., Semily; DIOPTRA, a. s., Turnov; EMBA, spol. s r. o.; Gerl, s. r. o., Háje n. Jiz.; KAMAX, s. r. o., Turnov; ROTEXTILE, a. s., Rokytnice n. Jiz.; SAINT-GOBAIN Advanced Ceramics, s. r. o., Turnov; SBD Semily; SBD Turnov; Semilské strojírny, s. r. o.; Sklárna a minipivovar Novosad & syn, s. r. o., Harrachov; Sklostroj Turnov CZ, s. r. o.; Šroubárna Turnov, a. s.; Technolen technický textil, a. s., Lomnice n. Pop.; UNIPRESS, s. r. o., Turnov; ZEFA, a. s., Levínská Olešnice.

Na příkaz AS MV byly uskutečněny kontroly též u Finančního úřadu Semily a městských úřadů Harrachov, Jilemnice, Rokytnice, Semily, Turnov a Obecního úřadu Všeň (stavební úřad).

Nové spisové a skartační řády byly schváleny těmto subjektům: Agrocentrum Jizeran, a. s., ELEKTROS, spol. s r. o., Martinice v Krkonoších, EMBA, spol. s r. o., GLANZTEX, spol. s r.o., INTERPLUS, s. r. o., městské úřady Harrachov, Jilemnice, Lomnice, Semily, Městská nemocnice Turnov, MŠ Ohrazenice, Nemocnice s poliklinikou Semily, Technolen, a. s., Lomnice n. Pop. 18. 5. 2005 uskutečněno v archivu školení spisové služby a nové archivní legislativy pro podnikatelské subjekty.

Okresní archiv vykonal v minulém roce 67 skartačních řízení u 42 původců. Časově nejnáročnější byla skartace u Okresního soudu Semily. V mimoskartačním řízení byly vybrány písemnosti od čtyř původců – NPÚ, úz. odb. prac. Pardubice (Bozkovské jeskyně), Vlastivědné muzeum pro Vysoké n. Jiz. a okolí (písemnosti městského úřadu, přílohy ke kronikám, cechovní archiválie), Krkonošské muzeum v Jilemnici (cechovní písemnosti), ZŠ Semily II (nález v opuštěné budově školy).

Zpřístupňování a využívání archiválií

Po dokončení zpracování i těch nejmenších archivů obcí – AO Bělá u Turnova, AO Bratrouchov, AO Bukovina u Čisté, AO Horka u Staré Paky, AO Horní Dušnice, AO Nedaříž, AO Roudnice, AO Tample, AO Víchová nad Jizerou, AO Volavec a AO Želechy – bylo přistoupeno k pořádání a inventarizaci místních národních výborů – MNV Benecko, MNV Benešov u Semil, MNV Dolní Štěpanice, MNV Horní Branná, MNV Horní Štěpanice, MNV Mrklov. Kromě toho byl zpracován (za pomoci studentů-brigádníků) fond Okresní zemědělské správy Semily. Uspořádán byl spisový materiál Střední průmyslové školy textilní v Jilemnici, spolu s jejím předchůdcem, odbornou tkalcovskou školou. Z velké části byly zpracovány fondy cechů – Cech pekařů Semily, Cech pekařů Vysoké nad Jizerou, Cech řezníků Lomnice nad Popelkou, Cech řezníků Semily, Cech řezníků Vysoké nad Jizerou, Cech sedmera řemesel Semily, Cech sedmera spojení Vysoké nad Jizerou, Cech ševců Lomnice nad Popelkou, Cech ševců Rokytnice nad Jizerou, Cech ševců Vysoké nad Jizerou, Cech tesařů Lomnice nad Popelkou, Cech tkalců Rovensko pod Troskami, Cech tkalců Semily, Cech zedníků Lomni-

ce nad Popelkou. Předem byl proveden průzkum v muzeích a z Vlastivědného muzea pro Vysoké nad Jizerou a okolí a Krkonošského muzea v Jilemnici nám byla na sklonku roku s nevšedním pochopením předána řada chybějících cechovních archiválií.

Zahájeno bylo pořádání a inventarizace Sbírky map a plánů, zpracováno bylo prozatím 400 ks speciálních map 1:75 000 a 1:50 000.

Dva fondy byly pro velký rozsah pozdějších přírůstků reinventarizovány: Archiv obce Podmoklice, Vládní policejní úřad Vysoké n. Jiz. Dokončen byl po pěti letech rovněž inventář fondu Farní úřad Libštát.

Celkem bylo uspořádáno 54,14 bm, inventarizováno 55,71 bm.

Archiv vyhledalo 183 badatelů, kteří pracovali na 187 tématech a uskutečnili celkem 404 návštěv. 5 badatelů bylo zahraničních. Bylo tu pracováno na 24 seminárních pracích, 1 zápočtové, 1 semestrální, 2 bakalářských, 7 diplomních a jedné disertační. Genealogií se zabývalo 38 badatelů. Zapůjčeno bylo 91, vypůjčeno z jiných archivů 30 evidenčních jednotek. Rešerší bylo vypracováno 41. Archiv navštívilo devět exkurzí, cca 167 osob. Praxi vykonávalo pět studentů: Lenka Kadavá (nepravidelně v květnu až červenci), Martin Janda a Pavel Rais (4. – 19. 7.), Tereza Krinková a Lukáš Snopek (20. 7. – 8. 8.).

Odborná a kulturní činnost

Muzeu Českého ráje v Turnově bylo pro výstavu k 50. výročí ukončení druhé světové války zapůjčeno několik nástěnných map a dalších archiválií. V souvislosti s 10. výročím otevření nové archivní budovy v Semilech uspořádal okresní archiv pro veřejnost několik kulturních akcí, jež vyvrcholily Dnem otevřených dveří.

Ve foyer archivu se během roku konalo sedm komorních koncertů a osm výstav, jejichž kurátorem byl vesměs externí spolupracovník výtvarník Jaroslav Barták:

• *Krajinou domova* (výstava fotografií a minerálů z Muzea Českého ráje v Turnově)

• *Iva Hüttnerová* – grafická tvorba; *Půvab starých pohlednic* ze sbírky Jaroslava Bartáka

• *Známí výtvarníci objektivem Ladislava Korce*

• *Vladimír Veselý – Obrazy a grafika; Antonín Břicháček – Železné plastiky*

• *Václav Křížek: Obrazy – retrospektiva*

• *Adéla Rozinková: Řezba ve dřevě – tapisérie*

• *Zdeněk Mézl – Dřevoryt a knižní ilustrace*

• *„Krajina v říši uhlí" v malbě, grafice a fotografii* (mezinárodní výstava připravená s Hornoslezsko-dolnolužickým krajem, SRN)

Archiv ve spolupráci s Muzeem Českého ráje a Krajským úřadem Libereckého kraje zorganizoval pravidelné setkání obecních kronikářů; hlavní referát o vývoji lidového stavitelství v Podkrkonoší a Českém ráji přednesla dr. V. Jakouběová, ředitelka Muzea Českého ráje v Turnově. Spolu s Pekařovou společností se podílel na přípravě a organizačním zajištění konference *Ruralismus, jeho kořeny a dědictví*, pořádané 22. – 24. 4. v Sedmihorkách, z níž také připravil sborník referátů. Odborní pracovníci průběžně publikovali v odborném a denním tisku. Ivo Navrátil se věnoval dějinám třetího odboje, Pavel Jakubec židovskému osídlení, vývoji dopravy, památkám lidového umění a fotodokumentaci regionu, David Marek se zabýval dějinami řemesel. Sborník Z Českého ráje a Podkrkonoší začal být počínaje 18. ročníkem vydáván jako společný titul Muzea Českého ráje a okresního archivu.

Archivní knihovna

Celkový počet evidovaných svazků v knihovně činí 18 503. Za rok 2005 bylo zapsáno do přírůstkového seznamu celkem 553 svazků. Z toho koupí získáno 261, výměnou 25 a dary 262 svazků. Celá knihovna je dostupná on-line katalogem na Internetu. Prostřednictvím MVS bylo vypůjčeno pro

pracovníky archivu a badatele 24 svazků knih a časopisů.

Personální situace a vybavení archivu

Také v roce 2005 nedošlo k personálním změnám. Odborný archivář David Marek dokončil magisterské studium na Východočeské univerzitě v Pardubicích, Pavel Jakubec ve studiu kulturních dějin na téže škole ještě pokračuje. Michaela Menšíková navštěvovala dvouletý archivní kurs na FF UK Praha. Mimo stálý kolektiv zaměstnanců pracovala od 12. do 30. 9. v okresním archivu ještě studentka archivnictví Zuzana Šonská, rekvalifikační kurs v okresním archivu 21. 11. 2005 nastoupil Václav Učený. Dvě pracovnice archivu jsou na mateřské dovolené.

Nejdůležitější akcí roku byla oprava havárie topného systému, kterou od července do listopadu prováděla firma BAK Trutnov. V návaznosti na tyto práce byly vymalovány prostory v přízemí budovy. Dále byly obnoveny nátěry oken. Větrem poškozená střecha byla provizorně opravena. K 1. 7. 2005 se z 1. nadzemního podlaží budovy archivu odstěhovaly některé agendy státní správy Městského úřadu Semily do rekonstruované tovární budovy v centru města. Uvolněné prostory se podařilo obsadit novými nájemníky jen zčásti.

V uplynulém roce byly zakoupeny dva počítače Intel Pentium®4, 3000 MHz, 80 GB HDD, 512 MB RAM, s monitorem 17“ LCD, digitální videorekordér PANACOM pro záznam čtyř kamer bezpečnostního systému nahradil dosavadní analogový.

Ivo Navrátil

Státní okresní archiv Jičín v roce 2005

Přehled o množství archiválií

Ke dni 31. 12. 2005 evidoval Státní okresní archiv v Jičíně 4786,69 bm archiválií, které tvořily 2117 fondů. Inventarizováno bylo celkem 2069,29 bm, takže na své zpracování čeká 2717,40 bm, což činí téměř 57%. Během roku bylo převzato 28,63 bm výběrem ve skartačním řízení (26) i mimo ně (33). Celkem archiv vydal 9 trvalých skartačních souhlasů. Delimitace archivního materiálu nebyly v roce 2005 realizovány.

Předarchivní péče

Vzhledem k tomu, že došlo k zásadní změně archivní legislativy, archiv zaměřil svou pozornost na metodickou pomoc obcím s rozšířenou působností a s pověřeným obecním úřadem (Městský úřad Hořice, Jičín, Nová Paka, Kopidlno, Lázně Bělohrad, Sobotka). V jejím rámci byly informovány o zákonu č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů. Současně byly seznámeny s povinností uvést do 30. 6. 2005 znění spisových a skartačních řádů svých úřadů do souladu s tímto zákonem a dalšími předpisy (vyhláška č. 646/2004 Sb. o podrobnostech výkonu spisové služby). Zároveň byly obce požádány o zaslání těchto materiálů, aby archiv mohl posoudit, zda svým obsahem vyhovují uvedené legislativě. Tato přípravná etapa byla nezbytná, protože v následujícím roce bude na městských úřadech provedena státní kontrola v úseku vedení spisové služby. Obdobným způsobem byly informovány všechny úřady veřejné správy a školy jičínského okresu. Celkovým odstoupením od depozitních smluv se zemědělskými družstvy byly převzaty archiválie 15 bývalých JZD.

Zpřístupňování archiválií

V průběhu roku 2005 byla provedena podle schváleného harmonogramu pořádání kmenových archivních fondů reinventarizace fondu Okresní úřad Nová Paka (1792) 1855 – 1942 (1950) a z něho vyčleněných archiválií Okresního národního výboru Nová Paka (1834) 1945 – 1957, které byly zpracovány jako druhý dodatek uvedeného fondu. Rovněž byla dokončena reinventarizace fondu Okresní úřad Hořice (1800) 1850 – 1942 (1952), a to inventarizováním přesunuté části z fondu Okresní úřad Nová Paka, jehož zpracování se uskutečnilo v roce 2004. Dále byly zpřístupněny uzavřené fondy Městský národní výbor Sobotka (1905) 1945 – 1990 (2002) a Zvláštní škola internátní Dětenice (1941) 1955 – 1992. Současně se pokračovalo ve zpracování fondu Strakův hudební archiv 1806 – 1978; z celkového objemu 70,48 bm bylo zpracováno 10 bm.

V přírůstkové knize knihovny bylo k 31. 12. 2005 evidováno 20 054 knihovních jednotek, po odečtení vyřazených multiplikátů činí současný stav 18 294 svazků. V roce 2005 bylo získáno koupí či darem 950 publikací, přičemž největším dárcem byl PhDr. Jindřich Francek, který knihovně věnoval 129 publikací (od roku 1992 již 522). Knihovna je pouze prezenční, slouží potřebám pracovníků archivu a badatelům, jimž bylo v roce 2005 zapůjčeno 318 knih a časopisů, prostřednictvím MVS bylo vypůjčeno 43 publikací.

Využívání archiválií

Badatelnu archivu navštívilo v roce 2005 celkem 213 osob (z toho 1 cizinec), které vykonaly 596 studijních návštěv. Mezi hlavní požadavky badatelů patřilo vyhledání konkrétních dokumentů (stavební dokumentace apod.) a sdělení údajů informačního charakteru. Dalším předmětem studia badatelů byly tradičně dějiny obcí, měst a škol, genealogické průzkumy, biografie významných osobností. Podstatnou část badatelů tvořili studenti středních a vysokých škol, kteří připravovali své seminární a diplomové práce.

V roce 2005 zapůjčil archiv formou reversů (157) a hospodářských smluv (2) celkem 386 evidenčních jednotek. Většinou se jednalo o zápůjčky archiválií Okresnímu soudu Jičín (spisy) či městským a obecním úřadům (kroniky). Vzhledem k hromadnému odstupování od depozitních smluv se zemědělskými družstvy byl šesti z nich (ZD Bašnice, Bystřice, Markvartice, Miletín, Mlázovice, Úlibice) zapůjčen prostřednictvím reversů vybraný archivní materiál do 31. 12. 2007 z důvodu nutnosti jeho využití v provozní praxi původců. V roce 2005 si archiv vypůjčil 104 evidenční jednotky od Národního archivu v Praze, Státního oblastního archivu v Zámrsku, Státního okresního archivu v Chrudimi, Kolíně, Táboře, Trutnově, Ústí nad Orlicí a Městského muzea v Hořicích. Složité a náročné (zpoplatněné) rešerše SOkA neprováděl, pro úřední potřebu vyřídil 58 a pro soukromé účely 96 žádostí.

Na plnění vědecko-výzkumných úkolů se ani v roce 2005 archiv nepodílel. Ředitel archivu PhDr. Jindřich Francek byl stejně jako v předcházejících letech členem redakční rady Východočeského sborníku historického.

V publikační oblasti poskytoval ředitel archivu aktuální informace Novinám Jičínska, Novým novinám a Českému rozhlasu – studiu Hradec Králové. Navíc vydal dvě knihy, a sice: *Čarodějnické příběhy,* Praha-Litomyšl, Paseka 2005 (256 s.) a *Příběh tajné lásky. Eliška Kateřina Smiřická a její sexuální skandál,* Praha, Havran 2005 (165 s.)

Personální a správní situace

V personálním stavu archivu nedošlo v roce 2005 k žádným změnám. Funkci ředitele zastával nadále PhDr. Jindřich Francek, kterého v době jeho nepřítomnosti zastupoval Mgr. Karel Chutný. Pracovní kolektiv tvořily Mgr. Alena Jurigová,

Bc. Markéta Česáková (po dobu mateřské dovolené Mgr. Radky Janků), Milena Heligrová, Jaroslava Krausová, administrativní pracovnice Milada Dufková a uklízečka Eva Mazánková. Domovnické práce vykonával Jaroslav Březina. V letních měsících vykonali odbornou desetidenní praxi v našem archivu studenti bakalářského oboru archivnictví – historie PdF Univerzity Hradec Králové, a sice Helena Hašková, Romana Hrušková a Jan Čečetka. V rámci vzdělávání se zaměstnanci archivu zúčastnili několika přednášek pořádaných Národním archivem, a to 6. 6. k zákonu na ochranu osobních údajů a archivnictví (Dr. Francek, Mgr. Chutný, Mgr. Jurigová), 27. 6. k autorskému zákonu a jeho uplatnění při využívání archivních a muzejních fondů a sbírek (Mgr. Chutný, Mgr. Jurigová), 24. 11. ke knihovnímu zákonu v archivnictví (Mgr. Jurigová). Školení řidičů absolvovali v autoškole JEKA Pardubice Mgr. Chutný a J. Březina (15. 12.).

Umístění a vybavení archivu

V umístění archivu nedošlo k žádným změnám. Provozní záloha ve výši cca 120 tisíc Kč byla využita na nákup publikací, kancelářských potřeb, materiálu a úklidových prostředků, pohonných hmot, k úhradě služeb, cestovného a jiných drobných výdajů nutných k provozu.

Koncem roku 2005 došlo v rámci modernizace počítačové sítě k instalaci strukturované kabeláže kategorie CAT5e včetně aktivních prvků sítě. V evidenci PEvA využíval archiv tyto moduly: evidence listů NAD, archivních pomůcek, vnitřních změn, vnějších změn, lokace archivních souborů a přírůstků. Správu výpočetní techniky i nadále zajišťoval Mgr. Karel Chutný. SOkA měl v roce 2005 k dispozici 1 server, 1 PC (Firewall s 2 LAN rozhraními) pro e-mailovou poštu a k přístupu na internet, 1 notebook NOTESTAR NP 6136 TZC/4.8, 1 notebook Fujitsu Siemens AMILO Pro V2040, 15 PC (pracovní stanice), 10 tiskáren a 1 scanner. Pracoviště pro využívání internetu bylo odděleno od vnitroarchivní počítačové sítě. Jeho připojení včetně vzdálené správy e-mailového serveru pro archiv zajišťuje firma Gradace, s. r. o. Jičín. Internetová prezentace SOkA Jičín je na adrese www.vychodoceskearchivy.cz.

Jindřich Francek – Karel Chutný

LA PNP, pracoviště Staré Hrady, v roce 2005

Rok 2005 znamenal pro starohradské pracoviště LA PNP velké změny a předzvěst dalších změn v roce 2006. Do důchodu odešel koncem roku prom. hist. Karol Bílek, který toto pracoviště vedl od roku 1971 a vlastně ho zakládal (do té doby to byl – od podzimu roku 1969 – jen personálně neobsazený depozitář, kde bylo umístěno několik stovek archivních kartonů). Pracovní poměr ukončila rovněž k 31. 12. 2004 uklizečka Jaroslava Tuláčková, jíž děkujeme za dlouholetou práci. A tak v roce 2005 uklízely všechny pracovnice archivu.

Během roku bylo zdejšími pracovníky za pomoci brigádníků zpracováno 12 osobních archivních fondů, mj. rozsáhlá literární pozůstalost Josefa Holečka (O. Macura) a z regionálních fondů písemnosti jičínského autora Eugena Miroslava Rutteho (K. Bílek), podkrkonošského Josefa Františka Koubleho (V. Petrbok) a řehečské lidové básnířky Marie Vávrové (J. Pacltová). Rozpracovány jsou rozsáhlé fondy spisovatelky Jarmily Glazarové (M. Šrůtová), Ottova nakladatelství (K. Bílek, J. Pacltová, L. Šolcová) a nakladatelství Melantrich (E. Bílková). Přibylo 21 nových fondů (celkem jich je zde uloženo 1623) v 674 archivních kartonech (těch tu nyní je již 29 711). Velkými

přírůstky byly obohaceny osobní fondy Irmy Geisslové (Josef Kabeláč), Jarmily Glazarové (Dagmar a Michal Dvořákovi), Jindřicha Hilčra (Běla Hilčrová), Jaroslavy Holubové (Igor Holub), Antonína Chmelíka (Miloslava Chmelíková) a T. F. Šimona (Jiří Bouda). Rozběhlo se také mikrofilmování nejvzácnějšího archivního materiálu, na to je připravován i rozsáhlý fond Alberta Pražáka (J. Pacltová, L. Šolcová). Všichni zaměstnanci (kromě strážných) se zúčastnili počítačového školení.

Na pracovních pobytech se tu vystřídalo 11 kolegů ze Strahova (R. Ferklová, ing. Franc, D. Hrazdirová, H. Klínková, Lounová, N. Macurová, A. Petruželková, I. Prokešová, M. Sládek, M. Smejkal a A. Volf) a velký kus práce odvedli brigádníci (převážně současní i nedávní studenti) Eva a Jitka Bílkovy, Tomáš Breň, Hana Červenková, Eva Flanderková, Dominik Hrodek, Tomáš Hylmar, Ondřej Macura, Jana Pavlíčková, Marika a Martin Píšovi, Václav Petrbok, Jana Šimáňová a Aleš Zach. Do zpracovávání se úspěšně zapojilo i 12 studentů kulturní historie z Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, kteří zde vykonali svou archivní praxi. Ke všem zpracovaným fondům byly napsány soupisy a na obaly písemností nalepeny karty (včetně rozsáhlého přírůstku k fondu Rudolfa Urbánka, který zpracoval Miloš Sládek).

Na pracovišti studovalo 113 badatelů, z toho 10 cizinců (Francie, Holandsko, Německo, Rakousko, Rusko, Slovensko, Ukrajina). Vykonali celkem 437 badatelských návštěv. Do pražské studovny bylo odesláno 435 výpůjček.

Na pracovišti byla natočena jedna reportáž pro jičínskou redakci Českého rozhlasu, byla zde exkurze účastníků vědecké konference o ruralismu.

Pracovníci se účastnili rovněž řady kulturních akcí. K. Bílek hovořil na konferenci k 50. výročí založení CHKO Český ráj v Sedmihorkách a na Zíbrtově Kostelci a jako předseda Pekařovy společnosti Českého ráje řídil jednání vědecké konference o ruralismu v Sedmihorkách; E. Bílková měla referát na archivní konferenci v Chrudimi a účastnila se památkářské konference v Hradci Králové. K. Bílek dále přednášel literární archivnictví na Univerzitě v Hradci Králové a hovořil o Františku Křelinovi v Turnově, k výročí osvobození v Libáni a o Sobotce před sto lety v Sobotce. E. Bílková dvakrát prováděla učitele po Jičíně a na schůzi spolku Jičín v Praze hovořila o své publikaci *Pod Valdickou branou*. Pokud jde o tisk, K. Bílek redigoval *Listy starohradské kroniky* a byl členem redakční rady *Zpravodaje Historického klubu* a sborníku *Z Českého ráje a Podkrkonoší*, vydal knihy *Malé dějiny Libáňska* a *Zmizelé Sobotecko* a podílel se na edici 2. vydání Kutnarových *Malých dějin brambor*, psal také do Libáňských novin, Zpravodaje Šrámkovy Sobotky a Novin Jičínska. E. Bílková přispěla do sborníku Karla Krause a provedla jazykové korektury knihy Jany Hofmanové *Irma Geisslová,* sborníku *Cestička do školy* a edice korespondence T. G. Masaryka a Karla Kramáře, publikovala i v Nových novinách. Spolupracovala také na přípravě jičínského svazku *Historického atlasu měst*, psala obecní kroniku Sedlišť a působila i ve výboru občanského sdružení Lodžie v Jičíně a ve výboru Jivínského Štefana.

Ve spolupráci s občanským sdružením SH, které v roce 2005 navázalo na činnost Osvětové besedy Staré Hrady, se pracovníci podíleli na organizování kulturních pořadů na zámku (v roce 2005 – 6. ročník *Hudebně-literárního festivalu Alfreda Strejčka a Štěpána Raka*, 6. sjezd rodáků a přátel obcí Staré Hrady a Sedliště, 6 koncertů, 5 recitačních pořadů, 1 loutkové představení, 5 nočních prohlídek s námětem *Pověsti Českého ráje*, 13 uměleckých výstav a 1 dokumentární) a na provádění návštěvníků (i o sobotách, nedělích a svátcích) – těch bylo 5386. Podařilo se rovněž osazení pamětní desky zachráncům zámku, mříž a oprava oken v kapli.

A je třeba zmínit se i o té další drobné neviditelné, ale důležité každodenní práci v archivu. Patří k ní četná jednání s obecním úřadem a s různými firmami, úklid včetně mytí oken, obsluha vysoušečů, skládání desek, kartonování nových přírůstků, lepení karet a štítků, lokace a evidence přírůstků, vnitřní stěhování, vyřizování rešerší, dotazů a korespondence, finanční agenda atd. S péčí o badatele jistě souvisí i kopírování, péče o jejich ubytování apod. Shromažďujeme a evidujeme i výstřižky o Starých Hradech z novin a časopisů, pomáháme při kulturních akcích v místě i okolí. Bylo provedeno bezpečnostní školení, stavěly se nové regály, vylepšilo se zabezpečení prostor, je kontrolováno protipožární zařízení, provádí se běžná údržba zařízení a drobné opravy, větrání, je zajištěn odvoz odpadu. Byla provedena generální inventura spojená s likvidací vyřazeného nepotřebného materiálu.

Eva Bílková

Muzeum Českého ráje v Turnově v roce 2005

Do roku 2005 vstupovalo Muzeum Českého ráje v Turnově s novou koncepcí činnosti, která obsahovala řadu projektů. Některé z nich se podařilo realizovat, od některých muselo muzeu ustoupit. Nedostatek finančních prostředků spojený s dlouhodobě podhodnoceným rozpočtem organizace do značné míry omezil činnosti spojené s nákupem sbírek a jejich restaurováním, popř. ediční činností muzea, a celou další řadu projektů spojených s údržbou a rekonstrukcí objektů. Přesto byl rok 2005 pro Muzeum Českého ráje v Turnově a jeho pracovníky rokem plným práce a dobrých výsledků především v oblasti vědeckovýzkumné činnosti, v oblasti práce s návštěvníkem a v oblasti kulturně vzdělávací činnosti.

V roce 2005 muzeum zpřístupnilo celoročně všechny stálé expozice v hlavní budově muzea, obrazovou galerii, výstavní sál a Kabinet drahých kamenů. Stálé expozice a výstavy navštívilo v roce 2005 celkem 59 158 osob. Na Dlaskově statku v Dolánkách byla návštěvní sezóna zahájena v únoru otevřením stálé expozice *Podomácká výroba v Pojizeří*, pojednávající o tradičním zpracování drahých kamenů, sklářské výrobě a tkalcovství. Otevření expozice doplnil program *Masopust na Dlaskově statku.* Stálou expozici doplnilo tak jako v předchozích letech několik dalších pořadů a interaktivních dílen. Pořady *Řemeslníci ve světnici, Řezbářská dílna, Posvícení na statku aneb Chvála česneku a cibule, Vánoce na Dlaskově statku* a krátkodobé výstavy, věnované tradičnímu zemědělství, se setkaly s dobrým ohlasem návštěvníků, kterých na Dlaskův statek v roce 2005 zavítalo celkem 21 241.

Výstavy

Na vysokou návštěvnost muzea měl vliv i výstavní program muzea. Muzeum Českého ráje v roce 2005 připravilo celkem 44 výstav, z toho 9 převzatých. Sezónu již tradičně zahájila výstava dětských a studentských kreseb z česko-polské soutěže *Moje město – můj kraj*, na niž navázala šestá společná výstava obrazů, soch a grafiky *Umělci Euroregionu NISA* – mezinárodní projekt podporovaný z grantu CBC Phare. V rámci Veletrhu dětské knihy Liberec 2005 proběhla výstava *Na začátku je rukopis*, sestavená z bohatého fondu rukopisů turnovského muzea, doplněná prezentací činnosti dětského oddělení turnovské knihovny Ant. Marka. V dubnu muzeum přivítalo ve výstavním sále fotografy. Výstava *35 let Turnovského mapového okruhu* byla průřezem dosavadních pětatřiceti ročníků jedné z nejstarších turnovských fotografických soutěží.

U příležitosti 60. výročí konce druhé světové války připravilo muzeum výstavu *Konečně svoboda!,* realizovanou ve spolupráci se členy modelářských klubů, kteří prostřednictvím modelů představili veřejnosti pozemní i leteckou techniku z válečných bojišť. Na hlavní sezónu připravili pracovníci muzea další díl mezioborového projektu *Kámen ve službách civilizace*, tentokrát věnovaný sklu. Červen a červenec tradičně patřil účastníkům sympozií – řezbáři představili výsledky své práce v červnu, šperkaři, kteří byli frekventanty XVII. ročníku Mezinárodního šperkařského sympozia, spolu se sochařem Pavlem Krbálkem zaplnili výstavní sál v červenci. Na konec léta připravilo muzeum dvě výstavy výtvarné – ta první byla věnována kreslenému humoru a grafice karikaturisty Jana Hrubého, druhá výstava připomenula návštěvníkům v cizině známého, ale u nás téměř zapomenutého malíře Jana Dědinu. Zatímco závěr sezóny ve výstavním sále patřil výtvarníkům – v listopadu mladým začínajícím, jejichž expozice *Overproduktion* byla přehlídkou street-art, graffiti, malby a fotografií, v prosinci tvorbě Aleše Rozehnala, v galerii muzea se veřejnost mohla inspirovat při přípravě na vánoční svátky řadou receptů a ukázek tradičních vánočních pokrmů. Výstava *Vánoční receptář*, doplněná řadou přednášek a cukrářskou a perníkářskou dílnou, seznámila návštěvníky s původem a historií potravin pro přípravu štědrovečerní večeře v Čechách a ve vybraných zemích Evropy. Krátkodobé výstavy proběhly v roce 2005 také v Kabinetu drahých kamenů, například *Stříbrný šperk Brno 2004, Mlži a jejich schránky jako drahé kameny, Odkaz sběratele Doc. Langra, Historie hornin a života.*

Muzeum připravilo výstavy i pro jiná zařízení, např. pro Státní okresní archiv Semily výstavu archivních fotografií lidové architektury Petra Matouška *Krajinou domova*, v muzeu v Náchodě byla instalována expozice *Masky a démoni*, v muzeu v Žatci kolekce *Drahé kameny Krušných hor*, na OÚ Benecko výsledky archeologického výzkumu štěpanického hradu. V zahraničí to byl *Dětský výtvarný salón 2005* v polském Jaworu, *20 Jahre Internationales Schmucksymposium Turnov* v Idar-Obersteinu a v Hanau, *Acháty a jaspisy Českého masívu* ve Lwowku Śląskim, *Český šperk 20. století* v Museu do Ouro Travassos (Portugalsko), ad.

Kulturní pořady, přednášky, semináře

V roce 2005 připravilo Muzeum Českého ráje v Turnově celkem 73 akcí, z toho 40 přednášek a seminářů, zaměřených na archeologii, historii, regionální historii, lidové umění a architekturu, historii umění a mineralogii. V nabídce muzea nechyběly ani koncerty, besedy a semináře. Část pořadů byla věnována podpoře tradiční lidové kultury a řemesel, například tvůrčí dílny zaměřené na výrobu zvykoslovných předmětů a přípravu tradičních regionálních pokrmů, dále Kaligrafická dílna, Knihařská dílna, Keramická dílna, ad. V květnu proběhl již XI. ročník *Staročeských řemeslnických trhů Turnov 2005* a *Mezinárodní festival etnické hudby*, v měsíci červnu X. ročník řezbářského sympozia a v měsíci prosinci *Vánoce v muzeu* spojené s koncertem skupiny Kantoři, *Předvánočním odpolednem s Barborkou* a výtvarnou dílnou vánočních dekorací. Nabídku pořadů doplnily *Dny otevřených dveří* k Mezinárodnímu dni muzeí a dnů Evropského kulturního dědictví. Významným projektem byl již XVII. ročník *Mezinárodního šperkařského sympozia Šperk a drahokam.* Sympozia se účastnili výtvarníci Gemma Draper a Javier Frías (Španělsko), Lynn Kristin Murray (Skotsko), Ted Noten (Holandsko), Matej Bezech (Slovensko), Blanka Šperková (ČR), Naoka Nakanuta (Japonsko), Tarja Tuupanen (Finsko), Martin Lerch (Rakousko) a Barbara Schmidt (Německo). Výsledky práce těchto šperkařů významně obohatily sbírku muzea.

Práce se sbírkami

Odborní pracovníci se zaměřili především na odborné vyhodnocení sbírek dosud nezpracovaných ve II. stupni evidence. Zpracováno bylo celkem 2500 inv. čísel ze všech oborů v muzeu zastoupených, část předmětů byla fotodokumentována. Odborné oddělení odevzdalo kvalitní práci také v oblasti vědeckovýzkumné činnosti, ediční činnosti a v oblasti získávání a péče o sbírky. Muzeum v roce 2005 získalo celkem 94 nových přírůstků, které tvoří sbírkové předměty a soubory především z oboru archeologie, etnologie a mineralogie. Téměř všechny přírůstky tvoří dary (např. plastiky z řezbářského symposia, zemědělské a řemeslnické nářadí, drobné užitkové předměty ad.). Na nákup sbírkových předmětů muzeum v roce 2005 nemělo dostatek finančních prostředků. Inventarizováno bylo 17 tisíc sbírkových předmětů, konzervováno cca 5 tisíc sbírkových předmětů.

Vědecko-výzkumná činnost

Významným počinem muzea byla v roce 2005 spolupráce muzea s Ministerstvem životního prostředí ČR, Správou Chráněné krajinné oblasti Český ráj a Geologickým ústavem AV ČR na nominačním dokumentu do sítě evropských geoparků a UNESCA pro Geopark Český ráj. Český ráj byl přijat jako 25. člen evropské sítě, první na území nových zemí EU, v říjnu roku 2005. Vedle toho se pracovníci odborného oddělení podíleli na řešení grantových projektů, a to zejména z oborů archeologie (projekt *Státní archeologický seznam ČR*) a etnologie – v rámci programu *Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu.* Odborní pracovníci aktivně pracovali i v odborných komisích místního i celostátního významu a odborných kolegiích.

Ediční činnost a knihovna

Vlastní edice v roce 2005 muzeum vyjma *Muzejního čtvrtletníku* nepřipravilo. Důvodem byl opět nedostatek finančních prostředků. Pracovníci odborného oddělení však pravidelně přispívali do odborných periodik i do regionálního tisku a muzeum se podílelo na vydávání sborníku *Z Českého ráje a Podkrkonoší.*

V knihovně muzea pokračovaly práce na revizi katalogu. Ke konci roku bylo celkem revidováno 5270 knihovních jednotek. Do odborné knihovny bylo v roce 2005 zakoupeno 134 nových publikací. Oddělení knihovny spolu s ostatními odděleními, především s oddělením regionální historie, zajišťovalo služby pro badatele. Badatelnu muzea navštívilo celkem 335 zájemců o regionální historii, etnologii, mineralogii, archeologii a umění. Převážnou část tvořili studenti středních a vysokých škol.

Materiální zabezpečení

V roce 2005 hospodařilo MČR v hlavní činnosti s celkovými výnosy ve výši 11 522 tis. Kč. Příspěvek zřizovatele na činnost činil 6 776 tis. Kč. Organizace vytvořila v roce 2005 vlastní výnosy v hlavní činnosti ve výši 4 402 tis. Kč. Ty jsou ve srovnání s rokem 2004 vyšší o 1 874 tis. Kč.

Podíl vlastních výnosů tak činil téměř 39% celkových výnosů. Struktura vlastních výnosů byla podobná jako v uplynulých letech. Nejvyšší podíl tvoří příjmy ze vstupného a z provádění archeologických výzkumů. Na rozdíl od příjmů ze vstupného (818 tis. Kč) byl příjem z archeologického výzkumu ve výši 2 943 tis. Kč zatížen vysokými nákladovými položkami (faktury dodavatelů za služby, náklady na materiál, pohonné hmoty apod.). Náklady na činnost byly u většiny položek srovnatelné s předchozími roky, byly navýšeny pouze o inflaci. Pouze nakoupené služby byly výrazně vyšší o subdodávky pro archeologické výzkumy, čemuž odpovídají i vyšší tržby z prodeje služeb oproti předchozím rokům. Organizace zaměstnávala v roce 2005 19 pracovníků na hlavní pracovní poměr, zajišťujících hlavní činnost organizace, a 2,5 pra-

covníka pro provoz vedlejší činnosti muzea (prodejna suvenýrů, bistro, výkopové práce pro archeologii – mzdy těchto pracovníků jsou hrazeny z příjmů vedlejší hospodářské činnosti).

Podrobné informace o činnosti muzea lze získat na www.muzeum-turnov.cz.

Vladimíra Jakouběová

Krkonošské muzeum v Jilemnici v roce 2005

Muzeum prošlo neobyčejně dynamickým a úspěšným obdobím. Navštívilo je více než 27 tisíc osob (v tomto čísle nejsou zahrnuti návštěvníci akcí, jež jsme uspořádali mimo muzeum). Připravili jsme osm vlastních výstav, z toho šest v Jilemnici:

Helena Zmatlíková – Ilustrace (3. 12. 2004 – 13. 3. 2005); *Jindřich Hegr: Krajina mého dětství (obrazy) (*18. 3. – 1. 5.); *Libuše a Jaromír Knotkovi - návrhy na poštovní známky (*6. 5. - 22. 6.); *Pojďte s námi do cukrárny (*28. 6. – 2. 10.); *Krakonoš v literatuře* (tato akce se uskutečnila v rámci grantového programu *Překlady pohádek Marie Kubátové do polštiny* ve spolupráci s Krkonošským muzeem v Jelení Hoře, 7. 10. – 27. 11.**);** *Zvony, zvonky a rolničky* (od 2. 12.).

Všechny akce se u veřejnosti setkaly s neobyčejně příznivým přijetím, nejúspěšnější však byly výstavy *Pojďte s námi do cukrárny* a *Zvony, zvonky a rolničky.*

Pro Polsko byly určeny dvě naše výstavy:

Jelenia Góra – Krkonošské muzeum: *Fotografie Jaroslava a Zdenko Feyfarových* (16. 11. 2004 – 7. 1. 2005)

Szklarska Poręba – Krkonošské muzeum (Dům C. a G. Hauptmannů): *Duch Gór w literaturze* (6. – 31. 8. 2005). V Polsku měla výstava jinou podobu než v Jilemnici.

Pro České centrum v Římě jsme zapůjčili betlémy pro vánoční výstavu a připravili část doprovodných textů.

Výstavy se zahraničními partnery se ukázaly jako velmi perspektivní.

Z dalších významných akcí připomeňme náš podíl na *Krakonošových podvečerech,* pořádaných v Jilemnici v týdnu od 11. do 17. července. Uskutečnili jsme rozšířené prohlídky s návštěvou kostela sv. Vavřince, Zvědavé uličky a hrobky hrabat Harrachů v Horní Branné, kam vozila zájemce *Náhradní doprava Krkonošského metra*, dále pak noční prohlídky zámku, vystoupení šermířů skupiny REGO, operní koncert *Pocta Janu hraběti Harrachovi* a vyprávění Slávky Hubačíkové nazvané *Přijďte pobejt*. Rozšířené prohlídky se opakovaly několikrát během roku.

19. května se v muzeu konal koncert *Pocta Janu Werichovi*, 24. září pak *Koncert barokní hudby.*

Přednášková činnost vycházela z požadavků a zájmu veřejnosti, omezena byla pouze našimi časovými možnostmi. Přednášeli jsme např. na téma *Historie a výroba zvonů, Krakonoš v literatuře, Krkonošské Vánoce, František Kaván, Dějiny západních Krkonoš* a další. Obsloužili jsme celkem 116 badatelských návštěv.

Mimořádného úspěchu dosáhl křest poštovní známky s tématikou chráněné krkonošské přírody, spojený s příležitostným poštovním razítkem. Dočkal se dokonce i velmi příjemného mezinárodního ohlasu.

26. listopadu jsme v muzeu pokřtili sedmdesátou knihu Marie Kubátové *Krakonošův rok,* na jejíž přípravě se muzeum významnou měrou podílelo.

Z ryze časových důvodů musel k naší lítosti ukončit činnost historický dětský kroužek a byli bychom rádi, kdyby v budoucnu mohl svou činnost obnovit.

Publikační činnost: řadu článků jsme zveřejnili v časopisu Krkonoše, jilemnickém městském zpravodaji i jinde, nebývalé šíře dosáhla spolupráce s Českým rozhlasem

a Českou televizí. Připravovali jsme texty pro encyklopedii o Krkonoších (nakladatelství BASET) a pro knihu *Synové hor.*

Velmi úspěšná byla i sbírkotvorná činnost – získali jsme 219 přírůstkových položek většinou z cukrářského prostředí, ve sbírkách českých muzeí většinou velmi málo zastoupeného. Průběžně probíhalo zpracovávání sbírkového fondu a inventarizace historické podsbírky.

V oblasti záchrany ohrožených předmětů se nejnáročnějším a nejnákladnějším počinem stalo restaurování praporu pěveckého spolku Branislav z roku 1864. Akce se však vyplatila a krásný prapor jsme veřejnosti představili na koncertu *Pocta Janu hraběti Harrachovi*. Řadu dalších předmětů restaurovaly konzervátorky ve Vrchlabí, jiné jsme ošetřili vlastními silami. V expozicích byla zprovozněna kamerová ostraha.

Za velmi důležitý počin považujeme zahájení náročné rekonstrukce přízemních místností v čp. 1, jež nám v budoucnu umožní rozšíření výstavní činnosti i prodeje suvenýrů. I když se tu připravují další výstavní místnosti, je jasné, že budoucímu vývoji muzea nebudou postačovat, stejně jako zcela zaplněné depozitáře a knihovna. Otázka získání dalších prostor se tedy stane základním předpokladem dalšího vzestupu muzea.

Děkujeme všem, kteří nás jakýmkoli způsobem v tomto roce podpořili, vážíme si každého návštěvníka a těšíme se na nová setkání.

Jan Luštinec

Městské muzeum a galerie Lomnice nad Popelkou v roce 2005

Začátek roku byl ve znamení rozšíření naší instituce. Díky pronájmu nebytových prostor v přízemí domu čp. 50 v areálu muzea jsme získali možnost částečného uvolnění našich depozitářů.

Muzeum připravilo deset výstav a dalších jedenáct akcí jiného charakteru.

Výstavní sezónu jsme zahájili v březnu přehlídkou prací pražského výtvarníka, herce a hudebníka Ivana Podobského. V kulturní části programu se představila část hudební skupiny Jablkoň. Měsíc duben byl ve znamení oslav výročí osvobození. Naší snahou byl pokus o objektivní a vyvážený pohled. Návštěvníci zhlédli dokumenty a fotografie, ale i ukázky výzbroje a výstroje armád.

1. května byla zahájena výstava z celoživotní tvorby lomnického rodáka akad. malíře Josefa Kábrta. V programu vystoupili členové souboru Collegium musicum Český ráj.

Na přelomu června a července se uskutečnil již devátý ročník výstavy s názvem *Drahé kameny a minerály*, na které místní kamenáři představili ukázky ze svých sbírek. Zpestřila ji přehlídka děl rytečky drahých kamenů Evy Víškové-Mrákotové z Pardubic a dále šperků Jiřího Patočky ze Železnice. Samostatnou kapitolou výstavy byla tvorba lomnického výtvarníka Zdeňka Jiřišty.

V srpnu proběhla v rámci festivalu Lomnické kulturní léto akce *180 let ochotnického divadla.* Výstavu zahájil jeden z autorů scénáře Petr Štěpán a procítěným vyznáním na adresu lomnické kultury pokračoval hudební skladatel Jaroslav Krček. Za jeho doprovodu pak vystoupila skupina místních ochotníků s přednesem písniček z nově nastudované hry *Třetí zvonění.* Následovala výstava obrazů akad. malíře Richarda Náhlovského, žáka Františka Jiroudka. O významu autorova díla pohovořil B. Skalický, zahrála rovenská skupina Rebel.

Na přelomu října a listopadu se lomnické veřejnosti prezentoval místní rodák a lucemburský výtvarník Ota Nalezinek, který představil kolekci svých koláží. Úvodní slovo pronesla dr. Lada Hubatová-Vacková, účinkovala violistka Jitka Hosprová.

První prosincový víkend proběhl ve znamení výstavy potravinářských a gastronomických oborů lomnické odborné školy. Poslední akcí roku byly opět ukázky tvorby především podkrkonošských betlemářů. Mezi čtyřmi desítkami exponátů vynikal čtyřmetrový betlém od Ladislava Pacholátka.

V průběhu roku se konala ve vstupní hale řada přednášek. Za všechny jmenujme přednášku PhDr. Anežky Janátové, nazvanou *27 reprezentantů duchovní Evropy a skutečného evropanství aneb čeští páni a jejich poprava na Staroměstském náměstí 21. 6. 1621* a doplněnou o ukázky písní z třicetileté války, nebo *Buddhismus v ČR* Jakuba Kadlece.

Poslední listopadový čtvrtek přijal pozvání spisovatel, scénárista a novinář Jaroslav Rudiš. Sedm desítek návštěvníků mělo možnost si s naším rodákem nejen pohovořit, ale v rámci autorského čtení vyslechnout i několik ukázek z jeho *Nebe pod Berlínem.*

Poprvé byly veřejnosti nabídnuty procházky historickým jádrem města s odborným výkladem; využít mohla i nočních prohlídek muzea.

V interiérech muzea se v červnu natáčel pořad o architektuře městské části Karlov, jenž byl odvysílán v pořadu Toulavá kamera.

V roce 2005 archiv muzea či knihovny navštívilo 54 badatelů. Sbírkový fond byl obohacen o 37 exponátů, mj. o *betlém národů* řezbáře Františka Mühla z Heřmanic, který se podařilo získat díky sbírce. Z nově restaurovaných předmětů jmenujme alespoň dva kusy malovaného lidového nábytku a závěsný obraz *Kristus se svými učedníky* od lomnického výtvarníka J. Cermana. Řadu zajímavých trojrozměrných předmětů a různých dokumentů se podařilo zachytit ve sběrném dvoře, situovaném za muzeem.

Během roku naši instituci navštívilo 11 900 osob, z toho 2 300 ve školních výpravách, 1 800 v rámci specializovaných programů.

Jan Drahoňovský

Muzeum a Pojizerská galerie v Semilech v roce 2005

Personální obsazení

Ředitelkou muzea byla Iveta Mečířová, odbornými pracovnicemi Alena Hovorková a Jarmila Kuželová. Průvodcovskou službu o víkendech a svátcích zajišťovali studenti semilského gymnázia a důchodkyně Miluška Chaloupecká a Olga Eckhardtová. Na poloviční úvazek zaměstnávalo muzeum uklizečku. Přepočtený stav k 31. 12. 2005 byl 3,5 úvazku.

Dlouhodobé expozice a výstavy

Muzeum v Semilech dokumentuje region horního Pojizeří se zaměřením na etnografii, oblast společenskovědní a uměleckou. Netradičně uspořádanou etnografickou expozici, umístěnou v podkroví, tvoří malovaný nábytek, předměty z podkrkonošských domácností jako lidové kroje, městské a venkovské oblečení z přelomu 19. a 20. století, lidové betlémy, Maiznerovy a Dolenského loutky, památky na krkonošské i jiné řemeslníky a další zajímavosti. Expozice je průběžně doplňována nově získanými exponáty.

Součástí muzea je památník *Osobnosti Semilska*, který představuje pětačtyřicet osobností spjatých s městem a jeho okolím.

Expozice muzea byly pro návštěvníky celoročně přístupné denně kromě pondělí 9 –12 a 13 –16 hodin. V měsících červenci a srpnu bylo muzeum otevřeno denně od 9 do 17 hodin.

Dnes již neodmyslitelnou součástí muzejních aktivit jsou vánoční a velikonoční jarmarky s nabídkou zvykoslovných předmětů a drobných tradičních lidových výrobků.

Jedinečné poslání pro danou lokalitu představuje galerijní činnost. Snažili jsme se připravit výstavy, které zaujmou širokou veřejnost. Posuďte sami:

Josef Jíra: Grafika – desky, dřevo, plech (prosinec 2004 – březen 2005), *Michal Hrdý:*

Obrazy, kresby, karikatury (únor – duben), *Žena v grafice* – Ludmila Jiřincová, Josef Kábrt, Jaroslav Klápště, Vladimír Komárek, Václav Pokorný (březen – duben), *Patříme k sobě* – prodejní výstava výtvarných a ručních prací dětí se zdravotním postižením (duben), *Mezi nebem a zemí* – výstava fotografií Miloslava Kalíka (květen – červen), *Jizerka šumí a zpívá* – výstava ke 40. výročí založení pěveckého sboru (květen – červen), *The 5th Element* – Josefina Koucká Nerell a Vladimír Stočes (červen – červenec), *Když jsem byl maličký pacholíček…* – výstava starých hraček ve spolupráci s Krkonošským muzeem Vrchlabí (červenec – srpen), *Jan Antonín Pacák: Pohled přes rameno* – kresby, ilustrace, porcelán (červenec – srpen), *Michail Ščigol: A. V. E. Valdštejn + Vladimír Kubík: Andělé a ti druzí* (září – říjen), *Lípa 03* – výstava řezbářských prací (září – říjen), *Bacht the balvaj pheňa hin / Štěstí a vítr jedno jsou* – výstava fotografií Hany Šebkové (říjen), *Malíři Pojizeří* (listopad), *Ilustrace dětských knih* – Nakladatelství MEANDER Praha: Jiří Černický, Pavel Kadlec, Petr Nikl, Irena Šafránková (prosinec 2005 – leden 2006), *Iva Ouhrabková – Směřování, Betlém* (prosinec – leden).

Muzeum během roku (kromě vernisáží) navštívilo 9297 osob. Nejmenší návštěvnost byla v březnu (121 osob), největší v listopadu (1996).

S velkým ohlasem se setkala prázdninová výstava *Když jsem byl maličký pacholíček…*, kterou jsme uspořádali z našich sbírek a sbírek Krkonošského muzea ve Vrchlabí. Těší nás i zájem o prodejní výstavu *Patříme k sobě*, na které své práce vystavují děti se zdravotním postižením. Po roční přestávce jsme opět veřejnosti nabídli prodejní výstavu *Tóny podzimu a třpyt Vánoc.*

S mimořádným zájmem jak ze strany prodejců, tak i ze strany veřejnosti proběhl *Vánoční jarmark*, obohacený prodejem stromků, občerstvením, prodejem před muzeem, zpestřením pro děti byl celodenní pobyt Barborky.

Na závěr roku jsme ve spolupráci s klubem rodičů M.E.D pro děti připravili tvořivou dílnu na téma *Vánoční knížka.* Tečkou za loňským rokem bylo *Adventní setkání u betléma*, které uspořádalo sdružení Cervus Semilensis.

Práce se sbírkami

Nákup sbírek a jejich restaurování bylo limitováno finančními možnostmi. Z důvodu nedostatku financí nebyl žádný sbírkový předmět zrestaurován. U získaných sbírek byla provedena řádná konzervace a jejich odpovídající uložení. V současné době provádíme základní zápisy do sbírkového programu DEMUS.

V roce 2005 jsme získali celkem 1 038 sbírkových předmětů, což představuje 310 přírůstkových čísel. Systematicky doplňujeme sbírku textilu (dámské i pánské šaty, dětské oblečení, spodní prádlo, punčochy, klobouky, oděvní doplňky). Na základě letní výstavy hraček jsme díky darům návštěvníků získali do sbírek též výrobky firem Tofa, Kovap, Kovozávody. Rozšiřování sbírky hraček je plně v souladu se sbírkotvornou koncepcí muzea.

Spolupráce s jinými institucemi, osobami a práce v komisích

Realizace některých výstav byla založena na dobré spolupráci s dalšími organizacemi, zejména s Podkrkonošskou společností přátel dětí zdravotně postižených v Semilech, s Jizerkou, firmou Veronika Flora Styl Vysoké nad Jizerou a Krkonošským muzeem ve Vrchlabí. Naše sbírkové předměty byly zapůjčeny na výstavy Krkonošskému muzeu v Jilemnici, Krkonošskému muzeu ve Vrchlabí, Regionálnímu muzeu a galerii v Jičíně.

Poděkování patří i jednotlivcům, kteří zapůjčili výstavní materiály, předměty nebo se podíleli na přípravě výstav – Pavlu Hanákovi, Antonínu Langhamerovi, Jiřímu Salabovi, Petru Kábrtovi, Evě Šírové a Vladimíru Kubíkovi.

Po celý rok o našich akcích pravidelně informoval Deník Pojizeří, Semilské noviny, Mladá fronta Dnes, časopis Ateliér, pozvánky na výstavy či akce byly prezentovány v kabelové televizi, v níž mohli diváci shlédnout též reportáže z výstav a vernisáží.

Iveta Mečířová byla členkou kulturní komise při MěÚ v Semilech. Jarmila Kuželová byla členkou komise vnějších vztahů a cestovního ruchu.

Stavební úpravy a údržba

Byly provedeny opravy a nátěry oken po celé budově, čištění střechy a okapů a jejich nátěr, omytí fasády, instalace nového hromosvodu. Oprava a revize kamerové systému a zabezpečovacího zařízení, revize a oprava akumulačních kamen, výměna WC.

Iveta Mečířová

Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí v roce 2005

Zařazení, zaměstnanci, návštěvnost

Status instituce se nezměnil, muzeum nadále fungovalo jako organizační složka města Vysokého nad Jizerou. Provoz od 1. ledna trvale zajišťovali tři zaměstnanci: Mgr. Alice Sládková, která začala pracovat na plný úvazek a stala se vedoucí, přičemž i nadále působila jako redaktorka městského zpravodaje Větrník, na plný úvazek také působil Michal L. Jakl a na částečný úvazek Jana Vaváčková, která při tom dál vedla městskou kroniku. Tito odborní pracovníci prováděli i úklid a drobnější opravy v rámci údržby budovy, s náročnějšími jim průběžně vypomáhali zaměstnanci vysockého městského úřadu (MěÚ) Čestmír Slavík, Milan Junek, Martin Nesvadba, resp. řemeslníci, které většinou zprostředkoval MěÚ.

Od 4. do 14. ledna absolvoval povinnou praxi v muzeu student III. ročníku etnologie Filosofické fakulty Univerzity Karlovy Praha Daniel Dědovský.

Muzeum v roce 2005 navštívilo celkem 6848 lidí, tradičně nejvíce jich přišlo v červenci (1065) a srpnu (1061). Výše vstupného zůstala v podstatě zachována (20, 15, 10 a 5 Kč), i když byly rozšířeny kategorie návštěvníků. Změnou bylo zavedení dvojnásobného vstupného pro osoby, které si chtějí prohlédnout muzeum mimo obvyklou otvírací dobu a předem se ohlásí, což se týká zejména školních lyžařských výprav.

Vzhledem k tomu, že vstupné se zvyšovalo naposledy v roce 1997, podala vedoucí muzea návrh na úpravu cen od 1. 1. 2006; zastupitelstvo města návrh odsouhlasilo.

Sbírky a akvizice

Pro zajištění bezpečnosti evidence a dalších informací v počítači a zjednodušení práce se sbírkami byl objednán a instalován antivirový program AVG a knihovní systém Clavius. Program pro dokumentaci a evidenci muzejních sbírek Demus byl nahrazen novější verzí.

Po několika letech byly sbírky – jak v muzeu, tak v depozitáři – ošetřeny plynem. Při té příležitosti se vyklidily také přístřešky a zinventarizovaly všechny nalezené předměty; v mnoha případech došlo ke změnám lokací. Muzeum bylo kvůli těmto pracím od 1. do 20. dubna zavřeno pro veřejnost. Inventury probíhaly i mimo tuto dobu, průběžně po celý rok.

Pracovníci muzea bojovali také s plísněmi, ošetřili několik předmětů a na mnoha místech i vnitřní strany zdí budovy.

Nově byla vytvořena expozice hudby, a to v části podkroví, kam se také instalovaly obrazy a plastiky z muzejních sbírek. Miniexpozice hospod vznikla na chodbě v I. patře, kde se uvolnilo místo po přesu-

nutí betléma. Vystavily se zde i starší fotografie města z nové akvizice.

Z depozitáře v budově bývalého hospodářského skladištního družstva na náměstí se do muzea postupně převezly knihy, staré tisky a periodika. Muzeum mohlo začít využívat další místnost v I. patře uvedené budovy, kam se přesunuly sbírkové předměty větších rozměrů, provizorně uložené ve skladu MěÚ.

Po několikaletém úsilí a různých peripetiích muzeum konečně získalo dotaci na kamerový systém. Dne 11. listopadu byla dokončena jeho instalace a zajištěna tak další ochrana sbírek. V souvislosti s pracemi v depozitáři a montáží kamer bylo muzeum uzavřeno pro veřejnost i na podzim, od 1. do 20. listopadu.

O Metelkův mechanický betlém, z hlediska návštěvníků asi nejatraktivnější exponát ve vysockém muzeu, pečoval externí spolupracovník Ing. Josef Hejral, jenž se staral také o počítač.

V roce 2005 bylo do inventární knihy zapsáno 216 evidenčních čísel přírůstků. Poslední záznam k 31. prosinci měl číslo 26 223. Nově nabyté předměty byly vesměs dary. Muzeum získalo do svých sbírek například několik párů lyží a lyžařských bot, tulení pásy, škopek, dřevěnou vaničku, přehozy s krajkou a tylem na dvojpostel, několik drobných předmětů z rodiny Schovánkovy, které se měly stát součástí sbírek muzea, jež mělo být založeno na Podkarpatské Rusi (mj. korbel, snář, taštička, oděvy), křticí soupravu pro miminko, povijan, šicí stroj zn. Singer upravený na ponorný, kasičku vysocké okresní hospodářské záložny, nářadí a firemní štít výrobce kartáčů a štětců Karla Kučery, kameninové umyvadlo používané za první republiky hosty vysockého hotelu Mařatka, pánskou košili ze sokolského kroje, šedé dvoudílné svatební šaty z vlny, bavlny a hedvábí, kladku s řetězem pro lanování, malovanou truhlu z Bohuňovska s datací 1824, pocházející z truhlářské rodiny z Horské Kamenice, dřevěné hračky – koníčka a pejska. Akvizice byly uloženy, případně vystaveny.

Studijní knihovnu obohatila řada nových publikací, zakoupených i darovaných.

Badatelé

Muzeum navštívilo celkem 64 badatelů včetně kolegů z jiných institucí, 32 z nich jako zaregistrovaní uživatelé knihovny. Na reversy bylo zapůjčeno přibližně 219 trojrozměrných předmětů, fotografií a různých písemností a 1 kniha. Zájem byl mj. o lidový malovaný nábytek, interiér lidových chalup, odívání v regionu, cechy na Vysocku, o rukopis Jozefa Hawla *Tragedya o swatem Tobiassy* a starý tisk patera Vilíma Kumpenberka *Obrowiště Maryánskeho Atlanta,* o rodinu Veithů, Antonína Vodseďálka, historii Sklenařic, Staré Vsi, Rokytnice nad Jizerou, Jablonce nad Jizerou, o staré Hradsko, vývoj Vysokého nad Jizerou a jeho správu, Vysoké nad Jizerou za protektorátu, nálezy mincí, hudební nástroje z dílny paseckých houslařů, o varhany, Sokol Paseky, dějiny cukrářství, lidové léčitelství, o smírčí kříže, morový kříž v Šachtách. Mezi tématy samozřejmě nechyběly ani badatelské *evergreeny* jako Karel Kramář a jeho letní sídlo, lyžařství, staré lyže a vázání, sousedské divadlo, ochotnické divadlo, loutky, spiritismus, médijní kresby, betlemářství, písmáci, vše se zaměřením na Vysoké a okolí.

Zájemci o studium mohli přijít do muzea kdykoliv v otvírací době, nebyly pro ně vyčleněny konkrétní dny ani hodiny. V průběhu roku byla vyklizena místnost v přízemí, vedle pracovny, a vytvořena badatelna.

Pracovníci navíc vyřídili bezpočet telefonických dotazů a žádostí zasílaných elektronickou poštou, včetně těch, kterými by se mělo zabývat informační středisko. Vzhledem k tomu, že ve Vysokém nad Jizerou ještě nebylo ustaveno, muzeum částečně suplovalo jeho činnost.

Zaměstnanci muzea vypracovali žádost o dotisk sborníku *Putování s medvědem,* jenž vyšel v roce 2004 k 650. výročí první docho-

vané písemné zmínky o Vysokém coby městě; dotištěno bylo 200 kusů, muzeum zajišťovalo distribuci.

Spolupráce s jinými institucemi a jednotlivci

Muzejníci spolupracovali s místními institucemi, zejména mateřskou, základní a střední školou, Divadelním spolkem Krakonoš a městskou knihovnou. Vysočtí žáci a studenti i jejich pedagogický doprovod mohli od 1. března navštěvovat stálé expozice i výstavy zdarma – byl jim samozřejmě poskytován odborný výklad; využívala toho hlavně základní škola při hodinách regionálního semináře. Zájem byl např. o historii Vysocka, Nístějku, betlémy, zvyky.

V rámci možností se zaměstnanci snažili vycházet vstříc kolegům, zejména z okolních muzeí. Nejužší byla spolupráce s Krkonošským muzeem v Jilemnici (mj. zápůjčky pro výstavy *Pojďte s námi do cukrárny, Krakonoš v literatuře* a *Zvony, zvonky a rolničky*), Památníkem zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou (mj. oděvy a obuv pro výstavu *Z truhliček paseckých babiček*) či Krkonošským muzeem ve Vrchlabí (badatelské návštěvy). Ze sbírkových předmětů byly mimo muzeum vystaveny i nástroje na trhání zubů, a sice v Praze na výstavě *Esoterika 2005*. Tradičně dobré byly pracovní styky se Státním okresním archivem Semily. Pracovníci muzea několikrát jednali s Mgr. Zdeňkou Kukalovou z občanského sdružení Spolek přátel Regionálního muzea a galerie Krkonoše, které se snažilo založit nové muzeum v Rokytnici nad Jizerou.

Pro vysocké muzejníky byla velice zajímavá spolupráce s Milanem Fügnerem, jenž převedl mnoho zvukových záznamů na modernější nosiče, např. i z voskových fonoválečků či z hracího stroje k Metelkovu mechanickému betlému. Dík patří i Petru Nečáskovi, bednáři, který bezplatně opravil několik dřevěných nádob, a Karlu Mikešovi, jenž vyfotografoval část cechovních památek, též zdarma.

Co se týče médií, do vysockého muzea nejčastěji zavítali redaktoři z Deníku Pojizeří a časopisu Krkonoše a Jizerské hory. Smlouvu o spolupráci muzeum znovu uzavřelo s revuí Dějiny a současnost.

Nabídku muzea zpestřily členky Klubu lidové tvorby Praha předváděním tradičních rukodělných technik, a to v rámci jarního (dubnového) a letního (červencového) soustředění ve Stanovém.

I v muzeu bylo nadále možné zapojit se do veřejné sbírky na opravu divadelní budovy Krakonoš.

Pracovníci muzea bohužel museli spolupracovat i s Policií ČR, a to v případu andělíčků odcizených ze sochy sv. Josefa, která se nachází u cesty ke Sklenařicím. Pracovníky odboru památkové péče Městského úřadu Semily informovali o aktuálním stavu sochy Panny Marie Immaculaty, která byla již delší dobu nakloněná, a kontaktovali i její majitele.

Výstavy

Výstavy v přízemí:

Betlémy z vysockého kostela sv. Kateřiny. Pokračování vánoční výstavy (4. 12. 2004 – 2. 2. 2005); *Minerály a zkameněliny Horního Pojizeří.* Výstava ze sbírky Josefa Malého z Rovenska pod Troskami (6. 2. – 31. 5. 2005); *Jarní hry dětí a velikonoční výstavka* (17. 3. – 29. 3. 2005); *Krakonoš očima dětí.* Výstava prací přihlášených do druhého ročníku stejnojmenné výtvarné soutěže, jež byla vyhlášena na jaře 2004 a vyhodnocena v dubnu 2005 (7. 6. – 4. 11. 2005); *Vánoce v babiččině chalupě.* Výstava přibližující vánoční přípravy – pečení, vaření, výzdobu – a zvyky, včetně betlémů a dárků, zejména hraček (27. 11. 2005 – 2. 2. 2006).

Výstavy v podkroví:

Dávné příběhy. Autorské tisky, grafika, kresba a slepotisky Jitky Stojanové (4. 12. 2004 – 2. 2. 2005); *Madagaskar - život jako věčná oslava.* Fotografie vytvořené mladými přírodovědci Alenou Pazderovou, Janou

Martinkovou, Tomášem Jůnkem a Soňou Žambochovou (5. 2. – 31. 5. 2005); *Island*. Fotografie autora Františka Janovského z Litoměřic (7. 6. – 6. 9. 2005); *80 let budovy Krakonoš*. Historie a současnost vysocké divadelní budovy (9. 9. – 27. 11. 2005); *Egypt očima dětí*. Výtvarné práce žáků Základní umělecké školy v Jablonci nad Jizerou (9. 9. – 27. 11. 2005); *Himálaj ve fotografii*. Snímky pořízené Janem Boštíkem, Janem Havlem, Vratislavem Jeschkem, Pavlem Kneřem a Martinem Schmoranzem v oblasti Annapurna Himal (10. 12. 2005 – 3. 3. 2006).

Údržba budovy

Upravil se prostor, kde stával betlém, do pořádku byl dán strop v expozici v mezipatře, kam zatékalo. Vyměnila se svítidla v lyžařské expozici a částečně na chodbách, další vyžadovala časté opravy. Kamenická firma zrenovovala podezdívku muzejní budovy, bývalého měšťanského domu. Upraven byl i vchod, natřeny hlavní dveře, natřena a zakytována okna v podkroví. Opravila se akumulační kamna v expozicích a také plynový kotel, vyměněna byla oboje kamna v pracovně, pořídil se nový průtokový ohřívač vody a vysavač. Pracovníci muzea vyklidili dílnu vedle pracovny a věci přesunuli do sklepa; místnost začala sloužit jako muzejní archiv.

Rok 2005 byl pro vysocké muzejníky velmi hektický. V mnohém naštěstí i úspěšný, a to také díky vstřícnosti a finanční podpoře města a povzbuzování i pomoci ze strany přátel muzea.

Alice Sládková

Městské muzeum v Železném Brodě v roce 2005

Status Městského muzea zůstal i v roce 2005 nezměněn. Nadále zůstává příspěvkovou organizací, jejímž zřizovatelem je město Železný Brod. Muzeum spravuje dvě stálé expozice. V budově České spořitelny, kde muzeum sídlí již od roku 1936, je expozice věnovaná vývoji sklářského průmyslu v Železném Brodě a okolí, sklářské škole a jejím profesorům a od roku 2000 se zde nachází také galerie výtvarníků Jaroslavy Brychtové a Stanislava Libenského. Druhá stálá expozice, umístěná v roubeném domě zvaném Běliště, je zaměřena na národopis, historii města a cechy. V podkroví budovy jsou umístěny historické betlémy a dřevěné modely domů z železnobrodského náměstí. Sbírkové předměty jsou umístěny ve dvou depozitářích, v podkroví domu Na Poříčí a domku v Křížové ulici, druhý jmenovaný je v havarijním stavu. Pořízení nové účelové budovy depozitáře není ve finančních možnostech muzea, nicméně situaci se pokoušíme řešit ve spolupráci se zřizovatelem. Jako východisko se ukazuje možnost odkupu budovy spořitelny, kde má muzeum stálé expozice.

Personální obsazení

V roce 2005 nedošlo k žádným změnám. Ředitelka muzea Mgr. Kateřina Jakubičková byla po celý rok na mateřské dovolené. Zastupovala ji Kateřina Řezníková. Na plný úvazek jsou dále zaměstnány Stanislava Mlejnková a Mgr. Petra Hejralová. Pro zajištění provozu o víkendech, hlavní sezóně a při větších akcích (Velikonočních a Vánočních trzích) využíváme brigádníků z řad studentů a stálých spolupracovnic.

Práce se sbírkami

Sbírkový fond byl obohacen celkem o 128 přírůstkových čísel. Nejvýraznější ze získaných předmětů byla krbová zástěna

skládající se z devíti měděných desek – reliéfů s figurálními a zoomorfními náměty výtvarníka Oldřicha Žáka a předměty získané z pozůstalosti paní Evy Markupové, dcery arch. Aloise Meteláka, a to obrazy, fotografie a výtvarné návrhy Aloise Meteláka a kolekce skla Milana Meteláka. Za 10 tisíc Kč byla do sbírek zakoupena skleněná plastika podle návrhu Pavla Ježka, někdejšího ředitele sklářské školy, provedená Lukášem Šulcem, působícím v současnosti na sklářské škole.

V průběhu roku byla prováděna inventarizace sbírkového fondu, zpracovávání nových přírůstků, převod papírových evidenčních karet do digitální podoby do počítačové evidence Bach. Pro fotografickou dokumentaci sbírek byl zakoupen digitální fotoaparát. Pravidelně byla aktualizována data do CES. V důsledku platnosti nového zákona o archivnictví a spisové službě č. 499/2004 Sb. proběhlo v našich sbírkách, za spolupráce kolegů z jabloneckého archivu, vytipování předmětů splňujících kritéria archiválií. Vybrané předměty byly zaevidovány do databáze NAD. Odborně byl zpracován osobní fond železnobrodského výtvarníka Jindřicha Tocksteina, který byl v roce 2004 *znovunalezen* v depozitáři v Křížové ulici. Koncem roku byla navázána spolupráce s Vyšší odbornou školou restaurování kovů v Turnově, která bude pro naši instituci zajišťovat konzervování a restaurování kovových předmětů. Prvním výsledkem spolupráce je zrestaurování zmíněné krbové zástěny.

Během roku jsme zaznamenali zájem pěti osob z řad badatelů o studium muzejních sbírek. Tématem jejich zájmu byla oblast národopisná (betlémy, lidové stavby, pašijové hry) i sbírky skla.

Financování provozu

Na rok 2005 poskytl zřizovatel příspěvek na provoz organizace ve výši 1 300 tis. Kč. Na projekt *Přiblížení sklářské expozice dětskému publiku* jsme získali od Libereckého kraje grant ve výši 11 tis. Kč, na program pořádaný v rámci dnů evropského dědictví Na Poušti a Bělišti 5,3 tis. (také Liberecký kraj). Dále přibyly do rozpočtu sponzorské dary na koncerty skupin Jarret (20 tis. Kč) a Kapelníci (3 tis. Kč) a 3 tis. Kč bezúčelově. Na mzdy zaměstnanců a brigádnických výpomocí bylo vynaloženo 658 232 Kč. Příjem ze vstupného byl 89 860 Kč.

Výtvarná dílna pro dospělé v železnobrodském muzeu.

Návštěvnost za rok 2005 činila na Bělišti 2268, ve sklářské expozici 2993 osob, výtvarné dílny, koncerty a trhy navštívilo celkem 6679 osob.

Činnost muzea

Vstupné do obou expozic zůstalo nezměněno. Po zkušenostech s prodloužením návštěvní doby v roce 2004 bylo opět přistoupeno ke změně. Prodloužení do 17. hodiny bylo ponecháno pouze pro oba prázdninové měsíce, v měsících květnu, červnu a září je otevřeno do 16 hodin.

Také se pokračovalo ve zlepšování úrovně muzejních expozic. V národopisné pobočce na Bělišti bylo do půdních prostor instalováno nové osvětlení, umožňující variabilní nasvícení prostřednictvím posunu světel po kolejnicích. Dále byla vymalována chodba v přízemí budovy, která slouží jako výstavní prostor, a zároveň upevněn nový závěsný systém na věšení obrazů. Ve sklářské expozici byl za finančního přispění Libereckého kraje vytvořen dětský koutek. Dětem je k dispozici stůl s průhlednou deskou a v něm šuplíky obsahující barevné korálky a šmelc. Mohou si zkusit vyrobit jednoduché předměty z korálků, které v muzeu uvidí, nebo šperky podle vlastního návrhu. Pro nejmenší děti, které ještě navlékání nezvládnou, je k dispozici papír a pastelky.

Ke zlepšení propagace muzea byly zhotoveny nové informační letáčky, prezentující zvlášť obě muzejní expozice. Návštěvník je krátkým textem seznámen s historií muzea a barevné fotografie ho upozorní na zajímavé exponáty. K dispozici jsou v české i anglické mutaci. Autorem grafické podoby letáků je pedagog sklářské školy MgA. Martin Hlubuček, který také navrhl ve stejném grafickém stylu informační systém a směrové tabule.

Akce

Vladimír Morávek – Dřevořezby (19. 11. 2004 – 31. 1. 2005 Běliště). Vánoční atmosféru navodily rozměrné dřevěné plastiky bratislavského řezbáře Vladimíra Morávka, který se nechává, zejména při ztvárnění madon, inspirovat gotickým řezbářstvím.

Lubomír Zádek – Železnobrodské motivy (15. 1. – 27. 2. Běliště). Železnobrodský výtvarník zachytil ve svých pastelech půvabná zákoutí i dominanty Železného Brodu.

Výtvarná dílna pro žáky základních škol (7. – 11. 3. Běliště). Pod vedením lektorky se děti seznámily s tradiční řemeslnou technikou drátování. Práci s drátkem si vyzkoušely při výrobě drátěných brouků, květin a šperků.

Výtvarná dílna pro dospělé (10. 3. Běliště). Lektorka seznámila účastníky s technikou drátování i její historií, v praktické části si *dospěláci* zkusili odrátkovat nádobu.

Velikonoční jarmark na Bělišti (18. – 20. 3. Běliště). Pro návštěvníky byl v prostorách národopisného muzea připraven široký sortiment dárkového zboží, především keramiky a různých tradičních řemeslných výrobků.

Železnobrodský jarmark na Bělišti (11. – 12. 6. Běliště). V rámci jarmarku poskytlo muzeum ve venkovním areálu Běliště klidovou zónu pro návštěvníky jarmarku s prodejem zboží, kulturní odbor městského úřadu připravil pro dětské návštěvníky pohádky a jarmareční příběhy v podání souborů Čmukaři a Divadla Rolnička.

Koncert skupiny Jarret (16. 6. Běliště). V rámci předprázdninových koncertů vystoupila na Bělišti liberecká folková skupina Jarret.

Svatá země očima Luboše Tomeška (24. 5. – 3. 7. Běliště). Turnovský fotograf Luboš Tomešek představil kolekci fotografií z Izraele zachycují svatá místa.

Dřevěný Brod aneb Železný Brod v dobové fotografii (5. 7. – 30. 9. Běliště). Fotografie převážně roubených, známých, méně známých i již zmizelých domů vyvolaly mnoho hezkých vzpomínek především u dříve narozených návštěvníků. Materiál na výstavu poskytl ze své sbírky železnobrodský sběratel Jan Uhlíř.

Kapelníci na Bělišti (27. 9.). Populární železnobrodská country skupina hrála k tanci i poslechu až do pozdních nočních hodin, v úvodu vystoupení se představila mladá dívčí kapela Daisy's.

Ludmila Obručová – Všechno má svůj čas (8. 10. – 27. 11. Běliště). V rámci dnů Evropského kulturního dědictví se v kapli sv. Jana Nepomuckého Na Poušti konala výstava pastelů Ludmily Obručové s duchovní tematikou, poté byla přemístěna na Běliště.

Otevření dětského koutku ve sklářské expozici (29. 11.).

Vánoční trhy na Bělišti (6. 12 – 11. 12.). Již 4. ročník přilákal na Běliště spoustu těch, kteří chtěli nakoupit vánoční dárky, nebo jenom načerpat vánoční náladu a potěšit se pohledem na zručnou paní krajkářku nebo malou výstavou vystřihovacích papírových betlémů. Nedělní dopoledne zpříjemnilo návštěvníkům vystoupení komorního pěveckého sboru *Eternal voices* ze Železného Brodu.

Petra Hejralová

Pekařova společnost Českého ráje v Turnově roku 2005

Valná hromada Pekařovy společnosti Českého ráje se konala v sobotu 25. února 2006 v Městské knihovně v Jičíně, aby zhodnotila činnost v roce 2005. Úvodem předseda Karol Bílek uvítal 32 přítomných a předal slovo PhDr. Bohdanu Zilynskému, který proslovil přednášku *K počátkům názvu Český ráj*. Vzbudila značný zájem a vyvolala zajímavou diskusi. Přednášející přislíbil její zpracování ve formě článku pro sborník Z Českého ráje a Podkrkonoší.

Poté byla zahájena valná hromada. Nejdříve byly oznámeny výsledky 4. ročníku soutěže o cenu Josefa Pekaře, kterou vyhlašujeme každoročně společně se Sdružením historiků. Karol Bílek přečetl zápis o schůzi hodnotící komise Sdružení historiků ze 7. 10. 2005 a oznámil, že vítězem se stal dr. Jiří Knapík ze Slezské univerzity Opava za knihu *Únor a kultura (Sovětizace české kultury 1948-1950)*.

Dalším bodem programu bylo udělení čestného členství PSČR prof. Vladimíru Úlehlovi z Jičína při příležitosti jeho letošních osmdesátin za celoživotní práci na úseku regionálních dějin Jičínska. Laudatio přednesla PhDr. Eva Bílková.

Poté přečetl předseda PSČR zprávu o činnosti za uplynulé období. Otiskujeme její plné znění:

„Vážení přátelé, scházíme se opět po roce, abychom bilancovali 16. rok naší činnosti. Mohu konstatovat, že jsme se po celou tu dobu drželi schválených stanov, že jsme důstojně navázali na práci naší prvorepublikové předchůdkyně a dělali čest jménu Josefa Pekaře i regionu Českého ráje.

Svědčí o tom řada vědeckých konferencí, přednášek, odhalených pamětních desek, sborníků, článků a dalších akcí, které vrcholily např. prezentací naší Společnosti v Praze v Národním muzeu. Spolupracovali jsme s archivy, muzei, orgány památkové péče, školami a dalšími institucemi v oblasti Českého ráje, s pražským Sdružením historiků Čech, Moravy a Slezska – Historickým klubem, turnovským Spolkem rodáků a přátel atd. Tím nechci říci, že se nám vše daří. Některé tyto instituce v oblasti stojí stranou, aktivně pracuje jen malá část členů, těžko se shánějí peníze atd.

Ale pojďme k rekapitulaci posledního roku naší činnosti. Asi nejvýznamnější akcí byla naše další vědecká konference. Uskutečnila se v jarních dnech 22. – 24. dubna 2005 v Sedmihorkách s názvem *Ruralismus, jeho kořeny a dědictví (osobnosti, díla, ideje)*. Konala se při příležitosti 80. výročí založení turnovské literární revue Sever a východ. Spolupořadateli byly tentokráte mj. Literár-

ní archiv Památníku národního písemnictví a Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky, dále spolupracovaly i některé bohemistické katedry vysokých škol (zvláště Jihočeské univerzity České Budějovice), obvyklou zárukou vynikajícího organizačního zvládnutí příprav i průběhu konference byli obětaví pracovníci Muzea Českého ráje v Turnově a Státního okresního archivu v Semilech v čele s Jitkou Petruškovou a PhDr. Ivo Navrátilem.

Konferenci zahájily pozdravné projevy vedoucí Literárního archivu Památníku národního písemnictví PhDr. Naděždy Macurové, ředitelky Muzea Českého ráje PhDr. Vlaďky Jakouběové, předsedkyně Sdružení obcí a měst Český ráj PhDr. Hany Maierové a předsedy PSČR Karola Bílka. Vlastní jednání otevřely dva obsáhlé úvodní referáty: doc. PhDr. Jiří Brabec, CSc., z Masarykova ústavu Akademie věd České republiky pohovořil o genezi ruralismu a PhDr. Jaroslav Med z Ústavu pro českou literaturu Akademie věd České republiky se pokusil odhalit ideové kořeny ruralismu.

Poté již následovaly další bloky referátů a diskusních příspěvků, které se věnovaly tématu konference z pozic historiků, literárních historiků i regionalistů. Středem zájmu byl vztah agrarismu, katolicismu a ruralismu, hledání kořenů tohoto literárního směru v dílech některých realistů (Josef Holeček, Karel V. Rais), pozornost byla věnována i výuce literatury ve škole atd. Mnohokrát zazněla jména předních reprezentantů ruralismu Josefa Knapa, Františka Křeliny, Václava Prokůpka, Jana Knoba, Jana Čarka, Zdeňka Róna, ale i historiků Zdeňka Kalisty, Františka Roubíka nebo Františka Kutnara, překladatele Aloyse Skoumala, literárního kritika Antonína Matuly, moravských představitelů ruralismu A. C. Nora, Rajmunda Habřiny a Josefa Koudeláka i méně známých regionálních autorů. O přednášejících a obsahu jednotlivých referátů a diskusních příspěvků zde nechci více hovořit, neboť již vyšel obsáhlý sborník z jednání konference.

Pořadatelům se nepodařilo zajistit referáty, které by se více věnovaly osudům těchto spisovatelů v padesátých letech, kdy se většina z nich stala oběťmi vykonstruovaných politických procesů. Na místě oslovených historiků zaskočila obětavě PhDr. Zora Dvořáková. Diskuse ukázala, že právě toto téma mělo být ústředním bodem jednání.

Naopak výborné byly společenské akce, které jednání doprovázely. Především zaznělo pásmo veršů a prózy Fráni Šrámka, uveřejněných poprvé právě v revui Sever a východ, které nastudoval a přednesl Alfred Strejček s Šárkou Krososkovou. Vynikající interpreti (Alfred Strejček zvládl bravurně i hudební flétnové party) umocnili svým přednesem verše nezapomenutelného básníka Českého ráje.

Vynikající byl i nápad zařadit do programu konference vzpomínkový blok. Stalo se tak po zkušenostech z minulých konferencí, kdy příbuzní Josefa Pekaře, Zdeňka Kalisty, Františka Kutnara a dalších osobností přispěli rodinnými vzpomínkami k oživení odborného jednání. Letos vystoupili syn a dcera Václava Prokůpka Jaroslav a Kristina Ševčíková, děti Josefa Knapa Jana Šedová a Pavel, dcera Zdeňka Róna Jasněna Kohoutová a dcera Františka Křeliny MUDr. Libuše Kropáčková, která hovořila i za svou onemocnělou sestru PhDr. Hanu Pražákovou.

Program konference obohatil pracovník správy Chráněné krajinné oblasti Český ráj RNDr. Zdeněk Mrkáček, který se s mnoha zájemci vypravil na exkurzi do Hruboskalska, při níž je seznámil zvláště s hlasy ptáků Českého ráje a večer připomněl krásy kraje barevnými diapozitivy. Nesmíme zapomenout ani na návštěvu hradu Valdštejna, kde se účastníci seznámili s jeho dlouholetým správcem Ladislavem Kouckým a jeho dcerou Andreou, současnou kastelánkou. Takové nadšence bychom přáli každému památkovému objektu.

Závěrečný den byl věnován exkurzi účastníků konference po stopách ruralistů

Českého ráje. Nejprve jsme se po ránu zastavili v Podůlší u rodného domu Josefa Knapa, o němž nám vyprávěla jeho dcera Jana Šedová s manželem. Následovala zastávka v městečku Železnice, kde nás uvítala starostka Olga Jakubcová. Na hřbitově jsme položili kytičky u hrobů Josefa Knapa a Václava Prokůpka. Potom nám paní starostka zajistila návštěvu kouzelného místního vlastivědného muzea, dýchajícího dobou jeho zakladatele Václava Kozáka. Po krátkém přejezdu jsme zastavili u budovy Městské knihovny v Jičíně. Byl to původně Studentský dům, kam všichni budoucí ruralističtí autoři jistě chodili. Paní ředitelka Lidmila Košťálová nám umožnila prohlídku celého objektu a připravila i dobré pohoštění.

Po zhlédnutí dalších jičínských památek a po obědě následovala zastávka v Dolním Lochově, kde pan místostarosta ing. František Obitko ukázal přítomným nejen rodný dům Václava Prokůpka, ale seznámil nás i s životem malé obce a hlavně s prací svazku obcí Mariánská zahrada, který se snaží oživit dávné myšlenky komponované krajiny Schliků a jejich stavitelů.

Potom se autobus vyšplhal na kopec Veliš, projel Podhradím (rodiště Františka Křeliny), potěšili jsme se nádherným rozhledem na jičínskou kotlinu a zastavili se u velišského hřbitova, kde je Křelina (i zapomenutý básník Josef Jakubec) pohřben. Zájezd byl ve Veliši uvítán dokonce dvěma dámami – paní starostkou Jandovou a místostarostkou Bíškovou. Jejich laskavostí a porozuměním pana vikáře Szumilase jsme se podívali do nádherného barokního chrámu sv. Václava (dílo Anselma Luraga), na jehož generální opravě se obec podílí. Ve Veliši jsme viděli i rodnou školu Jana Knoba. Pak jsme projeli Bukvicí a pokochali se opravenou kapličkou – hlavní zásluhu o tento kulturní čin má další dáma, paní starostka Formanová. Poslední zastávka byla ve starohradském zámku, kde se všichni krátce seznámili s historií jeho záchrany a obnovy a prohlédli si výstavku archivních materiálů z osobních fondů ruralistů, které jsou uloženy ve zdejším pracovišti Literárního archivu Památníku národního písemnictví. Připravily ji Eva a Jitka Bílkovy. Pak se již autobus přes Sobotku vrátil do Turnova. Téměř padesát spokojených účastníků (účastníky konference doplnili členové Spolku rodáků a přátel Turnova) prožilo příjemný den a příjemné zakončení celé konference.

Díky všem, kteří se o přípravu i průběh konference přičinili a kteří se již nyní věnují přípravám na další.

Tím jsme probrali hlavní akci roku a zároveň nakousli i další zajímavý bod naší práce – vlastivědné výlety. Tato forma činnosti se úspěšně praktikuje již druhý rok vždy dvakrát ročně a má za cíl poznat ty zajímavosti kraje, které jsou běžnému návštěvníkovi utajeny. Ten druhý zájezd vedl Pavel Jakubec a jeho cílem bylo Mnichovohradišťsko. Účastníci poznali Rohanskou hrobku a lidové stavby v Loukově, románský kostel v Mohelnici nad Jizerou, zámek a lapidárium v kapli sv. Anny v Mnichově Hradišti a hrad Valečov.

Rád bych se ještě vrátil krátce k naší konferenci. Vyšel z ní již obsáhlý sborník, opět zásluhou kolegů ze semilského archivu Ivo Navrátila, Pavla Jakubce a Jaroslava Bartáka, jimž vyšla mimořádně vstříc turnovská tiskárna UNIPRESS, nástupkyně firmy Müllerovy. Stejný tým má zásluhu o vydání 18. ročníku sborníku Z Českého ráje a Podkrkonoší, který tradičně vytiskla firma Glos Semily.

A tato naše konference měla za následek i velké ocenění: PSČR byla za její uspořádání nominována na cenu Jivínský Štefan za významný kulturní počin roku. Kdo tuto cenu získá, záleží na štěstěně – vítěz se totiž z nominovaných vylosuje.

Z další činnosti bych ještě rád připomněl, že jsme se zúčastnili konference k 50. výročí založení Chráněné krajinné oblasti Český ráj v Sedmihorkách. Z jejího průběhu

vzejde 11. supplementum sborníku Z Českého ráje a Podkrkonoší.

Na závěr něco o našich plánech. Snad nebude velkým překvapením, když oznámím, že budou pokračovat vlastivědné zájezdy – kolega Pavel Jakubec je povede na Českodubsko a do Úštěku. Připravuje se další vědecká konference – tentokrát bude na návrh kolegy PhDr. Michala Babíka věnovaná v roce 2007 turnovskému rodáku prof. Janu Patočkovi.

Nakonec se obvykle děkuje. Také já bych chtěl poděkovat zvláště členům výboru za obětavou práci pro Společnost. Ivo Navrátilovi za to, že nejen rediguje vynikajícím způsobem sborník, ale de facto řídí za mne téměř veškerou činnost. Jitce Petruškové, bez níž si neumíme představit hospodářskou a administrativní činnost naší Společnosti, zvláště když zastupuje i Hanu Maierovou, která s nadhledem pracuje pro Společnost, město i celý Český ráj jako místostarostka Turnova. Pavlu Jakubcovi, který projevuje své organizační, technické i řidičské schopnosti ideálně propojené s odbornými a regionálními znalostmi. Aleně Benešové, která udržuje kontakty výboru s Mladoboleslavskem. Ing. Josefu Pekařovi, který nevynechá snad jedinou schůzi výboru ani jinou akci Společnosti. Prof. Daliboru Sehnoutkovi, pečujícímu o spolupráci se Spolkem rodáků a přátel Turnova. Vlaďce Jakouběové, ředitelce turnovského muzea, která často inspiruje a se svými kolegy organizačně zabezpečuje naši práci, poskytujíc nám i střechu nad hlavou. Evě Kordové, dobré duši všech našich kulturních akcí. A všem dalším členům, kteří se aktivně zúčastňují naší práce."

Po zprávě o činnosti zpráva Jitky Petruškové o hospodaření naší Společnosti. Následnou revizní zprávu přečetl za omluvené revizory kolega Pavel Jakubec.

Poté byla zvolena revizní komise na příští období ve složení Jiří Mašek a Jan Prostředník. Členství bylo zrušeno 5 členům, kteří neplatili členské příspěvky.

Povstáním byla uctěna památka zemřelého zakládajícího člena a předsedy krajanského spolku Jičín v Praze dr. Jaroslava Wagnera.

Za nové členy Společnosti byli přijati Michal Babík, Jitka Bílková, Karel Jakubů, David Marek a Václav Tůma. Bylo schváleno zvýšení členských příspěvků na 100 Kč pro pracující členy a 50 Kč pro studenty a důchodce. V diskusi připomněla Jitka Petrušková, že ve dnech ruralistické konference položila kytici na hrob Jana Knoba v Turnově na Hruštici. Na závěr bylo schváleno usnesení, které připravila návrhová komise.

Karol Bílek

Sklo pod kůží
70 let Antonína Langhamera

Pro každou tvůrčí práci, aby vedla ke zdárnému cíli, je většinou nutné mít kromě zaujetí také notnou dávku vytrvalosti. Jestliže se k těmto dvěma komponentům přiřadí talent, je úspěch téměř zaručen, pokud samozřejmě neschází trocha štěstí, osudu, či Boží vůle, které člověka nasměrují tam, kde může své vlohy plně či alespoň částečně využít. Často se stává, že člověk ve svém životě náležité profesní místo nenajde, a občas jsou cesty k uplatnění schopností a následnému úspěchu křivolaké. Začátky nemusí vůbec svědčit o tom, co nastane po nich.

Snem Antonína Langhamera v jeho patnácti letech nebylo stát se foukačem laboratorního skla, přesto se jím na počátku 50. let vyučil. Bylo to dáno jeho původem, který mu neumožnil v daných politických poměrech studovat na gymnáziu, o což se ostatně bez úspěchu pokoušel i po vyučení. O poznání lákavější než pobyt na učilišti

muselo být pro talentovaného mladíka o řadu let později externě navštěvovat oddělení skleněných figurek na sklářské škole v Železném Brodě.

V té době měl ale za sebou již několik let praxe foukače laboratorního skla v n. p. Technické sklo (Technosklo) v Držkově a krátkou činnost metodika Okresního domu osvěty v Semilech. Zkušenosti pro další odborný růst k nezaplacení. Na práci teoretiků v oblasti užitého umění a designu je velmi znát, jestli byli v mládí konfrontováni s určitým materiálem a mohli mu tak porozumět skrze osobní zkušenost. Langhamerův případ to potvrzuje. Obrátím-li se ke sklu jako příkladu: teoretik vyzbrojený tímto arzenálem zná, co sklo dělá při určité teplotě, jak se s ním dá zacházet, co znamenají výrazy jako foukání kolíkem, přejímání, podjímání, trhání klihem, leptání, rytí, ručování, broušení, vrtání, pískování atd., atd., atd. Nepřekvapí ho, jak se barevně projeví po vypálení emailová barva, s uznáním pokyne hlavou nad umem mistra u sklářské pece, najde společnou řeč s brusičem... Jednoduše: všechno s lehkou samozřejmostí ví, má to nesmazatelně *pod kůží*. Z knih, příruček a učebnic něco takového nelze plně nastudovat. Dotyky, zkušenosti, pocity, vztahy, vzpomínky... Teoretik s tímto základem při psaní textů o skle stále cítí i bez přímého kontaktu vůni spáleného dřeva na sklářské huti, vlhkost brusírny, terpentýnový opar rytebny, omamný odér malířské dílny, slyší skřípavé zvuky, svištění, klepání... S takovou výbavou nikdy nepřijede jako *velký pán* do sklárny až po desáté hodině, kdy mají skláři za sebou již polovinu *šichty*... Všude se mu otevírají dveře nejen pro jeho znalosti a názory, ale také díky v mládí navázaným vztahům. Být doma mezi sklářskými výtvarníky, a hlavně získat si důvěru mistrů sklářského řemesla, je potom mnohem snazší.

Patnáctiletého Antonína Langhamera nemohlo napadnout, že jednou bude uznávaným výtvarným teoretikem, publicistou, muzejním a galerijním pracovníkem. Tuto dráhu opravdu vážně začal až nástupem do Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou roku 1961, kde sice nikdy nebyl oficiálně jmenován kurátorem, ale přesto svou aktivitu postupně stále více zaměřoval na problematiku moderního a současného skla. Vysokoškolské vzdělání si v druhé polovině 60. let dálkově doplnil na Univerzitě Karlově na fakultě sociálních věd a publicistiky. Jeho záměrem opět bylo studovat jiný obor... V diplomní práci se sice zabýval od skla vzdáleným tématem, ale studium mu pomohlo k lehkosti psaného projevu. Jeho texty jsou vždy charakteristické nejen tím, že nesou množství cenných informací, ale také tím, že svou vstřícnou srozumitelností lákají ke čtení. Autorovi někdy bývá povýšenecky vyčítáno, že není absolventem oboru dějin umění. Kolik kunsthistoriků však pro české sklo udělalo tolik dobré práce jako Antonín Langhamer? Málo. Velmi málo.

Dnes není v České republice nikdo jiný, kdo by jako přímý účastník mohl z pohledu stále aktivně působícího teoretika z vlastní přímé zkušenosti svědčit o převratných změnách, které nastaly v uměleckém skle po druhé světové válce. O době, kdy se z běžné sklářské produkce užitkových a dekorativních předmětů vymaňoval nový obor, tzv. ateliérové sklo. Čeští tvůrci skla mají v tomto směru mnohá světová prvenství. A. Langhamer vše sledoval z bezprostřední blízkosti. Neměl sice možnost podívat se osobně na Triennale užitého umění v Miláně, na EXPO v Bruselu '58, v Montrealu '67, Osace '70, ani na výstavu Československé sklo v Moskvě 1959, přesto zažil alespoň odlesk těchto událostí, které změnily dosavadní chod v praxi uměleckého skla. Na úspěších našeho uměleckého sklářství se svou prací stále více podílel. Kromě textů, výstav a *neviditelné* organizační práce připomeňme alespoň jeho redakční a autorskou práci na ceněných sbornících studií o skle *Ars vitraria* v 60. a 70. letech.

Antonín Langhamer byl mnohokrát ve správné chvíli na správném místě. A pokaždé dobře připraven. Vždy bude obdivována píle a svědomitost, se kterou přistupoval k přípravě zhruba tří stovek výstav, psaní dnes již nespočitatelných článků v odborných časopisech i denním tisku nebo množství výstavních katalogů. Jeho texty jsou již dnes díky autorově pečlivosti zdrojem informací, které by se jinak navždy vytratily. Preciznost a každodenní *masarykovská* drobná práce bude i v budoucnu vydávat své plody. Sám o tom říká: *„Já nedělal žádnou uměnovědu, já psal hlavně proto, aby se o autorech a jejich výstavách alespoň něco vědělo."*

V roce 1977 se Antonínovi Langhamerovi jablonecké muzeum jistě neopouštělo snadno. Nestalo se tak totiž (opět) zcela dobrovolně. Čekaly ho však nové výzvy. V Oblastní galerii v Liberci se mohl jako odborný pracovník věnovat své další lásce: malířům oblasti severovýchodních Čech, ve které se narodil, kde vyrůstal, kde žije a pracuje. Svou péči věnoval mimo jiné příteli Václavu Pokornému, Miloslavu Janků, Miloslavu Jágrovi, Vladimíru Komárkovi (byl prvním, kdo o něm psal), Josefu Jírovi, Ladislavu Karouškovi, Jaroslavu Klápště, Františku Jiroudkovi, Oldřichu Opltovi, Daliboru Matoušovi, Ludmile Matoušové, Evě Vlasákové, Josefu Němcovi, Jaroslavě

S malířem Jaroslavem Grusem v Příchovicích.

a Janovi Solovjevovým, Naděždě a Vladimíru Hlubučkovým, a také mimo kraj působícím Evě Kubínové, Pavlu Šulcovi, Miroslavu Hourovi, Františku Horovi a dalším. S některými z nich se znal od mládí. Poté se navzájem po desetiletí provázeli. Práce s malíři má u Langhamera stejnou důležitost jako práce se skláři.

Po převratu v roce 1990 se zcela logicky stal ředitelem Muzea skla a bižuterie. A téměř si nelze představit, že by se jím mohl stát někdo jiný. Uspořádal několik významných výstav, v souvislosti s vytvořením jablonecké Bižuterie – České mincovny založil sbírku československých a prvních českých mincí a rozšířil sbírku medailí, zásadně obohatil tamní kolekci ateliérového skla a současného šperku o vývojově důležitá díla atp. Od svého nástupu neměl jednoduchou situaci, a úředníci na Okresním úřadě v Jablonci nad Nisou neměli snadný život s ním. Langhamerovo přesvědčení o správnosti vlastních odborných kroků, nekompromisní jednání, pevné zásady, ale také vznětlivá povaha musely nutně způsobovat mnoho vzájemného nepochopení a časté názorové střety. Kdo ale Antonína Langhamera lépe zná, ví, že pod někdy drsnější slupkou skrývá citlivou duši... Je jenom škoda, že ve své pozici v jabloneckém muzeu nemohl setrvat i po dosažení penzijního věku. Pokračoval by tam v přípravě výstav celostátního významu. Svědčí o tom pečlivě vypravené výstavní katalogy, za které by se nemusely stydět ani centrální instituce. Antonín Langhamer ale sklízí (i bez stálého institucionálního zázemí) odborné úspěchy ve výstavní a publikační činnosti dodnes.

Antonín Langhamer se snažil sledovat umělecké sklo v celé jeho šíři, přesto měl vždy okruh *svých* autorů, jimž se věnoval se zvláštní péčí. Patřil mezi ně například jeho přítel Miloslav Janků (A. L. byl také editorem jeho vzpomínek na mládí, které nyní vydalo semilské muzeum) nebo ředitel odborné sklářské školy v Železném Brodě Alois Metelák. Autor se opakovaně vracel k dílu Jozefa Soukupa, Ladislava Havlase, Břetislava Nováka st., Ludviky Smrčkové, Pavla Hlavy, Václava a Miroslava Plátkových, Jindřicha Tocksteina, Vladimíra Linky, Viléma Veselého, Dagmar Kudrové, Miluše i Reného Roubíčkových, Stanislava Libenského a Jaroslavy Brychtové, Ivo Rozsypala, Karla Wünsche, Pavla Wernera, Vladimíra Kleina a mnohých dalších.

Své znalosti vývoje českého skla zužitkoval v několika monografických publikacích. Nejreprezentativnější mezi nimi je *Legenda o českém skle* (1999, vyšla také v angličtině a ve francouzštině), ale na téma historie a současnosti našeho skla vzniklo několik jeho dalších knih. Svoji profesní dráhu autor významně spojil se sklářským školstvím, které je ve své propracovanosti a celistvosti světovým fenoménem, stojícím za slávou novodobého českého skla. Připomeňme alespoň Langhamerovy nedávné publikace o historii sklářských škol v Novém Boru a Kamenickém Šenově.

Antonín Langhamer se v roce 2002 po právu stal laureátem *Sklářské ceny České sklářské společnosti*, která sdružuje odborníky ze všech oblastí našeho sklářství; cenu obdržel jako první osobnost zabývající se historií a uměním. Dostalo se mu tak symbolické pocty, poděkování a uznání za to, co pro české sklo v uplynulých desetiletích udělal – přes paradox, že po tomto oboru v útlém mládí vůbec netoužil.

❑

Antonín Langhamer, *24. července 1936 v Semilech. Absolvent ZOŠ sklářské v Železném Brodě (1951-1953, foukač laboratorního skla), externího studia na SUPŠ sklářské v Železném Brodě (1961-1964, oddělení skleněných figurek) a dálkového studia na UK (1965-1970, fakulta sociálních věd a publicistiky). Diplomní práce: *Od Moderní revue k Listům. Vývoj grafické úpravy českého kulturního tisku*, 1970. Byl postupně

Před Šolcovým statkem v Sobotce s Blaženou a Václavem Pokornými a RNDr. Karlem Samšiňákem.

foukačem laboratorního skla v n. p. Technické sklo (Technosklo) v Držkově (1953-1958), metodikem Okresního domu osvěty v Semilech (1959-1961), odborným pracovníkem Muzea skla a bižuterie (MSB) v Jablonci nad Nisou (1961-1977, se zaměřením na sklo 20. století) a historikem umění v Oblastní galerii v Liberci (1978-1990). V l. 1990-1996 působil jako ředitel MSB. Uspořádal přes 300 výstav skla, šperků, obrazů, soch a užitého umění. Publikoval bezpočet odborných statí v časopisech (Ateliér, Domov, Glass Review/Glasrevue, Keramika a sklo, Sklář a keramik, Tvar, Umění & Řemesla, Výtvarná kultura a pod.), článků v denním tisku a úvodů výstavních katalogů. Je autorem publikací o dějinách českého sklářství (např. *Legenda o českém skle.* Zlín 1999, *VOŠ a SPŠ sklářská Nový Bor 1870-2000.* Nový Bor 2002, *SUPŠ sklářská Kamenický Šenov 1856-2002.* Kamenický Šenov 2002, spoluautorem publikace *Sklo a světlo. 150 let sklářské školy v Kamenickém Šenově.* Kamenický Šenov/Praha 2006). V 60. a 70. letech byl redaktorem a přispěvatelem sborníku studií o skle *Ars vitraria* 1-5. Zabývá se mimo jiné historií a současností českého uměleckého sklářství, především ateliérovou tvorbou skla, designem a sklářským odborným školstvím a severočeským malířstvím. Odborně spolupracoval s Podnikem zahraničního obchodu Skloexport Liberec, Bohemia Crystalex Trading (BCT), Crystalexem Nový Bor, Železnobrodským sklem aj., sklářskými školami v Kamenickém Šenově, Novém Boru a Železném Brodě,

Muzeem a Pojizerskou galerií v Semilech, Českou sklářskou společností aj. V letech 2001-2006 byl kurátorem Festivalů uměleckého skla v Karlových Varech.

Milan Hlaveš

ANTONÍN LANGHAMER
Výběrová bibliografie 1955 – 2006

1955

Vzpomínka na malíře Jaroslava Skrbka. Vesnické noviny (Semily), 28. 1. 1955
Za malířem Janem Dědinou. Vesnické noviny, 18. 2. 1955
Na výstavě obrazů Jar. Skrbka v Semilech. Cesta míru (Liberec), 1. 3. 1955
Výstava semilských výtvarníků. Cesta míru, 26. 4. 1955
Nové vydání Staškových „Blouznivců našich hor". Cesta míru, 29. 7. 1955
Po stopách básníka „Máje" naším krajem. Cesta míru, 18. 11. 1955
Nad literárními počátky Ivana Olbrachta. Cesta míru, 31. 12. 1955

1956

Svatopluk Čech a Český ráj. Cesta míru, 2. 3. 1956
Kniha krkonošské poezie „Daremný poudačky". Cesta míru, 17. 7. 1956
Václav Šolc, soboteckýbásník. Cesta míru, 20. 7. 1956
Nad literárním odkazem Antala Staška. Cesta míru, 12. 10. 1956
Vzpomínka na semilského historika [F. Mizeru]. Vesnické noviny, 20. 10. 1956
Koledy z Podkrkonoší. Lidová demokracie, 24. 12. 1956

1957

Titul zasloužilého umělce Janu Weissovi. Cesta míru, 4. 6. 1957

1958

Miloslav Janků. Obrazy a kresby z let 1938-1958. Semily, Okresní dům osvěty 1958. [6] s.

•

Svědectví o minulém životě v Podkrkonoší. Cesta míru, 7. 1. 1958
Zdeněk Rón, spisovatel Podkrkonoší. Cesta míru, 12. 7. 1958
Kozákovské zastavení. Cesta míru, 16. 8. 1958
Z Máchovy krkonošské pouti. Cesta míru, 25. 12. 1958
Koledy z Příkrého. Rozvoj (Semily), 22. 12. 1958

1959

Bedřich Smetana na návštěvě v našem kraji. Cesta míru, 1. 8. 1959
Majznerové – nositelé loutkářských tradic v našem kraji. Rozvoj, 17. 1. 1959
100 let práce železnobrodských ochotníků. Rozvoj, 24. 1. 1959
K výstavě Jindřicha Tocksteina. Rozvoj, 21. 2. 1959
Kozákov – strážce našeho kraje. Rozvoj 4. 4., 25. 4., 16. 5. 1959
Z minulosti našich hradů. Kumburk a Bradlec. Rozvoj, 27. 6., 11. 7., 1. 8. a 15. 8. 1959
Rozhovor s nositelem Řádu práce Miloslavem Dismanem. Rozvoj, 8. 8. 1959
O výstavě československého skla v Moskvě. [Rozhovor se S. Libenským]. Rozvoj, 3. 10. 1959
Nadšení posluchačů při koncertech Dr. A. Plocka. Rozvoj, 31. 12. 1959

1960

Výtvarní umělci Podkrkonoší. Semily, ONV 1960. 28 s.

•

Před 26 000 posluchači. [Pět let Podkrkonošského symfonického orchestru]. Lidová tvořivost, 1960, č. 2, s. 34
30 krejcarů na pivo a ochotnický dnešek. Ochotnické divadlo, 1960, *6,* č. 3, s. 58-59
Mlýn na břidlici. Lidová demokracie, 27. 10. 1960
Čtyřicet a pětašedesát. [J. Brychta]. Cesta míru, 8. 3. 1960
Družicí života musí být krása. [K výstavě skla v Železném Brodě]. Průboj (Ústí n. L.), 16. 4. 1960
Lidé a sklo. [Železný Brod]. Průboj, 9. 7. 1960
Skupina „Sedmi" podruhé. Průboj, 20. 12. 1960
Žeň podkrkonošských výtvarníků. Pochodeň (Hradec Králové), 22. 9. 1960
Podkrkonoší ve výtvarném umění. Rozvoj, 30. 7. 1960
Fotograf rodných Krkonoš [Zdenko Feyfar]. Rozvoj, 5. 11. 1960

1961

M. Jágr. Výstava kreseb a ilustrací Miloslava Jágra z let 1958-61. [Spoluautor Stanislav Urban]. Semily, MěstNV a Osvětový dům 1961. [12] s.

Jaroslav Lebeda. Katalog výstavy obrazů. [Spoluautoři Zdeněk Vašíček, Jan Weiss]. Trutnov, Vlastivědné muzeum – Semily, Osvětový dům 1961. [12] s.
Kraj Antala Staška a Ivana Olbrachta. Semily, MěstNV 1961. [12] s.

•

Maloskalsko. Svět v obrazech, č. 31, 29. 7. 1961, s. 12-13
Krkonoše ve fotografiích Zdenko Feyfara. [Výstava v Semilech]. Rozvoj, 14. 1. 1961
V Jilemnici vzniká Kavánova galerie. Pochodeň, 5. 2. 1961
Kniha o lidové architektuře. [J. V. Schejbal – J. Šolc: Lidové stavby v Pojizeří]. Rozvoj, 8. 4. 1961
Jaroslav Lebeda – umělec našeho kraje. Rozvoj, 22. 4. 1961
Obrazová publikace o Krkonoších. [Z. Feyfar]. Rozvoj, 13. 5. 1961
Pruchovo dílo na výstavě v Semilech. Rozvoj, 5. 8. 1961

1962

Miloslav Janků. Výstava obrazů a kreseb. [S básní J. M. Paláta]. Semily, Muzeum dělnického hnutí 1962. [12] s.

Dvě stě padesát let světové pověsti. [Harrachovské sklo v Jablonci n. N]. Literární noviny, 8. 12. 1962
K 10. výročí úmrtí Ivana Olbrachta. Rozvoj, 29. 12. 1962

1963

Glass and Costume Jewellery 1963 at Jablonec. Glass Review, *18,* 1963, č. 12, s. 378-379
Výstava obrazů Karla Černého v liberecké galerii. Rudé právo, 3. 4. 1963
Od Mánesa ke Špálovi. Rudé právo, 23. 8. 1963
Hradec Králové má galerii. Rudé právo, 28. 8. 1963
Liberecké setkání s Rudolfem Kremličkou. Rudé právo, 8. 11. 1963
Cesty českého moderního umění. [Výstava v liberecké galerii]. Průboj, 11. 8. 1963
Kybalovo textilní umění. [Severočeské muzeum v Liberci]. Průboj, 10. 12. 1963
Bradáček a Matouš vystavují. [Výstava v liberecké galerii]. Průboj, 15. 12. 1963
Z minulosti i přítomnosti naší nejstarší sklárny [Chřibská]. Květy, 1963, č. 10, 13. 3., s. 30-31
Semilští divadelníci jubilují. Rozvoj, 21. 12. 1963
Zemřel malíř železnobrodské krajiny [V. Rada]. Noviny Jablonecka, 12. 1. 1963
Nad experimenty výtvarníka V. Hanuše. Noviny Jablonecka, 25. 5. 1963

1964

Vyprávění o semilském divadle. Semily, Osvětová beseda 1964. 34 [2] s., fot. příl.

•

Artistic Glass Production at Železný Brod. In: Bohemian Glass [Special Issue for Great Britain Glass Review]. 1964, s. 35-41
K výstavě liberecké Sedmy. Rudé právo, 1. 2. 1964
Přehlídka severočeských výtvarníků. Rudé právo, 17. 4. 1964
Dvě poučné výstavy. [M. Galanda v Liberci a V. Rabas v Hradci Králové]. Rudé právo, 26. 5. 1964
Obrazy Františka Muziky [v královéhradecké galerii]. Rudé právo, 3. 7. 1964
Sklo borských výtvarníků [v jabloneckém muzeu]. Rudé právo, 12. 8. 1964
Sochařské dílo Karla Hladíka [v královéhradecké galerii]. Rudé právo, 19. 8. 1964
Josef Šíma v Liberci. Rudé právo, 21. 10. 1964
Kubišta v Hradci Králové. Rudé právo, 14. 11. 1964
A přece hraji! [K výročí semilských divadelníků]. Pochodeň, 22. 3. 1964
Výstava Josefa Jíry na Malé Skále. Noviny Jablonecka, 25. 7. 1964

1965

Jizerské hory – Přírodní krásy / Jablonec nad Nisou – Bižuterie. Jablonec n. N., MěstNV 1965. [16] s.

•

Liberecká skupina 7. Rudé právo, 9. 1. 1965
Liberecká vzpomínka na Vojtěcha Preissiga. Rudé právo, 27. 2. 1965
Emil Filla – krajina Českého středohoří. [Recenze publikace Č. Berky]. Rudé právo, 5. 3. 1965
Umělci dnešku. Liberečtí výtvarníci k jubileu. Rudé právo, 17. 4. 1965
Nad dílem Zdenka Rykla [v liberecké galerii]. Rudé právo, 7. 6. 1965
Kde se rodí české sklo [Železný Brod]. Rudé právo, 11. 7. 1965
Lidové umění v Kuksu. Rudé právo, 26. 7. 1965
Náš rozhovor o výstavě rakouského sochařství [s dr. H. Seifertovou]. Rudé právo, 3. 8. 1965
Podoby moderního skla. [R. Roubíček v libereckém muzeu]. Rudé právo, 25. 8. 1965

Příjemné překvapení v Teplicích. [Výstava J. Klápště]. Rudé právo, 27. 10. 1965
Nové hutní sklo J. Špačka a O. Lipského. Rudé právo, 15. 11. 1965
Sochař Ladislav Zívr v královéhradecké galerii. Kulturní tvorba, 1965, srpen 1965
Kudy a kam? [Výstava Železný Brod českému sklu]. Kulturní tvorba, 1965, č. 34
Setkání za městem. [Sochařské sympozium v Hořicích]. Mladý svět 39/1965
Co prospěje českému sklu. [K připravované výstavě v Novém Boru]. Průboj, 28. 11. 1965
Zamyšlení na závěr jubilejního divadelního roku [v Semilech]. Rozvoj, 9. 1. 1965
Muzeum s kotvou nad vchodem. [Sklářské muzeum v Novém Boru]. Květy, 1965, č. 44., s. 34

1966

110 let sklářské školy v Kamenickém Šenově 1856-1966. [Spoluautor Vratislav Šotola]. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1966. [48] s.
Výzkumný ústav užitkového skla. Dagmar Kudrová. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1966. [6] s.
Břetislav Novák. Broušené sklo a plastiky. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1966. [4] s.
Miloslav Janků. Obrazy, malované sklo, figurky. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1966. [6] s.

•

Slovenské užité umění v Jablonci. Rudé právo, 3. 8. 1966
Ztracená iluze o kulturním poslání našeho sklářství? [K výstavě skla v Novém Boru]. Rudé právo, 7. 8. 1966
Nad libereckými výstavami. [Slovenská socha '66, Severočeské muzeum]. Rudé právo, 12. 8. 1966
Tam, kde se rodí budoucnost našeho skla. [110. výročí sklářské školy v Kamenickém Šenově]. Rudé právo, 16. 9. 1966
Sklo jako výtvarný objekt. [Výstava Sklo v Galerii V. Špály v Praze]. Rudé právo, 9. 12. 1966
Liberečtí výtvarníci bilancují… Rudé právo, 24. 12. 1966
Velká příležitost. [1. mezinárodní sochařské sympozium v Hořicích. 2. studentské sochařské sympozium ve Skále-Bohánce]. Kulturní tvorba, 1966, č. 37/IV
Sklářská minulost ožívá. [D. Kudrová v Jablonci n. N.]. Průboj, 27. 2. 1966

1967

Alois Metelák. Životní dílo. Architektura, sklo, kresby. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1967. [16] s.
Jan Novotný a žáci SUPŠS. Malované sklo a sklo pro architekturu. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1967. [6] s.
Václav Hanuš. Unikáty, studie, výrobky pro Jablonecké sklárny. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1967. [6] s.
Střední průmyslová škola v Jablonci nad Nisou. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1967. [6] s.

•

Tradice a perspektivy sklářských škol. Nad 110. výročím sklářské školy v Kamenickém Šenově. Tvar, *18,* 1967, č. 1, s. 29-32
Poznámky o tvorbě a výrobě bižuterie. Tvar, 1967, č. 7, s. 194-205
Sedmdesátiny průkopníka českého moderního skla arch. Aloise Meteláka. Sklář a keramik, *17,* 1967, č. 9, s. 273-277
Gespräch mit Prof. B. Medek dem neuen Direktor der Glasfachschule in Železný Brod. Glasrevue, *22,* 1967, č. 6, s. 167-169
Alois Metelák – Einige Bemerkungen zum 70. Geburtstag des Glaskünstler und Menschen. Glasrevue, *22,* 1967, č. 11, s. 330-334
Der Glasgestalter Miloslav Janků. Glasrevue, *22,* 1967, č. 12, s. 366-369
Severočeskými výstavami. Rudé právo, 2. 6. 1967
Sklo 67 – a jak dál? [Výstava ve Staroměstské radnici v Praze]. Rudé právo, 4. 6. 1967
Sklářské výstavy. [V. Hanuš, F. Vízner a L. Víznerová, J. Novotný]. Rudé právo, 28. 6. 1967
Návštěva v litoměřické galerii. Rudé právo, 30. 8. 1967
Sochy a sochaři v Hořicích. Rudé právo, 13. 9. 1967
Půlstoletí sklářského díla [A. Metelák]. Rudé právo, 24. 10. 1967
Liberec vzpomíná na F. X. Šaldu. Rudé právo, 29. 11. 1967
Experimenty ve skle. [O. Lipský a Dr. J. Špaček]. Průboj, 7. 3. 1967

•

1968

Mezinárodní výstava uměleckých škol… Jablonec n. N., Muzeum skla bižuterie 1968. [32] s.
Severní Čechy. Jablonec a okolí. Merkur pro SKNV Ústí n. L. 1968. [12] s.
Nordböhmen. Jablonec und Umgebung. Merkur pro SKNV Ústí n. L. 1968. [12] s.

•

Der Glasgestalter Břetislav Novák. Glasrevue, *23,* 1968, č. 6, s. 206-209

Einladung zum Besuch des neuen Glasmuseum in Kamenický Šenov. Glasrevue, *23*, 1968, č. 10, s. 323-326
Výstava „Železný Brod českému sklu 1965“. In: Ars vitraria. Sv. 2. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1966, s. 165-166
Oslavy 110 let sklářské školy v Kamenickém Šenově. In: Ars vitraria. Sv. 2. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1966, s. 167-168
Výsledky soutěže na „Sklo zítřka“. In: Ars vitraria. Sv. 2. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1966, s. 168-169
Zpívající Ještěd. Rudé právo, 14. 2. 1968
Barokní zátiší v Čechách. [Výstava v OGL]. Rudé právo, 23. 2. 1968
Otazníky nad Jabloncem 68. Rudé právo, 28. 7. 1968
Léto v liberecké galerii. [A. Wachsman, B. Reynek]. Rudé právo, 2. 8. 1968
Výtvarníci na českém severu. [Litoměřická galerie]. Rudé právo, 9. 8. 1968
Vrátit městu pověst… Poznámky z roudnické galerie. Rudé právo, 18. 8. 1968
Šperky ze stříbrnického sympozia. Rudé právo, 30. 9. 1968
Sklo z Vysočiny. Rudé právo, 9. 10. 1968
Lidé kolem šperků. Svět socialismu, 1968, č. 4, s. 38-39
Z dílny O. Lipského. Skleněná dobrodružství. Svět socialismu, 1968, č. 1, s. 38-39
Železnobrodské muzeum před znovuotevřením. [Rozhovor s Janou Scheybalovou]. Noviny Jablonecka, 8. 6. 1968
O knižním vydání „Komedie o umučení“. Rozvoj, 31. 5. 1968

1969

Karel Wünsch. Výstava skla z let 1959-1969. Jablonec n. N., Muzeum skla bižuterie 1969. [12] s.
Alois Hubička. Sochy – šperky – bižuterie. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie, 1969. [6] s.

•

Úvahy o jablonecké bižuterii 1968. Umění a řemesla, 1969, č. 1, s. 36-40
Na výstavách ve třech městech. Rudé právo, 10. 1. 1969
Brněnský pohled na [ryté] *sklo*. Rudé právo, 28. 1. 1969
Šperky ze skla. S ‘69, č. 1, s. 38-39
Umění čistých srdcí. S ‘69, č. 5, s. 38-39
Sklo osudem [René Roubíček]. S ‘69, č. 6, s. 38-39
Za křišťálovým pokladem. [Sklářské muzeum v Kamenickém Šenově]. S ‘69, č. 7, s. 38-39
Dialogy s přírodou. Keramika Vladimíra Šmída. S ‘69, č. 8, s. 38-39
O řezaném skle. S ‘69, č. 13, s. 38-39
Sochy – Město – Lidé. S ‘69, č. 33, s. 34-35
Český sklář Emanuel Beránek. S ‘69, č. 46, s. 34-35
První Wünschova výstava. Průboj, 23. 10. 1969
Sedmdesátník Emanuel Beránek. Průboj, 8.-9. 11. 1969
Nad malířským dílem Viktora Vorlíčka. Noviny Jablonecka, 17. 9. 1969
Představujeme Ladislava Olivu. Noviny Jablonecka, 12. 11. 1969

1970

Stříbrné šperky 1968. Domov, 1970, č. 2, s. 33-39
Šperky z Pforzheimu. Evropské, africké, asijské a americké šperky v Jablonci n. N. Umění a řemesla, 1970, č. 1, s. 55
Severočeské sklo minulého století. Rudé právo, 15. 7. 1970
Současné sklo. K výstavě v pražském Mánesu. Rudé právo, 4. 8. 1970
Výstava železnobrodské školy. Rudé právo, 12. 8. 1970
Šperkařská tvorba Aloise Hubičky. Průboj, 4.-5. 7. 1970
Výstava skla 19. století. Průboj, 7. 7. 1970

1971

Stříbrný šperk. Jablonec 1971. [2. sympozium]. [Text Věra Vokáčová, fotografie A. L.]. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1971. [36] s.

•

[gh] *2. trienále řezaného skla v Brně – 1968*. In: Ars vitraria. Sv. 3. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1971, s. 186-187
Severočeské sklo 19. století. TVAR, *21,* 1971, s. 257-267
Keramička Eva Tesařová, S ‘71, č. 6, s. 38-39
Šperkař a sochař Alois Hubička. S ‘71, č. 15, s. 38-39
[Lgh] *Česká moderní kresba v Roudnici.* Rudé právo, 23. 4. 1971
Stříbrný šperk 1971. Rudé právo, 13. 10. 1971
Výsledky stříbrnického sympozia. Průboj, 5. 10. 1971
Krása pro život. Duryňské sklo v Jablonci n. N. Průboj, 29.-30. 10. 1971
Jaroslav Brychta zemřel. Noviny Jablonecka, 13. 10. 1971

1972

Stříbrnické sympozium v Jablonci. Umění a řemesla, 1972, č. 1, s. 13-17

Z diskuzí o úloze výtvarníků v české sklářské výrobě. In: České lisované sklo. [Sborník přednášek]. Gottwaldov, Dům umění 1972. s. 24-35
Sovetskoe steklo v Prage i Jablonce. Dekorativnoe iskusstvo SSSR, *6/175,* 1972, s. 14-20
Výstava duryňského skla v Jablonci nad Nisou. Sklář a keramik, *22,* 1972, č. 6, s. 157
Domov rytého skla. Průboj, 15.-16. 1. 1972

1973

Zasloužilá umělkyně Ludvika Smrčková. Ryté sklo 1955-1973. Kamenický Šenov, Sklářské muzeum 1973. [28] s.
O životě a práci odborných učiliště z Dolní Poustevny, Jablonce n. N. a Nového Boru. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1973. [16] s.

•

K výstavě současného sovětského skla v Československu. In: Ars vitraria. Sv. 4. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1973, s. 88-101
Řezané sklo. Poznámky k 3. brněnskému trienále. In: Ars vitraria. Sv. 4. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1973, s. 102-115
Škola krásy. [Šperky z Heiligendammu]. Průboj, 2. 1. 1973

1974

Felix Průša – Broušené sklo. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1974. [12] s.
Výtvarní umělci Pojizeří. 2. výtvarné léto Maloskalska 1974. [Spoluautor Jarmila Glazarová]. Malá Skála, MNV 1974. [6] s.
Sochařka Květa Kovářová. Výbor z díla. 2. výtvarné léto Maloskalska 1974. Malá Skála, MNV 1974. [6] s.

•

Die IV. Internationale Bijouterieausstellung Jablonec 74. Glasrevue, 1974, *29,* č. 11, s. 13-14
IV. mezinárodní výstava bižuterie Jablonec '74. Šperkařství. Odborný zpravodaj pro zlatnictví, kamenářství a rytectví ve výrobních družstvech, 4/1974, s. 3-6
Mladí tvůrci bižuterie. Umění a řemesla, 1974, č. 2, s. 3-4
Strážci šperkařských tradic. [Výročí školy v Turnově]. Umění a řemesla, 1974, č. 3, s. 13-20
Mladí turnovští šperkaři v Jablonci nad Nisou. Průboj, 6. 2. 1974
Současnost a tradice jablonecké uměleckoprůmyslové školy. Průboj, 9. 2. 1974
Vyjadřují svůj dík. Připravují druhé „Maloskalské léto". Průboj, 12. 6. 1974
Šperky ze skla a kovu. [Jaroslav Kodejš]. Průboj, 14. 6. 1974
Nad broušeným sklem Felixe Průši. Průboj, 21. 6. 1974
Výtvarní umělci Pojizeří. 2. maloskalské výtvarné léto. Průboj, 24. 7. 1974
Sochařka Květa Kovářová. 2. maloskalské výtvarné léto. Průboj, 28. 8. 1974
Současné sklo [v jabloneckém muzeu]. Průboj, 19. 9. 1974
Wünschův ještědský soubor. Průboj, 17. 10. 1974
Sklo Pavla Hlavy [ve Špálově galerii v Praze]. Průboj, 14. 11. 1974
Vlastimil Rada. [Výstava v Železném Brodě]. Průboj, 22. 11. 1974
Umělecké sklo v muzeu. Výstava dvaceti sklářských výtvarníků. Noviny Jablonecka, 18. 9. 1974
Výstava o historii a občasnosti města Zwickau. Noviny Jablonecka, 16. 10. 1974

1975

Výtvarní umělci Severočeského kraje. Ústí n. L., SKO SČVU 1975. 32 s.
Vladimír Volšička. Obrazy a kresby z posledních let. Liberec, Oblastní galerie 1975. [12] s.

•

O současnosti a budoucnosti výroby užitkového skla. In: Ars vitraria. Sv. 5. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1975, s. 129-149
Zamyšlení nad českým rytým sklem. In: Historie budování moderního sklářského průmyslu v severních Čechách. [Sborník přednášek]. Ústí n. L., Dům techniky ČVUT 1975, s. 105-117
Vergangenheit und Gegenwart von Glasfiguren und Kleinplastiken. Glasrevue, *30,* 1975, č. 3, s. 14-19
Der Glasgestalter Miroslav Plátek. Glasrevue, *30,* 1975, č. 7, s. 5-8
Das gravierte Glas des 20. Jahrhunderts. Glasrevue, *30,* 1975, č. 9, s. 5-12; č. 11, s. 12-20; č. 12, s. 3-7
Die fortschrittlichen Traditionen der Glasschule in Železný Brod. Glasrevue, *30,* 1975, č. 11, s. 2-7
Die Glasfachschule in Železný Brod in der Gegenwart. Glasrevue, *30,* 1975, č. 11, s. 12-20
Nekrolog für Prof. Zdeněk Juna. Glasrevue, *30,* 1975, č. 11, s. 8
In memoriam Jindřich Tockstein. Glasrevue, *30,* 1975, č. 1, s. 21
[L-R] *Pokus o nové vánoční ozdoby*. [Libuše Hlubučková]. Umění a řemesla, 1975, č. 1, s. 69
[Lgh] *Jindřich Tockstein šedesátiletý*. Umění a řemesla, 1975, č. 1, s. 67-68

Karel Wünsch a jeho ještědský soubor. Umění a řemesla, 1975, č. 2, s. 10-11
Krajiny Vladimíra Volšičky. Průboj, 17. 7. 1975
Tradice nezanikne. Střední průmyslová škola sklářská Železný Brod. Průboj, 12. 8. 1975
Eduard Milén vystavuje. 3. maloskalské výtvarné léto. Průboj, 20. 8. 1975
Liberečtí výtvarníci. [Výstavní síň Díla v Ústí n. L]. Průboj, 17.-18. 9. 1975
Rytec skla a pedagog [Miroslav Plátek]. Průboj, 13.-14. 12. 1975
Severočeští výtvarníci. [Oblastní galerie Liberec]. Průboj, 28. 12. 1975
Odešel PhDr. Stanislav Urban. Noviny Jablonecka, 17. 9. 1975

1976

Užité umění. Grafika – keramika – sklo – šperky – tapisérie. Výstavní a koncertní síň B. Smetany v Ústí n. L. Ústí n. L., SKO SČVU 1976. [16] s.
Natalie Hlubučková. Obrazy z domova a cest. Liberec, Oblastní galerie 1976. [16] s.
Miloslav Janků. Umělecké sklo, obrazy, kresby. Muzeum skla a bižuterie Jablonec n. N. 1976. [16] s.
Miloslav Janků. Obrazy – sklo – grafika. Semily, Muzeum dělnického hnutí 1976. [8] s.
Alois Metelák. Chrudim, Jednotný klub pracujících 1976. [16] s.
SKLO STEKLO GLAS GLASS. Sklo v galeriích Díla. Praha, Dílo [1976]. [74] s.

●

Der Glasgraveur Ladislav Ježek. Glasrevue, *31,* 1976, č. 2, s. 7-11
Dem Glasgestalter Miloslav Janků zum sechzigsten Geburtstag. Glasrevue, *31,* 1976, č. 3, s. 15-17
Erinnerung an den Glasgraveur Bohumil Vele. Glasrevue, *31,* 1976, č. 8, s. 23-25
Die Vitraillen von Jan Štibych. Glasrevue, *31,* 1976, č. 10, s. 10-14
Betrachtungen über die Resultate der Zusammenarbeit zwischen Ludvika Smrčková und Adolf Matura. Glasrevue, *31,* 1976, č. 12, s. 12-16
Eine Glasausstellung in Železný Brod. Glasrevue, *31,* 1976, č. 12, s. 26-28
Brychta Jaroslav – in memoriam. Glasrevue, 1976, č. 8, s. 13-15
Umělecké sklo a obrazy M. Janků. Muzeum skla a bižuterie v Jablonci n. N. Průboj, 28. 5. 1976
Bilance 120 let. Střední průmyslová škola sklářská v Kamenickém Šenově. Průboj, 24. 9. 1976
Přehlídka užitého umění. Výstavní a koncertní síň B. Smetany v Ústí n. L. Průboj, 27. 4. 1976
Rozloučení s profesorem Vladimírem Linkou. Průboj, 30. 4. 1976
Sklářská výstava. Střední uměleckoprůmyslová škola v Železném Brodě. Průboj, 13. 7. 1976

1977

Ladislav Karoušek. Obrazy – kresby – realizace. Ústí n. L., Výstavní a koncertní síň B. Smetany 1977. [24] s., 2 bar. př.
Vladimír Linka 1912-1976. Sklářský výtvarník, glyptik, sochař, pedagog. [Spoluautor Ladislav Štoll]. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1977. [32] s.
Václav Pokorný 77. Obrazy – grafika. Semily, Muzeum dělnického hnutí 1977. [8] s.
Umělecké sklo 1977. Oborová přehlídka současné sklářské tvorby. Galerie V. Špály, Galerie J. Frágnera, Galerie Platýz. Praha, SČVU 1977. [16] s.

●

Jozef Soukup. Výtvarná kultura, *3,* 1977, č. 1, s. 38-44
[gh] *Miloslav Janků šedesátiletý.* Umění a řemesla, 1977, č. 1, s. 4-5
Jubilejní rok kamenickošenovské sklářské školy. Umění a řemesla, 1977, č. 1, s. 2-3
O výstavě skla v Železném Brodě. Umění a řemesla, 1977, č. 1, s. 10-11
Nad dílem Josefa Drahoňovského. Umění a řemesla, 1977, č. 3, s. 4-5
Ein Fotograf des böhmischen Glases Jindřich Brok zum 65. Geburtstag. Glasrevue, *32,* 1977, č. 1, s. 11-12
Caspar Lehmans Becher aus dem Jahr 1605. Glasrevue, *32,* 1977, č. 1, s. 13-15
Glaskünstler und Pädagoge Václav Plátek. Glasrevue, *32,* 1977, č. 2, s. 4-9
Vladimír Linka. [Zum 65. Geburtstag post mortem]. Glasrevue, *32,* 1977, č. 6, s. 5-9
Der Glasgestalter Felix Průša. Glasrevue, *32,* 1977, č. 7, s. 5-7
Graveurs und Gravüren aus Železný Brod. Glasrevue, *32,* 1977, č. 10, s. 4-7
Graviertes Glas aus Karlovy Vary. Glasrevue, *32,* 1977, č. 8, s. 7-11
Alois Metelák achtzig Jahre alt. Glasrevue, *32,* 1977, č. 8, s. 12-15
Der Edelstein- und Glasgraveur Ladislav Havlas. Glasrevue, *32,* 1977, č. 10, s. 8-11
Böhmisches Kunstglas 1977. Kommentare nicht nur zu einer Ausstellung. Glasrevue, *32,* 1977, č. 12, s. 2-12
Jablonec 76 – 2. mezinárodní výstava skla a porcelánu. In: ÚBOK. Návrh a bydlení 1977. Praha, ÚBOK 1977, s. 5-22

Obrazy Ladislava Karouška. [Výstavní a koncertní síň B. Smetany v Ústí n. L]. Průboj, 23. 6. 1977
Vladimír Linka. Sklářský umělec a pedagog. 5. výtvarné léto Maloskalska. Průboj, *5.* 7. 1977

1978

František Hora. Výběr z díla. Liberec, Oblastní galerie 1978. [20] s.
Eva Vlasáková, kresby. Liberec, Oblastní galerie 1978. [8] s.
Zdeněk Němeček. Sochy. Liberec, Oblastní galerie 1978. [8] s.
Národní umělkyně Ludvika Smrčková. Praha v kresbě a rytině na skle. [Galerie Zlatá ulička Praha]. Praha, DÍLO 1978. [8] s.

•

Kunstglas aus Železný Brod. Glasrevue, *33,* 1978, č. 2, s. 11-17
František Zemek wäre im Herbst 65 geworden. Glasrevue, *33,* 1978, č. 5, s. 18-23
Josef Drahoňovský – Betrachtungen über ein künstlerisches Vermächtnis. Glasrevue, *33,* 1978, č. 7, s. 6-10
Die Schmelzglasplastiken der Gestalter Stanislav Libenský und Jaroslava Brychtová. [Ein Beitrag von Železný Brod zum böhmischen und weltweiten Glasschaffen]. Glasrevue, *33,* 1978, č. 8, s. 2-8
Jozef Soukup – Künstler und Pädagoge. Glasrevue, *33,* 1978, č. 11, s. 2-8
Jiří Harcuba, Glasgraveur und Medailleur. Glasrevue, *33,* 1978, č. 12, s. 4-10
Současné umělecké sklo. [Ohlédnutí za výstavou]. Umění a řemesla, 1978, č. 1, s. 21-28
[gh] *Dílo Vladimíra Linky.* Umění a řemesla, 1978, č. 1, s. 4
[gh] *Glyptik Ladislav Havlas sedmdesátiletý.* Umění a řemesla, 1978, č. 1, s. 8
Malíř Českého středohoří [F. Hora]. Průboj, 22. 3. 1978
Kresby Evy Vlasákové. Průboj, 25. 5. 1978
Sklářský malíř a výtvarník se představuje. [J. Novotný]. Průboj, 27. 7. 1978
Zasvětila život českému sklu [L. Smrčková v Severočeském muzeu v Liberci]. Průboj, 24. 8. 1978

1979

Národní umělec Jaroslav Grus. Výběr z malířského díla. [Se vzpomínkou J. Gruse na Vysocko]. Liberec, Oblastní galerie 1979. [24] s.
Vladimír Sobolevič. Výběr z grafické tvorby. Liberec, Oblastní galerie 1979. [16] s. + seznam děl
Oldřich Oplt. Liberec, Oblastní galerie – Praha, SČVU 1979. [24] s.
Natalie Hlubučková Soukupová. Obrazy. [Galerie bří Čapků]. Praha, SČVU 1979. [12] s.
Zasloužilý umělec Alois Metelák. 60 let výtvarné práce. Malá Skála, MNV 1979. [32] s.
Miloslav Jágr. Ilustrace. Liberec, Oblastní galerie 1979. [10] s.

•

Jozef Soukup. Výtvarná kultura, *5,* 1979, č. 1, s. 38-44
Dílo glyptika Karla Tučka. Umění a řemesla, 1979, č. 1, s. 9-10
Vzpomínka na rytce Bohumila Vele. Umění a řemesla, 1979, č. 1, s. 68
Jozef Soukup jubilující. Umění a řemesla, 1979, č. 3, s. 65-66
Šedesátník uprostřed práce. [Alois Hubička]. Umění a řemesla, 1979, č. 3, s. 67-68
Karel Tuček – hätte nun das 85. Lebensjahr vollendet. Glasrevue, *34,* 1979, č. 1, s. 2-6
Pavel Ježek – Lehrer und Gestalter. Glasrevue, *34,* 1979, č. 2, s. 5-8
Václav Hanuš oder über die Arbeit eines Gestalters in den Industrie. Glasrevue, *34,* 1979, č. 2, s. 13-19
Miloslav Klinger. Glasrevue, *34,* 1979, č. 4, s. 14-19
Božetěch Medek. Glasrevue, *34,* 1979, č. 6, s. 22-25
Vladimír Procházka. Glasrevue, *34,* 1979, č. 7, s. 10-15
Severočeští výtvarní umělci. Průboj, 8. 3. 1979
Kniha je malé divadélko. [K výstavě M. Jágra v liberecké galerii]. Průboj, 23. 5. 1979
Dílo architekta Meteláka. 7. výtvarné léto Maloskalska. Průboj, 10. 8. 1979
Být tvůrcem plakátů [V. Sobolevič]. Průboj, 11. 10. 1979
Našel zalíbení v severočeské krajině. [J. Grus]. Průboj, 21. 11. 1979

1980

Vladimír Komárek. Grafika. Liberec, Oblastní galerie 1980. [8] s.
Zasloužilý umělec Alois Metelák. Kresby / Pastely. Liberec, Oblastní galerie 1980. [12] s.

•

Oldřich Oplt. Výtvarná kultura, *6,* 1980, č. 1, s. 41-46
Sklář Vladimír Procházka. Výtvarná kultura, *6,* 1980, č. 4, s. 52-54
Miluše Roubíčková. Glasrevue, *35,* 1980, č. 1, s. 16-19
Ladislav Havlas – Gemmen aus den letzten Jahren. Glasrevue, *35,* 1980, č. 7, s. 12-13

Antonín Drobník. Glasrevue, 1980, *35*, č. 9, s. 12-16
Severočeští umělci vystavují [v jabloneckém muzeu]. Průboj, 26. 2. 1980
Grafika Vladimíra Komárka. Ohlédnutí za výstavou. Průboj, 14. 3. 1980
Nad odkazem českých impresionistů. Průboj, 18. 3. 1980
Zamiloval si staré stromy. [Architekt a sklářský výtvarník Alois Metelák vystavuje]. Průboj, 11. 7. 1980
Za Aloisem Metelákem. Průboj, 20. 11. 1980
Dělník umění. K současné výstavě Miroslava Houry v liberecké galerii Díla. Průboj, 29.-30. 11. 1980

1981

Přehlídka tvorby mladých severočeských výtvarných umělců. Ústí n. L., SKO SČVU 1984. [36] s.
Ladislav Karoušek. Obrazy. Malá Skála, MNV 1981. [12] s.
Oldřich Oplt. Jičín, Okresní galerie 1981. [20] s.
Oldřich Oplt. [Galerie Zlatá lilie, Praha]. Praha, DÍLO 1981. [8] s.
Vladimír Šavel. Obrazy – kresby – grafika. [Spoluautor V. Šavel]. Most, Výstavní síň výtvarného umění 1981. [32] s.
Ludmila Matoušová. Akvarely a grafika. Český Dub, Podještědské muzeum K. Světlé 1981. [6] s.

•

Václav Plátek. Výtvarná kultura, *7*, 1981, č. 4, s. 43-46
Zum Gedenken an Alois Metelák. Glasrevue, *36,* 1981, č. 3, s. 26
Graveure und Gravuren [Železný Brod]. Glasrevue, *36,* 1981, č. 10, s. 13-17
Graveure und Gravuren [Karlovy Vary]. Glasrevue, *36,* 1981, č. 10, s. 18-20
Graveure und Gravuren [Nový Bor]. Glasrevue, *36,* 1981, č. 10, s. 21-28
Byl básníkem stromů. [V. Vorlíček v Českém Dubu]. Průboj, 17. 4. 1981
Mladí severočeští výtvarníci [v liberecké galerii]. Průboj, 29. 7. 1981
Malba a grafika Ludmily Matoušové [v Českém Dubu]. Průboj, 27. 10. 1981

1982

Ladislav Havlas. Intaglie – kameje. [Spoluautoři Josef Hilčr, Ladislav Stehlík, Adolf Branald, Bohumil Říha, Vilém Závada]. Poděbrady, Polabské muzeum 1982. [24] s.
Ladislav Karoušek. [Spoluautor L. Karoušek]. Jičín, Okresní galerie 1982. [12] s.
Josef Němec. Obrazy z let 1942-1982. X. výtvarné léto Maloskalska 1982. Malá Skála, MNV 1982. [12] s.
Zasloužilý umělec Václav Plátek. Liberec, Oblastní galerie 1982. [16] s.
Ladislav Čepelák. Grafika a kresby 1950 / 1980. Liberec, Oblastní galerie 1982. [16] s.

•

Glyptik Ladislav Havlas. Výtvarná kultura, *8,* 1982, č. 1, s. 42-44
Der Jubilant Ladislav Havlas. Glasrevue, *37,* 1982, č. 12, s. 19
Glas aus Železný Brod. Zum 60. Geburtstag von Miloslav Klinger. Glasrevue, *37,* 1982, č. 12, s. 20-23
Kresby, sklo a šperky Václava Plátka. Rudé právo, 17. 8. 1982
Krajina L. Čepeláka. Průboj, 27. 4. 1982
Železnobrodský sklář se představuje. [M. Klinger]. Průboj, 28. 7. 1982
Obrazy a kresby Josefa Němce. Průboj, 29. 7. 1982
Kresby–šperky–umělecké sklo. [V. Plátek v liberecké galerii]. Průboj, 30. 7. 1982
Poznámky ke sklářské výstavě. 10. výtvarné léto Maloskalska. Průboj, 7. 9. 1982

1983

Zasloužilí umělci Severočeského kraje. Obrazy. Grafika. Sochy. [Spoluautor Ivan Janáček]. Koncertní a výstavní síň B. Smetany v Ústí n. L. Litoměřice, Severočeská galerie výtvarného umění 1983.
Eva Kubínová. Grafika. Galerie d, Praha, duben 1983. [8] s.
Vladimír Komárek. Liberec, Oblastní galerie 1983. [24] s.
Dalibor Matouš. [Spoluautor Vlastislav Hnízdo]. Liberec, Oblastní galerie 1983. [12] s.
Jan Novotný – Zdeněk Zikmund. [Spoluautor Otakar Chaloupka]. Jičín, Okresní galerie 1983. [12] s.
Jaroslav Klápště. Liberec, Oblastní galerie 1983. [8] s.
Václav Plátek. Kresby, sklo, šperky. Galerie V. Kramáře. Praha, SČVU 1983. [16] s.

•

Kresby a sklo. [Václav Plátek]. Výtvarná kultura, *9,* 1983, č. 1, s. 14 [Zprávy]
Pedagog a tvůrce [Stanislav Libenský]. Výtvarná kultura, *9,* 1983, č. 2, s. 41-45
Dalibor Matouš v liberecké galerii… Výtvarná kultura, *9,* 1983, č. 6, s. 11 [Zprávy]
Miluše und René Roubíček. Glasrevue, *38,* 1983, č. 1, s. 12-17

Kalender von Glassexport für 1983. Glasrevue, *38,* 1983, č. 1, s. 20-23
Ausstellung Václav Plátek. Glasrevue, *38,* 1983, č. 1, s. 28
Gravuren aus den Künstlerateliers. Glasrevue, *38,* 1983, č. 2, s. 12-16
Miroslav Plátek. Glasrevue, *38,* 1983, č. 8, s. 19-21
Glas in der Architektur. Glasrevue, *38,* 1983, č. 10, s. 2-42
Krása českého skla [L. Smrčková]. Rudé právo, 1. 12. 1983
Strážce kubistických tradic [D. Matouš]. Průboj, 27. 4. 1983
Zasloužilí umělci Severočeského kraje. Průboj, 4.-5. 6. 1983
Klápště a Komárek vystavují [v liberecké galerii]. Průboj, 23. 9. 1983

1984

3. přehlídka mladých severočeských výtvarných umělců. Ústí n. L., SKO SČVU – Liberec, Oblastní galerie 1984. [28] s.
Zasloužilý umělec Miroslav Houra. Most, Výstavní síň výtvarného umění 1984. [24] s.
Jaroslava Solovjevová. Liberec, Oblastní galerie 1984. [12] s.
Ivo Rozsypal. Deset let výtvarné spolupráce s oborovým podnikem Crystalex Nový Bor 1973 – 1983. Nový Bor, Crystalex 1984.[36] s.
Oldřich Oplt. Obrazy z posledních let. [Nová síň, Praha]. Praha, SČVU 1984. [16] s.
Václav Pokorný. Liberec, Oblastní galerie 1984. [8] s.
Pavel Šulc. Liberec, Malá výstavní síň 1984. [4] s.
Václav Pokorný. Liberec, Dílo 1984. [16] s.

•

Život zasvěcený sklu. [Ludvika Smrčková]. Výtvarná kultura, *10,* 1984, č. 3, s. 2-7
Tvorba skláře Jurnikla. Výtvarná kultura, *10,* 1984, č. 3, s. 54 a 55
Přehlídka mladých severočeských výtvarníků… Výtvarná kultura, *10,* 1984, č. 5, s. 12 [Zprávy]
Československé sklo '84. Výtvarná kultura, *10,* 1984, č. 6, s. 2-9
Z nové tvorby severočeských výtvarníků… Výtvarná kultura, *10,* 1984, č. 6, s. 14 [Zprávy]
Im Gedenken an Jindřich Tockstein. Glasrevue, *39,* 1984, č. 11, s. 14-18
Pavel Hlava šedesátiletý. Rudé právo, 23. 6. 1984
Z historie československého skla. Rudé právo, 27. 6. 1984
Sklo v našem životě. Rudé právo, 30. 6. 1984
Umělecká sklářská tvorba '84. Rudé právo, 14. 7. 1984
Škrdlovická sympozia. Rudé právo, 16. 7. 1984
Pohledy do dílen mistrů. Rudé právo, 18. 7. 1984
Čs. sklo 20. století. Rudé právo, 1. 8. 1984
Dílo nezaměnitelné osobitosti. [M. Houra]. Rudé právo, 24. 7. 1984
Sklo každodenní potřeby. [Ivo Rozsypal v Nové síni]. Rudé právo, 11. 12. 1984
Přehlídka mladých výtvarníků. [Výstavní a koncertní síň B. Smetany v Ústí n. L]. Průboj, 8. 6. 1984
Grafika Václava Pokorného. Průboj, 28. 9. 1984
Nad sklářskými výstavami I a II. Průboj, 19. a 20. 10. 1984

1985

České sklo. Historie českého skla a současnost v oborovém podniku Crystalex. [Spoluautorka Olga Drahotová]. Nový Bor, Crystalex 1985. 216 s., 317 obr.
Severočeští výtvarní umělci na počest 40. výročí osvobození… [Texty Ivan Janáček, Jan Škvára, A. L.]. Ústí n. L., SKO SČVU 1985. [68] s.
Jiřina Pastrnková. Sklo 1935-1985. Galerie d Praha, SČVU 1985. [12] s.
Eva Kubínová. Grafické cykly z let 1970-1984. Liberec, Oblastní galerie 1985. [16] s.
Jan Souček. Kresby a grafiky. Liberec, Oblastní galerie 1985. [8] s.

•

Nad novými obrazy Oldřicha Oplta. Výtvarná kultura, *11*, 1985, č. 2, s. 53-54
Václav Pokorný oslavil již sedmdesáté narozeniny… Výtvarná kultura, *11*, 1985, č. 2, s. 18 [Zprávy]
Keramika, sklo a šperky. Výtvarná kultura, *11*, 1985, č. 5, s. 22-31
Výtvarní umělci Liberecka. Výtvarná kultura, *11*, 1985, č. 5, s. 13-14 [Zprávy]
Tapisérie a krajky. Výtvarná kultura, *11*, 1985, č. 6, s. 40-44
Come back eines Glaskünstlers. [Jan Novotný]. Glasrevue, *40*, 1985, č. 1, s. 16-18
Jozef Soukup – ein Künstler vielseitiger Interessen. Glasrevue, *40*, 1985, č. 1, s. 19-21
Aus den Werkstätten der Hüttemeister. Glasrevue, *40*, 1985, č. 1, s. 27
Hohe Würdigung der Werke tschechoslowakischer Glaskünstler. [Cena Rakow Awards S. Libenskému]. Glasrevue, *40*, 1985, č. 4, s. 27-28
Ivo Rozsypal – Zehn Jahre künstlerischer Zusammenarbeit mit der Crystalex. Glasrevue, *40*, 1985, č. 6, s. 22-27

Erinnerung an Jaroslav Brychta. Glasrevue, *40*, 1985, č. 8, s. 13-15
Tschechoslowakisches Glas in den Jahren 1945-1985. Glasrevue, *40*, 1985, č. 9, s. 1-48
Keramik und Glas auf der gesamtstaatlichen Schau der bildenden Kunst. Glasrevue, *40*, 1985, č. 11-12, s. 25-28
Užité umění v Královském letohrádku. [Mozaika názorů na souhrnné výstavy čs. výtvarné tvorby Vyznání životu a míru]. Rudé právo, 22. 6. 1985
Přehlídka výtvarného umění: Otto Eckert, Rudé právo, 9. 7. 1985; *Pavel Hlava*, RP 16. 7. 1985; *Ludvika Smrčková*, RP 10. 8. 1985; *Bohumil Dobiáš,* RP 14. 8. 1985
Skleněné plastiky v Jablonci nad Nisou. Rudé právo, 30. 8. 1985
Příklad skláře Rozsypala. Květy 1985. č. 7, 14. 2. 1985, s. 18 a 19
Imaginární svět Jana Součka. Průboj, 6. 8. 1985
Přehlídka sklářského umění v Jablonci nad Nisou. Průboj, 8. 8. 1985
Z tvorby Karla Wünsche. [Výstava v Kamenickém Šenově]. Průboj, 14. 8. 1985
Výtvarní umělci Malé Skále. [13. výtvarné léto Maloskalska]. Průboj, 16. 8. 1985

1986

Václav Pospíšil. Výbor z tvorby. Liberec, Oblastní galerie 1985. [12] s.
Vilém Veselý. Kamenický Šenov, Sklářské muzeum 1986. [24] s.
Miloslav Janků. Obrazy a kresby z let 1938-1986. Liberec, Oblastní galerie 1986. [24] s.
Bohumil Čabla. Sklo 1956 – 1986. Nový Bor, Sklářské muzeum 1986. [16] s.
Pavel Šulc. Obrazy z let 1956 – 1986. Liberec, Oblastní galerie 1986. [12] s.
Interglass Symposium Československo. Nový Bor, Crystalex 1986. 128 s.
Pavel Hlava, život a práce. Nový Bor, Crystalex – Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1986. [36] s.
130 let Střední uměleckoprůmyslové školy sklářské v Kamenickém Šenově. Kamenický Šenov, SUPŠS 1986. [48] s.
Karel Hruška. Shakespearovské cykly. Liberec, Oblastní galerie 1986. [8] s.
Jaroslav Švihla. Podještědí v obrazech a kresbách. Český Dub, Podještědské muzeum K. Světlé 1986. [6] s.

•

Vladimír Šavel. Výtvarná kultura, *12,* 1986, č. 2, s. 35-39
2. mezinárodní sklářské sympozium v Novém Boru 1985. Výtvarná kultura, *12,* 1986, č. 4, s. 1-3 [Zprávy]
Im Musterraum von Glassexport in Liberec. Glasrevue, *41,* 1986, č. 1, s. 6-9
Tschechoslowakisches Glas. Glasrevue, *41,* 1986, č. 2, s. 2-36
II. Internationales Glassymposium in Nový Bor. [Anmerkungen am Rande]. Glasrevue, *41,* 1986, č. 3, s. 2-50
Jiřina Pastrnková. [Zur Ausstellung ihres Lebenswerkes]. Glasrevue, *41,* 1986, č. 7, s. 24-28
Jubileum der ältesten Glasfachschule. Glasrevue, *41,* 1986, č. 8, s. 23-27
Der Künstler und Lehrer Stanislav Libenský. Glasrevue, *41,* 1986, č. 11, s. 9-15
Miloslav Janků siebzig Jahre. Glasrevue, *41,* 1986, č. 12, s. 23-25
Podještědí v tvorbě malíře Jaroslava Švihly. In: Sdružení rodáků a přátel kraje Karoliny Světlé. Český Dub 1986, č. 19, s. 9-12
Kamenickošenovská sklářská škola vystavuje. Rudé právo, 8. 7. 1986
Shakespearovské cykly Karla Hrušky. Průboj, 22. 1. 1986
Malíř a pedagog Václav Pospíšil. Průboj, 12. 2. 1986
Nejstarší na světě. Významné jubileum kamenickošenovské sklářské školy. Průboj, 28.-29. 6. 1986
Sochař a sklář Vilém Veselý. [Sklářské muzeum v Kamenickém Šenově]. Průboj, 16.-17. 8. 1986
Zasloužilý umělec Pavel Hlava. Muzeum skla a bižuterie v Jablonci n. N. Průboj, 23.-24. 8. 1986
Procházkovy realizace v architektuře. Výstavní síň E. Filly v Ústí n. L. Průboj, 13.-14. 9. 1986
Život a práce skláře Čably. Sklářské muzeum v Novém Boru. Průboj, 29.-30. 11. 1986

1987

Moser Karlovy Vary 1857 – 1987. Liberec, Glassexport Co. Ltd. 1987. 10 + 60 s.
Zasloužilý umělec Jaroslav Chudomel. Dřevořezy, pastely. Liberec, Oblastní galerie 1987. [16] s.
Výtvarní umělci Liberecka. Liberec, Oblastní galerie 1987. [12] s.
Sklo a světlo. Práce pedagogů SUPŠS v Kamenickém Šenově. Ústí n. L., SKO SČVU 1987. [16] s.
Soudobí ilustrátoři klasické literatury v Lidovém nakladatelství. Liberec, Oblastní galerie 1987. [32] s.
Zasloužilý umělec Oldřich Oplt. Galerie Praha, Bratislava 1987. [8] s.

Ladislav Havlas glyptik. [Spoluautoři L. Havlas, Josef Hilčr, Jiří Kutina]. Poděbrady, Polabské muzeum 1987. [24] s.
Jan Solovjev. Liberec, Oblastní galerie 1987. [8] s.

•

Václav Pospíšil. Malíř a pedagog. Výtvarná kultura, *13,* 1987, č. 3, s. 46-49
Glassexport Czechoslovakia 1988. Bohemian engraved glass / Böhmisches Gravurglas. [Kalendář] [30] s.
Ausstellung des Glases von Pavel Hlava. Glasrevue, *42,* 1987, č. 1, s. 25-29
Milan Metelák. 30 Jahre Arbeit in der Glashütte in Harrachov. Glasrevue, *42,* 1987, č. 3, s. 8-12.
Bildhauer und Glasgestalter Vilém Veselý. Glasrevue, *42,* 1987, č. 3, s. 26-29
Bohumil Čabla – ein Lehrer und Künstler. Glasrevue, *42,* 1987, č. 6, s. 18-22
Der Glyptiker Ladislav Havlas achtzigjähring. Glasrevue, *42,* 1987, č. 10, s. 20-23
Theoretiker zur Glasplastik in Brno… Glasrevue, *42,* 1987, č. 11, s. 14-19
Kalender der Glassexport AG für das Jahr 1988. Glasrevue, *42,* 1987, č. 12, s. 7-9
Zwei Glasgestalter und ein Schmuckmacher [V. Hanuš, L. Oliva, J. Kodejš]. Glasrevue, *42,* 1987, č. 12, s. 18-22
Minulost a přítomnost jedné sklárny. Karlovarské sklo Moser v letech 1857 – 1987. Sklář a keramik, *37,* 1987, č. 6, s. 180-182
Liberecké výtvarnice [Eleonora Reytharová a Eva Kubínová]. Průboj, 28. 3. 1987
Výtvarníci z Pojizeří. 15. výtvarné léto Maloskalska. Průboj, 16. 7. 1987
Oslava dělnosti Severočeského kraje. [Mozaika M. Houry pro Ústí n. L.]. Průboj, 1.-2. 8. 1987
Sklo a světlo. [Výstava pedagogů SUPŠS z Kamenického Šenova v Ústí n. L.]. Průboj, 15. 9. 1987
Chvála dobré grafiky. [J. Chudomel]. Průboj, 21. 10. 1987

1988

Bohemia Crystal. Nejúspěšnější kolekce skla a jejich tvůrci. Liberec, Skloexport 1988. 56 s.
Bohemia Crystal. Bohemia Crystal bestsellers and thier Creators. Liberec, Glassexport Co. Ltd. 1988. 56 s.
Rastislav Michal. Obrazy a kresby z let 1958-1988. Liberec, Oblastní galerie 1988. [24] s.
Jaroslav Klápště. Liberec, Oblastní galerie 1988. [24] s.
Jaroslav Švihla. Grafika. Liberec, Oblastní galerie 1988. [8] s.

•

Tradice a přítomnost severočeských sklářů. Výtvarná kultura, *14,* 1988, č. 1, s. 13-22
Šperkař Jaroslav Kodejš. Výtvarná kultura, *14,* 1988, č. 1, s. 29-33
Ladislav Havlas a česká glyptika. Výtvarná kultura, *14,* 1988, č. 3, s. 34-38
Lebenswerk von Ludvika Smrčková. Glasrevue, *43,* 1988, č. 2, s. 22-27
In memoriam Jiří Zejmon. Glasrevue, *43,* 1988, č. 5, s. 26-28
Glas und Licht. [Výtvarníci SUPŠS Kamenický Šenov]. Glasrevue, *43,* 1988, č. 6, s. 28-31
Abschied von Miroslav Plátek. Glasrevue, *43,* 1988, č. 9, s. 28
Proměny českého sklářství ve 20. století. In: Historie sklářských technologií. Ústí n. L. 1988, s. 69 ad.
Rytiny a medaile Jiřího Harcuby. Výstava v Památníku národního písemnictví na Strahově. Rudé právo, 21. 10. 1988
Bilancování Jaroslava Klápště. Výstava obrazů v liberecké galerii. Rudé právo, 13. 12. 1988
J. Klápště se představuje. [Naivní divadlo v Liberci]. Průboj, 10. 2. 1988
České umění v letech 1945-1965. [Výstava v liberecké galerii]. Průboj, 5.-6. 3. 1988
Vystavuje Jaroslav Švihla. [Výstava v liberecké galerii]. Průboj, 15. 6. 1988
Rastislav Michal vystavuje v Oblastní galerii v Liberci. Průboj, 16. 8. 1988
Ohlédnutí za výstavou Miroslava Houry ve Špálově galerii v Praze. Průboj, 23. 8. 1988
Rytec Václav Horáček. Ohlédnutí za výstavou v Kamenickém Šenově. Průboj, 4. 10. 1988

1989

Interglass Symposium Nový Bor 1988. Nový Bor, Crystalex 1989. 148 s.
Arte del Cristallo in Cecoslovacchia. Roma 1989. 124 s.
Václav Pokorný. Výbor z malířského díla. Liberec, Oblastní galerie 1989. [24] s.
Jaromír Špaček – Oldřich Lipský – Sklo. Nový Bor, Sklářské muzeum 1989. [4] s.
Miloslav Jágr. Výbor z díla. Liberec, Oblastní galerie 1989. [24] s.
Pavel Roučka. Obrazy, grafika, ilustrace. [Spoluautor Peter Kováč]. Liberec, Oblastní galerie 1989. [16] s., orig. litografie
Natalie Hlubučková-Soukupová. Výbor z díla. [Galerie bří Čapků]. Praha, SČVU 1989. [12] s.
Josef Duchoň. Dřevořezy a kresby. Liberec, Oblastní galerie 1989. [8] s.

Jozef Soukup a jeho žáci. [Spoluautor Jozef Soukup]. Galerie V. Špály. Praha, SČVU 1989. [32] s.

Pět malířů z Turnova. J. Klápště, D. Matouš, L. Matoušová, J. Solovjev, J. Solovjevová. Galerie V. Kramáře, Praha. Praha, SČVU 1989. [16] s.

Pavel Hlava, život a práce. [Spoluautoři Jiří Kotalík, Zdeněk Kostka]. Výstavní síň Mánes. Praha, SČVU 1989. [40+20+4+20] s.

Jan Gabrhel. Sny psané sklem / Träume im Glas geschrieben. Liberec, Glassexport Cop. Ltd. [1989]. 24 + 4 s.

•

Jozef Soukup a jeho žáci. Ateliér 1989, č. 17, s. 5

Meistgefragte Erzeugnisse des Jahres 1987. Glasrevue, *44,* 1989, č. 1, s. 2-5

Gedanken zu den Ergebnissen [IGS '88]. Glasrevue, *44,* 1989, č. 3, s. 4-11

Der Graveur Bohuslav Horáček. Glasrevue, *44,* 1989, č. 5, s. 14-17

Nicht nur über die Ausstellung dreier Glasgestalter. [V. Žahour, J. Řepásek, D. Kudrová]. Glasrevue, *44,* 1989, č. 6-7, s. 15-18

Pavel Hlava und das böhmische Glas. Glasrevue, *44,* 1989, č. 11, s. 18-21

Milan Metelák. Glasrevue, *44,* 1989, č. 12, s. 14-15.

Miloslav Jágr v Liberci. Rudé právo, 6. 6. 1989

Sklo Stanislava Libenského a Jaroslavy Brychtové. Rudé právo, 18. 7. 1989

Josef Soukup a jeho žáci v pražské Galérii Václava Špály. Srovnání generačních přístupů. Rudé právo, 1. 9. 1989

Pět malířů z Turnova. Rudé právo, 8. 9. 1989

Jiří Harcuba a Jindřich Brok. Výstava v jabloneckém Muzeu skla a bižuterie. Rudé právo, 26. 9. 1989

Výstava Pavla Roučky. Rudé právo, 1. 12. 1989

Miroslav Houra vystavuje v Ústí nad Labem. Rudé právo, 7. 12. 1989

Václav Pokorný vystavuje v Oblastní galerii v Liberci. Průboj, 14. 2. 1989

Sklo J. Špačka a O. Lipského ve sklářském muzeu v Novém Boru. Průboj, 7. 3. 1989

Setkání s Miloslavem Jágrem v Liberci. Průboj, 31. 5. 1989

Pavel Hlava jubilující. Průboj, 27. 6. 1989

Sklo Stanislava Libenského a Jaroslavy Brychtové. Ohlédnutí za pražskou výstavou o díle sklářů. Průboj, 19. 7. 1989

Dřevořezy Josefa Duchoně v Oblastní galerii v Liberci. Průboj, 2. 8. 1989

Natalie Hlubučková-Soukupová. Průboj, 10. 10. 1989

Miroslav Houra vystavuje v Ústí nad Labem. Průboj, 15. 11. 1989

1990

Vladimír Komárek – grafika. Liberec, Oblastní galerie 1990. [56] s.

Josef Jíra. Obrazy, grafika, objekty, vitraje. Liberec, Oblastní galerie 1990. [20] s.

František Peterka. Liberec, Oblastní galerie 1990. [8] s.

Vladimír Klein. Artistic Glass. Liberec, Glassexport 1990. [16] s.

•

Charakter výtvarného díla. [Josef Istler]. Výtvarná kultura, *16,* 1990, č. 1, s. 45-49

Dílo Jozefa Soukupa [a jeho žáků]. Výtvarná kultura, *16,* 1990, č. 2, s. 27-30

Jiří Harcuba oder Lob dem Gravurglas. Glasrevue, *45,* 1990, č. 4, s. 19-23

Jozef Soukup und seine Schüler. Glasrevue, *45,* 1990, č. 5, s. 18-21

Marie Glückaufová (Rückblick auf eine Ausstellung). Glasrevue, *45,* 1990, č. 10, s. 12-17

Výstava Marie Glückaufová. Severočeský deník, 25. 4. 1990

Vracím se do jabloneckého muzea… Noviny Jablonecka, 29. 8. 1990

Odkaz dodnes živý. [Vzpomínka na PhDr. Stanislava Urbana]. Noviny Jablonecka, 3. 9. 1990

1991

České sklo. Tradice a současnost. [Spoluautor Vlastimil Vondruška]. Nový Bor, Crystalex 1991. 192 s., obr. nečíslované

Bohemian Glass. Tradition and Present. [Spoluautor Vlastimil Vondruška]. Nový Bor, Crystalex 1991. 192 s., obr. nečíslované

Böhmisches Glas. Tradition und Gegenwart. [Spoluautor Vlastimil Vondruška]. Nový Bor, Crystalex 1991. 192 s., obr. nečíslované

BOHEMIA CRYSTAL. Sklo, které dobylo svět. [Spoluautor Ladislav Pekař]. Liberec, Skloexport 1991. 48 s.

BOHEMIA CRYSTAL. Das Glas, das die Welt erobert hat. [Spoluautor Ladislav Pekař]. Liberec, Glasexport 1991. 48 s.

BOHEMIA CRYSTAL. Glass, that conquerred the World. [Spoluautor Ladislav Pekař]. Liberec, Glassexport 1991. 48 s.

Sto let sklárny v Chlumu u Třeboně, 1891-1991 / One Hundred Years of Existence of the Glassworks at Chlum

u Třeboně. Nový Bor, Crystalex 1991, 48 s.
Střední uměleckoprůmyslová škola sklářská v Kamenickém Šenově. Kamenický Šenov 1991. [36] s.
Tvorba absolventů školy prof. Stanislava Libenského. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1991. [16] s.
H. Hančová, Z. Lhotský, O. Macek, M. Machat, I. Mašitová, J. Nekovář, J. Róna, I. Šrámková, K. Trubáček, M. Velíšek. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1991. [6] s.

•

Hundert Jahre Glashütten Český křišťál. Glasrevue, *46,* 1991, č. 1, s. 7-14
Bilanz über Vladimír Klein. Glasrevue, *46,* 1991, č. 3, s. 25-28
EGERMANN-EXBOR. Glasrevue, *46,* 1991, č. 5, s. 2-32

1992

Miloslav Klinger a železnobrodské sklo. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1992. [24] s.
René Roubíček, Miluše Roubíčková. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1992. [24] s.

•

Glas als Schicksal. [Miluše a René Roubíčkovi]. Neue Glasrevue, *47*, 1992, č. 9, s. 28-29
Miloslav Klinger. Neue Glasrevue, *47*, 1992, č. 9, s. 30-31
Lüster von Železnobrodské sklo. Neue Glasrevue, *47*, 1992, č. 10, s. 13-15
Miloslav Janků v Pojizerské galerii. Pojizerské listy 8. 1. 1992

1993

Jablonecká bižuterie. Jablonec n. N., Svaz výrobců bižuterie – Muzeum skla a bižuterie 1993. [16] s.
Speciální kameny a lampové perle před 100 lety a dnes. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1993. [12] s.
Václav Pokorný. [K výstavám v Semilech a Starých Hradech. S básní J. M. Paláta]. Jablonec n. N., vl. n. 2002/3. [12] s.

•

Glas in der Architektur. Neue Glasrevue, *48,* 1993, č. 3, s. 13-17
Glaserne Edelsteine. Neue Glasrevue, *48,* 1993, č. 4, s. 27-30
Bijouterie aus Jablonec. Neue Glasrevue, *48,* 1993, č. 7-8, s. 31-32
Erinnerung an Milan Metelák. Neue Glasrevue, *48,* 1993, č. 12, s. 12-14

1994

Současné české malované sklo. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1994. [32] s.

•

Glass Ambitions 1994 v Novém Boru. Starožitnosti, 1994, č. 4

1995

Česká tavená skleněná plastika '95. (Czech Mould-Melted Glass Objects '95.) Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1995. [56] s.
Eva Švestková. Sklo 1970-1995. Nový Bor, Crystalex – Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1995. [16] s.
Claus J. Riedel. Sklářský designér a podnikatel / Glasdesigner und Unternehmer. 1925-1995. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1995. 28 s.
Loretta Yang. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1995. [16] s.
Jarmila Hlavová. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1995. [20] s.

•

Die Glasfamilie Riedel. Neue Glasrevue, *50,* 1995, č. 3-4, s. 7-13
Gizela Šabóková in Museum von Jablonec. Neue Glasrevue, *50,* 1995, č. 6-7, s. 12-14
Tschechische Glasschmelzplastik. Neue Glasrevue, *50,* 1995, č. 10, s. 11-15
Claus J. Riedel sedmdesátiletý. (Ohlédnutí nejen za výstavou v jabloneckém muzeu.) Sklář a keramik, *45,* 1995, č. 7, s. 159-160

1996

Sklo a obrazy. B. Eliáš, J. Exnar, V. Kopecký, J. Matouš, E. Rožátová, J. Rybák, G. Šabóková, I. Šrámková, K. Vaňura. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1996. [32] s.
Střední uměleckoprůmyslová škola v Kamenickém Šenově. Kamenický Šenov 1996. [48] s.
Minulost a současnost sklářské školy v Železném Brodě. Železný Brod 1996. 80 s.
Jitka Forejtová. Sklo 1984 – 1996. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1996. [32] s.

•

Glas und Licht 1996. [140 let SUPŠS v Kamenickém Šenově]. Neue Glasrevue, 51, 1996, č. 11-12, s. 9-13
Jitka Forejtová – Ausstellung Glas aus den Jahren 1984 – 1996. Neue Glasrevue, 51, 1996, č. 12, s. 18-20
Nejstarší evropská sklářská škola v Kamenickém Šenově. Umění a řemesla, *48,* 1996, č. 4, s. 9-12
Železnobrodská Střední uměleckoprůmyslová škola

sklářská oslavila 75. výročí svého založení. Sklář a keramik, *46,* 1996, č. 11, s. 297-298
Jitka Forejtová, sklo z let 1984 – 1996. Sklář a keramik, *46,* 1996, č. 11, s. 299-300
Sklo a světlo '96. [Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie]. Ateliér, č. 20, 26. 9. 1996
Jitka Forejtová – Sklo. [Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie]. Ateliér, 1996, č. 23
Sklářská škola oslavovala. [Železný Brod, SUPŠS, Výstavní síň V. Rady]. Ateliér, 1996, č. 24, 21. 11. 1996
Muzeum skla a bižuterie. (Obrazy Eduarda Enzmanna.) Jizerská kóta 0428, 1996, č. 2, s. 74
Muzeum skla a bižuterie. (Střelecké štíty.) Jizerská kóta 0428, 1996, č. 2, s. 74
Muzeum skla a bižuterie. (Kabinet českých mincí a medailí.) Jizerská kóta 0428, 1996, č. 3, s. 59
Miloslav Janků. Jizerská kóta 0428, 1996, č. 3, s. 65
Muzeum skla a bižuterie. (Rytci skla a jejich rytiny.) Jizerská kóta 0428, 1996, č. 5, s. 53

1997

František Pavlů. Medaile, sochy, muchláže, obrazy. Jablonec n. N., Muzeum skla a bižuterie 1997. [16] s.

•

Podnikatelská historie. In: Galerie podnikatelů Jablonec nad Nisou a okolí. Profil Liberec 1997, s. 7-77.
Glas und Licht. (Ausstellung der Lehrer und Schüler der Glasfachschule Kamenický Šenov). Neue Glasrevue, *52,* 1997, č. 11-12, s. 10-12
Erinnerung an den Architekten Alois Metelák. Neue Glasrevue, *52,* 1997, č. 11-12, s. 30-31
Medaile a plakety Vlastislava Housy. [Galerie V. Rady, Železný Brod]. Ateliér, 1997, č. 19
Skupina M 57 po 40 letech. [Malá Skála, Boučkův statek]. Ateliér, 1997, č. 23
Opustil nás Semilák Miloslav Jágr. Pojizerské listy, 1. 10. 1997
Pestré jsou plány semilského muzea a galerie. Semilské noviny, *5,* č. 10, 31. 10. 1997
Nový výstavní rok v semilské Pojizerské galerii zahájí jubilanti SVU Mánes. Semilské noviny, *5,* č. 12, 23. 12. 1997

1998

Natalie Hlubučková / Soukupová. Obrazy. Praha – Malá Skála, vl. n. 1998. [48] s.
Jaroslava Solovjevová. Praha, Trigon 1998. 64 s.
Jiří Harcuba. Ryté sklo / medaile / vitrografie / kresby. Semily, Muzeum a Pojizerská galerie 1998. [12] s., rozmn.
V. Pokorný '98. Jablonec n. N., vl. n. [8] s.

•

Die Honzíks- Vater und Sohn. Neue Glasrevue, *53,* 1998, č. 1, s. 12-15
6. mezinárodní sklářské sympozium [IGS '97]. Ateliér, 1998, č. 2
Hry barev a světla. Můj dům, 6/98, s. 135-138
Doma jako na zámku. České lustry se hlásí k historickým vzorům. Můj dům, 8/98, s. 88-91
Malíři Pojizeří po sedmnácté. Pojizerské listy, 3. 6. 1998
Jaroslav Šerých na Malé Skále. Pojizerské listy, 3. 6. 1998
Kozákov, bájná a strážná hora Pojizeří. Pojizerské listy, 16. 9. 1998
Semilské muzeum se stalo kulturním pojmem. Semilské noviny, *6,* č. 1, 31. 1. 1998
Březnová „lahůdka" v Pojizerské galerii. [V. Komárek, O. Zoubek a Z. Braunerová]. Semilské noviny, *6,* č. 2, 28. 2. 1998
Radosti života … a 77 žen Rastislava Michala. Semilské noviny, *6,* č. 3, 31. 3. 1998
V semilském muzeu se opět představí malíři Pojizeří. Semilské noviny, *6,* č. 4, 30. 4. 1998
O potulných rytířích a dalších pohádkových hrdinech v muzeu. [Divadlo českých potulných loutkářů]. Semilské noviny, *6,* č. 7, 31. 7. 1998
Strážná hora našeho kraje v historii a umění. Semilské noviny, *6,* č. 8, 31. 8. 1998
K probíhající výstavě Kozákov v historii a umění. Semilské noviny, *6,* č. 9, 30. 9. 1998
Malíř a scénograf Jan Vančura. Semilské noviny, *6,* č. 11, 30. 11. 1998
Semilské muzeum na prahu nového roku. Semilské noviny, *6,* č. 12, 23. 12. 1998

1999

Legenda o českém skle. Zlín, Tigris 1999. 294 s., 298 obr., rejstříky
Václav Pokorný – malíř a grafik. [Spoluautoři V. Komárek, J. Klápště, J. Šerých, V. Mikule]. Jablonec n. N., vl. n. 1999. [48] s.
Fotografie L. Korce z ateliérů malířů J. Klápště, V. Komárka a V. Pokorného. Jablonec n. N., vl. n. 1999. [56] s.

•

České sklářské školství a jeho podíl na vývoji rytého skla. In: 2. mezinárodní sympozium rytého skla [sborník referátů]. Kamenický Šenov 1999, s. 92-95

Sklářské muzeum v Novém Boru vítá další návštěvníky. Sklář a keramik, *49,* 1999, č. 11, s. 295-296
Vzpomínka na paní Věru Liškovou. Sklář a keramik, *49,* 1999, č. 12, s. 378-379
Rytiny a medaile Jiřího Harcuby. Ateliér, 1999, č. 2
Malíř a scénograf Jan Vančura. [Muzeum a Pojizerská galerie Semily]. Ateliér, 1999, č. 7
Eva Vlasáková: Zahrady ztracených rájů. Ateliér, 1999, č. 12
Skleněné plastiky Pavla Hlavy [v semilském muzeu]. Ateliér, 1999, č. 19
Jubilanti Mánesa [v semilském muzeu]. Ateliér 1999, č. 22
Obrazy Natalie Hlubučkové-Soukupové v muzeu. Semilské noviny, *7,* č. 1, 30. 1. 1999
Jak se doplňují sbírky semilského muzea. Semilské noviny, *7,* č. 2, 27. 2. 1999
Malíři Pojizeří v květnu opět v semilském muzeu. Semilské noviny, *7,* č. 4, 30. 4. 1999
Sklářský výtvarník Pavel Hlava od 18. 6. v semilském muzeu. Semilské noviny, *7,* č. 5, 31. 5. 1999
[MPG] *Portréty Josefa Jíry v Pojizerské galerii.* Semilské noviny, *7,* č. 7, 30. 7. 1999
Jubilanti Mánesa se v Semilech představují potřetí. Semilské noviny, *7,* č. 8, 27. 8. 1999
Prosinec v semilském muzeu: betlémy ze sbírky Františka Valeny a Soukupovi ve společné výstavě. Semilské noviny, *7,* č. 11, 30. 11. 1999
Semilské muzeum na konci druhého tisíciletí. Semilské noviny, *7,* č. 12, 30. 12. 1999

2000

Vyšší odborná škola sklářská, Střední průmyslová škola sklářská Nový Bor 1870-2000. 1. a 2. díl. Nový Bor 2000-2002. [Nestr.]
Pavel Hlava / Skleněné plastiky / Glass sculpture. Praha, vl. n. 2000. [8] s.

•

Czech traditions in glass manufacturing and designing. Glass Style, *3,* 2000, č. 2, s. 79 ad.
130 let sklářské školy v Novém Boru. Sklář a keramik, *50,* 2000, č. 9, s. 270-272
Sklářská výtvarnice Eva Švestková vystavovala. Sklář a keramik, *50,* 2000, č. 9, s. 276-277
Skleněné plastiky Vladimíra Kleina. Sklář a keramik, *50,* 2000, č. 11-12, s. 344-345
J. Solovjevová a O. Kudrnáč v semilském muzeu. Semilské noviny, *8,* č. 1, 31. leden 2000
Autorské šperky Svatopluka Kasalého v Pojizerské galerii. Semilské noviny, *8,* č. 2, 29. 2. 2000
Květen v muzeu: Setkání s malíři Pojizeří roku 2000. Semilské noviny, *8,* č. 4, 29. 4. 2000
Září v Muzeu a Pojizerské galerii: návrhy divadelních kostýmů Lidmily Švarcové, obrazy Vladimíra Hlubučka. Semilské noviny, *8,* č. 8, 31. 8. 2000
In memoriam malíře Františka Jiroudka. Semilské noviny, *8,* č. 11, 30. 11. 2000
Semilské muzeum na prahu třetího tisíciletí. Semilské noviny, *8,* č. 12, 23. 12. 2000

2001

Grafické techniky v tvorbě Rastislava Michala a dalších umělců. Semily, Muzeum a Pojizerská galerie 2001. [12] s., rozmn.
Sklářský výtvarník Ladislav Ježek. Ryté sklo z let 1955 až 2001. Železný Brod 2001. [16] s., rozmn.

•

Mezníky ve vývoji českého ateliérového skla. Sklář a keramik, *51,* 2001, č. 1-2, s. 14-16
Karel Wünsch – Sklo z let 1990-2000. Sklář a keramik, *51,* 2001, č. 1-2, s. 54-55
Profesor Stanislav Libenský osmdesátiletý. Sklář a keramik, *51,* 2001, č. 3, s. 69-70
Nové skleněné plastiky Pavla Hlavy. Sklář a keramik, *51,* 2001, č. 4, s. 90-92
Jaroslav Vymazal – Sklářský design. Sklář a keramik, *51,* 2001, č. 5, s. 121-122
Ohlédnutí za 20. stoletím v českém sklářství 1-3. Sklář a keramik, *51,* 2001, č. 6, s. 159 ad., č. 7-8, s. 202 ad., č. 9, s. 243 ad.
Český autorský skleněný šperk. Sklář a keramik, *51,* 2001, č. 10, s. 282-284
Olivovi společně vystavovali. Sklář a keramik, *51,* 2001, č. 11-12, s. 326-327
Muzeum nabízí výstavu grafických technik. Semilské noviny, *9,* č. 2, 28. 2. 2001
Pochybnosti o budoucnosti semilského muzea. Semilské noviny, *9,* č. 3, 31. 3. 2001
Jan Kanyza vystavuje v Pojizerské galerii. Semilské noviny, *9,* č. 3, 31. 3. 2001
Malíři Pojizeří po dvaceti letech. Semilské noviny, *9,* č. 4, 30. 4. 2001
Město Semily ve dvacátém století. [Ohlédnutí za některými významnými událostmi]. Semilské noviny, *9,* č. 7-8, 30. 8. 2001
Semilské muzeum patří fotografii. [Karel Čapek – fotograf]. Semilské noviny, *9,* č. 10, 31. 10. 2001

2002

Le Verre de Bohême. [Překlad Nicolas Mesplède]. Paris, Les Éditions de l'Amateur 2002. 296 s., 310 obr.
Střední uměleckoprůmyslová škola sklářská Kamenický Šenov 1856-2001. Kamenický Šenov 2002. 126 s.

Lidmila Švarcová. Návrhy divadelních kostýmů. Liberec, Oblastní galerie 2002. [6] s.
Václav Pokorný. [XXXII. Nasavrcká paleta]. Nasavrky 2002. [8] s.

•

145. výročí sklářské školy v Kamenickém Šenově. Světlo, 2002, č. 3, s. 4-6
Kamenickošenovská sklářská škola slaví výročí. Keramika a sklo, *2,* 2002, č. 2, s. 40-41
Kyohei Fujita. Žijící legenda japonského ateliérového skla. Keramika a sklo, *2,* 2002, č. 3, s. 24-25
Sklářský výtvarník a pedagog Pavel Werner. Keramika a sklo, *2,* 2002, č. 3, s. 26-27
2. festival uměleckého skla v Karlových Varech. Keramika a sklo, *2,* 2002, č. 4, s. 24-25
Zapomenutý sklář Miloslav Klinger. Keramika a sklo, *2,* 2002, č. 4, s. 26-27
Pavel Hlava. Keramika a sklo, *2,* 2002, č. 5, s. 10-12
Jubilantka Miluše Roubíčková. Keramika a sklo, *2,* 2002, č. 5, s. 28-29
Skleněné plastiky Vladimíra Kleina. Keramika a sklo, *2,* 2002, č. 6, s. 23-25
Vystavovali pedagogové a absolventi [SUPŠS z Kamenického Šenova]. Keramika a sklo, *2,* 2002, č. 6, s. 40-41
Rytec skla Ladislav Ježek. Sklář a keramik, *52,* 2002, č. 1-2, s. 20-22
Zemřel profesor Stanislav Libenský. Sklář a keramik, *52,* 2002, č. 6, s. 150
Pocta Janu Jankovcovi. Sklář a keramik, *52,* 2002, č. 9, s. 219-220
Neprávem zapomenutý sklář Miloslav Klinger. Sklář a keramik, *52,* 2002, č. 11, s. 283-285
Opuštěné obrazy Vladimíra Komárka. Krkonoše, *35,* 2002, č. 11, s. 19
[lgh] *Obrazy Vladimíra Komárka v Pojizerské galerii*. Semilské noviny, *10,* č. 9, 30. 9. 2002

2003

The Legend of Bohemian Glass. A thousand years of glassmaking in the heart of Europe. [Překlad James Patrick Kirchner]. Zlín, Tigris 2003. 296 s., 310 obr., rejstříky
Radek Stehlík. Art in Glass. [Spoluautor Miroslav Klivar]. Nový Bor, vl. n. 2003. [44] s.
Dr. František Ladislav Rieger 1818 1903 2003. Semily, Muzeum a Pojizerská galerie 2003. [8] s.

•

Kamenický Šenov. The oldest glass School in Europe / Czech Republik. New Glass, 2003, č. 2, s. 22-27
Ilustrátor, malíř a pedagog Miloslav Jágr. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 16. Semily 2003, s. 276-284
Svůj život věnovala sklu [L. Smrčková]. Sklář a keramik, *53,* 2003, č. 3, s. 46-49
Minulost a přítomnost skleněné mozaiky v Čechách. Sklář a keramik, *53,* 2003, č. 4-5, s. 72-78
Zemřel sklářský výtvarník Pavel Hlava. Sklář a keramik, *53,* 2003, č. 4-5, s. 96-97
Objevná kniha o lisovaném skle. Sklář a keramik, *53,* 2003, č. 6, s. 136-137
Návraty. Výstava absolventů SUPŠS v Kamenickém Šenově. Sklář a keramik, *53,* 2003, č. 7-8, s. 182-183
Výstava o výstavách v Novém Boru. Sklář a keramik, *53,* 2003, č. 10, s. 267-268
Vzpomínka na Ludviku Smrčkovou. Keramika a sklo, *3,* 2003, č. 1, s. 17-19
Sklář Karel Wünsch. Keramika a sklo, *3*, 2003, č. 2, s. 18-20
Zemřel sklář Pavel Hlava. Keramika a sklo, *3,* 2003, č. 2, s. 33
Filozofické sklo Radka Stehlíka. Keramika a sklo, *3,* 2003, č. 3, s. 16-17
Šperkařka a pedagožka Zdeňka Laštovičková. Keramika a sklo, *3,* 2003, č. 4, s. 18-19
Rytec skla, medailér a pedagog Jiří Harcuba. Keramika a sklo, *3,* 2003, č. 5, s. 14-15
Vzpomínka na skláře a sochaře Viléma Veselého. Keramika a sklo, *3,* 2003, č. 5, s. 16-17
Skleněný svět Ivany Houserové. Keramika a sklo, *3,* 2003, č. 6, s. 12-14
Brusič a malíř skla Jiří Karel. Keramika a sklo, *3,* 2003, č. 6, s. 15-17
Za 8. mezinárodním sklářským sympoziem [IGS]. Keramika a sklo, *3,* 2003, č. 6, s. 38-39
Ilustrace Miloslava Jágra v Semilech. Semilské noviny, *11,* č. 2, 28. 2. 2003
Dr. F. L. Rieger ve výtvarném umění. Semilské noviny, *11,* č. 3, 31. 3. 2003
Malíř a grafik Jiří Anderle v Semilech. Semilské noviny, *11,* č. 6, 30. 6. 2003
Vzpomínka na Vladimíra Komárka. Semilské noviny, *11,* č. 7-8, 29. 8. 2003
Vzpomínka na Pavla Tigrida. Semilské noviny, *11,* č. 9, 30. 9. 2003

2004

Václav Pokorný. Jablonec n. N., vl. n. 2004. [64] s.
Vladimír Hlubuček. Praha–Křížky u Turnova, vl. n. 2004 [48] s.

Osobnosti Semilska. Průvodce muzejní expozicí. [2. vyd.]. Semily, Muzeum a Pojizerská galerie 2004. 40 s.
Věra Šimková-Plívová. Režisérka, scenáristka a spisovatelka. Semily, Muzeum a Pojizerská galerie 2004. [8] s.
Dagmar Kudrová. Sklářské techniky a design. Nový Bor, Sklářské muzeum 2004. [6] s.

•

Kozákov ve výtvarném umění, literatuře a hudbě. In: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 17. Semily 2004, s. 115-132
Vzpomínka na skláře a malíře Miroslava Čermáka. Sklář a keramik, *54,* 2004, č. 1-2, s. 13-14
Vzpomínka na skláře a malíře Miroslava Čermáka. Keramika a sklo, *4,* 2004, č. 5, s. 14-16
Bilancování Dagmary Kudrové. Sklář a keramik, *54,* 2004, č. 3, s. 66-67
Zemřel profesor Jozef Soukup. Sklář a keramik, *54,* 2004, č. 4-5, s. 115-116
Umělec a pedagog Božetěch Medek pětadevadesátiletý. Sklář a keramik, *54,* 2004, č. 7-8, s. 193-195
Vzpomínka na skláře a malíře Jindřicha Tocksteina. Sklář a keramik, *54,* 2004, č. 10, s. 284-285
4. festival uměleckého skla. Sklář a keramik, *54,* 2004, č. 10, s. 287-288
Profesoři Štipl a Kaplický na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze. Sklář a keramik, *54,* 2004, č. 11, s. 319-324
Vzpomínka na zapomenutého rytce Bohumila Vele. Sklář a keramik, *54,* 2004, č. 12, s. 354-357
Vyšší odborná škola sklářská v Novém Boru. Keramika a sklo, *4,* 2004, č. 1, s. 34-35
Sklářský umělec a podnikatel Jaroslav Svoboda. Keramika a sklo, *4,* 2004, č. 2, s. 7-9
Jubilantka Dagmar Kudrová. Keramika a sklo, *4,* 2004, č. 2, s. 18-20
Jubilantka Jaroslava Brychtová. Keramika a sklo, *4,* 2004, č. 3, s. 14-17
Výtvarník a pedagog Stanislav Honzík. Keramika a sklo, *4,* 2004, č. 3, s. 18-20
Vypalovaná malba na skle Antonie a Jana Jankovcových. Keramika a sklo, *4,* 2004, č. 4, s. 12-14
Karlovarské festivaly uměleckého skla. Keramika a sklo, *4,* 2004, č. 4, s. 28-29
Rytec skla Ladislav Ježek. Keramika a sklo, *4,* 2004, č. 5, s. 17-19
Otec a syn Novákové. Keramika a sklo, *4,* 2004, č. 6, s. 18-21
Společné vzývání světla. Sklo a fotografie. Keramika a sklo, *4,* 2004, č. 6, s. 27-29
Bilancování Dagmary Kudrové. [Nový Bor, Sklářské muzeum]. Ateliér, *17,* 2004, č. 8
4. festival uměleckého skla. Ateliér, *17,* 2004, č. 19, s. 5
Režisérka a spisovatelka Věra Šimková-Plívová. Semilské noviny, *12,* č. 4, 30. 4. 2004
Pozvánka na výstavu Věry Šimkové-Plívové. Semilské noviny, *12,* č. 5, 28. 5. 2004
Léto v semilském muzeu. [Panenky Anny Šlesingerové]. Semilské noviny, *12,* č. 6, 30. 6. 2004
Výstava k jubileu Ludmily Matoušové. Semilské noviny, *12,* č. 9, 30. 9. 2004
Grafiky, desky a plechy Josefa Jíry. Semilské noviny, *12,* č. 11, 30. 11. 2004

2005

Czech Specialized Schools of Glassmaking and Schools of Applied Arts: 1945-1990, s. 36-57; *The Organization of Production and Development of Design in Czechoslovak Glassmaking (1940s-1980s)*, s. 410-415; *Glass Industry A-Z: Companies and Institutions,* s. 416-426. In: Ricke, H. [ed.]: Czech Glass 1945-1980. Design in an Age of Adversity. Düsseldorf 2005
Sklářská škola a mezinárodní sympozia v Kamenickém Šenově rytému sklu u nás i ve světě. In: 4. mezinárodní sympozium rytého skla Kamenický Šenov 2005. Kamenický Šenov 2005, s. 91-96
Tomáš Hlavička. Keramika a sklo. *5,* 2005, č. 1, s. 14-16
Malířka a sklářka Ingrid Glaserová. Keramika a sklo, *5,* 2005, č. 1, s. 17-19
K pražské premiéře výstavy V zajetí světla a prostoru. Keramika a sklo, *5,* 2005, č. 1, s. 43-45
Poezie sklářské tvorby [B. Adensamová]. Keramika a sklo, *5,* 2005, č. 2, s. 12-14
Skleněné monumenty Vladimíra Procházky. Keramika a sklo, *5,* 2005, č. 2, s. 26-25
Lité sklo Pavla Wernera. Keramika a sklo, *5,* 2005, č. 3, s. 12-14
Jubilující sklářská škola v Železném Brodě I. Keramika a sklo, *5,* 2005, č. 3, s. 23-28
Současnost sklářské školy v Železném Brodě. Keramika a sklo, *5,* 2005, č. 4, s. 32-34
Sklo a kameny v tvorbě Marie Glückaufové. Keramika a sklo, *5,* 2005, č. 5, s. 12-14
Ivo Rozsypal. Keramika a sklo, *5,* 2005, č. 5, s. 15-17
Stanislav Kostka. Keramika a sklo, *5,* 2005, č. 6, s. 16-19
Ohlédnutí za českou skleněnou mozaikou. [J. Šerých a F. Tesař]. Keramika a sklo, *5,* 2005, č. 6, s. 20-22
Ryté sklo včera, dnes – ale zítra?! Keramika a sklo, *5,* 2005, č. 6, s. 26-29

Vzpomínka na jezuitu-skláře ThDr. PhDr. RNDr. P. Františka Němce, TJ. Sklář a keramik, *55,* 2005, č. 9, s. 256-257
Sklář, malíř a sochař Bohumil Eliáš zemřel. Sklář a keramik, *55,* 2005, č. 9, s. 257
Ohlédnutí za čtvrtým kamenickošenovským sympoziem rytého skla. Sklář a keramik, *55,* 2005, č. 11-12, s. 303-304
5. festival uměleckého skla v Karlových Varech. Sklář a keramik, *55,* 2005, č. 11-12, s. 308
Grafické listy, plechy, dřeva. [J. Jíra]. Ateliér, č. 3, 3. 2. 2005
Retrospektiva Františka Víznera. [Praha, Uměleckoprůmyslové muzeum]. Ateliér, č. 10, 12. 5. 2005

2006

Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Dodatky. Praha, Academia 2006. [Přes 60 hesel AL]
Miloslav Janků. Vzpomínky na mládí. Semily, Muzeum a Pojizerská galerie 2006. 120 s.
Sklo a světlo. 150 let sklářské školy v Kamenickém Šenově 1856-2006. [Spoluautor Milan Hlaveš]. Praha, UPM – Kamenický Šenov, SUPŠS 2006. 176 s., 228 obr.
Glass and Light. 150 Years of the Secondary School of Glassmaking in Kamenický Šenov 1856-2006. [Spoluautor Milan Hlaveš]. Praha, UPM – Kamenický Šenov, SUPŠS 2006. 176 s., 228 obr.
Jaroslav Svoboda. Skleněná plastika. Ostrava, Galerie 7 2006. [6] s.

•

Sochař a pedagog František Janák. Keramika a sklo, *6,* 2006, č. 1, s. 8-11
Sklářská škola v Kamenickém Šenově oslaví 150. výročí založení. Keramika a sklo, *6,* 2006, č. 1, s. 20-21
Vzpomínka na skláře a malíře Miloslava Janků. Keramika a sklo, *6,* 2006, č. 2, s. 12-14
Ladislav Oliva. Keramika a sklo, *6,* 2006, č. 3, s. 8-11
Sklo a světlo. 150 let sklářské školy v Kamenickém Šenově. Keramika a sklo, *6,* 2006, č. 4, s. 40-42
František Janák ředitelem sklářské školy. Keramika a sklo, *6,* 2006, č. 4, s. 43
Zemřel Karel Rybáček. Keramika a sklo, *6,* 2006, č. 5, s. 28-29
Příběh školní sklářské pece Hedvika. Keramika a sklo, *6,* 2006, č. 6, s. 34-37
Tavené skleněné plastiky Jaroslava Wasserbauera. Keramika a sklo, *6,* 2006, č. 6, s. 4-7
Pětaosmdesátiny sklářské školy v Železném Brodě. Sklář a keramik, *56,* 2006, č. 1-2, s. 7-15
Kamenickošenovská sklářská škola v letech 1856-2006. Sklář a keramik, *56,* 2006, č. 7-8, s. 130-138
Sklo a světlo – 150 let sklářské školy v Kamenickém Šenově. [Pražské výstavy]. Sklář a keramik, *56,* 2006, č. 10, s. 255
(gh) *Letošní letní sklářská výstava v Železném Brodě*. Sklář a keramik, *56,* 2006, č. 11, s. 300-301
Obrazy Miloslava Janků v Pojizerské galerii. Semilské noviny, *14,* č. 3, 31. 3. 2006

Sestavili Antonín Langhamer a Ivo Navrátil

Zemřel Miloš Gerstner

30. července 2006 nás navždy opustil učitel, dramatik, spisovatel, historik a národopisný pracovník Miloš Gerstner.

Narodil se 22. února 1915 ve Vrchlabí v domě čp. 604. Rodiče se z existenčních důvodů museli v těžkých válečných letech přestěhovat do Prahy a Miloš od batolecího věku do šesti let vyrůstal u svých prarodičů na Benecku. Jistě už tehdy se začaly vytvářet první pevné vazby k tomuto krásnému koutu země a Benecko se mu stalo nejvlastnějším domovem.

Školní docházku absolvoval na českých školách ve Vrchlabí, poté vystudoval učitelský ústav v Hradci Králové, kde také roku 1934 maturoval. Učitelskou kariéru zahájil na menšinové škole v Brodu nad Tichou u Mariánských Lázní, kde učil češtině i děti z německých rodin. Po třech letech nastoupil vojenskou službu v Čáslavi a jako velitel dělostřelecké čety prožil u Vranova nad Dyjí mobilizaci i tragické dny Mnichova. Po záboru pohraničí učil v Blížkovicích u Znojma. Na sklonku roku 1944 byl totálně nasazen na obnově chemičky v Pardubicích. Na samém konci prosince využil zmatku po náletu, uprchl a žil ukryt u manželky v Dobřanech v Orlických horách.

Po krátké poválečné vojenské službě se roku 1946 vrátil do Vrchlabí a zapojil se do obnovy kraje. Napsal zajímavé *Obrázky z dějin Vrchlabí*, podílel se na vydávání časopisu Horské prameny. Věnoval se také dramatické tvorbě (pásma *V Křížlicích u muziky, Dostaveníčko na horách, Druhé svatořečení sv. Aloise, Hory dávají chléb).* Největšího ohlasu dosáhly *Ďábelské klíče* z r. 1960. S úspěchem je provozovala profesionální divadla, hrály se dokonce i v Budyšíně. Dodnes je s oblibou uvádějí ochotnické soubory a návrat na profesionální scénu by jistě i dnes přinesl příznivý divácký ohlas.

Zůstal věrný i svému učitelskému poslání a ve své profesi vytrval až do roku 1975. Na jeho hodiny češtiny, dějepisu a zeměpisu dodnes vzpomínají celé generace vděčných žáků. Jako důchodce však pro své politické názory učit nesměl. Zůstane pro nás trvalou škodou, že několik let mohl pracovat jen jako hlídač v textilní továrně Mileta. V letech 1980 až 1984 se uplatnil jako externí pracovník Krkonošského muzea ve Vrchlabí. Výsledky jeho terénního výzkumu z té doby shromážděné do objemného rukopisného svazku *raportů* zůstanou nenahraditelným pramenem k poznání Krkonoš. Ve stejné době začal znovu intenzivněji psát. Publikoval v řadě časopisů (např. Krkonoše), psal beletrii, věnoval se i dramatické tvorbě. Není snad oblasti lidského života, jíž by se ve svých studiích nedotknul. Využil zde nejen své výzkumné činnosti, ale i obrovských životních zkušeností. Dávné osobní kontakty s celou řadou horalů mu umožnily vstup i do míst, kam by se jiný vědecký pracovník dostával jen s obtížemi. Zmapoval život řady osobností (spisovatel Antonín Pochop, houslista Karel Halíř, hudební nakladatel František Hnyk, tkadlec Matěj Pochop, pytlák Joska Starců a další). Po revoluci napsal pod názvem *Cesty po kousku nebe* (1992) půvabné i cenné vzpomínky na milované Benecko a poetické *Vánoční snění* (1999).

Miloš Gerstner vynikal laskavostí, vstřícností i životní moudrostí. Setkání s ním bývala vždy malým svátkem. Patřil k lidem, na něž nelze zapomenout. A k jeho dílu, jehož zhodnocení ještě mnoho dlužíme, se budeme vracet pro poučení, radost i osvěžení.

Vzhledem k časové tísni nemůžeme připravit podrobnější soupis Gerstnerova díla, stejně jako provést jeho přesné časové zařazení. Učiníme tak v některém z dalších svazků našeho sborníku. Bezpočet článků najdeme v časopisech Horské prameny, Krkonoše (seriály *Pověsti od Cedronu* 1984*, Pojďte s námi…* 1982 – 1984, *Povídání o …* 1985 – 1987*)*, Posel zpod Žalého a dalších.

Jan Luštinec

Z díla Miloše Gerstnera

MONOGRAFIE

Cesty po kousku nebe. Netradiční průvodce po Benecku s vyprávěním o lidech, místech, zajímavostech a legendách v dědinách pod Žalým. Benecko, obecní úřad 1992. 127 s.

Vánoční snění. Krkonošské pohádky. Praha, Dauphin 1999. 145 s.

DRAMATICKÁ TVORBA

Ďábelské klíče. Pohádková hra z Krkonoš se zpěvy a tanci o 6 obrazech. Praha, Dilia 1960. 94, [1] s.

Druhé svatořečení svatého Aloise. Rozmarná legenda o 4 dějstvích. Praha, Dilia 1968. 101, [1] s.

RUKOPISY

Dostaveníčko na horách
Chudák strýček Jáchym. Vesnická fraška se zpěvy
Kdybych byl mladý
Lupenec město zakleté
Mudrc, básník a král Alexandr
V Křížlicích u muziky
Vánoční pohádka
Velký motiv a šťastná děvčata (hra získala hlavní cenu na Šrámkově Písku r. 1971)

LITERATURA

Rocznik Jeleniogórski. Tom 36-37. Jelenia Góra, Towarzystwo Przyjaciół Jeleniej Góry 2004-2005. 274 a 304 stran.

V 17. ročníku našeho sborníku jsme poprvé hodnotili 34. a 35. díl sympatické ročenky, vydávané našimi dolnoslezskými sousedy. Také následující dva přinesly zajímavé stati, které by neměly zůstat bez povšimnutí našich regionálních historiků, a některé z nich mají dosah ještě mnohem širší. Rocznik Jeleniogórski je ostatně doslova rukou podanou okolním zemím, když resumé i obsah nabízí také v německém a českém jazyce.

První recenzovaný svazek obsahuje 18 studií, 8 nekrologů, 7 recenzí, kroniku roku 2003 a 3 drobná varia, druhý má dokonce 21 studií, 5 nekrologů, 6 recenzí a kroniku za rok 2004. Výběrově se dotkneme alespoň nejzajímavějších příspěvků. V řazení příspěvků se nám nepodařilo nalézt hlubší smysl, proto použijeme chronologického.

Prehistorii nebyla ve sborníku věnována žádná studie, a ani středověkem se jelenohorští historikové příliš nezabývali. Vlastně jen Wiesław Wereszczyński hledal *Fünfhausen – nezvěstný hrad na úpatí Jizerských hor* (36, s. 51-74). Z novověkých dokladů čerpal Robert Kisiel pro stať *Potyčka u Kamenné Hory v roce 1745* (36, s. 111-120), oblíbeného místa prusko-rakouských střetnutí nedaleko hranic. Grzegorz Podruczny v práci *Opevnění kowarského sedla z období války o dědictví bavorské* (37, s. 161-166) představuje plány na vybudování fortifikace Fridrichem II. na tomto důležitém místě. Všedního života opovrhované sociální skupiny si v článku *Katovské řemeslo v Lubani od 2. poloviny 16. století do konce 18. století* všímá Daniel Wojtucki (37, s. 147-156). Sklářskou výrobou se soustavně zabývá Stefania Zelasko, tentokrát v práci *Malíři skla a malířské dílny ve Sklářské Porubě* (36, s. 121-126) dovozuje, že první pozlacovači a malíři přicházeli do Poruby z Čech, Německa nebo Francie.

Souvisí jistě s pohnutým historickým vývojem tohoto území, že nejvíce pozornosti věnují autoři období po druhé světové válce. Pro nás jsou snad nejatraktivnější studie zaměřené na boj Nezávislého odborového svazu Solidarita se státní a stranickou mocí. Patří k nim články J. R. Sielezina *Platforma spolupráce a konfrontace mezi NSZZ Solidarita a místní státní mocí v Jelenohorské kotlině (1980-1981)* (36, s. 11-24), Grzegorze Majewského *Krkonoše – místo setkávání a akcí polsko-československé opozice (1978-1988)* se zajímavými fotografiemi také našich disidentů (36, s. 25-36), Jerzy Kordase *Solidární odpor proti vládě – stávky v jelenohorském okrese v roce 1981* (37, s. 39-70). S výzkumem souvisí intenzivní zpřístupňování archivních pramenů, srv. např. informace Ivo Laborewicze *Zachráněny před zničením – archiválie odborového svazu Solidarita v Jelení Hoře* (37, s. 81-84). Po vyhlášení výjimečného stavu v Polsku 13. 12. 1981 byly tyto písemnosti zabrány a využity Státní bezpečností, r. 1988 předány Státnímu archivu, kde byly na přelomu let 1990/91 uspořádány a inventarizovány (rozsah 0,40 bm, 34 archivních jednotek). Ukazuje se však, že mnoho cenných archiválií z tohoto období je ještě v soukromých rukou. Nechybí edice nejpozoruhodnějších dokumentů, např. soukromých deníků, viz edice z pera J. R. Sielezina *Deník jednoho měsíce roku 1980* (37, s. 71-80), nebo Andrzeje Piesiaka *Deník z internace v Kamenné Hoře, část I.* (37, s. 85-116), jehož autorem je bývalý předseda oblastního výboru Solidarity v Jelení Hoře. Hodně prostoru je ve sborníku věnováno různým spolkům a hnutím, jakož i společenskému životu vůbec. Maciej a Wojciech Szczerepové se v příspěvku *Činnost skupiny harcerů ve Lwówku v letech 1945-1956* (37, s. 191-200) zabývají postupnou přeměnou původně skautské organizace, jejíž ilegální protistátní skupiny byly rozbity Státní bezpečností teprve roku 1953, v pionýrskou sovětského střihu; rok 1956 znamenal

rozpad jednotného Svazu polské mládeže a obnovu harcerství, od myšlenek Baden-Powellových již ale hodně vzdáleného.

Na konec jsme si ponechali studie z oblasti pomocných věd historických a archivnictví. Pilný archivář Roman Stelmach publikoval popis druhé části dokumentů z *Archivu panství Schaffgotschů ve Slezských Teplicích,* týkající se vzrůstu majetku jednoho z nejbohatších slezských rodů, nechybí mezi nimi ani listiny českého krále Václava IV. nebo Ladislava Pohrobka, v příloze je pět listin publikováno (36, s. 75-102). Téhož rodu se týká i příspěvek Małgorzaty Kysil *Testament Marie Anny Johanny ze Schaffgotschů, rozené z Hatzfeldtu* (36, s. 79-104). Bohaté fondy vratislavského státního archivu, byť porušené válečnými událostmi a nedávnými povodněmi, představuje Roman Stelmach také v další studii, *Dokumenty k dějinám kláštera benediktinek v Luboměři* (37, s. 119-126); patronátní právo tu od roku 1527 drželi Habsburkové. Honorata Ambroszko provedla ne právě přesvědčivou *Paleografickou analýzu čtyř vybraných jelenohorských dokumentů ze 14. století* (36, s. 105-110), kdy rozborem písma listin z let 1318-1321 dedukuje existenci tří rukou, aniž by je určila jako písaře vydavatele či příjemce, s případným dopadem na pravost dokumentu. Janusz Gołaszewski se v práci *Kartografická pozůstalost Schaffgotschů ve Státním archivu ve Vratislavi* zabývá kolekcí téměř tisíce map a plánů z fondu teplické větve téhož rodu, jež zahrnují léta 1710 (jen fotokopie) – 1843 a obsahují nejen obvyklé lesní, vodní, dopravní a katastrální mapy, ale též stavební plány, zejm. sklářské hutě Josefina ve Sklářské Porubě, lázní v Teplicích a krkonošských bud (37, s. 127-146). Mapám se systematicky věnuje geograf Michal Woźniak; ve studii *Turistická kartografie Krkonoš v meziválečném období (1918-1939)* (36, s. 139-160) podal kritický přehled mapových děl z obou stran Krkonoš, spolu s odkazy na exempláře uložené v knihovnách a archivech.

Rocznik Jeleniogórski věnuje stálou pozornost nejen archivům, ale také muzeím. Magda Pelica představila v článku *Vila Ingenheim v Jelení Hoře a její sbírky – krátká historie zapomenuté kolekce* tu část již neexistující umělecké sbírky Gustava Adolfa von Ingenheim, kterou zdědila jeho vnučka Elisabeth (37, s. 229-236). Stanisław Firszt si za téma naopak předsevzal už téměř století *Krkonošské muzeum v Jelení Hoře, jeho rozvoj a plány do budoucna* (37, s. 237-254), jehož je od r. 1987 úspěšným ředitelem. Zásadní změnou nejen pro toto muzeum byla správní reforma konce 90. let minulého století. Po násilném zpřetrhání všech dosavadních vazeb následoval převod oblastního muzea pod Dolnoslezské vojvodství, změna názvu, spolupráce muzeí v rámci Euroregionu Nisa, využívání Nadace polsko-německé spolupráce, rekonstrukce muzea a stálé expozice skla, poboček Dům Carla a Gerharta Hauptmannů ve Sklářské Porubě, zámek Bolków a Skanzen výzbroje Polské armády v Jelení Hoře k prospěchu celého regionu a jeho návštěvníků.

Jak v úvodu slibuje vedoucí redaktor RJ Ivo Laborewicz, hodlá vydavatel přikročit v dohledné době k pracím na Biografickém slovníku Jelenohořanů. Předzvěstí k němu může být bibliografický soupis životopisů a nekrologů v 35 svazcích Roczniku z pera Edwarda F. Zycha (36, s. 189-194). A jestliže jsme v úvodu zmínili zřejmý akcent tohoto periodika na dějiny současnosti, potvrzuje to i tzv. *Jelenohorská kronika* na konci každého svazku. Autor, emeritní ředitel archivu v Jelení Hoře Czesław Margas, podává v ní velmi užitečný přehled společenských, kulturních, hospodářských i sportovních událostí za minulý rok.

Promyšlená grafická úprava, dobře zpracované fotografie jsou již tradiční výbavou této velmi záslužné vlastivědné řady, která právě na území Dolního Slezska má obrovský význam pro identifikaci jeho obyvatel s dávnými i nedávnými dějinami.

(in)

SKLENÁŘ, Karel – SKLENÁŘOVÁ, Zuzana: *Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů.* Praha, LIBRI 2005. 728 stran.

V posledních letech prožíváme nepředstavitelný nárůst titulů biografické a bibliografické literatury. Vycházejí nejrůznější slovníky a soupisy oborové, regionální, časově vymezené i jinak blíže specifikované. Nyní k nim přibyl Slovník archeologů, jak se mu asi zkráceně bude říkat. Vyšel v téměř neuvěřitelném nákladu 1000 výtisků a jistě bude brzy rozebrán, tak jako se tomu stalo v případě asi nejpříbuznějšího Biografického slovníku archivářů českých zemí J. Hoffmannové a J. Pražákové. Právě jeho nečekaný úspěch pravděpodobně přiměl naše významné nakladatelství encyklopedické literatury k vydání tohoto díla.

Autorem Slovníku archeologů je Karel Sklenář, v současnosti náš nejvýznamnější znalec dějin české archeologie, autor desítek odborných i popularizačních knih, článků a studií týkajících se vývoje archeologického výzkumu u nás, s nímž spolupracovala dcera Zuzana (také archeoložka).

Oba slovníky ukazují různé typy zpracování takovýchto záměrů. Zatímco autorky Slovníku archivářů využily možnosti shromáždění potřebných dat od pracovníků jednotlivých archivů, mnoha dalších spolupracovníků z jednotlivých okresů, autobiografických údajů atd., zaštítěných od počátku autoritou (bývalé) Archivní správy ministerstva vnitra, Sklenář se spolehl na svá celoživotní prací shromážděná data, biografický dotazník a doplňující údaje od řady kolegů. Tím ovšem měl daleko obtížnější úkol a mnohé biografické údaje včetně dat narození a úmrtí chybí. Není prostě v silách jednotlivce shromáždit podrobné údaje k 1260 biogramům, doplněným úžasným množstvím bibliografických titulů.

Chvályhodné také je, že do slovníku byli zařazeni i žijící archeologové včetně nejmladší generace. Vždyť podobné dílo může vzniknout za hodně dlouhou dobu a data o jednotlivých osobnostech potřebujeme mít po ruce velmi často. Ovšem některá jedno nebo dvouřádková hesla (většinou bez dat) se zdají nadbytečná (A. Bartsch, V. Hrdina, A. Christ, R. Kraftová, L. Kundera, A. Mezer, J. Mikulec, M. Netáhlík apod.).

Stejně tak hodnotu slovníku zvyšuje i zařazení amatérských archeologických nadšenců a pracovníků technického zabezpečení a příbuzných oborů. A ke kladům patří samozřejmě i odpovídající zastoupení německých profesionálních i amatérských archeologů působících v českých zemích. Dokonce nechybí ani dávní historici a kronikáři, kteří si všímali nálezů z pravěku (např. Kosmas, B. Balbín), a beletristé, píšící o pravěku (E. Štorch, K. Sellner).

Kniha obsahuje krátký úvod, stručné dějiny archeologie u nás, poučení o struktuře hesel a seznam zkratek. Na závěr – po vlastním slovníku – zde jsou otištěny abecední seznamy pracovníků podle odborného zaměření a nechybí ani seznam archeologických institucí a soupis archeologických sborníků a časopisů starších i současných. Na konci knihy je připojeno 144 fotografií významných pracovníků oboru.

Struktura biogramů je jednotná. Po heslovitém záhlaví (jméno, vědecký titul, data a místa narození a úmrtí, zaměstnání) následuje biografie (vzdělání, zaměstnání, činnost v oboru) a bibliografie (hlavní archeologické práce každého jmenovaného – knihy, sborníkové i časopisecké články a studie). Potom je uveden údaj o uložení písemné pozůstalosti autorovy, případně o uložení dokladů o něm a výběr literatury o něm.

Nás nejvíce zajímá zastoupení oblasti Českého ráje. Můžeme hned úvodem konstatovat, že je víc než čestné. Vezmeme-li v úvahu rodiště, životní působiště či místa účasti na významných archeologických pra-

cích v okresech Jičín, Mladá Boleslav a Semily, pak zaznamenáme asi stovku osobností. Někteří patřili k vůdčím postavám oboru (J. L. Píč, J. Filip, R. Turek, J. Schránil) či k jeho průkopníkům u nás (J. V. Hellich, V. Krolmus, F. Petera-Rohoznický, K. F. Brantl, V. J. Černý, F. S. Lambl), další byli spolupracovníky zdejších muzeí (okruh J. V. Šimáka, L. Jisl, F. Hammerbauer), kněžími (F. A. Vacek-Kopidlenský, J. Hájek), učiteli a profesory základních a středních škol regionu (A. V. Maloch, J. Haken, F. Bareš). Nechybějí šlechtičtí podporovatelé prvních výzkumů (E. Schliková, J. N. z Neuberka, A. Waldstein, E. Černín) ani rodáci z kraje, kteří se uplatnili v jiných částech Čech, Moravy a Slezska (J. Folprecht, A. Bernard). A zařazena je i početná skupina současných archeologů z regionu (J. Prostředník, P. Chotěbor, J. Kalferst, Z. Drenko, M. Kuna, J. Klápště, J. Waldhauser, E. Ulrychová, Z. Fišera, V. Weber).

A kdo chybí? Autor slovníku upozornil v úvodu, že nemohl zařadit všechny, hlavně amatéry. Takže ze starších postrádáme např. jičínské profesory Jaroslava Pažouta (autor řady článků o hradištích na Jičínsku v Našem domově aj.) a Františka Šaldu (autor Vlastivědy Jičínska), učitele Josefa Severu z Rovně (nálezy ze svých vykopávek na hrádku Nebákov uložil v soboteckém muzeu), jičínského vojáka z povolání Miroslava Hataše (psal o Poráni) či amatérského archeoastronoma Františka Táborského ze Sedlišť. Ze současných úspěšných amatérů by si zasloužili uvedení v knize např. Karel Knop (výzkum na Kosti) nebo Eduard Honický (články o nálezech v okolí Kněžmostu, uveřejňované v místním Kněžmostském zpravodaji). Zdá se, že právě sledování těchto místních periodik a sborníků skrývá hodně možností, jak získat další cenné faktografické, biografické i bibliografické údaje (řada hodnotných článků je např. v Poslu zpod Žalýho (vydává OÚ Benecko), v časopise hořického gymnázia Pod Zvičinou, v Libáňských novinách aj.

Z drobných doplňků by bylo možno soupis archeologických periodik doplnit o turnovský Pojizerský sborník. U hesla J. K. Tyl a František Velišský chybí údaj o uložení písemné pozůstalosti v Literárním archivu Památníku národního písemnictví.

Biografický slovník archeologů je zdařilé dílo, jehož hodnotu zvyšuje i nepatrný počet pravopisných chyb a překlepů, u díla takovýchto rozměrů věc nevídaná.

(blk)

Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl I až IV. Praha, Libri 2001-2004.

Když v r. 1998 začaly práce na rozsáhlé kompilaci *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, zahájilo nakladatelství Libri další ze svých velkolepých encyklopedických počinů, mapujících památky naší země. O tři roky později, když spatřil světlo světa první svazek, dalo jasný signál čtenářské veřejnosti, že hodlá směle překročit veškeré podobné předchozí práce (např. *Průvodce po technických památkách v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. In: Rozpravy Národního technického muzea v Praze 129. Praha 1993). Do r. 2004 tak vznikne rovnocenný pandán ke Kučovým *Městům a městečkům*, na jehož vzniku se podílela více jak stovka autorů.

Encyklopedie zachycuje v mnoha stech heslech jak objekty památkově chráněné, tak nechráněné, dochované torzovitě nebo dokonce zaniklé, které jsou významnými doklady vývoje techniky, tovární výroby a průmyslových regionů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

Jednotlivá hesla tvoří podrobné místní určení s okresem v platnosti do 31. 12. 2002, pojmenování druhu památky a její samotný popis, doplněný černobílou fotografickou přílohou, plánem, schématem nebo veduta-

mi továren. Kolísavý rozsah hesel jenom dokazuje, jak zoufale scházejí na našem území databáze vybraných druhů technických památek jako kováren, historických dopravních značek (milníky, rozcestníky) či mlýnů (Klemperův devítisvazkový pokus o encyklopedii mlýnů nemůže tuto mezeru v žádném případě zacelit). Je to však opět totéž nakladatelství, které již řadu takových databází v knižní podobě nabízí – mosty, pivovary (zatím 1. díl), větrné mlýny nebo zvonice. Přesto jsou tyto objekty druhotně uváděny i v naší encyklopedii. K pečlivému zvážení bych doporučoval zařazení pranýřů, které spíše splňují statut právní nežli technické památky, ačkoli jejich zpracování vyžadovalo jistě mistrné zvládnutí kamenického i tesařského řemesla.

Redaktoři *Technických památek* si jsou vědomi skutečnosti, že mapují pověstnou špičku ledovce, což bezpečně platí o kampanologických heslech, která jsou volena na základě kvality vybraných zvonů a rozhledu autorů (převažuje oblíbené Ústecko a Teplicko Lukáše Sábo). Není tajností, že úroveň zpracování kampanologie na našem území je nedostačující, proto by právě několik hesel v této encyklopedii mělo být impulsem ke zpracování regionálních zvonových databází, které by v konečném výsledku vedly k samostatné kampanologické encyklopedii, jejíž obdobu vidíme například v Německu ve formě tzv. *Glockenatlasu.*

V prvním dílu (2001, A-G, 622 s.) nalézáme na stranách 15-317 obsažné statě o jednotlivých oborech, které pomáhají laikům ve snazší orientaci v technologiích dříve, nežli se dostanou k samotným výkladovým heslům. Musíme velmi ocenit zařazení volných číslovaných listů na konci každého svazku k poznámkám a připomínkám čtenářů a uživatelů encyklopedie.

Když ve druhé polovině roku 2002 vychází druhý svazek (H-O, 597 s.), je tomu sotva několik týdnů od katastrofických srpnových povodní, které poškodily množství historicky cenných továrních komplexů a dalších technických památek. Rozsah škod mohl být v tomto svazku pouze avizován, nikoli konkrétně podchycen, takže již při vydání jsou vybraná hesla neaktuální. Přesto se redaktorský tým snaží ještě do korektur včleňovat nejžhavější novinky. A právě z tohoto důvodu se v úvodu dožaduje vzájemné spolupráce s regionálními muzei, v nichž se nalézají cenné dokumenty a fotografie, a ve třetím dílu také se čtenářskou obcí. Neoslovuje ovšem archivní pracoviště, jejichž archivní fondy obsahují značné množství plánů a dalších písemností, využitelných při práci na encyklopedii.

Třetí svazek (2003, P-S, 617 s.) charakterizují početná a rozsáhlá hesla městských center jako Pardubic, Plzně (s. 65-166), Prahy (s. 196-427), Přerova nebo Rakovníku a s přehledem již evidují škody napáchané povodněmi. Mezi kvality tohoto dílu určitě patří komplexní zpracování fenoménu řepařských železnic.

Závěrečný svazek (2004, Š-Ž, slovníky, dodatky, 550 s.) na nás promlouvá opět složitější strukturou obdobně jako díl úvodní. Za heslářem (s. 13-263) následuje obsáhlý seznam specializovaných muzeí, expozic, skanzenů a veřejně přístupných památek s aktuálními kontakty, terminologický slovník a slovník významných osobností a průkopníků techniky, působících v českých zemích do r. 1945 (s. 264-440). Můžeme se jenom ptát, proč se autoři kapitoly neodvážili překročit a zlomit tradiční časovou hranici? Vždyť i moderní technické obory druhé poloviny 20. století mají své přední vědecké kapacity, které by neměly být opomíjeny jenom proto, že působily v době komplikované na hodnocení z pohledu našince. Obdobně se chovají autoři následující kapitoly o historickém vývoje českého technického školství a vědeckotechnických pracovišť do r. 1945 (s. 441-450).

Následuje oddíl dodatků (s. 451-480), doplněný o tradici astronomických pozoro-

vání na našem území, vývoj zemědělství do r. 1945, zvonařství a dodatky hesláře v rozsahu písmen A-S. Zvláště kapitola o zvonařství (s. 480-488) Lukáše Sábo představovala až do letošního vydání Manouškova *Zvonařství* v nakladatelství Grada jediný ucelený přehled o historii řemesla a výrobě zvonů v soudobé historickotechnické bibliografii.

Problematickou složkou čtvrtého svazku jsou bezpochyby obrazové přílohy v jeho závěru v podobě map a schématických mapek (s. 533-549). Nemůžeme se zbavit dojmu, že zde nebyla nakladatelova šetrnost na místě a měl tudíž přílohu opatřit barevným tiskem, což by zasluhovaly především reprodukce historických map, z nichž některé jsou zbytečně malé a na stránce zeje příliš mnoho bílého nevyužitého místa. Téměř paradoxně je nazvána *Přehledná mapka vodních a jaderných elektráren 1985*, která se kvůli své nekvalitní reprodukci stává vlastně nepřehlednou (ano, zde nebylo námitek na překročení magické hranice 1945). Citelně scházejí mapy uvedených lokalit, takže chceme-li si ověřit, do jaké míry jsou zastoupeny námi zvolené oblasti, nezbývá než poctivě procházet všechna hesla. Bývalý okres Semily reprezentuje 25 lokalit (Bradlecká Lhota, Buřany, Bystrá nad Jizerou, Dolní Sytová, Háje nad Jizerou, Harrachov, Horní Branná, Klokočí, Košťálov, Křížlice, Lažany u Vyskře, Libštát, Lomnice nad Popelkou, Loukov u Semil, Nová Ves nad Popelkou, Poniklá, Rovensko pod Troskami – u historického mostu jsou předkládány zastaralé údaje, Roztoky u Semil, Lázně Sedmihorky, Semily, Sklenařice, Spálov, Troskovice, Turnov a Vyskeř). Samozřejmě, že pouhým výčtem mlýnů a dalších vodních děl, hutí, textilních továren, dopravních památek nebo zvonů ve zvoleném regionu bychom tento počet několikanásobně zvýšili – i to je odkaz encyklopedie pro budoucnost. Zarmoutí absence hesla Ohrazenice, kde se nalézá náš nejmonumentálnější silniční rozcestník z r. 1813, ačkoli ve výše citovaném přehledu z r. 1993 nechybí.

Tak široký záběr hesláře, jaký vidíme u *Technických památek*, se neobejde bez drobných nepřesností. Namátkou uveďme nesprávné jméno zakladatele textilky v Hájích nad Jizerou prezentované zde jako *F. Gerle* namísto správného *F. Gerl*, zařazení Dolní Branné do semilského, nikoli trutnovského okresu podobně jako jablonecké Smržovky na Jičínsko, anebo vynechání celého hesla Salajna, které dokumentují pouze dva obrázky mlýna.

Celkový dojem ze všech svazků encyklopedie je i přes drobné nedostatky více než příznivý, což dokazují i ohlasy z Polska a Německa, kde podobná díla na knižních pultech doposud scházejí. Téměř tři roky od zakončení série bychom uvítali známky po neutuchajícím zájmu o toto encyklopedické dílo formou vydávání dodatků, jak se toho nakladatelství Libri zhostilo například u *Encyklopedie českých hradů* Tomáše Durdíka. Ostatně úvodník čtvrtého svazku jistě na zachování zájmu a spolupráci se čtenářským plénem nepoukazuje zbytečně. Nálezy dalších drobných technických památek regionálními badateli i zánik památek již podchycených k budoucímu vydání dodatkového svazku nepochybně nabádají. Vzala-li si na sebe encyklopedie toto tíživé břímě, měla by být schopna je nadále unést, aby se nestala pouhým marketingovým, byť velice zdařilým tahem let 2001-2004.

(*pj*)

Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Boleslavsko. Sv. 1-2. Zpracovala a úvod napsala Alena Pazderová. Praha, Národní archiv 2005. 2. doplněné vydání. 739 stran.

Genealogicky orientovaná veřejnost už dávno s povděkem zjistila, že kromě berní ruly (J. Čechura, M. Ryantová, A. Chalupa

2002, viz recenze v našem sborníku sv. 15) vyšla pro Boleslavský kraj před více než deseti lety (1994) edice soupisu poddaných podle víry. Náklad 300 výtisků byl v krátké době zcela rozebrán, publikace byla objednávána zájemci i ze zahraničí. Aby se dostalo i na historiky, vlastivědce a další regionální badatele, odhodlal se Národní archiv k nebývalému kroku – připravil druhé vydání, jež není pouhým reprintem prvního.

Okolnosti soupisu jsou všeobecně známy – patent českých místodržících ze 16. 11. 1650 nařídil všem vrchnostem do šesti týdnů zhotovit soupisy obyvatel podle jejich příslušnosti ke katolické víře. Vzorový formulář měl zaručit jednotnost vypracování – obsahoval rubriky pro jméno osoby, stav a povolání, věk, náboženství (u nekatolíků s poznámkou, jaká je naděje na jejich obrácení). S hlavou rodiny jsou uváděni ostatní rodinní příslušníci, čeleď a podruzi. Duchovní a vojáci byli ze soupisu vyňati. Na konci každého seznamu jsou informace o stavu kostelů a far, zádušním majetku a postupu rekatolizace.

Vedoucí 1. oddělení Národního archivu dr. Alena Pazderová, jež se edičního úkolu zhostila se svrchovanou erudicí (ostatní kraje většinou zpracovává celý tým), v úvodu vykresluje jak způsob vzniku a osudy soupisu (dnes uložen v tomto archivu ve Staré manipulaci, sign. R 109/45), tak i jeho dosavadní využití v naší historiografii, seznamuje nás i s náboženskými poměry v regionu (jih Boleslavska převážně katolický, sever téměř bezvýhradně protestantský, střed smíšený). V edici je použito pro osobní a místní jména v českých textech důsledně transkripce, v německých rovněž, ale příjmení jsou transliterována. Interpunkce a velká písmena jsou používána podle dnešních pravidel. Místní jména jsou v rejstříku uváděna v dnešním úředním tvaru a s příslušností k dnešním okresům. Edice má většině uživatelů nahradit originální pramen a chránit jej tak před devastací.

Naše čtenáře bude patrně nejvíce zajímat způsob zpracování semilského a rohozeckého panství, patřících Mikuláši Desfoursovi. Hrabě patent pojal poměrně volně. Poddané sepsal jen podle rychet, a to zvlášť hospodáře, zahradníky a podruhy, rodiny rozlišil a přiřadil k nim jejich čeleď. O profesi majitelů gruntů se nedovíme ničeho, a to ani v obou městečkách, Semilech a Vysokém. Věk je uváděn důsledně, zahrnuty byly děti od šesti let. Ve druhém vydání se editorka pokusila pomocí berní ruly a urbářů z roku 1687 určit, které vesnice jednotlivé rychty zahrnovaly. Při detailním porovnání jmen z těchto pramenů se zdá, že by zvídavý badatel mohl jít ještě dále. Ukazuje se totiž, že v každé z uvedených tří kategorií se uvnitř rychty postupovalo po vesnicích ve stejném pořadí a alespoň sedláky (hospodáře) a domkáře (zahradníky) by bylo možné s velkou pravděpodobností lokalizovat.

Seznamy poddaných, které dal Mikuláš Desfours zhotovit, však těžko mohly splnit očekávání objednavatele (s. 535-593). Z 1545 osob usedlých na semilském panství a 933 na rohozeckém je poznámka o příslušnosti ke katolické církvi jen u 21 osob, z toho 13 ve službě u hraběte a jeho paní (ale i zde třetina nekatolíků). U žádného není poznámka o naději na obrácení, což sám hrabě omlouval tím, že to přece nemůže vědět a že to chce svůj čas, poněvadž *při těch horách lidé velice zhovadilí a téměř jak divocí jsou.*

To Mikuláš Jesenský, správce návarovského panství Gertrudy de Lamotte, si dal se soupisem větší práci (s. 509-531). Z 912 osob starších 10 let napočítal i s vrchností 18 katolíků a asi polovinu jinověrců označil jako nadějných ke konverzi. Poznamenává však, že přes polovinu poddaných před protireformací uteklo – někteří do Slezska, jiní se schovávají v krkonošských lesích.

Edice Boleslavska zahrnuje 40 statků a panství (ve druhém vydání chybí původně zařazená mapka kraje, připravená A. Chalupou pro edici berní roly). Například

panství Hrubá Skála (Skály) bychom hledali marně. Turnov, patřící Maxmiliánu z Valdštejna, si měšťané sepsali naštěstí sami (s. 627-644). I když po první stránce přestali označovat měšťany, lze předpokládat, že jimi byli všichni ze 756 osob, pokud u nich není poznámka, že jde o poddané, cizopanské či svobodné osoby. Děti byly zachyceny až od 11 let, procento katolíků nebylo zanedbatelné a mezi nekatolíky bylo jen málo beznadějných.

Národní archiv si zaslouží pochvalu za to, jak se snaží od 90. let svou ediční politikou vycházet vstříc potřebám nejen vědeckých pracovišť, ale i široké badatelské veřejnosti (připomeňme ještě současně vydávaný *Soupis židovských rodin v Čechách z roku 1793),* a to i velmi přijatelnými cenami těchto publikací. Sto let staré sny se stávají skutečností.

(in)

Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář. Praha, Masarykův ústav AV ČR 2005. 520 stran.

Na této významné edici se podílela dlouhá řada spolupracovníků. Úvodní studii napsali renomovaní historici Martin Kučera a Josef Tomeš, vlastní edici zpracovali Jan Bílek a Helena Kokešová z Masarykova ústavu spolu se studentkami FF UK Vlastou Quagliatovou a Lucií Swierczekovou, na jazykové redakci se podílely Eva Bílková a Milena Čechurová. Ale to nejsou všichni: editoři poděkovali jmenovitě i prostřednictvím jejich mateřských ústavů desítkám dalších spolupracovníků.

Výsledek odpovídá několikaleté odpovědné práci. Padesátistránkový úvod je rozdělen na dvě části. V první podávají M. Kučera a J. Tomeš základní charakteristiku doby i podílu obou protagonistů na jejím formování, druhá část, kterou napsal Jan Bílek s Evou Bílkovou je věnována dějinám osobních fondů Masaryka i Kramáře, heuristice a edičním i jazykovým zásadám. Po vlastní edici je tu ještě připojena v příloze edice korespondence obou pisatelů s rodinnými příslušníky svých protějšků, časový přehled korespondence, obrazová dokumentace (pouze 9, ale velmi vhodně vybraných fotografií z mladých i pozdních let obou mužů a ukázky rukopisů obou) a velmi užitečný jmenný rejstřík. Na konci je stránkové anglické resumé Marie L. Neudorflové – otázkou je, zda nemělo být připojeno i resumé ruské vzhledem k mnoha dopisům, které se vztahují k Rusku.

Při shromažďování materiálu bylo na počátku k dispozici 170 kusů vzájemné korespondence; díky důkladné heuristice se během práce tento počet rozrostl na 284 z let 1889-1936. K tomu ještě připočtěme 16 kusů korespondence v příloze. Editoři i jejich kolegové prošli písemnosti Archivu Ústavu TGM v Masarykově ústavu AV ČR, osobní archivní fond Kramářův v Archivu Národního muzea, materiály Archivu Kanceláře prezidenta republiky, Národního archivu, Archivu Ministerstva zahraničních věcí, Archivu Poslanecké sněmovny PČR, Vojenského historického archivu, Literárního archivu Památníku národního písemnictví atd. Ovšem není vyloučeno, že budou objeveny ještě další dopisy: možná se najde *Kramářova bedna* v muzeu ve Vysokém nad Jizerou, vyloučeny nejsou ani nové nálezy v dosud neuspořádaných archivních fondech i třeba ve sbírkách soukromých sběratelů. Tomu poslednímu nasvědčuje i osud dopisu Alice Masarykové Karlu Kramářovi z 24. 12. 1936, který správce Kramářových písemností L. Grund daroval do soukromých rukou.

Editoři volili velmi náročný způsob transkribce, přičemž se museli vyrovnat s jazykovými zvláštnostmi T. G. Masaryka (germanismy, zkratky) i Karla Kramáře (mj. podkrkonošské nářečí), s častým užíváním a psaním cizích slov a zvláště s obtížně čitelným rukopisem obou pánů. Jejich způsob zveřejnění této korespondence se uká-

zal jako velmi dobrý, edice je čtivá, po odborné stránce plně vyhovující a všechny zásahy do textu jsou řádně vysvětlené v úvodu.

Edice je důležitým příspěvkem k dějinám české politiky konce 19. a první třetiny 20. století. Zvláště cenné jsou pohledy do zákulisí činnosti realistů, dále soubor Kramářových dopisů z jeho půlroční cesty do Ruska v roce 1890 a vzájemná korespondence z období Kramářova pobytu na pařížské mírové konferenci v roce 1919. Pro nás pak mají velkou hodnotu mnohé dopisy týkající se života v Podkrkonoší a Kramářova působení zde – objevují se Semily, Vysoké nad Jizerou, Jičín, styky s Antalem Staškem atd.

Korespondence dokumentuje také noblesní společenské jednání špiček tehdejší české politické scény. Přes četné názorové rozpory, které je mnohokrát rozdělovaly, zůstávali oba ve své korespondenci přáteli, kteří si dovedli říci i nepříjemné věci s nadhledem.

Nezbývá tedy, než všem, kdo se podíleli na vzniku této knihy, srdečně poděkovat.

(blk)

Jaroslav Goll a jeho žáci. [Edd. Bohumil Jiroušek, Josef Blüml, Dagmar Blümlová]. České Budějovice 2005. 703 s. Sborník příspěvků ze stejnojmenné vědecké konference, pořádané Historickým ústavem Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích ve spolupráci se Státním okresním archivem v Českých Budějovicích ve dnech 6. – 8. dubna 2005. Historia culturae VI, Studia 5.

Jaroslav Goll, Gollova škola, to jsou pojmy, které už dlouhá desetiletí patří do dějin české historiografie. Význam Gollův jako velké osobnosti počátků našeho moderního dějepisectví je nesporný a jedinečný zvláště proto, že jako profesor české univerzity vychoval řadu vynikajících žáků a že teprve tato nová generace obohatila českou historii o moderní díla nejrůznějších specializací. Zároveň je ovšem také směroval i k dalšímu studiu v zahraničí, aby si rozšířili metodologické základy pro svou práci. Po zásluze jsou Gollovi a jeho škole věnovány rozsáhlé studie i samostatná odborná díla.

Jak však dokazuje nejnovější bádání, nelze hovořit pouze o Gollově škole a přeceňovat Gollův vliv na mladé univerzitní studenty. Bohumil Jiroušek jako jeden z prvních upozornil ve své monografii na opomíjenou roli Antonína Rezka a jistě bude třeba nově zhodnotit i vliv profesora pomocných věd historických Josefa Emlera, který dosud zůstává ve stínu obou známějších kolegů. Takže i dějiny tohoto úseku české historiografie mají před sebou mnoho úkolů.

Významným pokusem o zmapování bílých míst byla i zmíněná českobudějovická konference. Konala se po důkladné přípravě a organizátorům se podařilo zajistit kvalitní referáty pro celé stoleté období druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století. Dalším kladem je i skutečnost, že se neomezili na pohled českých badatelů, ale přivedli k řečnickému pultíku i historiky z Itálie, Německa, Polska a Slovenska. Lze jen litovat, že své příspěvky nemohli nakonec přednést a publikovat i Francouz Charles-Olivier Carbonell a Rakušané Hans Aurenhammer a Thomas Winkelbauer.

Nechceme zde referovat o celém průběhu konference a o obsahu jejího sborníku. Ten byl připraven rychle a kvalitně včetně jinojazyčných příspěvků a shrnujícího anglického resumé. A tak si z něho připomeňme jen několik textů věnovaných historikům z našeho regionu. Mnohokrát zde zazněla jména Josef Emler, František Dvorský, Jan Bedřich Novák, Václav Chaloupecký atd., několikrát byl zmíněn i Zdeněk Kalista, Karel Kazbunda, František Kutnar

a další. Zvýšená pozornost byla věnována Josefu Pekařovi, J. V. Šimákovi, Zdeňkovi Nejedlému a Bedřichu Mendlovi.

Emlerem se zabýval ve svém vystoupení hlavně Ivan Hlaváček v souvislosti s jeho vztahem k vídeňskému Institutu für österreichische Geschichtsforschung, kde nejen studoval, ale kam vysílal i své posluchače. Závěrečnou etapu působení Františka Dvorského ve funkci ředitele Zemského archivu přiblížil účastníkům konference Luboš Velek v přínosné studii o Jaromíru Čelakovském. Jitka Rauchová sledovala české badatele v Rakouském institutu v Římě a v této souvislosti nemohla opomenout Jana Bedřicha Nováka. O Václavu Chaloupeckém pohovořil slovenský historik Jozef Baďurík, když ukázal jeho podíl na počátcích výuky historie na bratislavské univerzitě.

O historickém myšlení Josefa Pekaře uvažoval Zdeněk Beneš. Sledoval jeho stránku teoretickou, psychologickou i terminologickou a došel k závěru, že Pekař gollovcem byl i nebyl. U Golla získal základní školení, ale v některých složkách historického myšlení šel jiným směrem. Na závěr úvahy si Beneš položil *provokativní* otázku: Byla Gollova škola opravdu *školou*? A odpovídá: *„…my neumíme českou historiografii – což platí také pro její jednotlivé vnitřní proudy – první poloviny minulého století vlastně ani pojmenovat. Běžně užívané její označení jako ‚pozitivistické' je evidentně nepřesné a metodologicky nepřínosné. Nedostatek hlubších analýz její povahy a vývojových variant a možností obcházíme až příliš často užíváním termínu Gollova škola."*

Josefa Vítězslava Šimáka se týkaly hlavně dva referáty. Hana Kábová podala na vyčerpávající heuristice založený přehled Šimákova historického díla od jeho studentských počátků a práce v turnovském muzeu přes složité získání profesury až po zhodnocení jeho přínosu regionální i celostátní historiografii. Na závěr připojila podle Šimákových poznámek jeho úvahy, jak má vypadat historik, a edituje Šimákův dopis J. Bidlovi, V. Novotnému a J. Pekařovi z roku 1920, týkající se jeho profesury.

Roman Ferstl z pražské Pedagogické fakulty se krátce dotkl Šimákovy historické vlastivědy. Připomněl zvláště jeho přednášku *O vlastivědné práci učitelské*, kterou měl v roce 1924 pro učitele v Bakově nad Jizerou. Zhodnotil i roli Šimákových žáků v české historiografii. Nevyvaroval se však několika zjednodušení a chybných údajů. Pro ilustraci: Ferstl píše: *„Řádné profesury na pražské univerzitě se však /Šimák/ dočkal až k 1. říjnu 1921, kdy se stal profesorem historické vlastivědy. … Den je důležitý, neboť jmenování přišlo pozdě, a tak Šimák musel ještě nastoupit na dívčí školu."* Ve skutečnosti dostal Šimák oznámení Ministerstva školství a národní osvěty z 20. dubna 1921, že ho prezident republiky jmenoval dekretem ze dne 30. března 1921 řádným profesorem historické vlastivědy státu československého na Karlově univerzitě v Praze … s účinností od 1. října 1920.

Zajímavý byl i příspěvek Jiřího Křesťana *Gollova škola a „hodný žák" Zdeněk Nejedlý*. Zdokumentoval nejen obdivný vztah turnovského patriota Nejedlého k Jaroslavu Gollovi, ale i k dalšímu jeho učiteli, Turnovanu Josefu Pekařovi. Ještě v roce 1953 o Pekařovi prohlásil, že byl *„nesporně velký historik"*.

Kdysi hořickému středoškolskému profesoru Bedřichu Mendlovi a jeho sociálním dějinám středověku věnoval svůj referát protkaný četnými citacemi Martin Nodl. Zhodnotil význam i odkaz prvního profesora hospodářských dějin Filosofické fakulty Univerzity Karlovy, věnoval se podrobně jeho příchodu na univerzitu a porovnal ho i s německými hospodářskými historiky, zvláště s Theodorem Mayerem.

Konference i výsledný sborník přinesly řadu nových poznatků. Za pozornost stojí třeba mnohokrát opakovaná opatrnost

v práci s narativními prameny. Příkladem může být hodnocení posledních let Gollova působení na fakultě. Zatímco František Hrubý píše roku 1911 Bohumilu Navrátilovi, že Goll přednáší v *naprané posluchárně*, Karel Stloukal v roce 1947 mínil v jubilejní přednášce, že Gollovi se posluchárny staly po roce 1910 *nyní poloprázdné – trapnými*. Kdo má pravdu?

Výsledná podoba sborníku je výborná od obálky a tisku (Nová tiskárna Pelhřimov) až po minimum překlepů a pravopisných chyb (shoda podmětu s přísudkem na s. 240) či chybně psaných jmen (Mendel místo Mendl na s. 566). Snad jen v příspěvku prof. Baďuríka najdeme těchto chyb více (Habrmann místo Habrman – s. 541, o Dr. Ladislavovi Riegrovi místo o Dr. Františku Ladislavovi Riegrovi – s. 546, povinnosti [Kroftu] zaměstnávali – místo zaměstnávaly). A na s. 636 je nesrozumitelná poznámka č. 4.

Sborník Jaroslav Goll a jeho žáci dělá čest všem, kdo se na jeho vzniku podíleli.

(blk)

KOLDINSKÁ, Marie: *Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic. Cesta intelektuála k popravišti*. Praha – Litomyšl, Paseka 2004. 576 stran.

Zimní král Jaroslava Čechury, *František Ferdinand d'Este* Jana Galandauera, *František Antonín Špork* Pavla Preisse, anebo *Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic* Marie Koldinské – to jsou některá z biografických děl význačných osobností nejenom českých dějin, na která jsme dlouhou dobu čekali a která se během několika posledních let objevila na našich knižních pultech. Konečně pominula doba pomyslné středověké nadvlády Karlů, Václavů, Přemyslovců (nehledě na jejich letošní neslavné výročí) a k historiografické protekci českých a moravských dějin před rokem 1526 se připojuje nikoli snad nová generace autorů, ale nová generace témat. Objevili jsme novověk!

Chceme-li přesto hovořit o nové autorské generaci, můžeme směle třicátnici Marii Koldinskou zařadit mezi její renomované zástupce. Po svém úspěšném *Deníku renesančního aristokrata* objevila vydatnější sousto a neodolala Harantově výzvě na zpracování jeho životopisu a podrobného medailonu charakteristického, přesto však nevšedního českého šlechtice přelomu 16. a 17. století. Kniha vyšla jako devátý svazek řady *Historická paměť – Velká řada* nakladatelství Paseka.

Věhlasu svého jména v současnosti dostála Harantova postava dvěma stěžejními momenty svého života. Zaslechne-li řadový humanisticky vzdělaný středoškolák jméno Kryštofa Haranta, z literárního hlediska se mu vybaví šlechticův cestopis po Benátkách, Svaté zemi a Egyptě a z dějin neslavný konec na staroměstském popravišti.

Metodicky se autorka vyhýbá neopozitivistickému přístupu zpracování a volí, jak sama uvádí, *druhou cestu, jíž vstupuje na tenký led méně či více pravděpodobných hypotéz*. Své závěry se pochopitelně snaží odvozovat ze svědectví písemných pramenů vypovídajících alespoň nepřímo o Harantových postojích a činech.

Kniha se odvíjí zažitou dějovou linií od Kryštofova dětství, poznamenaného vzdělávacím pobytem u tyrolského dvora, postupuje účastenstvím v neúspěšných protiturecých bojůvkách v Uhrách, aby se krátce po smrti první manželky Evy Černínové vydal na svou dvouletou výpravu. Po návratu buduje kariéru dvořana, ale naráží na překážku v podobě nařčení, že je příliš vlažným katolíkem, takže vysněný titul prezidenta české komory získává po zklamání u Rudolfa II. až z rukou Friedricha Falckého, což se mu nakonec stává osudným. Jedinou *výhodou*, kterou z vysokého úřadu nakonec vytěžil, byl krvavý Mydlářův meč.

Značný prostor knihy zaujímá údobí Harantova života, doložitelné toliko z jeho autobiografického cestopisu. Narážíme tak na jeho neskrývanou literárnost bez kritického přístupu k získávaným zkušenostem. Zdá se, jako by se dr. Koldinská až příliš nechala unést opojnou vůní dálek, které Harant popisuje, a přijala jeho přímý pohled. Byla ale opravdu skutečnost taková?

Harantův příchod do Podkrkonoší provází sňatek s druhou manželkou Barborou Škopkovou z rytířského rodu Mířkovských ze Stropčic v r. 1603. Po jejím předchozím manželovi Karlovi Škopkovi z Bílých Otradovic získává hrad Pecku na Novopacku, který byl ovšem předurčen zejména energické Barboře, jak si ostatně žádal dobový trend. Kryštofa nejspíš také od působení na Pecce odrazovaly špinavé dědické tahanice se Škopkovým příbuzenstvem o jeho pozůstalost, ale hlavně mnohem slibnější kariéra ve vysoké politice, budovaná s plným nasazením. Snad se tedy příliš nedotkneme cti místních patriotů, když nebudeme Harantovo peckovské působení považovat za jeden ze stěžejních mezníků jeho života, tudíž ani knihy. Praha měla přednost.

Každý nesmělý skok do víru života historické osobnosti s sebou nese riziko, že dříve nebo později narazíme na pramenné vakuum a náš milec se jakoby načas vytrácí. Právě v tomto bodě si můžeme pomoci hypotézami a dedukcí kýžených závěrů ze širšího dobového kontextu. To je teprve pravý prubířský kámen autorova umění a citu. Marie Koldinská jakoby podkládala své dedukce dalšími dedukcemi. Na druhou stranu se však autorka, když toto vakuum vyplňuje, mistrně pohybuje na poli vzájemných vztahů Rudolfa II. a jeho bratra Matyáše a v prostoru dusného politicko-náboženského klimatu počátku 17. století.

Harantova lavírování mezi katolictvím a protestantstvím, zastřeného množstvím manévrů, které snad měly sloužit k udržení jeho společenské úrovně (skutečné pohnutky zůstávají přese všechno zastřené mlhou nejasností), si nemohly nepovšimnout kruhy jeho nepřátel. Pro intelektuála Kryštofova kalibru, s hudebními ambicemi, touhou poznávat vzdálené země, nebylo mezi vlky politických špiček dostatek místa. Po třetím katově rozmáchnutí už nebylo třeba klást si otázky.

A přeci! Kdo si dnes vzpomene na jména dvou desítek dalších popravených? Snad se nám vybaví Jáchym Ondřej Šlik, Václav Budovec z Budova a právě Kryštof Harant, ale toť vše. Obrazně tak dostál slávy i po své smrti. Koldinská shrnuje v závěrečné kapitole jeho kulturní odkaz pro současnost. Kryštof Harant, ať tendenčně prezentovaný jako neřád, či jako oběť, vystupuje v literatuře (František Kožík, Vladimír Körner), filmu (hraném i dokumentárním) a dokonce i anekdotách 20. století. Jako postava spojená s konkrétními místy se dodnes objevuje na komerčních a propagačních materiálech restaurací či turistických infocenter. I takový je posmrtný život českého šlechtice v současnosti.

Marii Koldinské se podařilo za podpory vhodně zvolené ikonografické přílohy a i přes viditelný technický nedostatek v podobě rozdílného stránkování u rejstříkových hesel sestavit zdařilý portrét hodný následování. Osobností, které čekají na své novodobé zhodnocení, čeká celá řada. Mohl by jí být i Harantův dlouholetý přítel a nakonec i odpůrce a manžel jeho násilně ovdovělé ženy Anny Salomeny – Heřman Černín z Chudenic.

(šon)

MIKŠÍČEK, Petr: *Sudetská pouť aneb Waldgang*, Praha, Nakladatelství Dokořán 2005. 165 stran, obr. příl. – Tisk Akcent Vimperk.

Knize Petra Mikšíčka *Sudetská pouť aneb Waldgang* se v médiích dostalo náležité

pozornosti zdaleka přesahující standard běžný pro tento typ literatury. Čtenář, který alespoň trochu zná jiné aktivity Petra Mikšíčka, mi zřejmě dá za pravdu v tom, že publikace není pro Mikšíčka ani zdaleka cílem, nýbrž přirozenou součástí jeho ostatních aktivit. O ohlasu této knihy svědčí také skutečnost, že se v soutěži Magnesia Litera 2006 objevila mezi třemi největšími knižními objevy. Myslím si, že nepřeháním, když napíšu, že od vydání knihy-katalogu *Zmizelé Sudety*, která nese rovněž Mikšíčkovo spoluautorství, se v tuzemském prostředí objevil zcela nový, živý a inspirující fenomén – fenomén Mikšíček. Pokusím se ho nejdříve ve stručnosti popsat.

Konec druhé světové války a následné vyhnání německého obyvatelstva z českých zemí vyvolával a stále vyvolává pozornost obou zainteresovaných stran, a přestože si to nechceme připustit, zůstává stále jednou z os, okolo které se odvíjejí česko-německé vztahy. Z pohledu nezaujatého historika je věc jednoduchá – jedná se o to, co historikové nazývají *historická skutečnost.* Jakékoliv úvahy nad tím, byl-li odsun potřeba, byl-li nespravedlivý, apod., by historika měly zajímat jen okrajově – souvisejí totiž se zcela jinou rovinou. Podání dějin v těchto intencích je zákonitě tendenční a práci historika znehodnocuje. Nejednou byli historikové takovéhoto ražení označeni za druhou kategorii. Historika by měla zajímat bytostní rovina odsunu, tedy to, jak odsun probíhal, jaký byl vývoj osídlení po odsunu, jaké byly osudy odsunutých apod. Kulturolog Petr Mikšíček téma Sudet podává docela jinak – vychází z toho, že lidé v pohraničí odedávna žili v harmonii s přírodou a krajinou. Na základě komparace dobových fotografií s fotografiemi ze současnosti sleduje změny této krajiny. Nesnaží se vynášet jakékoliv hodnotící soudy a nechává tiše promlouvat samotnou krajinu. Metoda, kterou Mikšíček *znovuobjevil*, je metodou meditace výpovědi krajiny kdesi na hranici umění. Jediným nástrojem pro jakýkoliv jiný podtext tak zůstává hlavně selekce dobových fotografií. Nevíme, byly-li dobové fotografie vybírány na základě náhodného výběru, či se autor pokoušel vybrat hlavně ty, na kterých je přerod krajiny vidět nejdrastičtěji. Zvolená metoda komparace dodává použitím fotografií ze současnosti fotografiím z minulosti zcela novou, přidanou hodnotu. Dotýká se tak nevědky a podvědomě samotné ontologické podstaty muzeálního předmětu, kterým je v tomto případě právě historická fotografie. Touto metodou bylo postupováno při zpracování *Zmizelých Sudet*, stejně tak se ovšem objevuje ve *Waldgangu.*

Waldgang je však ještě něčím jiným než jen nekomentovanou výpovědí krajiny, jak tomu je u *Zmizelých Sudet.* Kniha je osobním popisem cesty, která začíná v Českém ráji a jde od Jizerských hor po prstenci hraničních hor, aby mohla skončit na jihu Čech v Novohradských horách. Novou rovinou je to, že autor celou cestu absolvoval sám. Jeho výpověď tak dostává existencionální rozměr. Mikšíček v jednom z publikovaných rozhovorů sám uvedl, že krajina byla po celou dobu šedesátidenního putování jeho jediným společníkem. Autor se stylizuje do role poutníka (na mnoha fotografiích ze současnosti je zpodobněn právě autor) podobného tomu, kterého známe z Komenského Labyrintu světa. Pokud sáhneme k filmovým dílům, evokuje i díky názvu Mikšíčkova pouť zřejmě nejvíce Vojnárovu *Cestu pustým lesem.*

Styl vyprávění *Waldgangu* je jednoduchý a prostý nevědky povýšeneckého a záměrně provokujícího vyprávění studenta filosofické fakulty. Tendence, které jsou vlastní tvůrcům kontroverzních dokumentárních filmů *Hry prachu* či *Český sen*, kdy se autoři samozvaně pasovali do pozice *my jsme studenti filmové školy a kdo je víc*, Mikšíčkovo dílo nijakým způsobem nepoznamenávají. Snad mi čtenář odpustí přirovnávání k filmovým dílům, myslím si, že při četbě *Waldgangu* pochopí přesahy tohoto díla.

Co se týče faktografického materiálu, není autorovým hlavním cílem podat všechny informace o místech, kterými putuje. Selektuje pouze ty informace, které ho zajímají a jež považuje za živé. Jeho osobní komentáře téměř vždy korespondují s krajinou, kterou vidí. Pozoruhodné jsou také citace, které autor používá – zajímá ho, jakým způsobem reflektoval krajinu malíř (Caspar David Friedrich), pohádkář (Hans Christian Andersen), psychiatr (Petr Příhoda), či cestovatel z 19. století (Charles Sealsfield).

Jakkoliv bych mohl knize přiznat i některé drobné chyby, neučiním to, neboť hodnotou, kterou kniha trvale disponuje, je právě její metoda, a ta je pro historika velmi inspirativní.

(mib)

BENČ, Bohuslav: *Novopacko*. Edice Zmizelé Čechy. Praha–Litomyšl, Paseka 2005. 63 stran, [88] stran obr. příl.

Autorem knihy *Novopacko* je Mgr. Bohuslav Benč (*1956), absolvent Přírodovědecké fakulty Karlovy univerzity, bývalý muzejník, dnes spolumajitel reklamní agentury a vydavatelství v Nové Pace, zaměřeného na publikace regionálního charakteru, rovněž amatérský fotograf.

Edici Zmizelé Čechy uvedlo poprvé na český knižní trh nakladatelství Paseka v roce 2004. Edice má připomenout zaniklou tvář měst i celých regionů se zřetelem na jejich historický či umělecký význam. První svazek je prací PhDr. Jindřicha Francka a připomíná zaniklý Jičín. V roce 2005 vyšly v rámci edice další tituly: Hradec Králové, Sobotecko, Benešov, Děčín, Vrchlabí a mezi nimi i *Novopacko.* Během roku 2006 se objevily na pultech knihkupectví též Dvůr Králové nad Labem, Chomutov, České Budějovice a Volarsko.

Svazek *Novopacko* je podobně jako ostatní ediční práce rozdělen na dvě části, textovou a obrazovou. V úvodní kapitole textové části nazvané *Co je Novopacko* se autor snaží velmi stručně objasnit termín Novopacko – jeho vznik a politicko-geografický vývoj. Dále výčtem jednotlivých obcí upřesňuje, kterých částí novopackého regionu se kniha bude dotýkat.

Následující kapitola je věnována archeologii Novopacka. Obsahuje primární údaje o výsledcích archeologického výzkumu v této oblasti, které jsou pro čtenáře poutavou vsuvkou. Avšak náplní textové části knihy, a k tomu lze dojít v porovnání s ostatními svazky edice, má být spíše přiblížení historicko-stavebního vývoje Novopacka široké veřejnosti a vytvoření tak kvalitního podhoubí pro obrazovou část. Proto tato stať, jež ani není dílem samotného autora, svým obsahem do knihy jako celku příliš nezapadá.

Třetí a zároveň závěrečná kapitola nazvaná *Stručně z historie* je obsahově i údajově nejbohatší. Na cirka třiceti dvou stranách je vylíčena stručná historie měst a vybraných obcí Novopacka i s přihlédnutím k jejich stavebnímu vývoji. Pro orientaci v textu nebylo použito klasické abecední řazení obcí, ale autor se uchýlil ke geograficky přirozenému řazení, tedy střediskové obce uvádí společně s jejich satelity. Znalci regionu či usedlíci toto rozdělení jistě ocení. Avšak na čtenáře či badatele neznalé novopackých reálií může tento systém působit trochu neuspořádaně. Ale lze ocenit snahu o usnadnění vyhledávání dat k jednotlivým obcím, která zcela chybí například ve svazku Sobotecka, kde si musí badatel, hledající informace pouze o některé z obcí, prostudovat celou textovou část.

Oprávněně je v této kapitole dán největší prostor historii Nové Paky, neboť právě ona byla v první polovině 20. století průmyslovým a společenským centrem regionu a i díky tomu se stala na počátku století

okresním městem a zůstala jím až do roku 1960. Rozvoj průmyslu, vznik nových úřadů s sebou ruku v ruce přinesl i příliv nového obyvatelstva a s tím spojený stavební boom (nové továrny, úřady, školy, čtvrti, parky, přestavba náměstí). Tento trend nadále pokračuje i v 60. a 70. letech 20. století, ale již ve zcela jiném duchu. Řada architektonicky hodnotných staveb v této době zaniká a nenávratně se mění podoba města ve stylu socialistického realismu a betonového brutalismu. Škoda, že tomuto období moderních dějin regionu není v publikaci vytýčeno více prostoru, neboť jde o pole doposud neorané.

Stručným historickým komentářem jsou obohaceny vybrané obce přiléhající k Nové Pace. Obdobným způsobem jsou zpracovány Stará Paka, Pecka, Lázně Bělohrad a k nim patřící obce. Tímto počinem je také textová část knihy uzavřena. Celkově jednoduché zpracování historie uvedených obcí je zcela srozumitelné pro široký okruh čtenářů a v porovnání s ostatními svazky edice patří k těm zdařilejším. Z odborného historického hlediska působí zpracování dějin jednotlivých obcí dojmem, že územní rozsah převýšil jejich přesnější specifikaci, tj. řádné propracování historických dat s využitím pramenné základny. Je zjevné, že na autora měla v tomto směru významný vliv vlastivědná monografie Novopacko. Rovněž u obcí by si popis změn, kterými novopacký venkov prošel zejména během 20. století, jistě zasloužil větší prostor.

V tomto období, kdy z malebných vesniček, které téměř splývaly s krajinou, postupně až na výjimky zanikají dřevěné stavby a nahrazují je zděné domky, našlo mizení Čech i na Novopacku velmi živnou půdu. Zejména v druhé polovině 20. století modernizace bydlení tvrdě zasahuje venkov a na místě roubených staveb, ale i na zcela zelené louce vyrůstají tolik známé dvougenerační rodinné domky či ještě v horším případě řadové nebo bytové domy. Tento trend společně s výstavbou kulturních domů a nákupních středisek zcela změnil tvář celého českého venkova. Na druhou stranu nelze, v porovnání s rozsahem textové části ostatních publikací z téže edice, než dojít k závěru, že místo pro psané slovo bylo patrně omezeno. Přesto mohl být vymezený prostor lépe využit a obohacen o doposud ještě nezpracovanou materii stavebního vývoje.

Rozsah obrazové přílohy *Novopacka* nasvědčuje tomu, že prioritou publikace jsou právě fotografie. Tuto skutečnost lze jistě kvitovat, protože cílovou skupinou knihy má být zejména laická veřejnost. Hodnota obrazové části je v jistém slova smyslu nevyčíslitelná. Autor v ní zveřejnil fotografie zmizelých staveb a stavení na Novopacku, které se tak díky němu stávají nesmrtelnými. Obrazová část čítá celkem 173 fotografií, získaných z fondů Státního okresního archivu Jičín, z archivu autora, ze sbírek Městského muzea Nová Paka, Fričova muzea a Raisova památníku Lázně Bělohrad, od obecních úřadů a ze soukromých rodinných archivů. Na téměř polovině všech uvedených fotografií jsou věrně zachyceny nenávratně ztracené krásy Nové Paky.

Autor velice kvalitně a citlivě provedl selekci jednotlivých obrazových podkladů a představil podstatné zmizelé hodnoty. Z významných objektů chybí snad jen sokolovna. I když tento objekt zcela nezanikl, tak znehodnocení jeho fasády v druhé polovině 20. století zanechalo trvalý šrám na obrazu centra Nové Paky. Obdobně tomu bylo i u budovy bývalého okresního soudu, ale ta našla v publikaci své místo. Zdokumentování v současnosti již zamalovaných geologických hodin z roku 1960 v podloubí domu čp. 5 je v kladném slova smyslu zpestřením obrazové části a utvrzuje v pocitu, že autor si s výběrem fotografií skutečně pohrál. Pozitivně působí i fakt, že v případě obrazové přílohy je pečlivě

zaznamenána zhoubná stavební činnost v 80. letech minulého století. Je až neuvěřitelné, jak rychle dokáží vyprchat z obecného povědomí relativně nedávno zbourané objekty. I v případě obcí a městeček Pecka a Lázně Bělohrad lze zvolené objekty považovat za stěžejní pro paměť regionu.

K lepší orientaci i k vyhledávání jednotlivých fotografií může pomoci seznam vyobrazení, kde je společně s krátkým komentářem k fotografii uvedeno i místo jejího uložení, což je chvályhodné. Bohužel, jde o jediné místo, kde jsou uvedeny primární historické prameny. Z autorovy výběrové bibliografie totiž vyplývá, že dále použil až na několik výjimek ke své práci zejména základní regionální literaturu. Je škoda, že více nečerpal z pamětních pramenů, kterými jsou obecní, farní, školní či spolkové kroniky, nebo z pramenů úředních, které jsou uloženy v archivech. Přínosem mohla být i data získaná z dobového tisku. Hodnotu svazku *Novopacko* ochuzuje i skutečnost, že nemá obsah a poznámkový aparát. To je však bohužel pravidlem u celé edice Zmizelé Čechy.

I přesto lze vydaný titul *Novopacko* hodnotit pozitivně, neboť je nesporně kvalitním připomenutím zaniklého dědictví našich předků a autor tímto počinem splnil proklamovaný ediční cíl.

(cog)

BÍLEK, Karol: *Sobotecko*. Praha – Litomyšl, Paseka 2005. 48 stran textu, 131 černobílých fotografií.

Pod společným označením Zmizelé Čechy začalo vydávat Nakladatelství Paseka edici (jak praví její programové prohlášení), *která má připomenout zaniklou tvář měst i celých regionů se zřetelem na jejich historický či umělecký význam a na sílu genia loci, na jehož vytváření se podíleli naši předkové.*

Pro Sobotecko se ujal úkolu Karol Bílek, regionální kulturní a vlastivědný pracovník, který vedl od roku 1971 pracoviště Literárního archivu Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech. Těma Sobotecko mu je blízké, protože jako absolvent archivnictví spravoval Městský archiv v Sobotce a později řídil Okresní archiv v Jičíně. Znalost pramenů mu byla velmi nápomocna při zpracování úvodní kapitoly, kde pojednává o dějinách regionu. Podíváme-li se do seznamu použité literatury, zjistíme, že nějaké komplexnější moderní zpracování dějin Sobotky a Dolního Bousova chybí. V publikaci informace o Sobotce převažují nad informacemi o Dolním Bousově a okolí. Sobotka, jako bývalé sídlo politického okresu, je v regionu nejdůležitější, autor měl její dějiny prostě *v krvi*, nastudované z dob dřívějšího působení. O Dolním Bousovu je informací podstatně méně. Hluboká znalost tématu a autorovo zaměstnání v Památníku národního písemnictví, uprostřed literárních pozůstalostí, se odrazila i na velmi pěkném, čtivém jazyku publikace.

Musíme ocenit práci autora při získávání fotografií, která byla složitější a záslužnější než u vydaných publikací větších měst. Ta se svými archivy a muzei mají daleko větší pramennou základnu k výběru. Karol Bílek musel pátrat mezi soukromníky, aby zapůjčili fotografie ze svých sbírek. Také množství státních institucí, jejichž fotografie jsou zveřejněny, je zde větší, než v jiných publikacích tohoto druhu. Je dobře, že právě soukromé fotografie jsou zde vytištěny, protože u nich hrozí větší nebezpečí ztráty než u fotografií v držení archivů a muzeí. Řazení fotografií je logické, nejprve Sobotka, která je zastoupena opravdu reprezentativně, pak obce a lokality abecedně, následuje Dolní Bousov, jako sídlo druhého soudního okresu, a opět další obce abecedně. Popisky jsou velmi dobré a podrobné.

Shrneme-li dojem, jakým publikace působí, musíme jen chválit, každého *Soboťáka*

i přítele Českého ráje potěší. Jen jednu malou opravu nakonec. V uvedené literatuře vydal *Album starých pohlednic Českého ráje* spolu s Karolem Bílkem Roman Karpaš, ne Radim Karpat.

(hch)

Političtí vězni padesátých let: Pocta statečným. – Political Prisoners in the Fifties: A Tribute to Courage. Lomnice nad Popelkou, Jaroslav Bárta – Studio JB 2003. 112 stran. – Tisk PROTISK České Budějovice.

K stejnojmenné výstavě v pražské Langhans Galerii (květen až srpen 2003) byl Nadací Langhans v cyklu *Tváře doby* vydán katalog tak pozoruhodný, že si jej dovolujeme připomenout i s delším časovým odstupem.

Není jistě pochyb o tom, že vězňům svědomí náleží naše úcta a obdiv za jejich skromné hrdinství a vděčnost za to, že své životy nasazovali v pevné víře, že se dočkají svobody; když ne oni sami, tedy alespoň jejich potomci. Zuzana Meisnerová Wimerová přišla s originálním nápadem – dala vytvořit portréty lidí, jež pomohla vybrat Konfederace politických vězňů, a doplnila je krátkými biogramy. Nebylo jistě snadné vytvořit 46 uměleckých portrétů osob, které rozhodně netouží po osobní publicitě a ve svých cca osmdesáti letech už přece jen jsou trápeni různými neduhy, nesou následky let strávených ve vězení a těžké fyzické práce po svém propuštění. Pečlivě vybraní fotografové – Václav Jirásek, Jan Malý, Ivan Pinkava, Tomáš Rasl, Dušan Šimánek a Vojtěch Vlk, kteří vesměs absolvovali fotografii na FAMU, popř. na UMPRUM – se obtížného úkolu zhostili skvěle. Při portrétování měli naprostou volnost, pracovali klasickými fotoaparáty na černobílý materiál. Odstup tří let zapříčinil, že mnozí tehdy portrétovaní již odešli cestou ke Stvořiteli – projekt opravdu vznikl v hodině dvanácté. Náš region byl na výstavě rovněž zastoupen, a to neúnavným předsedou okresní pobočky KPV Semily-Turnov Sergějem Solovjevem.

Díky této publikaci, vydané v dokonalé úpravě na křídovém papíru, se můžeme téměř zahledět portrétovaným do jejich duší. Fotografům se podařilo zachytit v jejich očích nejen odhodlanost, moudrost, skepsi či ironii, ale i hodně z povahových rysů. Knížka, na níž má závažný podíl také vedoucí katedry fotografie Filmové a televizní fakulty Akademie múzických umění v Praze MgA. Jaroslav Bárta, nám bude trvalým mementem té podivné doby, která nemilosrdně ničila vše, co ji přesahovalo.

(in)

Osobnosti v dějinách regionu. Přednáškový cyklus. Sv. 1-2. Liberec, Technická univerzita 2004-2005. 83 a 131 stran.

Nebývá zvykem recenzovat na stránkách tohoto sborníku vysokoškolská skripta. Učiňme tentokrát výjimku, a to jednak proto, že studenti historie na Pedagogické fakultě TU, jimž je především publikace určena, získají její četbou znalosti, které vhodně zúročí jako učitelé dějepisu na severočeských školách, ale zároveň se tu renomovaní autoři vyslovují k zajímavým tématům regionální historie. Jejich snahou není překvapovat novými objevy a interpretacemi, ale populárním (tj. srozumitelným) způsobem přiblížit danou tematiku. Přitom se zdá, že se autorům podařilo nalézt i vhodný způsob začlenění severočeských historických jevů do zemského kontextu, přičemž platí, že pražští pedagogové jsou v tom úspěšnější. Oba svazky přinášejí texty přednášek pro akademickou obec i širší veřejnost, probíhajících od roku 2001 do současnosti. Je třeba ocenit, že jsou doplněny

kvalitním poznámkovým aparátem, zachycujícím aktuální domácí i zahraniční literaturu a prameny.

První díl je věnován spíše rodům a sociálním hnutím než výrazným osobnostem. Rudolf Anděl se zaměřil na poslední Přemyslovce a první Lucemburky, pojednal o severočeském husitství a o poddanských bouřích v 17. a 18. století, Lenka Bobková sledovala severní Čechy a Horní Lužici v politice Jana Lucemburského, Petr Čornej si vybral Jiřího z Poděbrad, Milan Svoboda rod Redernů, Miloslava Melanová průmyslníky Liebiegy. Možná trochu neorganicky je k těmto velkým tématům připojena práce Bohunky Krámské o betlemářích.

Ve druhém dílu se autoři zaměřili přímo na zajímavé osoby, spjaté s Libereckem. Rudolf Anděl představil Jáchyma Ondřeje Schlika jako zemského fojta v Horní Lužici, na Kryštofa II. z Redernu si posvítil Milan Svoboda, libereckého místostarostu a říšského poslance Heinricha Pradeho si vzala na mušku Miloslava Melanová. O politické dráze Konrada Henleina pojednali hned dva historikové: Robert Kvaček a Stanislav Biman. Na problematiku česko-německých vztahů v roce 1936 v souvislosti s libereckou návštěvou Edvarda Beneše se zaměřil Robert Kvaček. Nevelký medailónek sociálně demokratického politika a redaktora Stráže severu Josefa Veverky, těžce v padesátých letech pronásledovaného, připravila Mária Karpašová.

Je nutno ocenit iniciativu Technické univerzity, jež se stává centrem humanistického bádání v severních Čechách a neztrácí přitom ze zřetele ani neprofesionální přátele regionální historie.

(in)

Sdružení pražských malířů. Z malířské tvorby členů. Praha 1990 – 2006. Vydáno v roce 2006 s finanční podporou Nadace Český fond umění a zúčastněných autorů. 84 strany, 75 barevných reprodukcí, 75 černobílých fotoportrétů výtvarníků. – Náklad 500 výtisků. Tiskárna Glos Semily.

Dlouhé sbírání sil, názorů i finančního krytí přineslo kýžený výsledek v podobě neokázalé a celkovou podobou příjemné výtvarné publikace, představující tři čtvrtiny členů spolkové organizace Sdružení pražských malířů. K jeho ustavení došlo po chaotickém období, způsobeném zánikem Svazu československých výtvarných umělců v devadesátých létech. Nástupnická organizace Unie výtvarných umělců nemohla být společnou náručí pro rozličné výtvarné zaměření členů, došlo tudíž k jejímu oborovému rozštěpení na malíře, sochaře, grafiky a restaurátory. Ve Sdružení pražských malířů je v současnosti zaregistrováno sto členů. Na stránkách publikace předkládá 75 z nich svou vizitku ve formě barevné reprodukce obrazu doplněné malým fotoportrétem, základními osobními a studijními údaji a informací o přidružené výtvarné činnosti. Akad. malíř Vladimír Veselý, člen Sdružení, se ujal sestavení, grafické úpravy a návrhu obálky úspěšně. Abecední řazení umělců přispívá k snadnému vyhledávání a obávané sousedství naprosto odlišných výtvarných stylů na dvoustranách nepůsobí rušivě, ale naopak vzrušivě. Chvályhodné je zařazení již nežijících členů, ale domnívám se, že by v reprezentačním tisku instituce měl být alespoň informativně uveden seznam zbývajících členů, kteří se na jeho vzniku nepodílejí. Úvodní strana publikace sestavená výborem SPM krátce, ale výstižně dává nahlédnout do minulosti i vnitřního uspořádání Sdružení.

Velmi kvalitní tisk je již známou konstantou Glosovy tiskárny. Pro milovníky výtvarného umění v našem okolí má tato

publikace jedinečný význam, protože nejméně s dvaceti umělci, členy Sdružení a jejich díly se na výstavách v semilském okresním archivu i v Pojizerské galerii mohli setkat osobně.

(ba)

KARPAŠ, Roman: *Pohlednice. Historie lístků, které zmenšily svět*. Liberec, Roman Karpaš – RK 2005, 208 stran. Tisk a sazba Finidr Český Těšín.

Roman Karpaš se problematikou pohlednic zabývá již dlouhá léta a vydal řadu pozoruhodných publikací s uvedenou tematikou. Při jejich vytváření nakupil obrovské množství materiálu, poznatků a na každém svazku si znovu vyzkoušel své grafické mistrovství vyrůstající z vlastní citlivé a kultivované umělecké tvorby. *Pohlednice* proto představují zralou syntézu vyvěrající z dlouhodobé a systematické činnosti.

Kniha je rozdělena do tří základních částí: *Vývoj pohlednic, Výroba pohlednic a Pohlednice jako předmět zájmu*. Každá z těchto částí je dále logicky a přehledně rozčleněna a umožňuje zájemci snadnou orientaci v problematice. Obsáhlé dílo shrnuje nejen výsledky dosavadního poznání, často roztříštěné v řadě dílčích studií či drobnějších publikací, ale přináší rovněž množství nových poznatků, pramenících z autorovy poctivé badatelské práce. Vedle základního přehledu o vývoji pohlednice se tu dozvíme, jak pohlednice vznikala a vzniká, seznámíme se s klíčem k určování technik, kolorováním, tónováním, datací atd. Znamenitý přínos představují též údaje o osudech předních vydavatelů a firem stejně jako závěrečný *Seznam vydavatelů, fotografů, tiskařů a dalších účastníků výroby pohlednic.*

Jedná se dosud o nejrozsáhlejší české dílo v daném oboru a klade si *za cíl být základním a nepostradatelným pomocníkem nejenom pro všechny filokartisty, ale i zájemce o historii a drobnou užitou grafiku*. Doplňme, že s radostí ji uvítají rovněž muzejní pracovníci, archiváři, starožitníci i mnozí další odborníci. A potěší se také laici, kteří sbírku pohlednic nemají a založit ji ani nehodlají. Kniha je totiž psána živým jazykem, výběr obrazového materiálu pečlivý a zajímavý, grafická úprava sličná.

Pohlednice znovu dokládají vysokou úroveň Karpašovy produkce, jež si nachází vděčné čtenáře po celé naší republice.

A jistě i oni se podobně jako já budou těšit na další zajímavé tituly nakladatelství RK.

(jl)

JIRÁSKO, Karel: *100 let železnice Skalsko / Sobotka. 1905 – 2005*. Sobotka, Klub přátel města Sobotky 2005. Nestr.

Tento název najdeme na obálce. Na titulním listě je uveden pouze podtitul Karel Jirásko: *Od Strenického potoku pod Humprecht. Příspěvek ke 100. výročí otevření dílčí trati Skalsko – Sobotka místní dráhy Sudoměř – Skalsko Stará Paka.* Třetí variantu názvu čteme v tiráži: Karel Jirásko: *100 let železnice Skalsko – Mladá Boleslav – Sobotka (Od Strenického potoka pod Humprecht).* Takže bibliografe, vyber si!

V tiráži je ještě uvedeno, že litografie jsou dílem Jiřího Boudy (jsou reprodukovány v textu i v příloze), grafickou úpravu provedl Ivan Krejzlík, tisk obstarala Tiskárna Kaliba Praha, historické fotografie zapůjčil Státní okresní archiv Jičín. Finanční podporu na vydání knihy poskytly kraje Středočeský, Liberecký a Královéhradecký a jejich hejtmani Ing. P. Bendl (chybně je uveden jako Benda), P. Skokan a Ing. P. Bradík.

Minulost železniční dopravy přitahuje odedávna zájem mnoha nadšenců, jednotlivců i celých skupin. Někteří zachraňují staré lokomotivy a další památky v muzeích,

případně je staví jako památníky, jiní organizují a provozují jízdy historických vláčků, další sbírají fotografie a pohlednice vztahující se k železnici a jejímu provozu, nebo jízdní řády a jízdenky a je nemálo těch, kteří procházejí archivy, staré noviny a další materiály a publikují populární i odborné historické články, studie, brožury a knihy. Jsou to někdy nákladné vázané svazky s barevnými fotografiemi, jindy drobné sešitky, vždy ale psané s touhou zpracovat dějiny obvykle určité trati k jejímu kulatému jubileu.

Nejinak na tom je i bývalá místní dráha Sudoměř – Skalsko – Stará Paka a její dílčí tratě. Po záslužných brožurách *75 let železniční trati Mělník – Mladá Boleslav – Stará Paka* (zpracovali zaměstnanci stanic r. 1981, 36 s.) a *90 let místní dráhy Skalsko – Mladá Boleslav – Sobotka* (napsali Martin Bárta a Pavel Kainrath, vydal Mladoboleslavský železniční spolek 1995, 36 s.) se nyní přihlásili Sobotečtí s jubilejní knížkou Karla Jirásko.

Po jednostránkovém textu Karla Herčíka *Na okraj* následuje vlastní dílo Karla Jirásko, rozčleněné do kapitol *Předmluva, Úvodem, Než se začalo stavět, Konečně se staví,* dále *Popis trati, Provoz, Něco málo o lokomotivách*. Dozvídáme se podrobnosti zvláště z období jednání o vzniku trati, o hlavním aktéru celé akce Jindřichu Gustavu Maštálkovi (méně už o Cyrilu Papouškovi a dalších), seznámíme se s různými technickými zajímavostmi kolem stavby i provozu a nahlédneme zásluhou desítek dobových fotografií do jednotlivých úseků výstavby trati. Největší pozornost je věnována místům u Skalska a kolem Mladé Boleslavi.

A co postrádáme? Především provoz a vůbec život na trati a kolem ní po dokončení stavby. Ten je zachycen jen v několika větách u některých stanic, nenajdeme údaje z poslední doby, kdy se nejen zásadně měnil zásluhou techniky provoz na trati, ubývalo železničářů, automatizoval se provoz, dokonce se jednalo o zrušení trati. Čtenáři by jistě uvítali i jména některých známých osobností z jednotlivých míst, které byly zaměstnány na dráze (např. Karel Kolínský nebo Jan Hlaváček v Dolním Bousově, Antonín Beneš, Václav Žoha nebo Valtr Fetr v Sobotce), jako zajímavost je uveden pouze projektant naší první koněspřežky František Josef rytíř Gerstner, pohřbený na Mladějově. Za zaznamenání by stály i některé přírodní pohromy, které se dotkly železnice (povodeň 1926, sněhové potíže), některé zajímavé události (třeba jízdy výletních vlaků z Prahy nebo parních souprav při festivalu Jičín – město pohádky). Tato trať je zachycena i v beletrii (Blažena Kodlová, František Hampl).

Mnoho z tohoto všedního života lze nalézt v kronikách jednotlivých stanic (autor je v kratičkém seznamu pramenů a literatury neuvádí), jak svědčí např. článek Valtra Fetra *Železnice vnikla do Českého ráje* (sborník Sobotka 1958, s. 57). Mohla být i zmínka o souboru 12 barevných exlibris Jiřího Boudy *90 let železnice Mladá Boleslav – Sobotka*, který byl vydán roku 1995, mohly být připomenuty i další brožury, i když se tématu dotýkají jen okrajově (např. Luděk Čada – Radek Sedláček – Jan Zubák: *Místní dráha Dobrovice město – Dětenice*, Nymburk 1993, 30 s.; Karel Jirásko: *Místní dráha Jičín – Turnov*, Turnov 2003, 44 s.), nebo v době vydání chystané (Karel Jirásko – Karel Brož: *Místní dráha Skalsko – Stará Paka*, Lomnice nad Popelkou 2006, či cenná skládačka Aleny Pospíšilové a Václava Ševčíka *100 let železnice*, vydaná v Malechovicích r. 2006).

Tiskových i věcných chyb je v recenzované publikaci minimum (v kapitole *Konečně se staví* nad otištěným exlibris Ivo Prokopa je rok 1905 chybně zaměněn za 1925).

Knížka by neměla chybět ve všech regionálních a odborných knihovnách – už pro ty desítky kvalitně reprodukovaných dobových dokumentů a fotografií.

(blk)

KÜHN, Petr: *Geologické zajímavosti Libereckého kraje*. Liberec, Liberecký kraj 2006. 120 stran + mapa.

V prostorách Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě proběhl 17. ledna 2006 křest knihy, která ve zdejší bezesporu geologicky zajímavé oblasti dosud chyběla. Práci RNDr. Petra Kühna, seznamující s geologickými zajímavostmi kraje, vydal resort rozvoje venkova, zemědělství, životního prostředí a informatiky Libereckého kraje. Prezentováno je v knize celkem 93 míst, zajímavých svými horninami, minerály nebo morfologií. Přiložena je i schematizovaná geologická mapa kraje. Stručná lokalizace s popisem jednotlivých výchozů, lomů či jeskyní je doplněna instruktážními fotografiemi a skutečně o nich dává dostatečnou informaci. Publikace je na křídovém papíře a má poměrně reprezentativní charakter. Svému účelu bezesporu poslouží. Náklad sice není uveden, nicméně při atraktivnosti námětu lze předpokládat, že snad uspokojí alespoň část zájemců, a až bude třeba, vyjde dotisk. K případnému dotisku bych doporučil změnit pořadí jednotlivých popisovaných lokalit. Abecední seznam je trochu nepřehledný (viz obsah na s. 115-118). Bylo by možná užitečnější rozdělit lokality dle druhu (např. společně výchozy podle stáří, nebo hornin a samostatně výskyty minerálů – Jizerská louka či geomorfologické zajímavosti – skalní věže a jeskyně).

Pihou na kráse této po formální stránce hezké a užitečné knížky je úvodní šestnáctistránkový *Stručný nástin geologie Libereckého kraje*. Ten obsahuje bohužel několik nepřesností, které publikaci škodí. Asi nejvýznamnější z nich je na s. 17, kde je uvedeno, že terciérní čediče *se také vyznačují četnými dutinami, v nichž se vyloučily acháty.*

Pro příští vydání, a osobně věřím, že o ně bude zájem, a případné cizojazyčné mutace je třeba tuto kapitolu zcela přepracovat nebo vynechat. Naopak dobré by bylo doplnit knížku i topografickou mapou s vyznačením jednotlivých lokalit.

Geopark vyhlášený v loňském roce přesahuje hranice Libereckého kraje. Kühnova publikace je zatím jediným souborněji materiálem, upozorňujícím na geologické zajímavosti. Jen namátkou, když jsem se ptal v turnovském informačním středisku na materiál o vrchu Kozákov, dověděl jsem se, že zatím neexistuje. Časem určitě propagační materiály vyjdou. Dobré by bylo i osazení geologicky zajímavých míst v Geoparku, ale i mimo něj, vysvětlujícími texty pro turisty.

(itu)

Autoři tohoto svazku

PhDr. Michal Babík *(mib)*, Muzeum Českého ráje Turnov; Jaroslav Barták *(ba)*, Chuchelna; Karol Bílek, prom. hist. *(blk)*, PNP Praha; PhDr. Eva Bílková *(eb)*, LA PNP Staré Hrady; Michaela Bradáčová, studující FF MU, Brno; PhDr. Miroslav Cogan, Muzeum Českého ráje Turnov; Mgr. Jan Drahoňovský, Městské muzeum a galerie Lomnice n. P.; Ing. Günter Fiedler, Středisko česko-německého porozumění Trutnov; PhDr. Jindřich Francek, SOA Zámrsk – SOkA Jičín; Mgr. Jaromír Gottlieb *(gb)*, Regionální muzeum a galerie Jičín; Mgr. Petra Hejralová, Městské muzeum Železný Brod; Mgr. Milan Hlaveš, Uměleckoprůmyslové muzeum Praha; Mgr. Hana Chocholoušková *(hch)*, SOA Litoměřice – SOkA Liberec; Mgr. Karel Chutný, SOA Zámrsk – SOkA Jičín; PhDr. Vladimíra Jakouběová *(jak)*, Muzeum Českého ráje Turnov; Mgr. Pavel Jakubec *(pj)*, SOA Litoměřice – SOkA Semily; Stanislav Kasík, heraldická kancelář Dauphin, Roudnice n. L.; Mgr. Jindřich Korner, Městské muzeum a galerie Hustopeče; JUDr. Václav Lukáš, Vysoké nad Jizerou; PaedDr. Jan Luštinec (*jl)*, Krkonošské muzeum Jilemnice; Iveta Mečířová, Muzeum a Pojizerská galerie Semily; PhDr. Ivo Navrátil *(in)*, SOA Litoměřice – SOkA Semily; Robert R. Novotný *(rrn)*, Libštát; PhDr. Jan Prostředník, Ph.D., Muzeum Českého ráje Turnov; RNDr. Tomáš Řídkošil *(il)*, Muzeum Českého ráje Turnov; Mgr. Alice Sládková, Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí; Mgr. Petr Šída, Národní muzeum, Praha; Bc. Zuzana Šonská *(šon)*, Národní památkový ústav, Liberec; RNDr. Ivan Turnovec *(itu)*, Turnov; Ing. arch. Petr Uličný, Amsterodam, Holandsko; PhDr. Jiří Waldhauser, CSc., Muzeum Mladoboleslavska

Z ČESKÉHO RÁJE A PODKRKONOŠÍ
vlastivědný sborník
svazek 19

Vydal Státní oblastní archiv v Litoměřicích – Státní okresní archiv Semily a Muzeum Českého ráje v Turnově v roce 2006. Redakčně připravil Ivo Navrátil. Redakční radu ve složení Michal Babík, Karol Bílek, Miroslav Cogan, Jaromír Gottlieb, Karel Chutný, Vladimíra Jakouběová, Robert R. Novotný, Jan Prostředník a Tomáš Řídkošil vede Jan Luštinec. Tajemník redakce Pavel Jakubec. Obálka a grafická úprava Jaroslav Barták. Jazyková spolupráce Günter Fiedler. Vytiskla Tiskárna Glos Semily, s. r. o. Náklad 600 výtisků. Stran 272 + VIII.

Bělá.

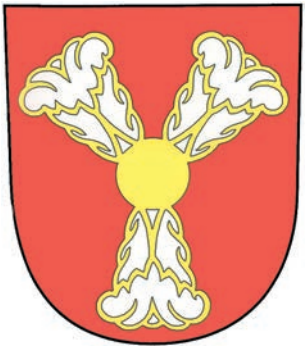
Benecko.

Bozkov.

Bukovina u Čisté.

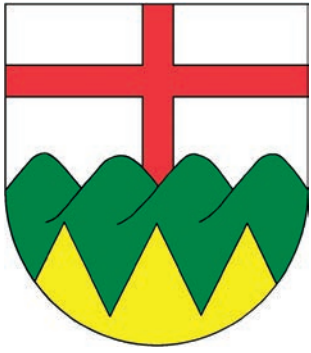
Harrachov.

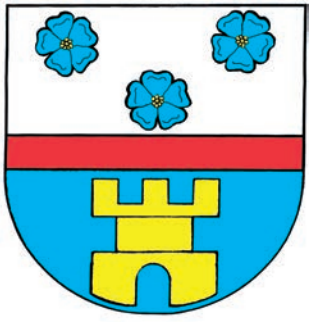
Horka u Staré Paky.

Horní Branná.

Karlovice.

Košťálov.

Kruh.

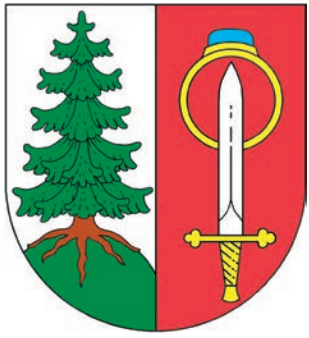
Ktová.

Levínská Olešnice.

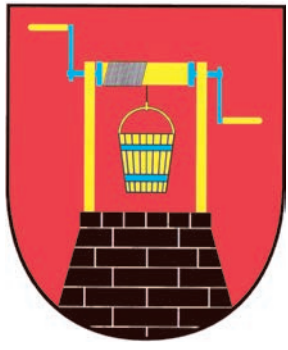
Martinice.

Mříčná.

Nová Ves nad Popelkou.

Poniklá.

Přepeře.

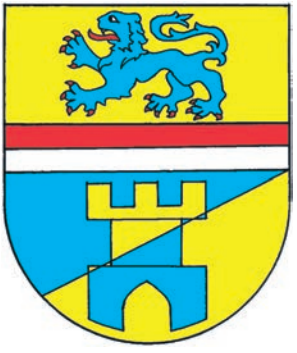
Roztoky u Jilemnice.

Studenec.

Svojek.

Syřenov.

Tatobity.

Víchová nad Jizerou.

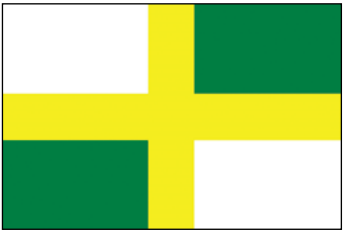
Všeň.

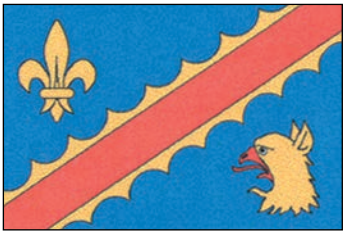
Vysoké nad Jizerou.

Bělá.

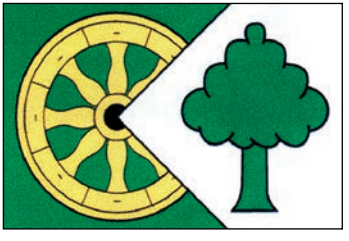
Benecko.

Bozkov.

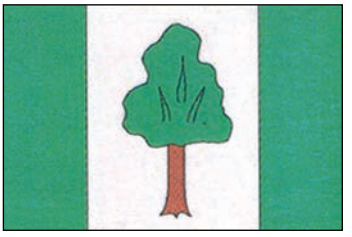
Bukovina u Čisté.

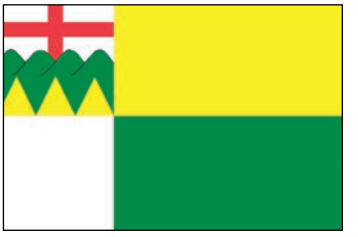
Horka u Staré Paky.

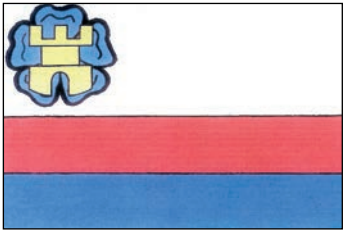
Horní Branná.

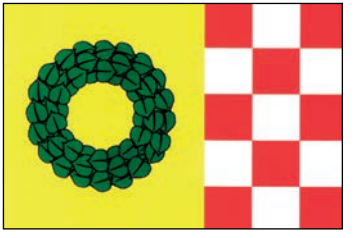
Jilemnice.

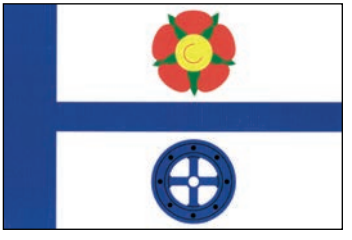
Karlovice.

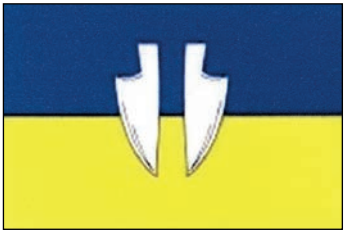
Košťálov.

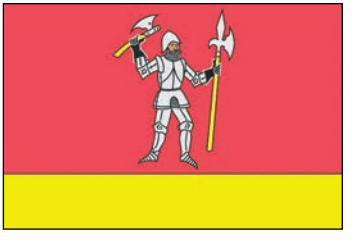
Kruh.

Ktová.

Levínská Olešnice.

Lomnice nad Popelkou.

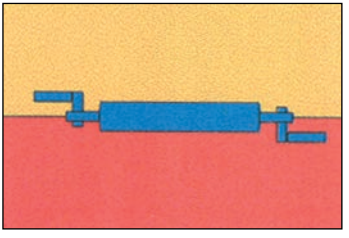
Martinice.

Mříčná.

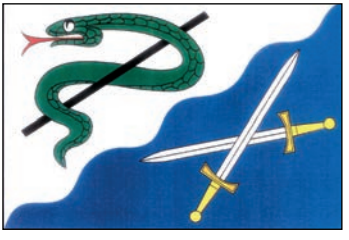
Nová Ves nad Popelkou.

Poniklá.

Přepeře.

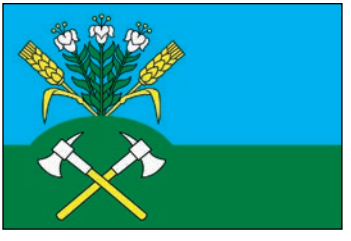
Roztoky u Jilemnice.

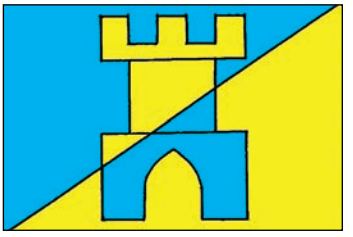
Semily.

Studenec.

Svojek.

Syřenov.

Turnov.

Víchová nad Jizerou.

Všeň.

Vysoké nad Jizerou.